

- प्रकाशक -

जागमोद्वारक ग्रथमालाना एवकार्यवाहक

शाह रमणलाल जयचंद्र

कपडयज (जि सडा)

- द्रय सपयव -

श्री आदीश्वर जैन श्वेतावर मदिरनी पेदी

मु आकोऊ ज्ञानमानामावी

- मुद्रक -

छनालाल ही शाह

सर्वोदय प्रिंटिंग प्रेम, गीतामदिर नागपुर

आगमोद्धारक-ग्रन्थमालाया पञ्चविंश रत्नम् ।
णमोत्पृ ण समणस्य भगवओ महावीरस्त ।

पू याकिनोमहत्तरामूनु आचायप्रवर-

श्रीहरिभद्रसूरिपुरन्दरप्रणीता

लोक-विंशिका

पूज्य आगमोद्धारक-आचाय श्री आनन्दसागरसूरि-
निमित्त रत्नमर्मा रता ।

[तस्या अय-प्रथम गण्ड]

- मगाधर -

आगमोद्धारक-आचाय श्री आनन्दसागरसूरीश्वरपट्टधर

आचार्य श्रीमन्मणिष्यसागरसूरिः

प्रतय ५००]

[मूल्यम् २-००

वीर म २८९१

वि म १०५१

आ स १५

त्रिपयानुक्रम

पृष्ठ	विषय
४	द्रव्यलोकानु निरूपण ।
५	रूपादि षड् सहाचारीपण ।
७	गन्तव्यी द्रव्यपणानी सिद्धि ।
१०	द्रव्यानु नित्यानित्यपणानु वणन ।
१३	स्थिति आश्री जीव अन पुन्यगल्पी धनुमगी ।
१४	सादि अनतभाग निरूपण ।
१६	अनादिअनतभाग भयजीव । अनादिअनतभाग अभयजाव ओ सादिसानभागे पुद्गल ।
१८	आदिअनतभागे भविष्यकाल ।
२०	अनादिअनतभाग धर्मास्तिकायात्ति ।
२७	धोत्रलाकनु निरूपण ।
२८	वाचस्पति आदिनु बुद्धिमदपणु ।
३०	उध्व अधो अने तीर्छाणानु वणन ।
४१	काललाकनु अने समय आवल्कि विषये तेना भेदोनु वणन ।
४५	पूत्र पत्यापम-सागरोपमनु वणन ।
६९	पुद्गलपरवत्तनु वणन ।
५१	भवलोकनु निरूपण । नारकजीवनी सिद्धि ।
५२	दवजीवनी सिद्धि ।
५५	नारकादि जीवोनु सावतागादवत पणु ।
५९	भावलोकनु वणन ।
६०	गतिवषायनु वणन ।
६२	लिंग मिथ्यापणननु वणन ।
६२	अज्ञाननु वणन ।

पृष्ठ	विषय
६५	असयनत्वनु वणन ।
६८	विरति न स्वीकारवामा वात्ति तरफना पान, अज्ञान, मिथ्या संस्कार, आलस्य, मोह धागसा भविष्यज्ञानना अभाव सामग्रीनो अभाव, अने कर्मोप्य आ नव ९ विवल्पोनु सहन ।
११०	असिद्धत्वनु वणन ।
११२	लेपानु वणन ।
११७	गति-वषाय आदि औत्पिन— भावोनु क्रमप्रयोजन ।
१२१	औपगमिक भावनु वणन ।
१२४	समकितनु वणन ।
१२७	चारित्रनु वणन ।
१३०	साधिकभाव अने तेना भेदोनु वणन ।
१३९	सायोपगमिकभाव अने तेना भदानु वणन ।
१४१	स्मृतिनी प्रमाणपणानी अने मति ज्ञानपणानी सिद्धि ।
१४२	प्रत्यभिज्ञानी
१४४	तकनी ,
१४५	अनुमाननी ,
१४७	उपमान प्रत्यभिज्ञापी जुदु नयी तथा अर्थावति अनुमान अपवा तकयी जुदी नयी ।
१४८	अभावप्रमाणनु सहन ।
१५५	मतिज्ञान आग्निनाशमनु प्रयोजन ।

पृष्ठ	विषय
१६८	अयत्नशनीओनी ईश्वर आत्मा आदि वादतोमा भिन्नभिन्न मायता ।
१८३	परिणामिकभाव अने तेना भेदोन वणन ।
१८९	भावशोकनु निरूपण ।
१९०	रागद्वपनु ,
१९२	द्रव्य अने भावममकितनु स्वरूप ।
१९३	पर्यायलोकनु निरूपण ।
१९४	पर्यायतयनी मठ ।
१९६	मुणनु वणन ।
१९७	क्षत्रपर्यायनु वणन ।
२०१	नारकभवतो अनुभाव ।
२०९	तियच्च भवता ,

पृष्ठ	विषय
२१०	मनुष्य भवता अनुभावा
२२५	देव ,
२१८	भावपरिणाम ।
२१९	परिणामवाद ।
२२१	अघकारनी द्रव्यपणानी सिद्धि ।
२२६	छायानी भावपणानी सिद्धि ।
२३०	वण निरूपण ।
२३२	रस "
२३५	गघ "
	, सस्थान ,
२४१	स्पर्श निरूपण ।
	गुरुत्वावपणनु महन ।
२४७	अवगाहना निरूपण ।
२४८	गति निरूपण ।

शुद्धिपत्रम्

५	५	अगद	दुद	५	५	अगुड	दुड
४	१२	निवत्ति	विवृत्ति	५५	११	चेत	षत
५	८	पड	पड	५८	४	नपर्न०	नपयन०
७	३	थय	थय	६२	८	नातया	ज्ञानस्या
७	२१	रुपिण	रुपिण	६२	१२	अगु	अस्तु
८	११	वादि न	वन्ति	६२	१४	तत्त्वस्या०	तत्त्वमा०
८	१८	परमा०	पारमा०	६५	२६	नत	नता
९	२४	सावयत्व	सावयवत्व	७	५	स्ति	ति
९	२५	प्रपिषत्	प्रपिलता	७१	१२	स्विरनि	विरनि
		लज्जपित्तम	सपितमेव	८१	२२	वद्य	वद्यन्
११	४	नास्त्य	नास्त्यव	८३	१९	वन	वत
११	८	मिमता	भिमत	८४	५	त्यागिव	त्यागितव
१४	१७	कथणान् कथम	कथणान् कथ	८४	१२	त्यागिवो	त्यागि वा
१५	१५	लल्ल	न लल्ल	८८	१८	त्यागाश्र	त्यागेप्य
१६	१४	समय	सप्तमय	८८	१२	पुव	पुव
१६	२२	वति	वति	९१	३	प्रत्याया	प्रस्या
१९	२	सादिमा	साधन	९१	३	स्या	स्या
२४	१६	द्या ग	द्याग	९४	४	नित०	नि०
२८	२९	रक	रिव	९४	२१	मास्य	मास्या
२०	३	कल्प्य	कल्प्य	९५	२५	परिष्क०	परिष्क०
३०	७	घटापट	घटपटा	९६	१६	सयन	सयत
३३	१७	उडड	उडडे	९७	२१	साप ता	सापेता
३५	२०	दूध्या	दूधव	९८	१९	नैतमन्त्र	नतन
३८	८	यथा	येद्	१०१	३	घाति	घानी
४०	८	च	चेद्	१०१	२२	घघ्ना	घघ्ना
४४	२	मुट्ट	मुट्टे	१११	५	तया	तया
४५	१९	पेदया	पेदया	१११	१४	दंन घ	दंनस्य
४९	२	मुपम	मुपमा	१११	२३	घघाचारि	चारि
५५	७	कल्या	कल्या	११२	६	जीवाजी	जीवाज व

प	प	अगद	शुद
११५	८	एसि	एएंसि
११६	२०	समिते	समिते
११८	९	क्रुष्ट	क्रुष्ट
११९	१६	बध्ना	बध्ना
११९	१७	वधनम्	वधनम्
१२०	२३	य	य
१४१	३	यडा	यडां
१७०	११	च्छा	वन्त

प	प	अगुड	गद
१८७	४	शपा	शपा
२०४	३	रहत	रह अ
२०५	५	रत्य	तत्थ
२०६	२३	वध	वधे
२१०	१७	सिटठ	रटठ
२१८	१५	शुभ	शुभ
२१८	१७	ततीय	चतुर्य
२४६	१६	द्वय	द्वय

। ॐ नमो त्रिनाथ ।

आगमाद्वारक-आराध श्री आनन्दमागरसूरीश्वरेश्वरी नम ।

आगमाद्वारक-आराध श्री जाननमागरसूरीनिमित्तप्रतिपुता

जाननप्रथाहृदिभद्रसूरिपुरन्दरप्रणीता

द्वितीयवैशेषिका ।

तत्त्वा प्रकृति वा नान्य-प्रतिपत्ताय जिता बुध ।

म यथाजात्रमिरा लोकात्तत्त्वशीपिकाम ॥१॥

गुराखानुभावा य वपद्रा कल्पिनापवात ।

गरिष्ठा येन दुर्गोय लक्षण विवेच्यत ॥२॥

यद्वाऽपि मणिमन्त्रान् स्विनिमन स्यात्कसन्पि ।

सुप्रर्गाभावतश्चित्र, तत्र नाण्यपि मद्रियाम् ॥३॥

मन्त्रपेणल कवेः हारिभद्र वचा गुरु ? ।

वन जानातागमाध्वाह, तद्विभासन उद्यत ॥४॥

तथापि तत्त्वदाम्भान-भक्तिप्ररितचिन्लय ।

मत्ता मन्त्रमतबुद्धय, वपय दाता मति स म ॥५॥

गुरुप्रभावा गुरो, बालबुद्धिविवाशका ।

जयति तत्त्वदार्धव, यन सत्र विधास्यति ॥६॥

श्रेयसापणनल्पितनल्पनक्तपपादपातिगग्निप्रनाद प्रम् । ७७७
 त्रिणयाय अमदाग्रहविलुप्तविवङ्गाचनभुगन्तुग निरुद-
 थद्धानमूदिगामलसम्यक्वरलाना मिय्यागाम्पुदु-
 वमुग्रप्राणिप्रमाहनजालकृधाननमन्यनस्यवेवा-
 याकिनीमहत्तरावदनगलयि मनासाप्राणवाङ्मि-
 चनावगमावाप्तानादिवालीनद्वयनमिय्यावर्ना-
 फविलाचना परम्पराविहृद्वस्तुप्रनयनासा-
 मतापपायवमदाशकचनुदगतप्रथप्रधनावा-
 थापादपटुपुलतमदु सप्रकरस्वरूप गैना-
 नात करणपरितापनपटिष्ठनष्टिप्रत्यावस्य-
 चतुदशलोकविज्ञानकल्पनाकल्पितश्रद्धाश्रद्धि-
 तगुणमहिमानस्तनभवत श्रीहरिमद्रूपसाग-
 स्वरूप दिदशयिपवो द्वितीयविंशिकायामि-
 द्विपयिणी त्रिप्रतिपत्ति निरादृत्य तस्य प्रम-
 आद्यगाथया-

‘पचत्थिजायमइओ अणादिम वट्टए इव’ इति ।

न परमपुरिताइवओ पमाणित्ति व इति ॥११॥

मद्गगभिधमादिनिर्देशस्तु नर-
 म्या । अथ लोक इति क-
 चेदुच्यत-लाक्यत-जालोक्यत यथाय-
 नाधनधुरकबलपेदमा य म लोक ।
 सवमेव रूप्यविद्रव्यपयायासि-
 अष्टविधश्चासा । यत्र परम

नाम ठवणा द्विविणे धाल भवे अ भावे अ । पञ्जवगोमे
अ तथा अद्विही लागनिपचरो ॥१॥ तत्र नामस्यापने क्षुण्णे
इत्यनादृत्य द्रव्यादिलान्स्वरूप व्याचिन्त्यागम इदमाहु -

‘जीवमजाव ह ममवीसपएसमप्पएमे अ । जाणाहि पलाश्र
निच्चमनिच्च च ज दव्व ॥१॥ तत्र यदिति सामान्यनिर्देशन व्याप्ति
दशयति । यस्मिन्मपि द्रव्य द्रव्यति गच्छति गत्यर्था प्राप्यथत्वानिरो
धान् प्राप्नानि तांस्तान् पर्यायानिति द्रव्य जायागोवा स्तद्व्यञ्जो
विजानीहीतिसम्प्र व । कथमित्याह ‘जावमजीवेति । जीवति जीवि-
ष्यत्यजीवीदिति जीव उपोषण उण स्वसवदनमित्त्र शुभाशुभ-
कमणा कता भोक्तव्यामित्यथा । यथाहुक्षुप्यमात्यामा द्रुतनिमित्त
तितिरस्वरणान्नाप्तयथायत्नवारभिक्षाना श्रीत्वाकरपादा -

प्रमाता स्यात्पनिनामी कर्ता भाक्ता निवृत्तिमान ।
स्वसन्नसमिद्धा जीव विद्यानामक ॥१॥ प्रकरणद्वारा
अप्याहु - य कर्ता ममभक्षाना भाक्ता कमफस्य च । ममर्ता
परिवाता स ह्यामा ना यत्क्षण ॥१॥ अथवा पि ।

स्य नानास्त्रिभेदेषा भिन्नानिन्नविप्रतिमान । शुभाशुभ
कमनता भाक्ता कमफस्य च ॥१॥ चत पल उणो जीव इति
तद्विपरीतश्चाजोपदचतनादिरहितो धर्मात्मानाशुपुद्गलरूपो,
यथाह- यद्वचतद्विपरीतवान अजोत्र स समाख्यात । जजीवसाया
धर्मात्मानाशुपुद्गला इति च । अत्र चकचन जाताप्रदानेत्यात्
जावाता जोवाश्चे नियत्राग । न केचमनेत्रव, कित्त्वः उता ।
मिता मवाद जीयो उ-मुक्तावत्थाद्यपत्तेस्तदुत्तर-

'भुवनापि वाभ्येतु भव नत्रा वा, भवस्वगूयाऽस्तु मितात्म
वादे । पठ जीवनाय त्वमनतमद्वय-मास्यस्तथा नाथ । यथा
न शोप ॥ इति । न च भवति विना जीवाना पाथक्य विभिन्नविभि
न्नमसुपदु गतानादि । अत्र मकारा ह्यलाक्षणिक पृथक् पदे वा ।
नपुस्त्व न प्राटनगस्यव । यथाह पाणिनि - लिट्गमतत्र'मिति ।
एकारश्चाभयगाऽपि 'एत्सी मागध्या पुसी'निमूत्रप्रभव । द्वितीया-
बहुवचान्द्रवो वा । समासपक्ष एव सत्रेण स्यस्यदावपि । अत्र
च जीवाजीवयोर्गोत्रतामाख्यायद्भिः पञ्चाम्बितायमयस्य पदद्रव्य
गयस्य वा द्रव्यलाभनायता । यतो नत्रास्ति समस्तेऽपि भुवने
सन्निवृत्तामन्निवृत्त द्रव्य यत्रैतत्त्वतभवति । यद्यपि व्याख्यायमान
द्रव्य तयायमानाद्यवितत्त्वान्न केवलो द्रव्यलोको, न चास्यपि
तादृश पयायवजितस्य द्रव्यस्यवासम्भवाद्यदाह - अत्र पञ्चव-
विजुत्र द्रव्यपुत्रा अ पञ्चत्रा नथि स्ति । तथापि द्रव्यप्राधायाद
था व्यपदेशा । भवति चत्रमप तया व्यपदेशा युक्तिरुक्त जपि-
तान्तिवसिद्ध रितिवचनान्त्रमत्राय पि । एव जावाजाव'रनाक्त्रा
द्रव्यगता प्रकारा तरणाऽप्याह - अत्रमन्वी स्ति । प्रकारा तरव्य-
पदेशो हि द्विव शत्रभ्रवास्याना यथायतानापनार्थ । यथाहि-'जीवा
जीवो द्रव्यराव इतिरावय यावद्रव्यगाचरातरणाऽ द्रव्यलाकनि-
रूपणापथयाऽवितय, तथतेन प्रकारणाच्यमानमप्यवितयमेवेति ।
विषयथा वा भवति द्रव्याणा विभागस्तत्र जीव यतरधमास्या
विभागोऽयत्र च रूपतरत्वादिननिदानाय वा । तत्र स्यत-
निरूप्यते इन्द्रियरिति स्य-स्यात्तित्द्रव्यद्रव्यमितिप्रवृत्त । अत
एव च रूपिण पुद्गला' इत्यत्र मूला इति व्याख्यान सदगच्छत ।
न नवति च रूपस्पर्शाभ्यभिचारि । न च जल रूपरमपक्षसत्त्वपि
गद्यय, नैति रूपस्यसत्त्वाव पि रमगधया वायो न स्पर्श

विद्यमानेषु त्रिभिस्तैरप्रयमिति कथं नारमुच्यते ? स्पष्टाद्यव्य-
भिचारि स्वमिनिवान्य । यतो न हि विमप्यस्ति सचराचरेषु भुवने
मूत्त द्र यत् भवेत् स्पाद्य यतमाभाभवत् तादृशस्य पुद्गलस्यैवा
भावात् । स्वप्नरसगन्धवणरसत्त पुद्गला उति परमपुष्पवचात् ।
सच्च नति प्राप्तिता कश्चिनविचिचनमिचिचन तन्नुद्भूत तदिति ।
नह्यनद्भूतमपि गाल्या, भस्मागस्थायी व्यक्तभावमानत्वापि
पापाणस्थो यथा ग य । न चानुमीयतेऽमी तत्र भस्मावस्थायी
गन्धाननावापि यत्तद्य यत्तद्रयध्वसजय तत्तदुपादानोपादेय
मिति नियमात् नश्यत् च पापाणभस्मनि गन्धोऽविप्रतिपत्तया ।
न चत्र जलात्वात् यन्नुद्भूतगन्धात्तरनमान हतुर्मेनानमीयेततिवाच्य ।
यता यथाहि- यत् द्रव्य मियादिनियमस्तथयायमपि नियमा-यत्र
पुद्गला स्पर्शाद्यनमविकला सन्ति । वाट्यात्यो रि पुद्गलरूपान्
धानुपारभ्यमानासो तत्रानद्भूता सतीति बाध्यता । विचायत
च-वायुविनाशजातजलविसाररूपे करके विमिति न नश्यत् नै ग वा
दयो ? नश्यत् यत् यत् द्रव्य मितिगियमेन स्वीकारस्यावश्यम्भाव ।
तत्रसापि च तद्द्रव्यतयधूमरज्जागति न तदभावेत्त । सति च
तस्मिन्तस्मिन्तजस्यपि न्य न स्वीताय गघादाति । अत एव च
राजमुद्गमापादानामगिपुद्गलरूपता व्याख्याप्रवृत्ती व्याख्यातापि
नङ्गच्छन् । न ताग्निद्रव्यस्थ निरूपया भवति तागा, नामना
विद्यत भावा ताभावा विद्यत गत इतिप्रवृत्तात् । अतस्पुणगमे
चास्य स्पष्ट गीद्वानिमत्प्रवृत्ता । परिणामस्यैव तथा तथाभ्युप
गमे चापवद्यत गर्भे । त्वमेवोचानस्याधकार , धातपस्य च छाया
निरूप परिणामो वगतय इ शल विवादेन । स्थितमित् यदुत रूप
न स्पर्शाद्व्यभिचाराति । यद्वा तत्रप्रवृत्त तत्रातीयप्रवृत्त मितिनिय
मात् रूपप्रवृत्तौ द्विगणाचग अय रि न्यदयो ग्राह्या । विराधा

भावं च पृथक्पुपादित एव । न च वाच्य भविष्यति तर्हि शब्द
 ग्रहाऽपि, तस्यापान्द्रियोचरवान । तस्य तयाऽपि द्रव्ये वन तस्य
 यथाऽन्वित्तिजानाय वात । द्रव्यता चास्य तीव्रमदभदात अनवायुः प्रव
 णान तीव्रगत्तजयवाधियोपलम्भात परिमितक्षयश्रवणं पयत्वात्
 ग यादरयाऽऽभिभावात् चत्वावसेया । गुण एव न च तस्य श्रात
 श्रवणदगप्राप्ति ? कीचिनरत्तु कदम्बनगत्त वायनायाऽ यगदो
 त्पत्तिरपि न सत्प्रच्छन्ने एव, तृप्तात्तस्य द्रव्यत्वादिना यपम्यात् ।
 न च गुणस्य स उत्तरं सत्त्ववत्वात् द्रव्य गच्छति पुरता यथा
 त्याऽयन् नान गत्ताऽऽ दगमु श्छि । यद्यप्य पात्यन स स्वाभिररण
 पर ना यत्र तस्य तदुत्ताननमय । नहि सत्तित्त्वमपि गुण नप
 यति द्रव्ये नरा घटकगस्थिता रवनादिगुणा यथावयव यानि,
 तन्न गुणरूपताया तस्य स्थाच्छवण । न च कथमवश्रावयत्र उ पत्र सुप्र
 ममत्र प्या मनाति । तस्यभावा व देवापयागस्त्राभा-य च्च तस्यत्वात्
 प्रतक्त्वन । रूप मूत्त्वमस्यास्ता यभादि वादप्रचय स्वरूपवद्
 द्रव्यनियम । तथाविधाश्च पुद्गला एव रूपिण पुद्गला इति
 नियमान नियमदवाश्रावयव-पुद्गला एव रूपिणा रूपिण एव
 पुद्गलाश्चति । तथाऽऽममून-वमस्त्रास्ता यदपि जत्वागन्म्या
 मूनत्वे हृत् प्रात । अमया स्यादत्र बहुव्रीहिणा न रूप यस्यत्यरूप-
 मिनित्र इगन मत्वर्थोपानयन्य स्याद्वा गौरक्षरवत्तरण्यमिति मत्स्यपि
 बहुव्रीहिणायप्रतिपादने मत्वर्थोप । जन्वीणि च धमाधर्मादाजीव
 ष्ठानानि अस्तिकायद्रव्याणि सकालानि ता यव वा द्र याणि 'रूपिण
 पुद्गला इत्यादावुभयवावधारणादेवेति लभ्यते । आहुश्च- 'ति या
 वस्थिता यन्वीणी'नि परमपय । तृतीय प्रकारमप्यात् - सप्पए
 समप्पए म स्ति । तत्र दिश्यत निम्नवतेऽयमधी यन सदा 'यज्जना'
 दित्रि घ्न, यित्रदितवस्तुनो विवक्षितो भाग , प्रवृष्टो-द्विधा वत्त-

भगवतो दशा भाग प्रदत्त असाधारणम् गतया परमसूदमाचरन् ।
 प्रदशन सहित सप्रदेश-दृषणुवादिमुद्गलस्व धो धमाधर्मात्त-
 जीवा । नास्ति च परमाणो कालस्य च प्रदेश , आद्यस्य परमाणु-
 ताभ्याघातात् । अत एव 'नाणा रित्यापम् । पारमाथिकश्चात्र
 परमाणुग्राह्या, तत्रिनरागौरित कल्पिना । यतस्त्विति-

जात्वा तगत भानो, यत म्मम द्यते रग । तस्य त्रिश
 त्तमो भाग , परमाणु प्रकीर्तित ॥ इतिवाक्येन दृश्यमानाप्रयति
 त्रिगततमा भाग उदीरिता । नरेश त्रिचाय व्यावृत्त यत्रणा पि
 तस्य कोटिज्ञा त्रिभागोपलम्भात् । निश्चेय चात एवापरमाणारपि
 परमाणुत्वादिनामसत्त्वित्त्वम् । निरस्ताश्चानन य आहु -यजाना
 सवममङ्कयतयान्ततया च वात्ति ते । यतो जनाना यथाध
 वादित्वमवानन ध्वयते । यता हि त्रिना केवलालोकवतो
 ददर्शाननन्ताज्वयवतया तास्तथादाजह्नु । तथाविध हि तेषामव
 पान, यत्प्रभावात्कभासन्ते पदार्था यावदनताप्रयवा अनताकय
 वतया । न च वशयिकादिव्रत कथञ्चपोलकपितल्पतासत्यापिता-
 थयाहृतयस्त । भवति च म्लेच्छाना पुरतो घरचातुरतचनर्वाति
 नगरवणतमिव घट्ट्वाश्चयकरमेतत् परमविवेकिनामेतन्नामम्भवि ।
 तन्नाणो परमाथिकस्य प्रदेशा , अणुतायाहते । इद च द्रव्यापक्षयैव
 स्पानापेक्षया तु सप्ताकाशप्रदेशस्पर्शात्त वणन राथपक्षया च द्विगु-
 णादिगुवलादिमत्त्वात् समयापक्षयानकसमयस्थितित्वाच्च सप्रदत्त
 तापि । क्षेत्रापक्षया तु प्रदेश एकस्मिन्नाकाशस्यावस्थानान्नियमाद-
 प्रदेशता । अनन चामत्तप्रलापो निरस्तास्य यदाह कश्चन यदुत-
 परमाणुता परमाणु कथ समुज्यते ? , देशेन वात्स्पर्येन वा ? आद्ये
 परमाणो सावयवतापत्तिरत्यं च न स्वभापत्ति , तन्न कथञ्चनापि

स्वधीभावो घटतेऽङ्गीकारेऽप्यणूनामिति । परमाणो स्पृगना-
 पेशया सप्रदत्तवनियमात् । युक्तश्चाय पथा एकस्मिन् प्रदेशे आवा-
 शस्यावगाहनात् पण्णा दिशा चैकैव प्रदेशेन स्पर्शाच्च । दश्यत च
 सूक्ष्मा पि बिन्दु सवत सजानीय स्पृगन । न च भवत्ययथा
 कथमपि प्रत्यक्षमग्निगम्यमानाना घटादीनामुपपत्ति । भ्रान्तिव च
 तस्य यदभ्युपगम्यते तदेव भ्रान्तिमूल । न च भ्रान्तमपि सवथाऽ-
 सत्त्वे, सगशृङ्गभ्रायनुपलये । केचित्वाहु द्वधणुवादिपुद्गलाना
 न सत्येवावयवास्तस्यावयवित्वानुपपत्ते । दश्यादृश्यत्व तु वेगव-
 दुपपादनीये । यत एका न दृश्यतेऽपि, पर समुदितास्ते दृश्यन्त एव,
 पुञ्जप्रवहारश्च धायराशिवदिति । तदयुक्ततर वधाभावे
 एकावयवग्रहेण समग्रग्रहणस्यायोगात्, घटकदेशग्रहणेन समग्र-
 घटग्रहणवत, धायममुदायादेकवणग्रहे नव भवति समग्रग्रहण
 न च भवति सम्ब धायानामणूना ग्रह, परमाणुत्वव्याहर्ते
 केशदष्टानोऽनुपपत्त एवात्र । यतस्तस्यैकस्मापि प्रत्यक्षादामग्रे ।
 न चाणुभवति केवल प्रत्यक्षविषय कदाचनापि । न च भवति
 सम्बधाभावे स्थौल्योत्पादो । न वासीदेव पूव चेत् कय नागतोऽग्नि-
 दृष्टिपथम । द्रव्यतयाऽऽसीत्तु पर्माणेति तु युक्त पथा । सति
 सम्बधे योग्ये तदुत्पादात् सत्कामवादमतप्रवेश इति चेद् ।
 द्रव्याधिकापक्षया तथात्वमस्त्येव, पथायाधिकापक्षया परमुद्भवात्त-
 स्येति । अथे त्वाहु सत्त्ववयविना प्रदेशा परमाणूनृत, परमाका-
 शात्मादीना न ते युक्तयुक्ता अभ्युपगत्तु, सावयवत्वेन अनित्यत्वा-
 पत्तेरवयविनोऽनित्यत्वनियमादिति । तदप्यसमञ्जसमेव । इहाकाशे
 ध्रुव इह च द्रमा इत्यादिनाकाशस्य शरीरावच्छेदेऽपानोत्पादाभ्यु-
 पगमान्वात्मनश्च सावयवत्वस्यावश्यमभ्युपगमाहत्वात् । यच्चो
 दारित्त अवयवनि य इति । तदपि स्ववदाग्रहणधिवनल लपिनार्मे,

तादशनियमस्याप्रामाणिकत्वात् 'युट्यादीनामवयवित्वे'पि वदित्वात्
 त्यताभ्युपगमान् अवयवित्वस्यानित्यताऽप्रयोजकत्वाच्च । तत्त्वतस्तु
 स्वस्वपर्यायविनाशेन सवपां पर्यायविनाशिता द्रव्यताऽविनश्वरत्व
 चाऽनाशदीपमवगन्तव्यं सुनिश्चितम् । तत् सुष्ठूच्यते द्वघणुवाद्या
 स्नघा धर्माद्याश्च नप्रदत्ता, परमाणुरेवाप्रदेग इति । चरारस्तु
 त्रयाणामपि जीवाजीवप्यरूपिसप्रदेशाप्रदेशलक्षणानां द्रव्यलाभता
 समेवेतिप्रतिपादनाय । एतत्रय किमित्याह जाणाहि द्रव्यलोक'ति ।
 जानीहि अवयुद्धयस्व द्रव्यलावमिति । तत्र द्रव्याप्येव जीवाजी-
 वरूप्यरूपिसप्रदेशाप्रदेशानि लोको-लोकाश्च वाच्यस्तेषामपि
 निरूपणीयत्वाद्दालायमानत्वाच्च । सस्यागद् एव प्रशाप्यते
 द्वारप्रस्तावादिति द्रव्यलोको । यद्वा द्रव्याप्येव त्रिकालिकपर्याय
 परिणामित्वाज्जीवाजीनि पर्यायकारणानतीति तेषां द्रव्यलोक-
 ता,भूतभाविकारणात्त्वाद् द्रव्यशब्दस्य, तदुक्त-

'भूतस्य भाविनो वा भावस्य हि कारणं तु यत्लोके ।

तद् द्रव्यं तत्त्वन सचेतनाचेतनं कथितं ॥ मिति । न केवलं
 पूर्वविनभेदभिन्न एव, किन्त्यस्यापि भवतीत्याह-'निश्चमिच्च ज
 दब्ध'ति । तत्र नितरामतिशयनं यम्यते उपरम्यते नाशादनन्ति
 नित्यं 'निश्चयास्याद्वयमध्यविध्यधिष्ण्याध्यहम्यसत्यनिश्चयादय'
 (३६४) इति ल्ये इष्टरूपनिष्पत्तिः । जीवधर्माधर्मांशशुभ्रगला,
 'नित्यावस्थितायहपीणीतिवचनात्'तद्भावाव्ययं नित्य'मित्येवास्य
 लक्षणम् । नच जीवादीनां पर्यायनरावतिसम्भवेऽपि द्रव्यतयास्ति
 परानुत्तिस्त्रिकालमेकत्वाद् द्रव्यस्य,अथवा द्रव्यत्वमेव न भवेत् ।
 विनिष्टनागे विनेष्यनाशाम्बुपगमो हि द्रव्यपर्यायसा कथञ्चि
 दभिन्नत्वात् पर्यायाणां व्यपगमादेव । द्रव्यं स्वस्वरूपणं तु न नश्यत्येव

कदापिनापि । तनु दृश्यते एव घनोक्तिरिति च
 दृश्यते भटादृष्टं, न तु द्रव्यस्य जयथा कदापि
 विद्यते इत्येव पथाय । न च वाच्यं नहि इति च
 मनियमिति चेद् । नास्ति यत्र, इत्यस्य
 कथं कथयन्ति तद्विद्यमानं द्रव्यमिति ।
 नापापत्तया कथञ्चिदद्रव्यस्य ननु
 व्यतिश्रिता सन्ति पर्याया नापे चेत्येव
 इत्यापि स्यात्ताव इति तस्यापि मन्त्रा
 द्रव्यस्य पापत्तया तु न कथञ्चनापि
 धपञ्चनमेवानिप्राय भवति इति
 इतीन्द्रियत, अपथा नास्ति पथात्ता
 तद्भावान् । न तत्तद्भावव्यपदेश
 स्यात्तत्र तेषामसौ यथा भावार्थे
 अप्रच्युतानुपनस्थितस्वभावत्वे
 ष्टनाश स्वलक्षणपरिभाषया
 तथा विनश्यदव्यवना तद्विनाश
 च सूत्रद्रव्यस्यावस्थानघटना तु
 गाहनादवधानियता, तथा
 परिणामवात्तिनां तु द्रव्य
 चानित्यताया स्यात्तावत्तद्विनाश
 यद्वा नित्यं घनात्तद्विनाश
 ननु छिन्नगह्वोरित्युक्तं इति च
 इति चन । तत्र पञ्चानु
 त्याप्त निष्ठावयवित्त्वम्
 लक्ष्यं यत्पुनः

अतस्त्रि
 इवा
 नि कुन
 अनुमारेण
 तव्यपदे
 रव्यादेण
 इवेत्माहु

 यम ।
 २ ॥
 इति गति -
 ताद्यतव सा ।
 इय चावश्य
 पीति गति
 गतो वा
 । ननु च
 जनीया,
 परिणाम
 तावत्तास्या
 । एवमत्रापि
 इति नव
 भद्रगमात् -
 नररत्नात्प-

सवथा मन समायोगे तु मूलगरीरस्य निश्चेष्टतापत्तिः,
यतो ऽनु मनस्तेषां, यावच्छरीरव्यापिनाभ्युपगमे च मनसो न
तत्करूपनप्रसङ्गः । युगपज्जातानवत्वनिगारणत्वात्तन् एकोपयोग
स्वाभाव्यात् रामाप्रत्यक्षकाले स्पर्शनापत्तिवारणाय प्रतिबन्धव
त्वकल्पनापक्षयाऽस्यैवोचितत्वात् । अनित्यं च स्वधादिद्रव्यमङ्गला
सभेदेभ्य उत्पद्यन्ते' इतिवचनात् । पूर्वमेकतयाध्यवसित स्वधी
विभक्ततया पुनः द्वयमिदमिति प्रतीयते । एतत्त्वाध्यवसायोपि भवति
तथैव भिन्नयोः पूर्वमभुना भौलने । न चेदमवयववितयोत्पादविना
योरभावे । न चैव धर्मादी तेषां विभागाभावात् । ननु घटाका
शादिव्यपदेशन भवेत् ॥ काशादेरप्युत्पत्तिना प्रसङ्गनानित्यतेति
चेत्, न तस्योपाधिःत्वात् । न हि घटादिनाऽऽशास्य किञ्चित्
क्रियतेऽमूत्त्वात्तस्य । न च घटादेरुत्पत्तिनाऽऽदिनाऽऽशास्य
स्यास्ति परावृत्तिभिन्ना बोधोत्स्यैव जलघारया णाच्चादिना या ।
यच्चात्रगाहदानस्वभाववान् दूदेन भिन्नता स्य नाद्यत मा तु न
नाभ्युपगम्यते, पर नतावताऽवयवविनयात्पादविनाशभावी । यद्वा
सर्वो वि पुद्गलास्तिकायाऽनित्योऽणारवि भेदादुत्पादात् स्वधी
भावादिना वयञ्चित्वात्तच्चेति । द्रव्यत्वेन पुद्गलानामवस्वितेरपि
भिन्नात्रयवि वभावात्तैव व्यपदेशः । यद्वा भिन्नमित्यपदेशभावन
जाया पुद्गलाद्वत्तत् द्वयमपि भवत्यनित्यं, नत्र धर्माद्या इति ते
नित्या इति व्यपदिष्टा चया । एतादृशं यदि'ति सामान्यनिर्देशन
यद यत् यद्यत्पेशया तथाच्यत तत्ततया तथा चयमिति न्शर्यात् ।
यदिति वा जीवादि परमाण्वादि वा । किमेवविधः?, इत्याह-द्रव्य-
पूर्वोक्तस्वरूपं, गुणन्यायाणामनित्याना सतामपि नाश्र चि त्वा, तेषां
द्रव्याधारत्वात् । चकार पूर्वोक्तपक्षत्रयसमानवक्षताज्ञाननाय ।
तद् द्रव्यत्वात् जाग्राहा'ति पूर्वोक्तमत्राप्यनुयाजनीयम् । भिन्नव्य

परमेश्वरात्पुत्रं यथावदुत्पादादन्निस्वरूपपरिणानान्तरं विवक्षयतश्चि
 ररक्षणमिति चापनाय, अथवा सवस्ववान्पात्राद्यधोव्ययान्वात्त
 च्छूयस्व चामत्वाद्भास्येषु नित्ये । तद्विपरीतं वा द्रव्यमिति कुन
 एतदपत्तया द्रव्यलाकव्यवदेन सम्भवी स्यात्, परं पूर्वोक्तानुसारेण
 व्यपशयान्न व्यपदगं सम्भवदिति । गायान्घानुलोम्याद्वा व्यपदे-
 शान्नव स्याद् । यत् पूर्वोक्तेषु जीवाजीवादिपरम्यपक्षयव व्यपदेश
 सम्भव इति । यद्यप्यत्र द्रव्याणां नित्यत्वमनित्यत्व वेदयाह
 स्मिन्निमग्नस्य जीवपुंगलयोश्चतुभङ्गी-

गह सिद्धा भवित्राया अभवित्र पुंगल अणापयद्धा य ।

तीयद्व तिमि शाला जीवाजीवद्विर्द्दं घटहा ॥ २ ॥

तत्र गम्यने-कमवगावनिमि प्राणिभिराश्रीयते इति गति -
 तरकादिनामकर्मोत्पत्त्याद्या जीवपरिणामविशेष । साद्यन्तव सा ।
 यत् उक्तवृष्टता पि जीवानां त्रयस्त्रिंशत्कालावस्थायुः तत्राय चावश्य
 गयन्तरात्रय । कर्मोत्पत्त्यजयपरिणामरूपत्वाच्चाऽदिरपीति गति
 सर्वापि सादिसान्त्व । न चेमा गतया जीवाद् भिन्ना, जीवो वा
 ताभ्यो भिन्न इति जीवस्यवेय सादिमाता स्थिति पठिता । तनु च
 कथं तर्हि भणियन्ति या गाम्प्रकृतान्या स्थितयस्ता माजनीया,
 स्थितौना परस्परपरिहारणावस्थानादिति चमथ, य परिणाम-
 मपश्य या स्थितिस्तमपेश्य तत्रयने न परस्परविनाभासित्वाभ्यो
 विरोधो, घटतया नष्टत्वेषुपि पार्थिवत्वेन स्थितिमत । एवमत्रापि
 गायपशया प्रमद्गतये यत्रापशयाभ्यभद्गतवपि नय
 विरोध । एकजीवस्यापि द्वितीय साद्यन्तं भद्रगमाह -
 'सिद्धा' इति । तत्र सिद्धयति स्म-निबिलनरामरस्यात्प-

सूदनसमथज्ञानावरणीयाद्यष्टविधाऽष्टदुष्टसृष्टिसमूलवापकपणा
 वाप्ताव्यावाधाद्यरिमिनविशेषणविशिष्टानन्दमयपदत्वात् निष्ठी-
 तार्या भवति स्मेति सिद्धा । न च वाच्य कर्मणामनादित्वात्
 स्यात् न च , सर्वथा नादित्वस्यानन्दत्वेन व्याप्तेरिति । न तावत्
 किञ्चिदपि कर्मानादि, तेषामूत्पत्ताऽपि सप्ततिसागरोपमवा-
 टिस्थितिवत्त्वात् । तेषान नश्यत्येव सर्वकर्माणि स्वस्वस्थिति
 क्षयेणावागपि ससारे, पर नवीनवधमद्भावात् निवृत्तिहृत्पद्यते ।
 न च प्रवाहेणानादेन व्युच्छेद । जनीनम्यानादेरपि प्रवाहेणान्येव
 स, वनमानभण तत्सद्भावात् । न चादृष्टाना क्षय एव न, तथा
 सत्यदृष्टाभ्युपगमवयव्यान् वधाभावप्रसङ्गाच्च । अन्यच्च—यथाहिं
 मिथ्यात्वादिभिभवत्यपा व धस्तथैव तत्प्रतिफलभूत सम्यक् वा-
 दिभिर्निर्जरया च कथं न तन्नाश ? , यो हि येनोपचयमा-
 प्नोति, तत्प्रतिपक्षसेवनया साऽप्रचयमप्याप्नुयादेव । यथाऽप्यथ
 सेवनया वृद्धोऽप्यामय त प्रतिपक्षेण क्षयमुपयाति । न च घातव
 इव शरीरस्य जीवस्थधारभूतमदृष्ट, किंत्वोनाधिकमेवति ।
 तेषा च सादित्य भवक्षयानन्तर भावात् । न च तेषा तत्त्वक्षय
 कदाचिदपि समूत्रापकपणात् । कमद्रुमाणा नहि कमबीजदाहे
 भवरूपा भवत्यद्भुराद्गम । यदवाचि-

‘दग्धे बीजे यथात्यक्त, प्रादुर्भवति ताडकुर । कमबीजे तथा
 दग्धे न राहति भवाद्भकुर’ ॥१॥ न च कमरहितस्य पुन
 कमणा सङ्ग, आश्रितिवत्त्वापत्तेव धस्य । तथाच कृततासाकृता-
 भ्यागमदाया । न च क्षीणकमणा तष्णाद्यपि कमविहाररूपत्या-
 त्तस्म, तदभाव च कृतस्तरा भवावतारो । यदाह-

'अज्ञानशान्तिविहित पुरातन क्रमवीजमिनाम् । तृष्णाजला-
भिपिवन् मुच्यन्ते जमाद्भुर जतो' ॥१॥ षडहृतवाग्पि
मिथ्यावाविरतिप्रमादनपाययागरूपा क्षीणा एव, तत्रतरेण
सिद्धत्वाभावात् क्षीणेषु च तेषु कुतस्तरा मितान्, तत्रतया
जायायुर्भोगानां सुतरामभाव एवेति सिद्धमिद्वानामनन्वस्थिति-
वचम् । अपरपि नित्यमिद्वानामनन्दब्रह्म'ति अज्ञानुत्तिसम्बन्ध-
वचनं गीयते । अत एवैतत्लक्षणमेव प्रोच्यते, यदुत-

'यत्र युष्मन् सम्भिन्नं न च भ्रष्टमनन्तरं । अभिलाषा-
पनीतं च, तत्राय परमम्पदमित्यादि । बृहदारण्यकेपि- सलाक्ष्मा
गच्छत्यगारमहिमं तस्मिन्वसति गाश्वती ममा इत्याद्युपतभवति ।
अनन्तरं य आहुरनादिसिद्धं न कर्पाचित्तं निरन्तरं द्रष्टव्यं ।
यतो हि सिद्धत्वमेव तपामनुपपन्नं, प्रथमं असिद्धं च सर्वेव सिद्धत्वं
भवनात् अथमाज्ञातकालीनवतप्रत्ययायोगान् । बधननिरोध-
वद्व्यवच्छेदाभावात् हि न सिद्धत्वं, न चासाधनादिरिति कथं
सम्भविना सिद्धता नात्काललग्न एव कर्पाचित् कमल
इति तन्नात्सिद्धा इति चेन्ननु किं न सर्वे तथा । नहि विचित्रत्वं
युज्यते, जीवत्वाविगपान् । कथं एवेपा कथं ? कथं न सर्वेपामिति
तु नव नाद्यम् । य ये कमलमाधनमाधितात्मस्वभावास्तेपामसौ
जातो-स्ति च तथाभ्यं वन वैचित्र्यं तेषां । न चानादिसिद्धत्वसाधक-
कोऽपि विशयः । केवलानादिमन्तश्च तेषामुपगमनीयाः । न च
क्षणश्रणिसाधनक्रमाहस्याभावः । न च क्षणश्रणिरयस्य
परममवेभ्यन्तज्ञानादिका सिद्धा सम्भवति । सम्भवेयुश्च
प्रवाहस्तस्ते तथा । यतोनादिहि ससारो, न च ससारसद्भावे
पणमासाधिका विरहश्च न भवति सिद्धभावमापत्तौ वस्यचिज्जीव

विशेषस्येति तथा नादिताया सिद्धाना, तथापि प्रत्यक् ते साध-
नता एवेति द्वितीयभङ्गवर्तिन एव । अथ तृतीया स्थितिमाहु-
रुद्दिश्य तद्वतो जावान्—'भविआय'ति । तत्र भव्या-भाविनी
सिद्धिर्येषा ते भव्या याग्या वा मोक्षवधुवरमालाया ते च ते आत्मा
नश्चेति भव्यात्मानस्ते चानादिसा ता एव । योग्यता हि वस्तुन
स्वभावभूता । स्वभावश्च वस्तुसहसिद्धा । वस्तु च जीवरूपमना
दीति भव्यताऽपि तत्रैव । पारिणामिक एवासी भावा । न चाभव्य
सन पूर्वं भवति पश्चाद् भव्यो, भव्या वा भव्य इति । आगमग्राह्य
एवाय । भव्याभव्यत्वादिभवि तत्र न हेतुयुक्त्यादिप्रयोगो, विरा
धक्तापत्ते । तदूचिवासानचना -

‘दुर्विहा धम्मावाओ अहेउवाआ अ हेउवाओ अ ।

तत्थ अहउवाओ भविआभविआदओ भावा’ ॥१॥ तथा

‘जो हेउवायपक्खमि हेतुओ आगमे अ आगमिओ ।
सो समयपण्णयओ सिद्धतविराहा अत्ता’ति । अनादिकोऽयसो भावो
व्यपतीति चित्रमिति न वाच्य । वारणता हि तावदेव यावन्
कार्योद्भव । कार्योद्भवे तु कायरूप पदाय । तद्वदत्रापि भयता
मोक्षमनयोग्यतय सा चावाप्ती मोक्षस्य पूर्णवति नष्टय । उद्दि
प्राप्तमोक्षस्यास्ति योग्यतया प्रयोजन, न च सापि, कारणवाल-
भावित्वाच्छक्तेरिति । नच वाच्य तद्दि किमसावभव्य इति ।
घटतया परिणताया मूदो घटोत्पादनयोग्यताऽयोग्यता वा यथा
उक्तु पायते योग्यताया परिणामात्वाग्भावात् अयोग्यताया
इयोपादानकारणवृत्तित्वस्यात्यन्तमयाग्यवान् तद्वदत्रापि । प्रति
पान्तिं चात एव परममुनिभि ना भविआ नो जभविआ सिद्धा’

इति । कथं नष्टोऽसौ भाव इति चेत्? भवचरमस्यमेव विद्वद्वाच-
ममयेन वेति गहाण । घट्याग्वना हि मृग घटादप्येतेव नातरत् ।
चतुर्थभङ्गदत्तनाय तद्वत् आहु - अनविधिति । नष्टविधिति
तोऽभव्य । स हि नैवाप्नोति निर्म्माममुत्प्रधानाऽवदा, यथाविधिव
तत्तव । नहि स्वभावाऽह्नि पयनूयागम् । नहि स्यात् निर्देय
तास्ति धीय यावदनतया जागमनस्य, द्रव्यत्वं शून्यत्वं च
शास्यकृद्भिः अनेकदा प्रतिपात्तान् । अमयत्वं च न कदाप्युच्यते,
पूर्वं विश्रमानमयत्वस्यामव्यवहारोऽप्यस्यात् । न च द्रव्यत्वं द्रव्यं,
नचापि नश्यति कदापि । यदि हि द्रव्यत्वं द्रव्यं, न द्रव्यं न
स्याच्छब्दव्य भयव, स्यात्प्राणाभ्या । न च स्यात् कदाप्युच्यते,
नतोऽसौ भाव । एव चतुर्था क्रमेण मन्विष्यन्त्युच्यते प्रादि-
सान्ताऽनाद्यनन्तरूपादचतु प्रकारा स्थितयोः स्थितौ द्रव्यत्वं
गतिमत्ता - मिद्धता - भव्यत्वामव्यवस्थितत्वं । इदं निर्दिष्टमना
दत्तनन । अथवमवाजोयस्यापि चतुर्विधां स्थितुं स्थितिरियथ
आहु - 'पुगल इत्यादि । तत्र पूरणगलनवद्वयं दृश्यम् ।
पपोदरान्तिवादिष्टरूपनिर्गति । न हि द्रव्यत्वं द्रव्यं न द्रव्यं
चयोऽवस्थितपरिणामत्वानया । एकत्वं च द्रव्यत्वं मायात्वं
कप्रचयोऽपि नव, जीवस्यानवद्रव्य वदिरपुमगुत्तमत्वं द्रव्यत्वं वा
नयोऽय नायस्मिन्न यस्य प्रचय । न च विद्वत्प्राणा प्रप्राणा
तेषा, येनापचया भवत्, अनाद्यकप्ररदन् द्रव्यत्वं नव न जीवस्य
विप्रयुता न ते परमसम्बद्धा । नवार्थे इत्येव मयुत्तरन इत्यथ
तेषात् पुद्गलानामेव सङ्घानमस्याप्यद द्रव्यत्वात् । न च
तेनत एव पूरणगलनधर्माणस्त एव च पुद्गलस्य नैववयमव्यव-
ज्ञापनाथमिदम् । इमे च मादिमाला । स मयुत्तरनायप्राणा
वन्वित, सङ्घातरूपत्वान । सङ्घातरूपत्वान् प्रागादृश्य

वतिष्ठते । तावत्येव च स्थिति स्वधानामेकरूपेणावस्थाने ।
 स्निग्धरक्षत्वाद्धि बन्ध । स्निग्धरक्षत्वं च पर्याय, पर्यायाणां च
 नाविचलनम् । तदा भवत्येवामङ्गयेयनाग्रेस्या भेदस्तथा भिन्न
 स्वधादिगिति युक्तव्यं मादिसात्तत्ता तेषां, परमाणूनामपि
 भेदादुत्पत्तेर्नहि स्वधत्वात्प्रमाणुता । तथा सति अचाक्षुषत्वं
 प्रसङ्गात् स्वधानामपि परमाणुप्रचयरूपत्वात्तथा । असत्या
 चाणुताया स्वधावस्थायामणूनां सा भेदादुपजायते इति तथा
 मुत्पत्तिस्तथापत्तया । यदा च पुनरप्य परमाणुभि र्स्वधर्वा
 सयुज्य स्वधतया परिणमन्ति तदा स्पष्ट एव परमाणुत्वाभावाद
 विनाशस्तद्रूपतया तेषां । नचातिवृत्त्यासङ्गस्यैव कालमवतिष्ठते
 परमाणुरपि तद्रूपतया, ततोऽवश्यं परमाणुभि र्स्वधर्वा सयुज्य
 स्वधत्वारम्भनियमात् स्निग्धरक्षायतरणुणवत्त्वात्तदणना परिमित-
 त्वात्तदोक्तस्य प्रतिजातीयानन्तानन्तररूपसमूहवक्तृत्वाच्च काल
 स्यावश्यं तथा स्वधीभाव इति स्वधानामणूनां च तदवस्थया
 सादिसात्तत्त्वमेव युक्तम् । पुद्गलत्वेनाऽनाद्यनन्तस्थितिवत्त्वेऽपि
 तेषां पूर्वोक्तापेक्षया सादिसात्तत्त्वमविहङ्गमेव, पूरणगलनभाव
 स्यान्नित्यत्वात् । गतिविचित्रा सूत्राणामिति वा स्वधाणुरिति
 वक्तव्यं पुद्गला इत्युचिवात् साधारणाभिधानेन । अथ द्वितीय
 भङ्ग दिदग्निपयाहु - 'अणागयद्ध'ति । न आगतो वत्तमागतामि-
 त्यनागत । एष्यंश्च नाम स भवति य प्राप्स्यति घतमानत्व'मि-
 तिवचनात् । स चासावद्धा च काल । अत्यन्ते इत्यत् तां शान्त
 पयाय वा धारयनाति अद्धा । अव्ययमिदं अनागताद्धा । अतो च
 सादि सन्नन्त एव । यतो वात्तमानिको हि क्षणोऽप्युनति ।
 तत परेषां समयादीनामनागतता युक्तवैत्यस्यादिन चास्ति तस्या
 न्तो,वत्तनादिर्हि तस्य लक्षणम् । न च कदाचनापि भविष्यति सम्भवि

यत्तदुक्त इदं जगद्वननात्पुत्रं भविष्यति । न चेतथा स्पष्टवान्-
 ताऽप्यति तस्य युवतमव सादिसात्तत्रम । नच नाम्थव काला ताम
 द्रव्याणां वा वत्तना तामात्रित्यतदभिधानस्यापचरितत्वाद् । अत
 एवाच्यते पारमाण्ये— किमिदं भवति । कालूनि पक्ववद् ? । गोयमा ।
 जीवा चैव अजीवा चैव'ति । निर्दिश्यत परममुनिभिरितिवाच्य ।
 इत्यानी पटाभूत् भरतादिभविष्यति पद्मनाभादिरितिष्यपदग
 सनिवचनानां नम्यादेव सति । नच ऋत्वात्रिंविभागा नराक ।
 एतच्चेत्तनु सवत्र वत्तना । न च जीवाया पुद्गलानाम'मपा चा'याऽ-
 यपर्यायप्राप्तावस्त्ययत्कालात् कारण । अत एव च श्रिया तस्यो
 पनाम्भूता पापठघत मुनिमहत्तरस्तथा च तद्वच-वत्तना परिणाम
 श्रिया परत्वापरत्व च का'म्य ति । अननारतृतीयद्वोपमाश्रवत्ते
 कालस्य किमिति युज्यत द्रव्यतेति निरस्तम् । तत्र तु सूयच'द्रादि
 गति-व्यङ्ग्यका'म्याकृतत्वात् । वत्तनालक्षणस्तु समग्र भूयलप'ज्यत्र
 च कालो'ज्म्येव । पारमाण्य वचन च समयमात्रता नापयित्वा काल
 स्यान्वाणुमयनानिरासाय प्रतिपाद्यते च कश्चित् प्रत्येकं लाका
 का'प्रदेशेषु कालाणुस्थितिरिति । नचतशुक्त । मना'णवस्ते मूर्त्ता
 अमूर्त्ता वा, जाद्ये'णूना मूर्त्ताना वत्तनादिमत्त्वान तस्वारकायद्रव्यस्थी
 वारापति । स्वतो भाव चादिन एवा'पेषा तथास्तु, किमतेनति ।
 अयथा सत्त्वमव । अत्य, तपाम'पुत्रमव, परिणामवाचवत्त्वादेनस्य ।
 अय च अणव स्व'धा इचे ति वाचकमिध्रव्याहृत्यपि न पुद्गला-
 म्तिवाप विहाया'यत्राणुनादिरित्य'व्यालोच्यमवालोचनालाघने । न
 च प्रदशत्वमपि भवति, तथासम्बद्धाना तपा सम्बन्ध च स्पष्टास्ति-
 कायतापति । तत्र कालस्याणुो युक्तियुक्ता नापि पारमाण्ये सम्मता
 अय त्रयोकावा'म्यापि वत्तनाधुवनतामभिम'य तत्रापि तत्स्वी
 वारस्यावश्यकता नापयित्वा वस्तूना वत्तनादिपर्यायवृत्त एव

कालाज्ञएव 'जीवा चेव अजीवा चेव'ति व्यवस्थित पारमापम् । वाचकपादा अपि 'कालश्चेत्येके' इत्यनेनारुचिमाहुस्तस्य द्रव्यत्वे इति व्याचरयु, व्याचरगुश्च प्रत्याचभाणा यदुन-समयमात्रत्वेन तरयास्तिरायवानापत्तावरि जगत्त्वत्वेन कथं न सागयिष्यति कायता । यतो विचार्यता स समयलक्षण कालो भवदभिप्रेत सद्यत्र वा कुत्रचित् ? मद्यगतं सर्वव्यापकं तस्य द्रव्यत्वाभिमानात् स्पष्टयास्ति कायता । नह्यगुभरति मयं व्यापक । ग दानिक इति त्वयदेव । एवत्रावस्थाने तु न सर्वत्र वत्तना, तदभावे च कुतस्तरा तेषा सत्त्व वत्तनादिभूतस्यैव सत्त्वात् । 'उत्पादयय धीव्ययुक्त स दितिषचनात् । ज यच्चा स्य द्रव्यत्वे घमाधर्मादियदवगाहनाद्यपि स्याद्वक्तव्यम् । नच तन् कुत्राप्यगम्यत सम्भवति वा । अत एव चानास्मायव कालस्य द्रव्यतां 'द्रव्याणि जीवाश्चे'ति द्रव्यसूत्रे उपकारकवचनमकारि पूज्य । न च वाच्यं कथं तस्य द्रव्यत्वाभावं उपकारविधायकता ? उपचरितेन तेन किं कायमिति शनार्थत्वात्तस्य । भवति च प्रयोजनाथ एवापचारो निष्प्रयोजनक्रोपचारस्यासम्भवात् । तत्त्वमत्रत्य बहुधुता विवृति । अनागताद्धा साद्यनत इत्येव प्रवृत्तम् । चकार नमयभन्न मादिशात्तो पि काल । समन्वितामागतापेक्षया युक्त साद्यनतत्परिमिति शापनाय । अत एव चास्ति कायत्वाभावेपि विवक्षितसमदायापेक्षया विवक्षित धमतोपपत्ति । न चान्भिन्नगो वास्तमानिर काल उदाहृतोश्च एकोपचाराद्धेता सम्भवति । अनुपचरित उपचरितान्म्यायुक्तत्वात् विचित्रा वा सूत्रगतिरित्यवात्र कारण भयेन् । अथ तृतीय भङ्गदर्शनायाहु - 'तीयद्ध'ति । तीताऽतीतो द्वाजीताद्धा । अथ च तीतशब्दो तीताथतयोक्तो नियुक्तिवाराणा परमाप्तत्वाप्रापसादोप्यमिति । प्रयुक्तश्चायम यत्राप्यभियुक्त - तीतादिपरिच्छद

कमल ध्रुव चेति समयज्ञरित्यादी । श्रूयते च सप्तविनिश्चया
 दावेनस्यानेकस्य प्रमाण । यथा हि अवाप्योरल्लापमाहु वैचित्तया
 तरपीती यतांते भविष्यत्यतदल्लाप इत्यनुमीयत । नहि श्रुतं व-
 लिनामनाभागगघोऽपि । 'दिठिठवायमहिज्जग'मिति तु दण्डिवादम-
 धीयत एवाऽयं तु सर्वाक्षरसन्निपातोति नात्र वाक्स्वरानासम्भव ।
 श्रूयते चायत्रापि 'तीयाणागयकारे' इत्यादि । असौ चानानि
 सन्नपि नात् एव, यतो नहि जगता वत्तनाया अस्त्यादि प्रागतया
 त्वापत्तेनिमूलस्यात्य दामावात । 'नामतो विद्यत भाव'इति 'नाभावो
 भावतामेति' शशशृङ्गे तथाऽगत'रिति वचनाच्च । न च वाच्य
 'भवति न नामातीत प्राप्तो या नाम वत्तमानत्व'मिति वचनात्
 प्राप्तवत्तमानत्वस्यातीतरत्वात् कथमसावनात् रिति । वत्तमानता
 परिणतरनादित्वात्, प्रतिक्षण वत्तमानतापर्यायजयत्वऽपि वत्तनाया
 वत्तमानत्व यतो नादिस्ततानवाम्यानात्त्वऽषट्मानता । अनादित्वे
 सत्यपि चाधुनातनममय यावत्तमयात्या सान्त्वमेव । अनादेरनन्त
 त्वेन व्यापिरिति तु पूर्वमेव निराकृतम् । अयं तुयं भङ्ग दशयत्
 आहु - 'तित्ति काय'त्ति । तत्र चोयते इति 'चित्तिदेहावासापसमात्राने
 यश्चाद रिति षड्णि काया इति समुदाया इत्यथ । अत्राजीव
 स्थितिप्रस्तावादजीवानां काया - समुदाया कायान्बद्धाच्या वा
 पदैकदशे समुदायोपचारान्तिराया । कियत्त इति चेदाहुम्नय-
 सद्व्याका । चत्वारस्तावदजावकाया घर्माघमाकाशपुदगला,
 कालस्य समयमात्रमानवात्रास्तिकायता गेपपु त्वस्तीना प्रदेशाना
 काय - समुदायाऽस्तिकाय इति व्युत्पत्तिभ्यप्रदशबहुत्वोपेतत्वा
 दस्त्यस्तिकायता समग्रलोकव्यापित्वात् । आद्यत्रयाणामनवयज-वे
 च कथंकार सङ्गच्छते तेषां लोक व्यापित्व ? । नह्यनवयवोऽप्रदेशो
 घाणुर्व्याप्नोति लोकस्यैकप्रदेशाधिक भाग ध्वयदारभ्यत्व

फालोऽत्रैव 'जीवा चैव अजीवा चैव'ति व्यवस्थित पारमायम ।
 वाचकपादा अपि कालश्चेत्येके' इत्यनेनारचिमाहुस्तस्य द्रव्यत्वे
 इति व्याचक्षुः, व्याचक्षुश्च प्रत्याचक्षाणा यदुन-समयमात्रत्वेन
 तस्यास्तिवायत्वानापत्तावपि जगदवतित्वेन कथं न सामयिक्यस्ति
 कायता । यतो विचार्यता स समयलक्षण कालो भवन्भिप्रेत
 सवत्रत्र वा कुत्रचित् ? , सवगत्वे सवव्यापकत्वे तस्य द्रव्यत्वाभि
 मानात् स्पष्टवास्तिवायता । नह्यशुभमिति मत्रश्यापक । स क्षणिक
 इति त्वयदेव । एतत्रावस्थाने तु न सवत्र वत्तना, तदभावे च
 कुतस्तरा तथा सत्त्वं वत्तनादियुक्तस्यैव सत्त्वात् । 'उत्पात्तयम
 ध्रौव्ययुक्त स दिति वचनात् । अ यच्चाऽस्य द्वयत्वे घर्माऽर्मादिव-
 दवगाहनाद्यपि स्याद्वक्तव्यम । नच तत् कुत्राप्युक्तस्यैव सम्भवति
 वा । अत एव चानास्यायैव कालस्य द्रव्यता 'द्रयाणि जीवाश्चे'ति
 द्रव्यसूत्र उपकारककथनमकारिपूज्य । नच वाच्य कथं तस्य द्रव्यत्वा
 भावे उपकारविधायकता ? । उपचरितेन तेन किं कायमिति दशनाथ-
 त्वात्तस्य । भवति च प्रयोजनाथ एनापचारो निष्प्रदाजनकोप
 चारस्यामम्भवात् । तस्यमयत्वं बहुश्रुता विन्ति । अनागताद्धा
 साद्यन्त इत्येव प्रकृतम । चकार समयभन्न मादिसात्तो पि
 काल । समुद्रितानागतापेक्षया युक्त साद्यन्तत्त्रमिति वापनाथ ।
 अत एव चास्तिवायत्वाभावेपि कियक्षितसमदायापेक्षया विक्षित
 धमतोपपत्ति । न चाभिभङ्गा वास्तमानिर काल उदाहृतोश्च
 एवोपचाराद्धेतो सम्भवति । अनुपचरिते उपचरितानस्यायुक्त-
 त्वात् विचित्रा वा सूत्रगतिरित्येवात्र कारण भवेत् । अथ ततीय
 भङ्गनायाहु - तीयद्विति । तीतोऽतीताद्धाऽतीताद्धा । अथ च
 तीतगन्दीतीताधतयोवनो निश्चितवाराणा परमाप्तत्वान्नाप
 शब्दायमिति । प्रमुक्तश्चायम यत्राप्यभियुक्त - 'तीतादिपरिच्छेद

स्वपक्ष समूहघात हन्तुगन्भूगुर्जात । वस्तुतस्तु स्वीयिपत
 एवात्माशादे कथञ्चिदनित्यता । नहि सर्वेषा नि यमस्ति वा
 वस्तु समस्ति नमग्रपि भुवने सर्वेषा मनामुत्पात्तयभोष्यात्त
 त्वेन कथञ्चिन्नित्यानित्यरूपत्वात् । ननु कथं तर्हि घटान्निवेव
 नष्टो यमिति व्यपदेश उपलभ्यतेऽपि च तथामेव दृश्यमानाना
 नागो, नात्मादीनामिति चेत् । सय, घटस्त्वान्निव हि परिणामो
 द्रश्यम्य, तन्नाशवदात्मादेरपि मनुष्यत्वादिपर्यायापेक्षयाऽस्त्येव
 तथात्वे नष्टा मनुष्यो मनुष्य उच्यते इति व्यवहारात् जागरूकत्वात् ।
 एवमेव घटपटादिनाकाशस्यापि पर्यायाणस्त्येव नाशो । यदेनाकाश
 पूरयम्य पटान्नेरवगाहमदात् तदधुना तद्विध, घटाद्यपसारणात् ।
 व्यपदिश्यते चात् एवाभूदत्र घटान्तिरिति । न च क्वात्पाशास्य
 भ्राताय व्यग्रहार इति, तत्त्वच्छेदन तु तथात्वाभ्युपगमस्या
 वश्यत्वात् अथवा कथमुपपादनाय इह न घट इति व्यग्रहार
 प्रामाणिकः । तथाच घटावगाहनत्वात्तथातीता योऽमी परिणाम,
 स नष्ट इत्याकाशादेरप्यनित्यता स्पष्टव कथञ्चित् । न च
 पर्यायाणा प्रतिक्षण परावृत्तिभावात् स्पष्टव क्षणिकतति चेत् अस्तु
 वा नो हानि, पर्यायापेक्षया क्षणिकत्वमभ्युपगम्यमाने नहि नो
 विद्वेष, किन्तु सवधानाश एव प्रतिपिध्यते, अवस्थाने च द्रव्यस्य
 नव निरवयो नाश । कार्यता च समस्तापि पर्यायि रूपव ।
 न चास्ति पर्यायाणामनकानामेकाश्रयत्वे विरोध, अतन्तो
 त्पादयमानामेकस्मिन् समय एरस्मिन्नव वस्तुयभ्युपगमात्तादृशच
 मिथ्यात्वाद्यतमसाधरीकरणाधिगतावर्थाभिधाना दिवाकरमूरय -

‘एगदविअस्स बहुआ एगसमयमि हुति उप्पाया । उप्पाय-
 समा विगमा विइया उस्सग्गओ नियम’ति । नत्त कायतारहि

ह्यवयवित्वमितिचेत, स्वरूपनाकल्पितेन ।
 वत्प्रमात्रमत्रयवीत्यस्याथ । यद्वा क्व किमा
 भवन्, अमूतद्रव्याणामपि परिणामाभ्युप
 चेदवयवानां तथाविधानान्तितापरिणती ।
 दिताया, 'रूपिष्वादिमानि ति वचनाच्छेपः
 अथवा कथञ्चकारमेकाद्यवयवावच्छेपेन स
 भवद्भिरात्माकागादौ ज्ञानशब्दादकल्पति ।
 सवधा स्यादवच्छेदक परमाणारिवात्मिध्या
 न च वाच्यमवयवित्वेन नाशि वापत्तेरनित्य
 नहि मूर्त्तानामवयवविना घटादीनां विनाशाद्
 वयवविनस्तथेति कल्पयितुं युक्त, सूक्ष्मद्रादेर
 त्रुटेरविनागाभ्युपगमाच्च कश्चित्, अव
 मूर्त्तानामपि कथञ्चित् वैचित्र्योपगमस्यावश्यं
 निरवयवस्याणोरयद्रव्यारम्भकत्वनियमेन किमि
 स्याद निरवयवाणामाकाशादीनामयद्रव्यारम्
 भ्युपगम्यते इति, मूर्त्तामूतयोर्वैचित्र्यं यथात्र ।
 सति स्यात्तदा का विरोधः ? । अयञ्च-नाव
 उत्पत्तिमत्त्वेन वा, किंतु वामकारणवकल्पन । अथवा
 एवावयवित्वेन कायस्य नागापत्ति स्यात् । अत एव
 नागमात्रेण कायनाशाभ्युपगम किंतु सयोगविगपना
 ष्टता च तद्ध्यपदेगनागतत्वेन । नहि तत्तुमात्रछेदेन
 इति, प्रत्यभिनानाद्यभावापत्ते । न च भ्रात तन तथा
 प्रामाणिकरपि क्रियमाणत्वात् । अथवा प्रतिक्षणमया
 मागमनावयवयवस्वीकारेण स्पष्ट क्षणिकत्वात्तभ्युपगम
 स्वीक्रियते चेदात्मानेनामनित्यप्रमञ्जनाय क्रियमाण

ताभाभेव स्वतत्र प्रामाण्याभ्युपगम कृत्वा म्यादिघतविवेक-
 दगामिव मिथ्यात्वपटनेन, किन्तु सवज्ञप्रणीतागमानुसारितयव
 तप्रामाण्याभ्युपगमात् किञ्चिदपि नाद्यम् । वस्तुतस्तु स्वत
 सिद्धप्रामाण्यस्यापि श्रीजिनागमस्य उवाद्दत्तमपरेषा तदाग्रह
 ग्रथिलानामपि तद्वस्तु - सत्यताज्ञापनायवत्यलमप्रस्तुतम् । न
 चात्राऽऽकाशस्योत्पत्तिरिच्छना किन्तु प्राणप्रचारणलक्षणवायु-
 सञ्चाराय शरीरात्मना नाद्य एवामना यागादाकाशवत्य
 गुणित्वादाकाशात्त्वात् । दृश्यन्त चतुर्जापकानि वाक्याय
 न्यत्र । यथा प्रश्नोपनिषदि- तस्म महावाचाकाशा ह वा एष देवो
 वायुरग्निराप इत्यादि सप्राणमसृजत प्राणाच्छ्रद्धा स वायुर्ज्यो
 तिरित्यादि । मुण्डके च- एतस्माज्जायत प्राणो मन सर्वे द्रव्याणि
 च न वायुर्ज्योतिराप इत्यादि तत्तिरीय जन्मादन्नरसमयात् प्राणा
 व्यानापान आकाश इत्यादि । अत एव चात्मान प्रज्ञापयती
 जगाद श्रुति यस्मिन् सा पथिवी चात्तरिक्षमात् मन सह प्राणश्च
 सर्वे रित्यादि । तथा दिवा श्रोत्र भूत्वा वण प्रावितात् छादाग्ये
 च-अथ वावम योऽतह दय जाकाशस्तदेतत्पूणमित्यादि नृहदारण्यके
 तु आत्मास्वस्य मेध्यस्य द्यौ पृष्ठमन्तरिक्षमुदरमित्यादि । यद्वा-
 मनाऽन्तरिक्षालोक' इत्यादिना निर्णय निणयविचक्षणयदुत-नयमा
 काशलक्षणस्य भूतस्यात्पत्ति व्यावर्णयित्री श्रुति किन्त्वौपचारिक
 किञ्चिद्देवाकाश कथमयथाऽग्नेरपामुद्भव इति प्रख्यापने प्रस्वेदो
 त्पादो ग्रीष्मेण जायमानो दृष्टान्तियिष्यत् । तत्र श्रुतिविराध आका-
 शस्यानात्त्व । अत एव च स्वाभाविकात्मस्वरूपवर्णन उज्जगार
 श्रुति स्वात्वाकाशमसङ्गमरसमगध मित्यादि । यद्वा-नस्याभव
 ब्रह्मानन्दवत्त्वा प्रतिपादितमेव शागीरमात्मानमभिप्रत्य-आकाश
 आत्मेति । तत्राग्रह काशो विपरिचिताऽऽकाशस्योपचमानत्वे । एव

नतस्यान्तोऽस्ति, पूर्वोक्तेभ्य एव हेतुभ्य । एवमेव धर्माधमयार्षि
 नेयाऽनाद्यनन्व स्थिति । एतस्य वायत्रयस्य प्रमाणप्रसिद्धि तु
 वक्ष्यामोऽप्रत पञ्चास्तिकायमिद्धौ । तन्न नात्र तच्चर्चा । यद्यपि
 कालत्रिकस्य कत्वविवक्षया तस्यानाद्यनन्तत्व शक्यत प्रतिपादयि
 तुमजीवत्वात्तस्य पर विचारणीय तत्र स्याद यत्र समय व्यतिरिच्य
 काशे नामाऽस्ति । प्रतिपाद्यतानागताद्वादिवत् तस्यानाद्यनन्तता
 पचरिता, पर सत्यनुपचरित उपचरितपत्नार्याश्रयिणी प्ररूपणा न
 युक्त्विदं तैत्येऽनुपयासोऽनागताद्वातीनाद्भयोऽनुपयासस्तु तादग्
 साद्यनन्तानादिमा तस्याजीवस्यानुपलम्भादित्यत्र विस्तरेण । तथा
 चाजीवानघिटृत्य क्रमेण सादिसा तन्नाद्यनन्तानादिमानानाद्यनन्त
 लक्षण स्थितिचतुष्पत्रमण एव पुद्गलानामगताद्वातीनाद्वास्ति
 वायत्रिकमाश्रित्य प्रतिपादितम् । तन्प्रतिपालनत द्रव्यशकप्ररूप
 णावमरे नियमनित्य च यद द्रव्य तद द्रव्यशक जानीहीति निपु-
 णमतिगम्यतया पृथक् प्रतिज्ञानमभूत् तन्न सुकरत्वाय व्युत्पादितम् ।
 न च गङ्गनीयमेतद यदुत्-काललोकाभिधयमेतत् यतो यत्र
 स्थितिमप्रिष्टाय व्याख्यापते तदा स्थितिमता मुख्यत्वेन द्रव्यशक
 निरूपणागता यदा तु कालत्वेनव स्यात् प्राधाय स्यात्तदा काल-
 लोकतेत्यलमप्रस्तुतन । अथापमञ्जिहीषव जाहृ - जीवाजीवठिई
 चउहृत्ति । तत्र जीवा अजीवाश्च मामापत पूर्वोक्तस्वरूपास्तेषा
 स्थितिद्विभिनरूपेणाऽस्यानकाश्चतुर्धा-तनु प्रकार पूर्वोक्ता-
 रीत्या शयेतिाप । यद्यपि अत्र जीवत्वेन जीवाना पुद्गलत्वेना-
 जीवाना पुद्गलाना चागाद्यनन्तव वक्तु शक्यत तथापि तर्थाया
 पेशमतस्त्वितिप्रतिपादनपरत्नयवमभिहितवन् । न च धर्माद्या
 द्रव्यभूता आस्ता अन्य इति । तथामपि परिणतत्र ग्रहणात् । यदा-
 अयाऽय तेषा प्रयाणा सम्यद्वत्वेनानाद्यनन्तकाशवस्थानमपश्य

प्राधान्यात्प्रतिदिने इति नात्र गद्गुवकात् । एव च जीवाजी
वसित्वाभिधानेन द्रव्यरूपनिरूपणा श्रमप्राप्ता समाप्ति
सूचनायाद्द्वारमिति । यथाहि—यथायनीनित्रिणिवेगित महानगर
नाद्वार मुद्यात्रिगतय । एव प्रस्तुत लावस्वरूपमिति द्वाराण्यस्य
विहितानि । तत्र द्वारमिव द्वारमवतारभाग प्रवणमार्गो वेत्यथ ।
नामन्यापन तु सुगमत्वान्न द्वारतयाभिमते इति तु पातनिरयव
द्यातितम् । एव द्रव्यरूप निरूप्य श्रमप्राप्त क्षत्रलोक
विविवृषव आहु -

जागासस्स पण्णा उडड च अहं अतिरियलाए य ।

जाणाहि वित्तलोग अणतजिणवेसिअ सम्म ॥४॥

तत्र आह मयात्या स्वस्वभावेन काणत-गामत पदाया धर्माद्या
अस्मिन्निति आवाग । व्यञ्जनादिति घत्र । सदावस्थितिमन्ता प्य
स्मिन्ते न स्वस्वभाव परित्यज्यतद्रूपता प्राप्ता प्रानुवति
प्राप्स्यति वेयाकाणताज्य । अभिविधी वाऽऽह । सब्रवाय गहि
किमपि स्थल यग नामी स्यात् लोकालाभव्यापकत्वादस्य । अय
न च न मानमय यता हि तद अवगाहानस्वभाव न च गता
त्परतो न तत्र नि तर्हि परत इति वाच्य न किञ्चिच्चेदेतदेव
भवद्वियाकाणस्व, आचरणाभावरूपत्वात्तस्य । वस्तुतस्तु परत
इति सवत्रनि च निर्देशादवाकाणस्य सवयापकता अवगाहदाना
भावस्तु तत्र धर्माद्यभावेन जीवपुदगगना गतिस्थितियुगलाभावा
दव । नह्यग्न्य उक्तो रविप्रकाणा नापयुक्ततामेति वाद्धिमध्य-
पतिता वा वपा, एतावता तस्वभावतापरित्यागा वस्तुत्व वा एवम-
लावाकाणप्यत्रगतव्यम । श्रतिरपि नवाम्या अत गच्छत्यनता
हि दिगो दिगा व सम्राट् इत्यादिना । ततश्च श्रद्धानव्यभवतदव

नतस्मान्तोऽस्ति, पूर्वावृत्तेभ्य एव हतुभ्य । एवमेव वर्माधमयोरपि
 पयाज्जाद्यनन्व स्थिति । एतस्य वायत्रयस्य प्रमाणप्रसिद्धि तु
 वश्यामोऽग्रत पञ्चास्तिकायमिद्धी । तेन नाथ तच्चर्चा । यद्यपि
 कालत्रिरस्यत्र चविवश्या तस्यानाद्यनन्तत्व गवयत प्रतिपादयि
 तुमजीवत्वान्म्य पर विचारणीय तत्र स्यात् यत्र समय व्यतिरिच्य
 वाश नामाऽस्ति । प्रतिपाद्यतानागताद्वादिक्त तस्यानाद्यनन्ततो
 पचरिता पर गयनुपचरिते उपचरितपत्तार्थाश्रयिणी प्ररूपणा न
 युक्तिमद्गतत्वमुपयासाज्जागताद्वातीताद्वयोरुपयासस्तु तात्त्र
 माद्यनतानात्त्रिगात्त्र्याजीवस्यानुपलम्भादित्यल विस्तरेण । तथा
 चाजीवानधिष्टृत्य श्रमण सादिसान् साद्यनतानादिसा तानाद्यनन्त
 लक्षण स्थितिचतुष्क श्रमण एव पुद्गलानागताद्वातीताद्वास्ति
 कायत्रिकमाश्रित्य प्रतिपादितम् । तत्र प्रतिपादनन द्रव्यलक्षणप्ररूप
 णावगरे नित्यमनित्य न यद द्रव्य तत्र द्रव्यशक जानीही ति निपु
 णमतिगम्यतया पूषा प्रतिपातमभूत तत मुक्तरत्वाय व्युत्पादितम् ।
 न च गङ्गनीयमनद् यदुत-वाग्नेवाभिधयमेतन् यता यत्र
 स्थितिमधिष्टृत्य व्याख्यायते तत्र स्थितिमता मुख्यत्वेन द्रव्यशक
 निरूपणागता यदा तु वाग्नेनव स्यान् प्राधाय, स्यात्तदा काल
 लाभतत्त्वलमप्रस्तुतन । अथापमञ्जिहीयव आहु - जीवाजीवठिई
 चत्तु ति । तत्र जीवा अजीवाश्च नामायन पूर्वोक्तस्वरूपास्तेषां
 स्थितिविशिक्षान्नेणावस्थानवाग्नेनतुर्धा-चतु प्रकार पूर्वोक्त
 रीत्या पयनिषेध । यद्यपि अत्र जीययेन जीवानां पुद्गलत्वेन
 जीवाना पुद्गलात्त चानाद्यनाय वरा गवयत तथापि पर्याय
 देशधैर्मस्थितिप्रतिपादनपरतयवमभिहितवन्त । न च धर्मादि
 द्रव्याना वासा अत्य दति । तयामपि परिणतये चरुणात् । यदा-
 भयान्त्र तथा प्रयाणां सम्बद्धवनात्तद्यनन्तरात्तवम्यात्तमप्य

एताप्यनात्तन्म्यासम्भविता विन्द्वस्यात्तेष्व्यादृशनादप्रतिहत-
 साम्राज्ये आहतगानने । एतत्तत्र च साम्राज्यमाहृतामनस्याभि-
 नदनीयमितरेषा यत्र तत्र षड्विदपि स्वस्वपात्तन्मनया विवृण्व्य-
 पराभिमततया दणितम् पर्यया ममूगा वा एष परिणुप्यति
 योजनमभिवदनी त्यन्धुप्यमाणरप्यनत्र तज्जात्वाभिमत
 सम्यक्नयापनिपदग्रथा यत्नत्यात्र प्रमदितन्य षड् प्रमाद्यत्र
 यथा तदभ्युपगम्यापि । घर्मादिग्रहितत्व च कथमतीकाषाणाग्यति
 तत्र पञ्चान्तिनायव्याग्यायामुसधयम । तस्यवधिघस्यावागम्य
 प्रदेगा प्रवृष्टा अविभाज्या क्वलिधियापि देगा-अरयवा प्रदेगा ।
 नहि यनावच्छदन वा घटादग्वाहृ दन्ति तेनावच्छदेन मन्मवा
 बन्धान पटाद्यन्धान धति स्पष्ट एवाकागम्य सप्रदेगात्म ।
 यद्यपि चावागस्यानता एव प्रगा आवागस्यानता इति
 पारमपप्रामाण्यात् पूर्वोक्तमुक्तञ्च नयाप्यत्र गौरप्ररूपणस्य
 प्रमुतनात्तौवारागस्यव त ग्राह्या अयथा पुरस्ताद्भिदिश्यमान-
 विभागत्रयस्यासामञ्जस्यापत्त । ननु वेय चानुरी नूनना यदुत-
 क्षेत्रलात्र प्रस्तावयित्वा द्रव्यभूतस्यावागम्य निरूपणम्, म हि द्रव्य-
 लोक एव, परिपठितश्च तिभि कायति वाक्यत । पूयमेव तत क्षत्र
 लोक एव वक्नुमुचितो यथार्थाभ्यानर्यातयशसा नियुक्तिवागणा
 मिति चेन ननु मा भवत्स्त्वरिपत क्षमता वामपराधमेन नियुक्ति
 कारणाम । तत्त्वतस्तु न क्षत्रमावागान्यदिति यन्मुतमावागम् ।
 यन 'क्षि निवामगत्यो रिति तोटादिका धातु । तस्मात् हुयामाश्रुव-
 सिमसिगुवीपचिधयम्यमिमनितनिगदिष्टादिक्षिस्तदिलुपिपतिधू-
 भ्यस्त्र (४५१) इत्यौणादिको धिक्करण प्रप्ररयय । 'स्ताद्यशिताऽयो
 णादे' (सि ४।४।३२) रिति श्रवजनाग्रट । तथाच क्षियति धमाधर्मा
 म्तिकायो जीवा पुदगलाश्चाम्मिभिति क्षत्रमिति ध्युपतगवागमेध

नगमकुशल । यत्तु—अलोकाकाशप्रविष्टस्य सतताध्वगमन मोघ
 इति जनाभिप्रायेणाज्जुषुपूर्वाचिस्मत्याद्यास्त्रदुमराप्रलपितमिवानाद
 र्णीयमेवानुपासितगुरुकुलाना वतण्डिकाना भवत्येववधिघा हास्य
 कनिका क्रिया । यतो नहि तन जीन्द्रगामनत्ववाप्याघ्रातापि ।
 नय भवति चागताऽपि पीतपीयूषाणा विपविषणो गार । एतत्तु
 कियमात्रमेव तेषामचान, यावन्न त कर्मणामवयोप्यवबुद्धी
 जनाभिमतो योऽनवुद्धयते जनगिगुभिग्यादावेव । अनेन च तेषा
 वेव ऽमाविभरति परमतमनाघ्रायापि त तण्णतमाश्ररमियता,
 कयमययाऽनभिमत जनानामगतोऽपि जिवृत्त्याभिमततया व्याग्या-
 यरन् । न चायहमात्रत्रिजम्भितमेतत् । यतो नहि गण्डनमेतस्य
 विल्ले किन्तु कवल मयूरनृत्यवत् स्ववानुयमाय प्रवाणित निरा
 कृता गस्त्वनेनवावगम्यता यत कथङ्कार समर्थितो भविष्यति, पर
 पारम्पयमेवतदेतेषा । भाष्यकारापमदेनापि तथैव स्ववपोलकल्प
 नाविजम्भित जीयस्यान त्यावयवत्वमपि प्रदर्शितमेवानाम्नात जिन-
 मते । यदि चेत्त भेदोऽन तासद्भव्ययो सम्यक् तहावगाट्टा निरङ्क-
 मप्याहत मन दूषणीयधियापि यमेरसपपयारिवातिमहद्तरावि
 नयारपि न लक्षीचक्रे मिदा । तेन लाऽव्यवहारेण तथेति शिवमस्तु
 तस्म तेभ्यो वा सूक्ष्मतममुष्टिविभवधारणपटिण्ठतास्मातिमागह्यापि
 प्राकृतजनममानाचरणपटुभ्यो यत् स्वयश्चिचचनोद्गारगोभन
 गालालद्रुनोरस्वतया मोदन्ते इत्यल्पपद्भुद्धिमाद्यप्रशानन ।
 गकालाकव्यापकमाकाशमिति लभ्यत द्विनायया व्युत्पत्त्या ।
 इय लोकाकाशतया विभागस्तर्ह्यकाशस्मति चेद्धर्माधिर्गाधिवित
 आवावाग, केवल त्वलाकाकाशम् । अननापि गहेनदिनस्ते दूरतो
 निरस्ता ष्वावमेघा । य आहुर्जेनाभिमन्तयमूद्दिश्य यत्—सासा
 रवजीवाश्रयो लोकाकाशोऽगोकाकाशस्तु मुक्तानामाश्रय इति ।

लेगतोप्येतादस्यासम्भविनो विरुद्धस्याल्लेपस्यादशनात्प्रतिहृत-
 साम्राज्ये आहृतगासन । एतदेव च साम्राज्यमाहृतगामनम्याभि-
 नत्नीयमितरथा यत्र तत्र क्वचिदपि स्वकपालवल्पतया विवल्प्य
 पराभिमततया दणितम पश्यथा समूहा वा एष परिगुप्यति
 यान्तमभिवदती त्युद्घुष्यमाणरप्यनत्रश तज्जारेवाभिमत
 सम्यक्नयोपनिपद्ग्रथो यत्सत्यात्र प्रमदितव्य कथ प्रमाद्यत्र
 यथा तदभ्युपगम्यापि । धमादिरहितत्व च कथमकाकाशस्यति
 त्रये पञ्चास्त्रिकायव्याख्यायामनुमधयम । तस्यवविधम्याकाशस्य
 प्रदेशा प्रकृष्टा अविभाज्या केवलिधियापि त्वा अवयवा प्रदेशा ।
 नहि येनावच्छेदन वा घटादरवगाह दानि तनावच्छेदन तदभावा
 वस्थान पटाद्यवस्थान वेति स्पष्ट एवाकाशस्य सप्रदेशत्वम् ।
 यद्यपि चाकाशम्यानता एव प्रदेशा आकाशस्यानता इति
 पारमपप्रामाण्यात् पूर्वोक्तयुक्तश्च तथाऽप्यत्र लोकप्ररूपणस्य
 प्रस्तुतत्वात्लाजाकाशस्यव तं ग्राह्या, अथवा पुरस्तानिदिश्यमान-
 विभागत्रयस्यासामञ्जस्यापत्त । ननु केय चातुरी नूतना यदुत्-
 क्षत्रलाक प्रस्तावयित्वा द्रव्यभूतम्यावाशस्य निरूपणम्, स हि द्रव्य-
 लोक एव परिपठितश्च तिति कायति वाक्यन । पूवमेव तत् क्षत्र
 लोक एव वक्तुमुचिता यथार्थाग्यानरयातयशसा नियुक्तिकारणा-
 मिति चेन् ननु मा भवत्स्वरिपत क्षमता वक्मपराधमन नियुक्ति
 कारणाम । तत्त्वतस्तु न क्षत्रमाकाशादयदिति प्रस्तुतमाकाशम् ।
 यत् 'क्षि निवासगत्यो रिति तौदादिको धातु । तस्मात् हुयामाश्रुव
 सिभसिगुवीपचिवचिधयम्यमिमनितनिसदिच्छादिक्षिधत्तिपिपतिधू-
 भ्यस्त्र' (४५१) इत्यौणादिकोऽधिक्करण त्रप्रत्यय । स्ताद्यशितोऽत्रा
 णादे' (मि ४।४।३२) रिति त्रवजनाप्रट । तथाच क्षियन्ति धर्माधमा
 स्निकायौ जीवा पुद्गलाश्चास्मिन्निति क्षत्रमिति व्युत्पत्तराकाशमेव

क्षत्र, नायत, तत्रव घमावमयो वृत्स्न' 'एकप्रदगादिषु भाज्य
 पुद्गलाना असद्रूप्ययभागादिषु जावाना मित्यनघसूत्रत्रमीनिर्देग
 नावगाहनप्रीति । पठद्यते च उणादावपि क्षत्र भाया वपणभूमि
 गरीरमावाश चे ति । न विणा आगासेण वीरइ जर्मिनि खित्त
 मागास निवचनान्च क्षत्रव्यपत्शब्देनव पथगक्षगगव्यपदगो
 ऽयथा गताव एव द्रयलावेनति । यद्वा क्षत्रस्थत्रविधत्वेऽपि औपा-
 धिकोऽस्त्यव भेत् । यथाऽत्रागस्य घटापटादिना जलस्य वा नदी
 कपतटाकादिना । तद्वदकरूपम्याप्यात्रागस्य गुभागुभमिथपुदगग
 दिसयोगभगाद भिन्नव्यपदगाहत्व स्यात्तदा नानौचितिपत्यीमञ्च
 त्यगतोऽपि । व्यक्तीभविष्यति चाग्रत एतन्ति । एवमेव कालेऽपि
 समयादिनेवगतत्यम् । उत्सापण्यादिको हि कात्र आयुष्वादाना
 वृद्धिकृद इतरस्तु विपरीतो न चासी समयमूलवत्त्वात् तदतथात्वं
 कारण च कालोपि तत्र तथापि शङ्कालेशा विधय । क्वत इयाहु -
 उडठ अ अह अ निर्ग्यलोए अ ति । तत्राव्य-उपरिवर्ती पद
 समुदायापत्रागदुपरिवर्तिशेक तस्मिन अधशराधारतिनि शोके,
 तियक्च तियर्भ्वतिनि लोक च य आवागप्रणेशा क्षात्र क्षत्रगव
 विजानीहोति मन्वध । अथ निर्दिष्ट लात्रविध्य परिनाय तद्वत्तिन
 आवागप्रणेशानूध्वान्तिया व्यपत्ष्टु गक्नुयादिति तन्निष्पणाय
 सन्शपेण प्रमङ्गानुगत लाकस्वरूप क्षेत्रतो व्युत्पाद्यत । तत्र प्रथम
 नावदवधेयमित् यदुत यदि न निर्दिष्ट स्यान्नियमितो लात्रभाग ,
 स्यान्वानियमित ऊध्वान्तिविभाग इति तान् निर्दिदृक्षयोच्यत ति-
 यग्लोत्र-अमद्रूप्ययावत् शुभनामभन्द्वापममुद्रात्मवे सममध्यभूभाग
 योजनगतमह्यत्रिवम्भा जम्बवापलक्षिता जम्बूनामा द्वीप प्रत्यक्षी
 त्रियमाणोऽस्ति । तस्यापि सममध्यभभाग विन्हेहक्षत्रा तगतदेवमु-
 च्छरूपक्षेत्रयान्तगले सममध्यभाग एव त्रिलोकप्रतिभसनमूर्ति

मैत्रेयलायकाण्डत्रयशाभित्तरि मुगचल, तस्याधस्तन वज्रलक्षण
 प्रथमकाण्ड सममध्ये तिरश्चिनलावस्यास्ति प्रदगाष्टक व्यस्य
 तदिगादिदगावत्वात् त्रिगादिप्रभवमूतम् । तदुक्त-‘एष पहवा
 दिगाण एमेव भवे अणुदिसाण पी ल्यादि । अत एव लोकमध्यमपि
 तत्रव व्यपदिश्यते तदाह-‘रयणपहाइघणादिहि तणुसखासखभाग
 मइगतु । तस्य य चउदसरज्जुमज्ज ति । रुचकाकारण गास्तना-
 वारेण प्रदशानामवस्थानाद अष्टाना रुचक इति मन्ति तदेव
 मध्यम् । अत एव लोकमध्यान्तूर्ध्वाधआदिव्यवस्थाया नियमात्
 सत्तुडडसत्ताहो ति व्यपदिश्यते । न सौदम्यस्थौ यादिवदणुस्वधाना
 मापक्षिकाऽन्तोर्ध्वादिविभाग इति । नच तापश्चादिवदनियमितता ।
 यतो हि परिभ्रममेरु प्रदक्षिण कुचघ्रागच्छत्यादित्य मा पूर्वैतिव्य
 पदेन सवत्रानियमितपूर्वादिदिशा व्यवस्थानाद । अत एव पठ्यते
 मर्व्वेसि उत्तमे मेरु इति । अयपि सर्वेषामेव वषाणा मन्तरत
 स्थिता अत्रवर्षाणामिति क्षत्राणामिति, वपस्तु द्वीपाणवष्टिपु इति
 कोशोक्तेरिति । अत्र तु नियतत्वाद् रुचकस्य न तथानियमित
 तार्ध्वाधन्तियग्भागानाम । अनन ऊर्ध्व गच्छन्त्या कीटिकाया
 उपरितनोऽधोभागो भूमिश्चोपरिभाग इत्यनियतकोर्ध्वादिदिगिति
 जङ्गलप्रलापो निरस्त । अथव लोकस्य मध्यमूध्वतादिवोधाय
 निरूप्य प्रथम तदाकृतिरान्यायते यन स्याद् बाहुल्यादिपरिमान
 तस्याध्वादी वइसाहृठाणटिठयवडित्यकरजुगनरागिर्दि लीगा ति ।
 अत्रापि ऋकपुष्पोऽय वशावस्थानस्थ पुरप इव कटिस्थकरयुग्म
 इति च । एव समुदायनाकृति निर्दिश्यापि बालबोधाय अपरथापि
 निर्दिश्यते- अहमुहमहमत्लगटिठयलहुमलगसपुडसरिच्छ ति ।
 अत्राधामुग महमल्लक यत् स्थाप्यते पश्चात्तदुपरि लघुमल्लक-
 मम्पुट, भवति चाभाभ्या याऽकृति तथा सदाहो लोकस्य सम्पूण-

स्यावारो, वगावस्थानस्थो न्यस्तकटिकरयुग्मोऽप्यावारेण पुरप
 एतादृश एवाकार । इति नच वाच्य नथममूतस्याकार, मस्थानस्य
 पुदगलघमत्वादिति । म्यतत्राकाराभावऽप्योपाधिकस्य तस्यानिषे
 धान । अथ च चतुश्शरज्जुप्रमाण ऊर्वाध । यदाह—'सो चउद
 सरज्जुच्चो'ति । आद्यतभागन मयादामप्याह—'मघवइतलाउ जा
 सिद्धि ति । अनो अस्याच्चत्वे ऊर्वाध शब्दाभ्यामुपरितनाधस्तनौ
 भागावव प्रणाप्यत न त्धनादिलाक इति नापितम् । एतप्रमाण
 चानन पारमपप्रधानन प्रवचननावगतव्यम तथाहि—'लोए ण भते'
 के महाएण पन्नत्ते गायमा' अयण्ण जवूहीवे दीव जाव परिकखेवण०
 तण कालण तण समएण छ देवा महिउडीया जाव महेसकला
 जवूहीवे दीवे मदग्पवए मदरचूलिय मव्वओ समता सपरिकख
 ताण च्छिट्ठिज्जा जहे ण चत्तारि दिसाणुमारिआ महत्तरियाओ
 चत्तारि वरिपिडे गहाय जवूहीवदीवस्स चउसुवि दिमामु वहिया
 भिमुहोओ टिच्चा ते चत्तारि वरिपिडे जमगसमग वहियाभिमुहे
 पखिज्जा पभू ण गोयमा । ताओ एगमेग देव ते चत्तारि-
 वरिपिडे घरणियलममपत्त सिप्पाभेव पडिमाहरित्तए तण गोयमा'
 ते देवा ताण उक्खिट्ठाए जाव देवगनीए एगे दवे अहोभिमुहे पयाए
 एव दाहिणाभिमुहे एव पच्चत्याभिमुहे एव उत्तराभिमुहे एव उड्ढा
 भिमुहे एग देवे अथाभिमुहे पयाए । तेण कालेण तेण समएण वास
 सहस्साउए दारए पयाए तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरा
 पहीणा भवति, नो चेव ण ते देवा लागत सपाउणति तएण तस्म
 दारगस्स आउए पहीण भवति ना चेव ण जाव सपाउणति, तएण
 तस्म अट्ठमिजा पहीणा भवति नो चेव ण० तएण तस्स
 दारगस्स आसत्तमे व कुल्वसे पहीणे भवति, नोचेव ण० तएण
 तस्म दारगस्स नामग्गाए वि विप्पहीण भवति, ना चेव ण । तेमिण

भते ! दमाण गए बहुए अगए बहुए ? । गोयमा ! गए बहुए ता
अगए बहुए, गया से जगए असखज्जडभाग जगयाआ से गए
असखज्जइगुण, लोए ण गोयमा ! एमहाए पत्रत्तित्ति । जत एव
रज्जुव्यपदणे बहुमा असम्यातनोटाकाटयो योजनानामुच्यतञ्जुचान
प्रमान । उदारसागराण जड्ठादज्जाण जत्तिया ममया । दुगुण-
पविचयणीवाइही य रज्जु य एवइय तिवचनात् । न चामी मवत्र
समवाहल्य किन्तु विपमवाहल्यो, यन आह-

मग रज्जु मधवइतला पएसहाणाउ महिये एगा । ता बुट्ठि
वभि जा पण पुण हाणी जा सिवे एग त्ति । क्व वत्र कियद्वाहल्योमी
रज्जाविति तद्विनानाय पूवमहपिप्रतिपादित खण्डाद्यच्यत-प्रथम
कोट्टककरणविधि दणयति मगवत्ररहतिरिय ठवसु पणत्त च त्ति ।
विश्वभागमिद खण्ट रज्जोरित्याह- रज्जु चउअम त्ति । अन एव
रज्जागेषापचक अपवरकचतुप्कस्य भित्तिपञ्चकवत् । मवत्र
समवाहल्यस्य गञ्जाविणाय मप्रमाण निर्निधुराह- मगज्जुवित्त
रायय चउदमरज्जुच्च तसनाडी त्ति । जय विपमवाहल्यज्ञानाय
खण्डकमदम्यामाह-

उहु तिरिय चउगा दुसु छदुमु अट्ट दम य एक्किक्के ।

३ ८ ३ ११ १ ८ १ १

वारम तामु मोम्म तासु वीसा य चउमु पुत्ता ॥१॥

३ १४ ३ ३१ ४ ८

पुणरवि माल्लम तामु बाग्ग दासु च तिसु दम निमुट्ट ।

३ ३२ ३ १४ ३ ३ ३ १४

छ दुमु दुमु चउ खडय मवे उररत्तरा तिमया ॥२॥

३ ११ ३ ८ ३ ४

एवमुक्त्वा तासु वग्गयासु प्रायासु तासु गतायाह-

आयन्त्रि लोमज्जा चउ चउ ठाणेमु मत्तपुढीमु ।

चउर दम मोल वीसा चउवीमा छवीस अडवीमा ॥१॥

११ ४० १४ ८ १६ १०४ ११२ ५११

प्रमाणमाहाऽत्रालोके सण्डाना-अह पणसय वारुत्तर सञ्जति।
समप्रसण्डसत्प्रामाह उायोभागयामील्लिता- 'साल्हिय अट्टमय
सत्वे त्ति । जथनस्मिन्न पूव मध्यतया निर्दिष्टा ठाक्स्य यो हक्क
स वक्क? इति स मध्यभागत्तरणगौणतामाऽह- धम्माइ गोगमज्जो
जोयणप्रसवरोडीहिति । अथोपरिनासतत्तयण्डरीत्याऽघागेके
यद बाहय यस्या नरवपथिव्यामायात् रज्ज्या तत्सङ्ख्याप्रमा-
नुसारत्त जात्रति चाह-

‘मग्नरया दुग १ त्थइय २ चउ ३ पण ४ छा ५ मड्ड छ ६

सग ७ रज्जुपिही । इक्किक्करज्जदीहा जहा जट्टत्ताच्छतठिई ॥१॥

अथोव्यतारं कपग सण्डप्रमाणमाह-

छमु खडगसु ज दुग चउमु दुग छमु ज कप चत्तारि ।

चउमु ज चउ सममु अ गिधिज्जणुत्तरयत्तिद्वत्त ॥२॥

एतदव रज्जुनन्वयया निर्दितात्ताह-

साहममि दिवङ्गा अडढाइज्जा य रज्जु माहिदे ।

चत्तारि सहस्मार पणुच्चए सत्त गेगते त्ति ।

अथोव्यतारोक्ताधोपेययोमव्यभागमथजातमपि रत्ताटयति माधगात्रया

रिठमि यभ तदयमि पत्रड उल्लगेगट् ।

पत्ताए अवगासस्म अनरग मादरगमट्गनु ।

तत्थाहागोगमज्ज भगवत्प्रगमि निर्दिष्टा।।ति एव तिय

रत्तोक्तामपि पद्यग व्यपत्तिव्यते- मज्ज तु निरियगोगस्स मेत्तम

ज्वमि म्याताणमिति । रुचरस्तु लाङ्गमध्यनिष्ठाधिकारे
व्याख्यान एतेषु । अथ विद्यमाना एते के च तत्र तिष्ठन्तीति
गाययत्या निर्दिशुगह-

मगरज्जु १ जायणसया अठार २ ऊणसगरज्जुभाण ३ इह ।
अह १ तिरिय २ उडटगया ३ निरय नर मुराद भावुत्ता ३ ॥१॥
एतन्व स्पष्टतरमाह अवस्थान तद्वता निर्देशन-

अह्नाइ निरय अमुरा १ वारनरतिग्विजोदसनह्मी ।

दोषुही तिरियलाण नुरमिद्धा उडटगगमि ॥ तदेव मप्रपञ्च
निष्पिष्ट ऊध्यादिभदा या लाङ्ग तत्र ये आकाशप्रणेता इति प्रकृत ।
चकाराम्त्रयापि अवातरभेदपरिग्रहाय, अनन्विधाश्च ते प्रत्येक
भेदाश्चतस्रामधस्तिवगूध्वाना सप्तानकपञ्चदशमिवत्व व्याख्या
प्रनप्यादिभ्य सविस्तरमवमेया । तद्भेदनिवामिप्रभनिनिष्पाने
स्यादतिमहान् विस्तर इति विगम्यते । एत किमिवाहुनिपुत्रि
काण्पादा - अित्तलीग विजानीहि त्ति । अत्र पूर्वोक्तस्वरूप तदव
गका विवक्षितत्वात्तस्य क्षेत्रलाङ्गस्व विजानाहीति । ते समुत्तिना य
ऊत्रायस्तिवग्वर्बत्तिन आवागप्रदगा तान् । अनेनकवचनन
समदायोद्भवा ह्येषा महति जापर्यति ममुदायकृता च मञ्जाज्व-
यवेपि स्यादेवेति प्रत्येकस्य तथात्वे न वापि विराध । न च वाच्य
निमित्त एवामूध्यादिविभाग, आवागम्य मवत्र मयावम्य
स्वान । पुत्रप्रनिपादितम्बरूपादूध्वादिक्प्रभराथोध्रानुगतासाग
थणि ना तथा । अयाऽयाविना । पूवाद्यचित्तान्तु तियगिति ।
यद्वा-उत्तमपुगगवस्थानतयाध्वं मध्यमपुद्गलाचित्तस्तु तियग,
अगुभाचित्तस्वत्रालाक । 'अमुहा जहोति भगिआ दव्वाण

तणह्याणा इत्यादिवचनान् । न च वाच्यमधीतोऽप्यमुरादय
उत्तमा ऊर्ध्व चकेन्द्रियादिभावात् नथमेतदिति । 'जागृण मिति
वचनान् बाहुल्याभिप्रायस्यतन्व्य वधञ्चिदपि विगोघाताप्रा
तत्यात् । यद्वा-गुभागुभाष्वादिमद्भावं पि स्वस्वाङ्गुष्टानुसारेणव
परिगमने । यमयशत्रवावस्थितानामनवधा स्वप्नादष्टानु
क्लृप्तिपाकाद्भूता यात स्यान्ति । अत एवोच्यते नेरइयानं
अमुभा पागता अगुभ पुगलपरिणाम अमुगुभाराण गुभा
पोगता सुभ पोगत्परिणाम जात्र धणियाण पुढविराडमा जाव
तरन्धिया' इत्यादि । पुगल-परिणामाभयग्रहणमेव नापयत्यतन्
स्यानाङ्ग च अत एवाभा पुगला जघकारवर्त्सार इति । स्पष्ट
चतद्रात्रे । अत एव च गेह गहापञ्चज्जोत्राना तथाविधादृष्टन
स्यमेव भवान्तरात्पाद उक्त्वात्रात्रे प्रतिपादित भगवद्भिः । ननु
क्षेत्राक आकाशप्रदेशा त चारुपिणाऽपिपदायनान् च न साक्षात्
छान्मस्थाना भवति तत्त्वथमतत्प्रथम्यमित्याह-अणतणिणदेमिय
सम्मति । तत्र जयति रागद्वपमाहलक्षणान्तरद्वारातीनिति
'जीणगीतीनुध्यविभीभ्य वि [२६१] ति'ति किति न जिना-अहन्त
अन्ता अत तगडरयाका । ननु कथ परिमितवाग्मतायता सद्भाव?
इति चेन् न कालस्यानादित्वेन प्रत्युत्सर्पिष्यवसर्पिणि च चनुविगति
चतुर्विगतिभानान् स्यान्नेवान्ता मन्त्राभाधारणाप्रवाग्परा-
गणनीयपव । नपरास्तीथररा अनता किमुन क्वलित । यद्यपि
शिनवरस्य केवगन्तीकानलोवितशकाशेस्य वरामश्व-यायना
स्यत्र स्वत प्रामाण्य अत एव च 'केवल्लिपसगो वम्मा गगुतम'
इत्यादि परिपठ्यत तथापि न तथा मतभवा यथास्थितप्रदाय
प्ररत्नपटुधायािभावाप्तनिमित्तयसाधभाभा कारस्यभात्र केवल
ह्यवविधमव मयेथा यतो, भवति हि दायपशमनतामेव यथास्थि

तावदात्रिंशत्पि क्षयापामना उन्मत्तवद्विद्वान् ॥ ३ ॥
 पापनायाऽनन्तनि । तत्रैतन्मन्त्रं च ॥ ४ ॥
 एत शोचन्नात्र विजातीयानि यावन्ना ॥ ५ ॥
 नावमुद्धयन् न मम्यक् तन् पदम् ॥ ६ ॥
 मुक्ताह्वयव । अत एव च मन्त्रयन्त्रं च ॥ ७ ॥
 श्रियन्त मङ्गलमपि चतुर्थमद ॥ ८ ॥
 स्वमापिवया, विन्तु श्रीमन्मन्त्रं च ॥ ९ ॥
 द्रोपदानुसारंति चास्ति तन् मन्त्रं ॥ १० ॥
 त्वाण मन्त्रघमनिपन्तात् ॥ ११ ॥
 विद । यतस्तमहापुत्र्य प्रजापति ॥ १२ ॥
 यात्रतापानमिति तज्जापन्तव ॥ १३ ॥
 स्वसृष्टिप्रनापितमयम वाग्मात् ॥ १४ ॥
 नापतिश्च, या श्रीमद्भृगवणा ॥ १५ ॥
 अत तत्रेव चादिभ्यः पिता ॥ १६ ॥
 त्वात् । न चनात्तो ऽपि तद्वै ॥ १७ ॥
 श्रद्धानेनेतिनापनाय मर्त्यानि ॥ १८ ॥
 बुद्धयव तया यथा तु धमन्त्रं च ॥ १९ ॥
 प्रवचनानुयागप्रधाना मूर्ध्मवृत्त ॥ २० ॥
 अयथा धमबुद्धयत तद्विधान ॥ २१ ॥
 वचनन तस्यानुमानप्रमाण ॥ २२ ॥
 चावागम्यान्तप्रमाणमय ॥ २३ ॥
 पाद्यने जीवबुद्गलाच्च ॥ २४ ॥
 तत् वचमपाय उपपन्ननि ॥ २५ ॥
 जीवास्तावत् द्विविधा मन्त्रिणा ॥ २६ ॥
 'जमगेरा जावघणा श्यामिन्त्रं च ॥ २७ ॥

म-
 तप-
 ना
 म्था
 प्राणा
 यन्त्र
 तपि
 तानि
 वच
 राध ।
 । तत्रा-
 तानदपि
 र ।
 रे ।
 उचनान
 इति ।
 र भद
 न्द्वि
 याद
 अनु
 ।

नतत्रादियन्तुनि ३। अथापि प्रचयप्रचवावतिष्ठते इति नतेषा
परिमितेषुपि क्षत्रेऽस्थानममङ्गत । परमपि का-तत्मादिना
रावगतत्वाङ्गीकारेण स्वीकृतमेव नदेव-यत्रामूर्त्तानामवशाशरोधित्व
मिति । समाखिणोऽपि द्विधन-साधारणा प्रत्ययाश्च । तथाप्याशा
तावत्तथाविधनामार्त्तयनाय तन्तोऽवाऽय सम्पिष्टिता एकस्मिन्
कामेऽपि ठित-ता असाधनय-यव च तथा गरीराणि ।
न च वाच्य कथं तयामन-ताता जीवाणामपि तत्राविधाय स्मा
यामेवम्या तनावदवाप गम्भवति । नामा-य किमपि कमभियथा
जीवभव मातु शुभ्री घना-प्रकार-वाया वाग्वादिमागमवज्ज्याया
जाय । न चाप्राप्तजनु कथमपि क्षणमा-तत्रा स्यानुम-र-यान ।
यद्वा-जीवाना तावदमूर्त्त-तात्वायनागमान्तर विरोध-त-मा
धशूना पुग्स्ता- त्रितीयमाणपुदगलागगात्मसाधानेनैव समाधय
मा-व-र-गमिति । अत्यानामपि चाम-र-ययायव ताणि तेषा
ग-त्रामुरमा-जातामपीति न किमपि चक्ष्यमत्र । पु-ग-लाना मत्त-
त्वादत्रा-र-रोध-वाच्य-व-यम-पायनामनि-र-हनामेतावत्वापा-
ता-प-या-ऽ-य-प-न-र-परि-ता-म-ऽ-व-ग-ह-इ-ति-चे-न्-मा-न-र-त-ता-रि-प-त
स्मा-ऽ-ऽ-पी-य-ता-ता-व-भ-व-दि-भ-र-त-व-दु-त-द्वि-धा-पु-ग-ला-अ-ण-व-
स्व-धा-र-व-। ननु-च-नु-त्रि-या-प-ठ-य-ने-ऽ-य-त्र-स्व-ध-द-प्र-दे-ग-पर-मा-णु-
भ-दे-न-ति-च-न-। म-य-भ-ण-न्-त-पर-म-ु-ता-ग-ता-अ-प-दे-ग-भ-वि-व-धा-ता-
धा-। य-ता-र-य-दि-ना-ऽ-र-ष-म-य-क-नि-चि-र-य-त्र-मु-दा-य-त-त-म-म्ब-द-
ए-र-भि-श-रा-त्रि-य-भ-ने-त-ता-ऽ-ग-ी-र-त-इ-ति-व्य-प-दे-ग-म-ह-ति-न-त्व-ना-व-
ता-म-य-भि-र-त्वं-। त-मे-व-म-यु-स्त्र-ा-व-य-वा-ए-व-पर-मा-ण-व-प्र-त्-या-
इ-गु-च्य-न-। न-च-प्र-द-ग-पर-मा-ण-या-त्रि-ना-स-म्-प्र-ध-म-म-ति-व-त्-ि-र-भ-द-।
त-त्र-ता-या-ति-अ-न-ता-णु-र-मु-ग-या-प्रा-ह-ता-पर-मा-णु-र-न्या-घा-ता-।
ता-ि-प-र-भ-न-प-ठ-न-वा-भा-ग-न-तु-य-मा-ग-ना-त्रि-ग-त-म-ना-पि

भागन परमाणुना यत्न साक्षात् विज्ञानावच्छाया मुमुक्षु-
 तस्यैव दृश्यम् । त परमपरपरम्परानुगतश्रवणम्या मन्व-
 पयोरन्तारायवचन साम्यप्रमद्वन्द्वनि वाच्य । यथा नहि कल्पना
 भिवा परार्थेभ्यः परमत्रयाकारनासां जे विद्वान् । न ज्ञानयस्या,
 परमाणौ साक्षिक विश्वागत अर्थगत्रिभाम तु न परमाणौ
 तात्त्रिके विश्वात् द्वि परिमाणवित्यान्विषात्तमेनत् स्थाप । यच्च
 ताद्य मन्वपपया तन्नि त विचाय सागीभम यत कन्तरे पि
 परम्परया त तमाता सा द्वा अचदा धरणात्तरो माम्भारनि
 कि त नवनामपि तन्नत् मुत्तम् । नया यद्यान सागत कच
 परिमित पि तत्र निष्ठति तया चयि निष्ठुत्त न हि विगत ।
 एव एव विप्रसहिमा यत्-गतीभना निष्ठति कपेति शत । तदा-
 णुनामन्-तानामवस्थाव क्षत्र परिमिते पि रिद्धये । अतन्तरेपि
 निम्नमेर-यत्राय प्रमाण आकाश य प्रत्येगाव प्रमाण एव ।

‘तदप्य मुक्तिरपि च्छन् भन्नु व जो न रिन् मवता ।

त परमाणु मित्ता ययति आद परमाणु मितिवत्ता
 परमाणुमिति कथ मायादकामिप-ताप्रत्ये स्व-य ? द्वि ।
 यच्चम्यानुभावा वा विवित्रा यनतप्राप्तमवम यानाह्य भ
 मद्भानाम्या ज्ञानुया इति । अजातापाणामपि स्व-ज्ञाना भ-मद्भाना
 ताम्या चाणुसपति ययमायया युक्तवचना भवत् न चेत् म्माद
 च-प्रसहिमा अणु-प्र-ज्जितावा-मन्तत मुधद्वयमेव । ननु
 बद्धाना स्व-ज्ञाना प्रयवमन्तावात् अणा भिगातामप्यनत
 तान्-कथमवगाहन्त्या स्व-ज्ञाना यच्चमहिम्नात्ताहगम्भव-धीति
 चेद । अवगाह-तास्वभाव-साशानास्यति मलाण । यथा ह्यकस्या-
 पि तापस्यागतनावमथ पूण्णव द्वितीयतरीयात्तरेपि यावता-या-

नतन्वापि चस्तुनि त्वेभ्योऽक्षिप्रचयवच्छायनिष्ठे ते इति नतपा
परिमितं पि अत्र च न्यायानुसृतं । परमपि वात्-प्रात्मनिशां
सवगतत्वाङ्गीकारण स्वीकृतमेव न च-यसामूर्तोनामप्राणरोधित्व
मिति । समाप्तिर्गोऽपि द्विवचनमाधारणा प्रत्यक्षा च । ननाप्याद्या
तावत्वाधिपनापामोदवाप्यान्तोऽद्याय मन्विष्टता एवमिमा
वाप्यजनिष्ठतन्ना जतययायय च तपा शरीराणि ।
न च वाच्यं च तेषामनताना जावानामपि तथाविधाया सूक्ष्मा
यामेवस्या तनावशवाग सम्भवति । नामाध्य किमपि कमभियथा
आवयव मातु कु मी घना रशरुद्धाया वात्वादिगमागमवर्ज्याया
जाय । न चानाभजतु वयमपि क्षणमा तथा स्थातुमल स्यात् ।
यद्वा-जीवाना तावदमत्तताभाववागमात्व विरोधत्वेन कमा
क्षणता पुस्तान् प्रतीयमाणपुद्गलावगाहममाधानेनव समाधेय
मत्तरणमिति । अत्यानामपि चासह्ययायव तानि तेषा
गन्धामुरमात्राणामपीति न किमपि चक्ष्यमत्र । पुद्गलात् मूल-
त्वादनानाणोऽनवाच्च वयमेतावतामतिगूहनामेतावत्यावापौ
तदोष्माऽयत्पतरपरिणामेऽवगाह इति चेन् मा नवत त्वरिपत
स्माऽजधीयता तावत् भवद्भिर्भरतद्युत-द्विधा पुद्गला- अणव
स्वमाश्च । तनु चतुर्विधा पठ्यतेऽया सन्धदेशप्रवेशपरमाणु
भदनति चेत । एय भणन्त परमांतरता यपभेदविवक्षातो
वा । मतोऽयविनोऽप्य य कतिचिदवयवममुदाय तत्सम्प्रद
एव भिन्ना विवक्ष्यत तद्वाऽगी द्या इति व्यपदेशमहति, नत्वताव
तास्य भिन्ने । एवमेव संसुक्ता वयवा एय परमाणव प्रदेशा
इ युध्यते । न च प्रदेशपरमाणुजिना सम्बन्धमस्ति कश्चित् भद्र ।
तत्र नापि जाननाणुममुदाया ग्राह्यता परमाणुत्वयाघातात् ।
तर्हि पञ्चमेन पठन वा भागन दृश्यमानाना निशतमेतापि

समयावलिग्रमूहता विवत महोरत्तपवसमासा अ ।
 संवच्छरजुगपत्विधा सागर भोतत्पिपरिवृष्टा ॥ ५ ॥

तत्र ममय - वात्विप माग्नी परमप्रष्ट श्रोतवृत्ता
 त्वास्फाटतात्पत्तपानभत्तत्तानागमे प्रमिद्ध । म तिन वत्ति
 गव्यान्तरा वेवत्ति । यद्यपि परमाणुविधानमस्ति छम्भ्यातां
 परमावयाता तावत्तमवत्तासशयप्रभासाप्रवणत्तात् पर तस्य
 रूपिवात् रूपित्तरार्गितासधमात्ता तम्भ्याता पर नाग्य । त
 च वात्तममदस्य द्वि वात्तमयधिजानार्ति वात्ता तात्प्रमितान
 मदस्यसवृत्तान यदात्तास भवन । यदुत्तात्त-गतता ण ताहि
 नाणी उतामश्रो अत्ता तात्प्रमित अत्तित्ता भाग वाणद
 पात्ता । वात्ता ण जमत्ताता उम्भित्ता आत्तित्ताय
 त्यादि । तत्र तव नामा वलि ममयमिति ? प्रथम तावदरूपि तात्
 शत्रकाल्यानामी जानात्तव विन्तु नदन्तीनि द्रव्यात्तव स्थाणि ।
 न च तात्तमत्ता तात्तव रूपित्तरमिति हि द्रव्यमनन । अय
 थात्तुतमय म्यादव सूत्र त्त्याप त्तक्षणस्यव दुत्तावादिता ।
 तस्य मवा यथा विदुद्धया विषयवृद्धिस्तथा तथात्र मृत्तमत्तमृत्तम
 नमद्रव्यदगान मत्तयते यावत्परमाणुगिति । तत्र वस्तुभात्तात्ता
 ताहि वाविदपि अस्मात्तातामपि म्यातादिप्रत्यशातामपि
 मत्तव वस्तुमवतात्तात् । त तास्ति नियमा तात्तवत्तान तात्
 वावयवित्तानन भात्त । गति तस्मिभिन्न अयथास्मत्तातीनामपि
 घटात्तौत्तर्याविनात्त्या एव ममापद्यन् । नहि दश्यत्तत्त
 दान्तिभि परमाणव पात्तप्यतात्तववभूता इति त परमाणुम
 यवक्षत्रावगाहात्ताताभावपि तथा विताम्यात्ता तताम् । अत
 एवाच्यत- आनमूर्त्तिका हि छाद्मन्विक उपयाग । अत एव

तिगानामपि यदि स्यादुद्योतो मात्येव तत्र गन्धपुद्गला वाऽपि
 आगता यथा । न चादुद्भूतस्पर्शास्ते इति तदवस्थ एवानादनात् ,
 तपामग्रहणादेवानुद्भूतस्पर्शवतावल्पनात् । तत्त्वतस्तु नानुद्भूत
 वगुणमपि ग्राह्यतामेति जग्राह्यता चादुद्भूतपि स्यात् प्रमरेणोरिव
 स्पर्शास्य, पत्यक्षता योग्यत्वनवेति नाममञ्जस किञ्चित् । यद्वा—
 सर्वे स्वध्या उद्भूतस्पर्शवता अभिमता यत्र स्याद दष्टान्तवपम्यम् ।
 पानीयभने कल्प किं माति शबरत्ततिरुद्भूतस्पर्शादिमत्यपि ।
 अस्यैव गुरुरापलभ्यमाना चेद अस्तु का नो हानि , स्वध्याना
 गुरुनाया विवादा न, पर नासावपि नियमा युवता, यत् स्वध्याग्रहृत्वे
 गुरुत्वमेव, तारतम्यन ग्राह्यमन यद्यप्यस्त्येव तथाभाव , पर
 नियमस्य तथाविधस्याभावात् । उद्योतवाहुल्य तदभावेऽपि गुरुरता
 विशपानुपलम्भात् । अभिमनोद्भूतस्पर्शवत्त्वस्यापि सुवणस्य नवो
 पठ्यतानापि गुप्ता जीपधिविगणयण यत्रि सम्मील्यते रसेद्र ।
 न चद तता नष्ट जीपधिविगणयण निगमोपलब्ध । नचोपक्ष तत्तत ,
 सामाचरमे द्वेण सयागेऽनुपलम्भाल्लेगतो पीति । अत एवात्तहृत
 श्रीव्याख्याप्रज्ञप्तावविरात्रगुणगुम्फिताया सिद्धतया निष्कलङ्क-
 वृत्तिभिर्भगवद्भिः -

एणेण स पुण्ण दोहि वि पुण्ण मयपि माएज्जा । कोट्ठिसएण-
 रि पुण्ण वाडिसहस्सपि माणज्ज त्यादि । यतोऽजगद्दानस्वभावा
 ह्यसौ ददात्यवात्रगाहमागताना स्वप्रदेश त पूयते कथञ्चनापि ।
 तत्त्वतस्तु चतु स्पर्शिकास्पर्शिकमूढमपरिणामवादपरिणामव्यव-
 स्थयापपद्यत एव सवमिति नानुपपन्न लेशनाऽप्यसदस्यावाश
 प्रत्यामये त्रकृत तात तपरमाणवस्वधपरमाणूनामवगाहे । इयत्र
 मतिप्रसङ्गन । एव द्रव्यान्वगतमप्यत्रगाहप्राधा यान्वाकारूप क्षण-
 लार निष्पद्य वाऽनेत्र विरूपयिषव थाह -

एतन्महत्तो भणिओ सव्वेहि अणतनाणिहि।।ति । अय
त्रमाञ्ज-सप्त प्राणा स्तोक , सप्त स्तावा लव , सप्तमप्ततिन्वाश्च
मुहत्त इति । तदुक्त-

सत्त पाणणि से धावे सत्त थायाणि से लव ।

एवाण सत्तहत्तगीए एतन्मुहत्ते वियाहिण।।ति । उपुस्त्त
चात्र प्राहुत्तवात् । यद्वा-पटपञ्चाग द्व गते आवलिवानामेकस्मिन्
धुत्तभव ते च पञ्चपट्टिमहत्ताणि पट्टिगदधिकानि पञ्च
गतानि चपो मुहत्त । तनु कथमिदं सङ्गमनीयं यत् एतेन मान
त्वहारासमध्य लक्षणा त्रयादश सहस्राणि नवत्यधिर च दत्त
स्यात् प्राणाना इयामोच्छ्वामनामधेयानाम् । गाम्त्र तु 'पटशता-
भ्यधिका'याहु , महत्साण्येकविंशतिम् । अहोरात्र नरि स्वस्थे
प्राणवायोगमागम् ॥मित्यल्पव मद्रस्या मद्रस्यायित्तति चेत् । अवधा-
रयन्तु सावधानमनसा-यन्तन'पटगताभ्यधिके'त्यादि पठित प्राणा-
यामोपयागितया या वायुनिगमो निर्द्ध्यत तमुद्दिश्याभित्तम् ।
भवति चाय निगमस्तावत्परिमाण । अत्र तु र्दिरादिनाडीबहनमा
थित्यय मद्रस्या प्रतिपादिता आयुष्कमानापयोगादिति न कमपि
विरोधमुत्पश्यामोत्रिति । प्रत्यय उतदत्राक्त प्राणप्रमाण नाडी
परामश्य हस्तयोहू दय वा यत्त कम्पप्रमाणम् । अनुषदिष्य येतत्
विलावनीय वा नाडीपरीक्षागास्त्रम् । यच्च विञ्चित स्यान् 'यूना
धिक्य पुरुषविगापेण तदत्र न 'यूनम् यतो हृत्तस्य'त्याद्युदितमे
वाऽऽदित । यवना अपि प्रतिपत्त जगुरेव धमनीकम्पान् पट्टचधि
कानिति । समयानीना द्वड । त्रमप्राधायाभ्रावलिवा प्राग् ।
पञ्चदश मुहत्ताश्च दिवसमान मध्यमया रीत्यतत । अथथा तु
जघ यतो द्वाशमोहृत्तिकस्यात्कृष्टतो 'प्टा'शमोहृत्तिकस्यापि तस्य

च 'चइस्मामिति जाणइ चयमाणे न जाणइ'ति मद्गच्छते समय-
स्थितिवस्य वस्तुमगकयत्वाच्छद्मस्थरिति । कथं वेद्यद्वेद् अणु
वदनुमानन भाव्य कालेनापि सुभूदमन, कात्नारतम्यनव पगपर
व्यवहारात् । पयत्त पुदगतावर्तादावुपरितनोऽवदच समय एव ।
यद्वा अवयवधाराप्रतिबद्धाऽय व्यपदिश्यमान काल छद्मस्थान-
गाचर । यताऽय्य ऋणुनादिवत् परिमाणन परमाणुरिवायमपि
कालपरिमाणन परमाणुभूतो यतो नवासी केवलवधमापि प्रज्ञया
द्विधा व्यपदेष्टु शक्यते ते चासंख्यया एवत्र व्यपदिश्या समुदि-
तिसमागताश्चदा परिवाच्यते । तदुदाहृतवन्त सूत्रकारा अपि
समयस्त्वानर-

'अमट्मज्जाण समयाण समुदितिसमागमण मा एणा
आयल्लिज्जति वुच्चइ ति । तादचक्कीटिसत्तपट्टिल्लमन्नसप्तति
सहस्रपाइशाधिक्खिण्णतमानाश्चत्तु समुदीयन्त तदना मुहूत्त स्यात् ।
यदाह-

'एणा क्खोत्तिमगसट्ठिल्लकया सत्तहत्तरि सहस्सा य ।

दो य गया मात्तिया आवल्लिया एगमुहूत्तमि'ति । यद्वा-सूच-
कत्वात् सूत्रस्य जात्रलिकात् आमुहूतादंतरा य कात्विभागास्ते पि
सूचिता एव द्रष्टव्या । तथाच महत्प्रयावल्लिरामित उल्लमाय-
नि चामवागे य प्राण इयुच्यते । अमी चनात्सम्य हृष्टादि-
विनेषणविगिट्ठस्यव नतु यस्य कस्यचिच्छाहु -

हट्ठस्स णयगत्तस्म निस्वगिट्ठस्स जतुणा ।

एगे ऊमासनीसास एम पाणुत्ति वुच्चइ।।ति तथा च श्रीणि
सहस्राणि विमप्तत्यधिनानि सप्तच गतायना मुहूत्त । यदाह -

निणिण सहस्सा मत्त य मयाइ तवत्तरि च उयासा ।

छप्पन्न च सहस्रा षाड्शतानि । अङ्कना
यथा ७०५६०००००००००० । अग्रत उतरामीइ पुव्वमयमहम्माम्हाइ
सेण्ण तुडियगं । चउरामीइ तुडियगमयसहम्माम्हा मे एणं तुडिणं ।
एव जण्डे २ अववे २ हूण उप्पल २ पउमे २ नालिण २ अच्चिनिउरे २
अज्जए २ पज्जए २ नउए २ चूलिया २ सीसपट्टियग गीसपट्टलिया
तेण पर आवमिण ति । एतावया ताव गणियम्म विमाए अङ्कतो यथा
८२६९६६४१९५१११०७१५९०६६३३०५३१६३१३५१७७०८-
६३७१७८४०३२२०७३२८ अग्रतइव चत्वारिण गत गूयाना,
सवपरिमाण च चतुनवत गनमङ्कानाम । अय च सर्वोप्यधिकार
गाम्भ्रङ्गि सुं चतएव द्रष्ट्वा यथा युगगणन नाकरिप्यत युगाद्धि
पूरादिनवौपम्यगणना यावद् गमनाह्वानिति । यद्यपि च युगस्य
द्विचतुष्टनादिवाचनत्वमस्त्येव, पर पारिभाषिकेण सञ्ज्ञा 'इत्यतु
सहस्रं च यादिवदिति । पञ्चवपप्रमाणवाकवाचवतायामपि नाम-
मञ्जमम् । अथ पत्यति । तत्र पत्यया पदममुदायापचाराऽपि ।
तेन पत्यापममिति शाह्यम् । तत्र पत्या वायभाजतविशय तनापमा
यस्य तत पत्यापम । न च त्रिविध उद्धारद्वाश्रभदान् । तदुदा-
जह्नु, सूत्रकारा अपि-

‘मे वि त पलिआवमे ? पत्रिओवमे त्रिविहे पण्णसे-उद्धार
पत्रिआवमे अद्वापलिआवमे त्रिविहे पत्रिओवमे य त्ति । एकमपि
तत्र सूक्ष्म-व्यावहारिकभेदेन द्वित्रिधम् । तत्र व्यावहारिकस्य श्रियते
निरूपण-यथा नाम जायामविप्यम्भाभ्या योजनमान पत्या योज-
नाच्च सविशपत्रिगुणाच्च परिधिनामौ चकाह-द्वयह यावमप्याह
प्रहृद्वालाप्ररावण्ठ निधिगीहृय भूत कीटघाद्यपरिमेय तथाविध

भावात् श्रमेण कर्मसंस्कारात्प्रोक्तो भवति । द्वादशनादमानत्वेन
 व्यग्रहारात्तत्पादानमानमुहूर्त्तन दिवसस्यतन्प्रमाणं न च कश्चि-
 नापि विवक्ष्यति । मध्यभरतमध्यभागापश्चया चतुर्त्तमव दिनादिमात-
 मवनमवगतं प्रम् । तथैव शास्त्राक्तैर्गति । तानामात्रैव च नेया
 रात्रिर्नुक्तापि तत्र विना महत्मानोऽहारात् इति सम्प्रति । 'मिन्न-
 यनिराव्यरात्रवृत्ता [गिन्गान०] इति पुस्तक । ते च पञ्चदश पक्ष
 मप्रदिना । पक्षौ च द्वौ मास । ताश्च दिवसादीना मामाताना'
 द्वे । चकार सर्वेषां कारुण्यं नुयताशापनाय अथातरानुक्त-
 भङ्गमुक्तायाय वा । ताश्च मामद्रयमानं कर्तुं द्वौ द्वौ मासादि-
 कावन्तु गिनित्वनात् । न च प्रयायन गिगिरात्स्त्रिभिर्गितिवचनात्
 गिगिरत्वमत्र प्राप्त्वा उत्तरायणं वशात्सर्वद्वेमात्रां शिक्षायाम् चैत्यथ ।
 तं च द्वं भवत्पर । जयन् द्वं गनिददन्ति गिरावस्य वत्पर' इति
 वचनात् । जात्रमुत्पीचीनमयद्वारमिति । यद्यपि मासवपया शौर-
 चद्वादिना भदा गति । न चात्र विनापनिर्देशस्तथापि श्रुत्व
 धिवागते तत्प्रत्यगा मासश्च प्राह्य । युगं च सवत्सर्गपञ्चवमान,
 यदाथित्याव्यत च द्र-प-द्राऽभिवर्धित-च द्राऽभिवर्धितास्यगञ्चवप
 गित युगं पञ्चमवत्सरे जुष्टं निवचनात् । अग्रतोऽप्यनुसंधयमत्तसू-
 त्रमूचितनया

वाग जुयाइ राममय दस वाससयाइ वागमन्स, सय,
 वागगह्म्याण वाससयमन्स, चउरारी वासमयसहस्सा से एग
 पुष्यग चउरामी पुष्यगमयमहस्सा से एग पुष्ये एतमान चै
 पञ्चत गान्त्रातर-

'पुष्यग उ परिमाण समी क्वलु हासि वाडि क्वाओ ।

यमिदं तावत्तत्त्वमतत्त्वविद्वद्भिर्द्वयभ्रान्तक परमाणमवावय त च सदेहमात्रात् सूत्रस्यालक्षणत्व, किंतु व्याख्यानता विहायप्रतिपत्ति कार्या । यथाऽत्राचि वयाकर्णानि शरणा व्याख्यानता विगेष-प्रतिपत्तिन हि सन्नेहादलक्षण मिति । न च वयाकर्णानामिय परिभाषा, न वाप्तागमिवानामिति वाच्यम् । तत्राप्यनुयोगवर्ण म्यतदवत्वादेव । तथाचादाहृत परममुनिभि -

ज जह भणिय मुत तहम जद त त्रियात्ता नन्विय ।

किं वाग्याणुजोगा दिटठा दिटिटापहाणहि ॥ति । अत्र हि वात्तिकेत्युपलक्षणमवाग्निवादे । कालिकनिर्देशस्तु द्वादशाङ्ग्यास्तयाविधवात्तदनयागम्यातिगहनत्वात्त्वति । पूर्वापरानुचन-प्रवृत्ती च स्पष्ट स्पष्टीभविष्यति यत्पल्यान्त स्पष्टास्पष्टाना तु यत्वेऽपि तद्वहिवर्तिना नम प्रदत्ताना तथाकरण स्पष्टानामति-महाविशेष । यथा हि पयपयन्वर्तिना स्थूलाना वाग्याणा मल्पानामेव तेषा स्पष्टाना, स्पष्टीकृतपु च बहु वीत्येतत्परमाणुक्षय-तत्स्पर्शनाविचारस्या स्पष्ट च अतो वाग्याणुजोक्तरण प्रयाजन ममद्भय इति । यद्वा-मीयन्ते तेन द्रष्टिवाद द्रव्याणीति भये निर्देश स्पष्टास्पष्टा यतरेणति सफ्रताऽस्य तता न भ्रापि कार्योऽनादवाम जाप्तागम । व्याख्यात च व्याख्याकाररपि तथैव । अत्र हि व्यावहारिकास्त्रया पि सूक्ष्मपल्याना मुख्याववाधायव प्ररूप्यत नाय कश्चिदर्थोऽस्ति तस्य मानादाविति । सूक्ष्मरपि किं काममेतद्विष्यति सागरोपमव्याख्याया स्पष्टमिति तत्र तत प्रत्ययत । अत्रापि सबमरादीना त्रयाणा द्व द्व । त्रमप्रामाण्याच्च न पूर्वनिषातादिवदुपु परमम्यहित स्यादितिमात्रयिकी परिभाषा-त्यन्यत्र । पल्योपमात पर क काल ? इत्याह-‘मागर जोमपि

यथा न दाहको दहेत् प्रवेगाभावात्तस्य जयागालवादिवत्, न च वायुहरेत् निमिष्टत्वादेव, न वा बवथयत् पानीयं प्रायादिवत्तत्र प्रवेगाभावादिव तथा च नय प्रतिभावमागच्छत् ववायाभावे दुर्गमित-भावादेव । एतस्माच्च प्रतिसमयमेवकर्म्यं वाताग्रस्यापहारं क्रियमाणं यावन्ना समयनाऽग्नौ रिक्ता भवति पन्थं रावया, स व्यावहारिक उद्धारपत्योपमः । सूक्ष्मस्तु तेषामेव बालाग्राणामेव वाताग्रमसङ्घयणं गण्डघतं । तन्व दक्षरेणोरसङ्घयेयभागमितस्यात् सूक्ष्मपनवजीवाग्रगाहनायाश्चासङ्घयगुणं त्वण्डस्यात् । पूर्ववदत्राप्यपहारं प्रतिसमयमेवकर्म्यं गण्डस्य निमिष्टते च भवया सूक्ष्मोद्धारपत्योपमं कालं । एवमेव अद्वाशत्रपत्योपमयोरपि वाच्यम् परं अद्वापत्योपमं काठप्रधानत्वात् एवमेव वाताग्रं गण्डं च प्रतिवपशतमेवकर्मपहरतां पेयम् । क्षत्रपत्योपमस्य च क्षेप्रप्राधान्यात् तरेव बालाग्रं त्रमशं प्रदेशा आवागस्य तत् स्पृष्टा स्पृष्टास्पृष्टाश्चापह्नियन्ते तदा भवति क्षत्रपत्योपमं द्विविधमपि त्रमेण । ननु तात्पर्यं निमित्तं सम्भवति किमावाशप्रदं अस्पृष्टा बालाग्रं ? येन स्पृष्टास्पृष्टोभयापहारा व्यपत्तिरित्येते इति चेद । आम् यथा कूर्माण्डभते मातुलिङ्गास्तत्रिचिते बिल्वानि तश्च सम्पूर्णं आमलनायव त्रमशं बदराणि चणका सपपा गङ्गाबालुकावणाश्च पूर्वपूर्वैरापूर्णेऽपि मायात्परमपरं पूर्वस्योत्तरापेक्षया स्थूलतरत्वात् । एवमत्रापि केनाग्रगणायप्यावाशप्रदं अपेक्षया स्थूलतराण्यवेत्यवमुनतम् । ननु च यदि स्पृष्टा अस्पृष्टाश्चाभयं अपि यदि अपटृष्यन्ते नभःपदशास्ततस्नाहि बालाग्राणामसङ्घयणगण्डीवरणं किमथ, न हि गण्डीवृत्तेऽपि स्पृष्टास्पृष्टोभयग्रहणादस्ति विशयः । न च वाच्यं उद्वागद्वापत्योपमपाठमन्वापाठ एव इति । एतस्य पृथक् पाठ एव न त्रितिमिष्टं सूत्रं भविष्यति च न पाठतो व्यक्तमिति चेदवधारणी

। तत्रजातमुपमार-श्चनश्च कोटिकोटय । सागराणा सुपमा तु, तिग्रस्तूत्फोटिकाटय ॥१॥ सुपमदु पमा ते द्वे, दु पमसुपमा पुन । सका महस्रवर्षाणा द्विचत्वारिंशतानिता ॥२॥ अथ दुःख-मर्कविगातिरब्दसहस्राणि तावती तु स्यात् । एकातदु पमापि । तत्कालीननरादिजीवितमान चेद । कालवगादव वद्धिहानिभावात्-प्रथमेऽरत्रय मत्या-स्त्रिद्वयकपत्यजीविता । त्रिद्वयक गव्यप्लुछाया-स्त्रिद्वयकदिनभोजना ॥१॥ कल्पद्रुफलस तुष्टा इचतुर्ये त्वरके नरा । पूवराटघामुप पञ्च-धनु शतममुच्छया ॥२॥ पञ्चमे तु वपगता-युष सप्तकराच्छया । षष्ठे पुन षोडशाब्दा-युषो ह्स्तममुच्छया । एकातदु खप्रचिता इति । यद्यप्यत्रावसर्पिण्यवोदिना सूत्रकार , पर नत्रावि यावसर्पिण्य सम्भवति, उत्सर्पिण्य तरितत्वात्तामामिति मापि सूचितवेति नेयम् । उभयार्थोत्पन्नव काञ्चत्रभावात् यदाहु -

‘अवसर्पिण्या पञ्चरा, उत्सर्पिण्या त एव विपरीता । एव द्वादशाभिरर-विवतते कालचत्रमिद ॥ [अभिधान०] ननु क सागरोपमोऽन्धारादिस्थितौ ग्राह्य ? इति चेत्, आयुष्वादिसमा नधमत्वात् क्षत्रभद एवपा सूक्ष्मा ग्राह्य इति । न केवलमेतावन्नेव कालमानमिति प्रोचु - परिय(पर)दृष्टि । तत्र परावत्तन परावत्त । आपत्वान तस्य दृ वस्ये ऋग उद्धतेपि लुक् सयोगे ह्रस्वश्चेति । अपि बहुमिनि सर्वेषामार्पे चादृश्यन विज्ञानात् ॥ चादृश्य प्रवृत्तीतराभयात् ‘यश्चनुर्धेति’ने किञ्चिदनुपपन्नम् । अत्रापि भामादिवत् ‘मिमुदोयी’ पचागेऽवयवे ज्ञेय । तथा पुद्गलपरावत्त इति लभ्यते । कतिविधा पुद्गला कथं च तेषा परावत्त ? इति चेदुच्यते-अष्टविधास्ताव-त्पुद्गला , औदारिकवश्रियाहाङ्कतजमभापानपानमनाकमभदात् । तत्र आहारवशांगीरपुद्गलनिष्पन्न चतुदशपूवविदामेवाहारकम् ।

परिग्रहंति । तत्र सागर-समुद्रस्तेनोपमा यस्य स सागरोपम ,
 मज्जामात्राभ्यामभेदतः । यद्वा-अतिप्रभूतताज्ञापनायततकालस्य ।
 तत्त्वतस्तु दशकोटाकोट्या पल्यापम सागरोपम इति । पल्योपमव
 दयमपि पाठ्य, उद्धारद्वाराक्षत्रभदाना मूक्षमव्यावहारिकभदन प्रत्यक्
 द्विविध्यात् । तत्र मूक्षमोद्धारसागरापममयद्विपसागरप्रमाण गृह्यत,
 अत्रतृतीयोद्धारसागरापममयमानत्वात्तेषा । तथा चोक्त-

उद्धारसागराण अन्दाइज्जाण जत्तिया ममया ।

दुगुणपवित्थरनीवा-हीय रज्जु य एवइय ॥ति । अद्वापल्यो
 पमसागरापमस्तु मूक्षम नरयिक्-तयग्या-मनुष्य-नेवानामायुक्
 मीयत । मूक्षमक्षत्रपत्योपमसागरापमस्तु दष्टिवाद द्वादशऽङ्ग
 द्रव्याणि धर्माधम लाकाकाग जीवप्रदंग-वालचनासपिण्यवगपिणी
 समयान्त्वानि मीयते । व्यावहारिकास्तु त्रिधापि पत्योपमसाग
 रापमा प्ररूपणामात्रोपयागिन इति । स्पष्ट च-मनुयोगद्वा
 र्पु गान्त्रीयोपत्रमनृतीयप्रमाणभदा-वानरकालप्रमाणभेदनिरूपणे ।
 तथा च तत्पाठ - स त्रि त ममण (पञ्चत्रिंशत्तमद्वितीयपष्टि
 प्रथमपट्त्रिंशत्तमद्वितीयपष्टोपा-यपट्त्रिंशत्तमद्वितीयपष्टि
 मद्रग्रहचैवमत्र-

'उद्धार अद्भित्त पत्रिय त्रिहा समययाममयगमण ।

वसवहागे नीवाही आउ तसाइपरिमाण ॥ति । अवसपिणी
 च दसागरापमकाटावाग्निमाता पडरकविभक्ता । पडरकस्वरूप
 च जम्बूद्वीपप्रज्ञातावस्तरताभ्युपेयम् । सद्गणपतस्त्रिंशत्-

एगजिआ मुयट्ट पुमिअ सव्वअणू । जित्तिअकालि स यूत्ते दत्ते
मुट्टुमा सगन्नयरा ॥२॥ लोगणएसोसप्पिणीसमया अणुभागवठणा
य । जह तह कममग्गण पुट्ठा खित्ताइधूलियरा ॥३॥ इति । सम-
यात्विद्वत् कालोक्त कलासमुदायत्वात् मङ्गलघानसाधनत्वाच्च ।
तदव व्याख्याय काठलास क्रमप्राप्त भवलाकमभिधातुकामा आहु -

नेरइयदेवमणुआ तिरिवल्लज्जीणीगया य जे सत्ता ।

तमि भवे षट्ठता भवल्लोग त विआणाहि ॥६॥

तत्र निगतमयमिष्टं मुखं यस्मादसौ निरया धर्माविगागला-
ञ्जनारिष्टामघामाघवत्यभिधाना रत्नगकरावाल्कुपापङ्कधूमतमो
महानम प्रभास्यगात्रा नरया । तत्र भवास्त एव नरयिका । न
च याच्य न सन्त्यव नरकगतिर्नरयिका वाज्जुपलम्भादिति । अनुप-
लम्भमात्रणाभावासिद्धभवच्च परमाप्त्वादानामप्यभाव एव सति ।
अनुमानन गम्यन्ते त चेन । किमत्र न तत ? जगद्वचिश्य जीवाना-
मेवविधत्वेन नायकारणमन्तरेणोपलभ्यमान युक्त्रियुक्त स्वभाव-
भदाप्रपि न कारणमन्तरण । सिद्ध च वचिश्यकारण कर्मणि
मनुष्यतिरिदचास्त मध्यममेव फलद, मुखदु खतीव्रनानुपगम्भात्
तीव्रदु खसहनसहिष्णुतयाविधवायाभावाच्चावश्य तीव्रतमकमफल-
भोगा अभ्युपेया नरयिका । अथ मति अयन्तदु खिता दश्यमाना
नरास्त्रियञ्च एव च नरयिका । तदपि न सुन्दरम् । यतो हि ते
उपमयव गोचरीक्रियन्त, यदमी नरयिवददतिदु सह सहन्ते दु ख
मिति न ते नरयिका, उपमानोपमेयया मति भिन्नत्वे एव तथा-
वणनान । तथा यथा राजादि वशिचत् सुखातिशयेन व्यपत्त्रियतज्म-
त्यव मरयोर्ज्ञपि सन्नपोज्जुभवति मुख, तयपोज्जोति भाव्यमुपमादा-
नादेव सिंहादिवत् तेनेति प्रतिपादित च परममुनिभि ।

न च तस्य भवति पुन पुनग्रहणमासमारचत्रान परिमितस्यव
भावात्तद्ग्रहणस्येति । अथ सप्तभि परावत्त । सोऽपि सप्तर्धन ।
यदाहु परममुनया विवाहप्रज्ञप्तौ—

‘वइविहे ण भते । पोग्गलपरियट्टे पण्णत्ते ? । गोयमा । भतविहे
पण्णत्ते, तजहा औरालियपोग्गलपरियट्टे यज्जव्वियपोग्गलपरियट्टे एव
तेयात्रम्मामणवइआणापाणुपोग्गलपरियट्टे । से वेणटठेण भते । एव
वुच्चइ औरालियपुग्गलपरियट्टे ? । गोयमा । जण्ण जीवेण औरालि-
यमगेरे वट्टमाणेण औरालियसरीरथाओग्गाइ दव्वाइ औरालसरी
रत्ताए गहिवाइ जाव णिसटठाइ भवति से तेणटठण गोयमा । एव
वुच्चइ औरालियपुग्गलपरियट्टे २ । परावत्तेन च बालपरिमाणमा
नीयते इत्युदाजहु - औरालियपोग्गलपरियट्टेण भते । केवइयकालस्म
निव्वट्टिज्जइ ? । गायमा । अणत्ताहि ओमप्पिणीहि उस्सप्पिणीहि ति ।
एव अपरपि पइभिरवसेया पुदगल्परावत्ता । अथवा परावत्त
इचतुर्धा—द्रव्यक्षत्रवालभावभेदात्तपि द्विधन सूक्ष्मबादरभदात् ।
तत्र द्रव्ये सूक्ष्मबादरभेदावेष—

औराल विजब्बा तेय-वम्म भासा णुपाणमणगेहि । पासेवि
सव्वपोग्गत्त अह मुक्का । वायरपरिट्टो ॥१॥ इव्वे मुहुमपरट्टो
जाहे एगेण अह सरीरण । गगमि सव्वपाग्गत्त परिणामेऊण तो
मुक्का ॥२॥ एव क्षेत्रवालभावव्वपि सूक्ष्मबादरभदो प्रयव
लोकप्रदेशाञ्चमपिणीसमयाञ्जुभागवधम्यान क्रमेण क्रमोत्पमाभ्या
भयो । सर्वेप्येतेऽननात्मपिण्यवमपिणीमाना । विशपायिना तु
चरमावत्तविनिवाणीपिवा विलोक्या । मद्ग्रहदत्तात्रन—

इव्वे खित्ते बाल भावे चउह दुट्ट नायरो मुहुमो । छोइ
अणुम्माप्पिणीपरिमाणो पुग्गलपरट्टो ॥१॥ उरगइसत्तगेण

मिति ? चेद् । 'भागमे दष्टष्टाविरद्धे व्यावृत्तमेवतत । अनुमान च
 शुद्धपन्मुक्तातिशयादिना, प्रत्यक्षाश्च ज्योतिष्वास्तत्र तेषामसद्भाव ।
 आहृद्वच परममुनय - देवति सत्थयमिण सुद्धतणआ घडाभिहाण
 व । अह्व मई मणुओच्चिय देवो गुणरिद्धिमपन्नो ॥१॥ तण्ण जओ
 तच्च ये मिद्ध उवयारओ मया मिद्धी । तच्च यमीहिसिद्धे माणव
 सीहावयारा व्व ॥२॥ देवेषु न मदेहो जुत्तो ज जोइमा स
 पच्चक्ख । दीमति तक्कयावि य उवघायाणुग्गहा जगड ॥३॥
 आलयमेत्त च मई पुर व तव्वासिणा तह्वि मिद्धा । जे ते देवति
 मया न व निलया निच्चपडिमुण्णा ॥४॥ वा जाणइ णिमेयति
 हा ज निस्समय विमाणाइ । रयणमयनभोगमणादि जह विज्जा
 हराईण ॥५॥ दश्यत च निमित्तणास्त्रीयमुपरागादि यथायथ सवा-
 दनामाप्नुवत तथा च तदुदितावनुग्रहोपघातावपि चेति कथं न देव
 सत्ता ? । यथाक्रम चानुग्रहादि कुर्वति जीवाना दातृहृतनरवदिति
 न नाद्य नूतनमत्र किञ्चित् । तथा मनुजा - नरा प्रयक्षा एव ।
 त्रयाणा द्वे नैरयिक्वदवमनुजा इत्यत्रापि त्रमादिनत्र प्रयोजने
 नारत्वाद्वा न पूरनिपातविधिरादत । नत एव केवरा भयगेवा,
 इयाह-नियग्योनिगताश्च ये मत्वा । तत्र तिरोञ्चती तितियद्
 विशालगनित्वान् यतो नन्ता जीवास्तत्र सिद्धान्तगुणा यद्वा-
 मध्यानुभावास्ते न देवनरयिक्वद विरतिगूया, न चापि मनुज
 वन सवविरतिवत् इति तेषा यथायमेव तियक्वम । एतानाश्चि
 त्यव तियग्लोनेति मञ्जना मध्यगोकम्य । यद्वा-चतुर्गाना
 जीवाना सर्वेऽपि प्राप्ये तत्र भेदा । 'जीवपातिक-मनुष्यभ्य
 शेषास्मिन्त्येग्योतय [तत्त्राय०] इतिवचनान । पञ्चैद्विधान्ताना
 धवाणा सर्वेषा तियेक्वान् दधनारकमनुजेभ्य । तेषा यानय -उत्प
 तिस्थानानि । 'यु मिथण इति वचनात् युवन्ति-वामणवतोऽपि

पापपुण्यस्य पापिदुस्स भाङ्गणा कम्मओ व सेसव्व । नति धुव
 तं भिमया नेरइया बह मई हाज्जा ॥१॥ अरुत्तत्थदुवित्तया ष
 तिरियतरा नारगति ते नियमा । त न जआ मुरसोक्खपगरि
 सरिस्स न त दुक्कया॥ति । श्रुतावपि असूर्या नाम ते लाखा अघन
 तमसावता । तान्ते प्रत्याभिगच्छति य के चात्महनो जना ॥१॥
 स ह व प्रेत्य तारवा जायत य 'ब्रूद्राघ्नमश्नाति' इत्यादि । एव
 देवा । तत्र 'दिवू श्रीडाजयच्छापणिद्युतिस्तुतिगतिपु' इति धातु । ततो
 दीव्यन्ते स्तूर्यन्ते 'यकामकामिभिर्नररिति देवा । ननु किं तं प्रय
 च्छन्ति विञ्चिन्नवेति ? चेत्प्रयच्छन्ति यदि पर भाग्योदय स्याद्येपा ।
 किं नागच्छति दष्टिपथ साम्प्रत ? जनागमस्तु कालानुभावाद
 यदाहु - वाग्णुभाव'ति । न क्षतावता न तेषा सामर्थ्यं स्तुत्यादिना
 कमक्षयापशमाद्यापादनात् । अत एव च - 'सुयदेवया भगवई ति
 स्तुति चतुर्थी च स्तुतिदेववन्दनाया तदधिकारप्रवर्ग सम्मद्दिष्टी
 देवा दिवु समारि च ब्राहि चे ति । स्थानाङ्ग च पचहि ठाणहि मुल
 हवो हित्ताण इत्यत्र देवस्तुति मुलभवोधिहेतुतया 'यस्ता गणभू-
 त्पाद' क्रियन्ते च सा देवाण अहो' मीठ विसयविसमोहियाधि जिणभ
 यणे । अच्छरारिहिपि समं हामाद् तेण न करती त्यादिका मुनिवयैरत्
 विस्तरेण । विस्तराधिना समयरत्तावरोऽवलावनीय । अनाग
 मादिकारण क्षताभ्यो गायाभ्योऽपसेय प्रसिद्धाभ्य रावत दिव्य पेमा
 विसयपसतासमत्तकनञ्चा । अणहीणमणुयवज्जा नरभक्षमसुह न
 इति सुरा ॥१॥ चत्तारि पच जोयणसपाइ गयो य मणुअलोगस्म ।
 उड्ड वच्चइ जण नहु पेना तेण आइति ॥२॥ पचसु जिणत्तला
 णमु चेव महारिसितवाणुभावाजा । जम्मतरनहेण य आगच्छति सुरा
 इहय ॥३॥ तार्यान्ति च कुवन्त्यजयत्र । यदाहु - 'नि युप्रइपि
 अन्नत्य कुव्वति'ति । ननु ताग्गा तेषा सत्त्वा एव वि मानं

काकमभूमिद्वादशवे, द्वि पुष्करार्द्धे च घातवीर्येण कर्मात्मभूमिष्व-
 प्तात्तमु मनुष्यभावान पर्याप्तेतरभेदभिन्नतया गभजाना द्वयधिकं
 गत तद्वात्तादिषु सम्मूच्छन्नरोत्पादात्तया चापर्याप्तित्यादेव चका थक
 गतमिति श्यधिकानि गतानि त्रीणि मनुजाना भदा एव दक्षिणा-
 त्तरभदभिन्ना भवनवासि-ध्वतराणा दशाष्टभदा पञ्चदश-
 परमाधार्मिका अम्वाद्या , चरस्विरभेदाद द्विधा मूयाच द्रमना ग्रहा
 नभत्राणि प्रकीर्णनारकाश्चेति दशाद्या ज्ञानिप्या द्वादश वया
 सौधर्माद्या, प्रवेयका नव अनुतरा पञ्च किन्चिद्विषयस्य राका-
 तिवनवक् चेति नवनवतिभदा अमत्स्या पर्याप्तेतरभदादष्टानव-
 त गतमिति सर्वेऽप्यत एवत्रीकृता त्रिषष्ट पञ्चगतव जीवभदा-
 नामिति । ननु च विमतं गान्वनमावेनावस्थिता ? न चत वयमते
 जया एवमितिचत् जीवापभयाऽऽगन्वतेपि गयपक्षया गान्वनत्व
 प्रायेणतेषा तन्नन गान्वनता सवया यथोच्यत- न ह्ये प्रत्य नरव
 नारका मुनीति, किन्तु स्वायुष्य यावन् तत्र विविधानि दु त्वा-
 दोयनुभूय पञ्चादुद्गमना कृत्वा यथाक्रम गच्छन्ति । यद्वा-नारका-
 भिगपिकतच्छ तरेतदाख्याति-यद्यथा मनष्यादयाऽऽनारम्भवा-
 दिमिस्तद्भवसम्भविभि कारण पुनमनुष्यादिभवप्रागच्छन्ति
 नव नारकास्नेषामेव वापे गती वा पुन प्रय समुत्पद्यत,
 नारकाणां य ना षव नि प्रमिदति । तथा नवागान्वनता अपि ।
 यथाव्यने 'यदुष्यप्रसमयारइभा वाच्छिञ्जिम्सति ? । इत्या, वोच्छि-
 जिज्जम्सती त्यादि मूत्रेण विप्रतिपन्न साध्यत क्षणिववुच्छन्वाद्
 यथा किन्तु यथुना नारकागती नारकात्त स्वस्वायुषोज्ज व्युच्छ-
 न्ति । प्रकृत सूत्र तु पक्षापनयापक्षया विगिष्टनागघातकम् ।
 वात्पिपि गान्वनत्वमगान्वनत्व चावसयमित्यभिप्रेय
 गान्वनत्वमगान्वनत्व प्राचु - तमि भवे वदृन्ति । तत्र तस्मि

स्वप्रायोग्येणीदारिवादिना मिथी भवति प्राणिन आस्विति योनय ।
 वीयुसुवह्नागिभ्यो नि [६७७] रिनिसूत्रेणोणादिवे नौ शब्दनिष्पत्ति ।
 चतुरशीती यानीना लक्षपु वह व्य एतेषा योनय इति योनिशब्द-
 योजन कृत पूज्यपादरिति सम्भाव्यते, पर नतद व्यवच्छेदकतया ।
 यानयश्चतुषा चतस्रो लक्षा प्रत्यक् देवाना नारकाणा च, चतु-
 दशलक्षाश्च नराणा या यानय, ता वजयित्वा शेपा द्वापष्टि
 लक्षा तिरश्चामव । चतुरशीति लक्षाश्च योनीनामेताभ्यामिति
 प्रसिद्धाभ्या गाथाभ्यामवसेया -

पुत्रवाइमु पत्तेय सग धणपत्तेयणत दम चउद । विगले दुदु सुरनार
 यतिरि चउ चउ चउ दस तरसु ॥ १ ॥ जाणीण हृति लक्का सब्बे चुलसी
 इह्व पिप्पति । समवण्णाइ भया एगत्तेणेव सामध्न ॥ २ ॥ ति । अवधार-
 णीय चतेन देवनारकमनुजानामपि सत्यव योनय उत्पत्तिरिधानमा
 प्रायत्वात्तासा । ता गता प्राप्ता ये ? इत्याह-सत्त्वा जीवा ।
 नात्र 'या सत्त्वा इतीरिता' इति रूढगत्वग्रहण, किन्तु जीव स्याद
 सुमान् सत्व इति सामान्य । चकारश्चात्र सर्वेषामवातरभदपरि
 ग्रहाय । ते च चर्मादिभेदेन सप्तविधा नारका पर्याप्तैतरभेदाच्चतु-
 दशधा, पृथ्व्यप्तेजोवाय्वनन्ता सूक्ष्मवादरपर्याप्तैतरभेदभिन्ना, प्रत्ये-
 काश्च पर्याप्ततरा विकल्पद्वया अपि द्विधव पञ्चेन्द्रियास्तु जडस्थ-
 लस्वप्नेर परिसपभुजपरिसपभदभिन्नास्ति यच्च मम्मूर्च्छिमगभव्यु-
 त्त्रान्तिकपर्याप्तैतरभेदाद् विगतिधेति त्रयचाष्टाचत्वारिंशद्विधा ।
 मनुष्यास्तु जम्बूद्वीपगतासु त्रिषु भरतखतविह्वल्लगणामु कमभूमिषु,
 पद्मसु चाकमभूमिषु देववुस्तुत्तरवु रुहरिवपरम्यकहरण्यवद्धिमवल्ल
 क्षणासु गटपञ्चांगसु च हिमवच्छिन्नरिवधररौपनिगनदिगन्तरा
 लप्राप्तासु स्वतन्तु चतस्रषु दष्ट्यासु सप्त सप्ताज्तरद्वीपभावाल्लवणा
 दधौ वसतमानपरन्तरद्वीपेषु द्विघातवीसङ्गतभस्तादिकमभूमिपट-

कारमभूमिद्वादशके, द्वि पुष्कराद्धे च धातकीवत कर्माकमभूमिष्व-
 प्ताद्गसु मनुष्यभावात् पर्याप्तेतरभेदभिन्नतया गभजाना द्वयधिके
 सते तद्वा तादिषु सम्मूछननरोत्पादात्तेषा चापवाप्तत्वादव चकाधक
 सतमिति श्यधिकानि गतानि त्रीणि मनुजाना भेदा एव दक्षिणो-
 त्तरभन्भिन्ना भवनवासि-व्यतराणा दगाप्भदा पञ्चदश-
 परमाधार्मिका अम्वाद्या चरस्थिरभेदाद् द्विधा सूर्याचन्द्रमसो ग्रहा
 नक्षत्राणि प्रकीणतारकाश्चति दगाद्या उगातिष्वा द्वादश कल्पा,
 सौधर्माद्या प्रवयका नव अनुहरा पञ्च किन्विपिकत्रय लावा
 तिङ्गनवक चेति नवनवतिभदा अमर्त्या पर्याप्तेतरभेदादप्यानव-
 त गतमिति सर्वेऽप्येत एकत्रीकृता त्रिषष्ट पञ्चगतक जीवभेदा-
 नामिति । ननु च किमते शाश्वतभावेनावस्थिता ? न चेत् कथमेते
 नया एवमितिचेद, जीवापेभया गान्ततेपि गत्यपेक्षया शाश्वतत्व
 प्रायणतेषा तद्गते शाश्वता सवथा यथोच्यते- न ह्ये प्रेत्य नरके
 नारका सन्तीति, किन्तु स्वायुष्क यावत् तत्र विविधानि दु स्वा
 दीभनुभूय पश्चादुद्धतता कृत्वा यथाकम गच्छति । यद्वा-नारका-
 भिन्नापिक्तच्छुतिरेतदाख्याति-यद्यथा मनुष्यादयाऽत्यारम्भत्वा-
 दिभिस्तद्भवसम्भविभि कारण पुनमनुष्यादिभवेष्वागच्छति,
 नव नारकास्तेषामेव काये गतो वा पुन प्रत्य समुत्पद्यन्ते
 नारगदेवा य ना चेत्ति प्रसिद्धति । तथा नवानाश्वता अपि ।
 यथोच्यते 'गहुष्पन्नसमयनैरइआ वाञ्छिज्जिस्सति ? । ह्ना वोच्छि-
 जिस्सती त्यादि सूत्रेण विप्रतिपन्न साध्यने क्षणिकव्युच्छदवाद
 सवथा, किन्तु येऽधुना नारकगतौ नारकास्ते स्वस्वायुषोन्न व्युच्छे
 श्यन्तीति । प्रवृत्त सूत्र तु पर्यायनयापेभया विगिष्टनाशद्योत्वम् ।
 एव देवादिष्वपि शाश्वतत्वमशाश्वतत्व चावगममित्यभिप्रत्य
 तेषा शाश्वताशाश्वतत्व प्राचु -'तमि भवे वदृत्'ति । तत्र तस्मि

अनन्तरोद्दिष्टे नरयिवात्मे भवे पूर्वोक्तरूप । यद्यपि मनुष्यादिगते प्रत्यक्षत्वात् उच्येतास्मिन्निति, परं नरयिवदेवभवानामप्रत्यक्षत्वात् तस्मिन्निति । एतेन भवपयतावस्थामाह— भवजीवितस्य भवाव धित्वाद । अत एवाच्यत—न देवनारकाणां तद्भूतजीवितमिति । तथा च 'जीव क्षियाद्यनामक' इति परममुनिवाक्येन जीवस्य क्षित्याद्यनामकत्वमपि तत्तद्भूतगताभिधानधारित्वमस्तीति द्योत्यते, भवगच्छेन च गत्यपेक्षया नाश्वतत्वत्वेनादयति, नहि कदाचिद नाश्वतत्व वा भविष्यति जगत्, चतुर्गतिमयत्वात्तस्येति 'बहुतस्ति वत्तमाना, यो यो जीवो यस्मिन् यस्मिन् भवे यदा यदा वत्तते तदा तदा स स तेन तत्र गत्यादिनामकेन व्यपदिश्यते—यथा नारको य दत्राश्वमित्यादि । न च नाश्वत तस्याभिमानं किञ्चिदपि । जीवा धिकोऽयं व्यपदेशो घटाकागादिवदिति नापयत्यनन । अत्र वत्तमानत्यस्य प्राकृते आत्मनोपदिनोऽपि तत्प्रत्ययागमात् तद्भूतानो टट[८।२३०]' इत्यननं दृग्भावाच्च बहुवृत्तति । अननायाऽयं जीवात्पादन गते नाश्वतत्व प्रकृतानां च जीवानां तत्र म्यायित्वाभायेन चाशाश्वतत्वमाहुः । तथा च य प्रलेपुयत—त्रसजीववध प्रत्याच क्षाणस्यापि श्रावस्य यऽस्य प्रत्याग्यानानहमि त्रसत्वेन वत्तमाना जीवास्ते सर्वे वधपरित्यागनियमेनाऽभय स्थापिता, पुनश्चते यदा स्वस्वायुणावसाने विधाय काठं गच्छति यथाकम प्रत्य गत्यन्तरं, यदि च स्थावरत्वमापन्नास्तत्र ते ह्यरं स्तरितिस्यष्ट त्रसवधविरतावतिवारप्रमञ्जतमभय म्यापिताना वधकरणात् । तस्मान् वात्तमानिकत्रसवध प्रत्याग्यामीति प्रतिज्ञा विधातव्या यिधिकुण्डगिति ते निरस्ता एव । यतो नैव देशविरलेन जावाना धित्य वृता विरतिविशिष्टान् किन्तु त्रसत्वमेवाधित्य । सद्धकिल प्यपरिणामजयत्वमपि तादिसाया । ततश्च त्रसत्वे वत्तमाना एव

प्रमाणं च प्रत्याख्याता वध्यतया। यदा च न ते तथा न तदा ते
 प्रत्याख्यानगाचरीभूता इति कथं म्यावरीभावमापन्नानां तथा
 प्राप्तिपूर्वप्रसक्तत्वात् वधे आपाद्यने व्रतधिराधनामिति। चिन्त्ये
 चायदत्र-यद्युता न प्रसभावे वक्तव्ये, पश्चादागमिष्यति प्रसभाय
 तत्रतपिया स्युर्न वा? आद्य, वक्तमानविशेषणेन तेषामग्रहणम्।
 अत्र, तेषां वधे न स्याद्विराधना व्रतस्य। दुर्नेत्यान्तेन परिहारायो
 इति चन् परिहरणेऽपि वधस्याविरतिस्तु भवमते तदवस्यैव
 तद्विषया। अथ च य व्रतमात्रमत्वेन प्रत्याख्यानगाचरीवृताम्त
 स्यावरभावमापनाश्चेत् स्युवघदव तेषां सम्प्रत तदा कथं न
 विराधना व्रतस्य? तथा वक्तमानप्रसक्तत्वेनाभय स्यापत्तान् प्रसक्त
 परिहाराच्चदितरथापि समानमेवतत। अथ च वक्तमानप्रसक्त्वा
 इति विषय भावप्रधाना निर्देगा भवद्भि सम्प्रगध्वा वत्रार्थो
 वर्तमानत तहि प्रसक्तत्वव तथा न्यग्रहान। न हि विनाय वर्तमा
 नावस्थामयत विरती गाचरीप्रियते। न च प्रमा इति ते व्यपदि
 य उपानिनाथोज्जेनति। यावद्भवतन सतनदगत्यान्तिना व्यपदेन
 इत्यवमुपन-नस्मिन् भवे वक्तमाना इति। ते किमित्याहु भवन्तो गत
 विराधीति। न च पूर्वोक्तस्वरूप स एव लाक्ष्यमानवात्कौवा
 नवत्त तमिति। जानायेनवचनम्। तथा च तान नरयिरादिभवे
 तयारूपेण वक्तमानान् जीवानित्यर्थे। यद्वा-भवत्येव गतिरस्य
 जीवस्यत्वा, आयुगायस्यव वेदन भवत्यत्यव निर्देग। एवञ्च
 नेनानन य आहु-भरद्वयीयमायुर्वेद्यते इति वृत्तीयिका, कायव्यूह-
 द्वारा वाज्जेकभ्रायुर्नामगौरादिवत्न वा त्त निरस्ता। नहागमा
 पिने वर्तमानभवायुपि अयभवायुष्क वद्यते, अथवा निष्प्रभव
 तन् तदगत्यामत्तारिस्थात्वात् न सत्वतन्मत्तत। कायव्यूहश्चा
 प्रमाण तव, एवस्मिन्भव वर्तमाने मातुपादिकं पुकराभिवाद्य-

णात् । विरुद्धं च योनिजशरीरस्थवमेव ग्रहणमपि कमक्षयश्च प्रदेशोदयवेदननापि सम्पद्यते । यत् उक्तं—'पण्डवेज्ज समं कम्म'ति पारमापमपि—'पण्डवकम्म पुणं नियमा वएइ'ति । न च व्यवस्था नात केवलिसमुदघातविरोध , तेनाऽऽयुष्कं वजयित्वाऽनपतनीयत्वा च्छपवेदनीयादिकमणा प्रदेशानुभवायव तत्त्वरेणात् । अप्राप्तस्थिति वानामुपचिताना शीघ्र क्षयवरेणायव चायमेवम्भूत आयासाऽयथा अयथाऽपि भक्त्यव प्रदेशानुवेदनन क्षमा बद्धाना, अत एव च य पण्मासाधिकामुष्वा लभत केवलोद्गम । करोत्यसौ समुदघातमये कुर्वति वा नव'ति नियमानियमव्याख्यान सङ्गच्छत । भवति च प्राग्भवद् वेदनीयमवगोषाधिरायुष्मानामधिकमयेषा न तथेति । यद्यपि च—

'अप वायरमउय बहु च रक्तं च सुखिलं चैव । म मह-
 च्वयति य सायाबहुलं च तं कम्म॥मितिवचनात् केवलिना सयोगि-
 नामस्त्यव प्रभवाऽन ताणुकमातवदनीयकमणा बध पर तर्थापि
 यिकमिति तनीयममय एवावगणायाम गत्यनीति न तदथमय न च
 नामगोत्राणि तन तदा बद्धधत्त एवविधवधवत्वान समुद्घाते च
 वत्नीयस्य केवलस्य न क्षय । यच्च क्वचित्तथाव्यपदेशे, न बाहुर्य
 माश्रित्येत्यलम्प्रसङ्गन । तथा च एतान पूर्वोक्तान् नरयिकादीन् प्रत्ये
 कं भवगतान भवगोत्र इति विजानीहीति व्युपसर्गेण पूर्वोक्तभेदविशि-
 ष्टतया ज्ञान करणीयमिति पापमन्ति । यद्वा निरभिधानस्याप्यात्मन
 स्तत्तत्पयायनयोपात्ताद् व्यवहारेण पर्यायप्राधायाच्चव व्यपदिश्य
 मानांस्तान भवलाव इत्यवयुद्धधया इति ज्ञायति । न च द्रव्यपर्या
 मया नवथा भिदाभिदावेति नाय द्रव्यभूतानामात्मनामात्मनाप्यतेन
 पर्यायभूतनाभिधानेनाभिधानमयुक्तमिति ध्ययम । निरूप्यव भव
 लावमिति पठ गोरुभदमय सप्तम भावगोत्रमभिधातुवामा आहु

शोभद्दए उवसमिए खइए अ तथा खओरुमिद् इ ।
परिणामसन्निवाए छव्विहा भावनोतो इ ॥ १ ॥

तत्र भवन-नथा तथा वत्तनमिति भावात्तद-
यावा । स च पात्य औदयिवादिभेत्तान् ।
पञ्चधत्यपि, पर तत्र सायोगिकरूपत्वान् मात्तिर-
भावत्वाभावादित्याद्यपक्ष्य तत्त्विकत्वा । अथ नृ कृत-
पदन्त्येवमुपन्यास । सूचितदच तत्राप्यसौ मि-
करणेति न कापि विरुद्धता आप्तान्नाज्ज-
सत्र उदय - प्राग्बद्धाना कर्मणा यथायाममवा-
मुख्य तन निवृत्त इत्यौदयिक । उदय मशो-
वरूपोपि परिस्मृत्तयकविशतिविष । प-
मिष्यादानाजानामयतासिद्धत्वले-
(नत्वाय) इति । तत्र गति पूर्वोक्ता न-
कपाया कथ्यन्ते हि स्थन्ते स्वस्वरूपविष-
भूयन्त कमभिर्येष्विति कथा - भवास्तपा-
कपाया शोधमानमायाताभास्या-
म्यानावरणमञ्ज्वलनविकल्पा । एते-
षु द्विवारण, यदाहु - डिइ अणुभाग-
एव वक्तव्यता विणिष्णामाहु - अनूना-

रागद्वेषपरिणतो मिष्यात्वारह-
श्रवमल्यहु ता-तरौद्रनीवामिध-
सदस्येति विगुदिलक्षणम् ।
पस्त ॥२॥ विल-
जममरपरजय बहुविधपम्बिता

तरगुरुभाङ्गाङ्गान्नकपित्तं, करुण । विषयगुणानुगततप कपाय
 वक्तव्यतामेति ॥४॥ (प्रणमर्गति) जत एव च मद्रक्षेपभता एत
 रागद्वयशब्देन तत्र प्रतिरूलकत्तया निर्दिष्टा यथा- अष्टविधकम
 बधस्य हेतू ता'धिति । रागद्वयापहतस्य केवळ कमबध एवास्पे'ति
 'रागद्वयविलग्नस्य कमबधो भवत्यव'मिति । नस्माद रागद्वयादयत्तु
 भवम'ततमूलमिति ।

'वा दुक्त्वा पाविज्जा कस्स व सुक्खहि विम्हओ हुज्जा । वो
 व न लभिज्ज मोख रागद्दामा जइ न हुत'॥॥ति । स्थाने स्थाने
 यावच्चारित्रस्य लक्षण कुवद्भिद्यथाथस्यवमेवादिन 'यच्चरणमकगा
 यति । अत एव च 'वीतरागयतिश्चाद्धमस्यगदष्टित्वघातका इति
 च पठ्यते । तथा लिङ्ग्यत-गम्यते मोहनीयोदयोऽनेनेति लिङ्ग,
 स्त्रीपुनपुमकवेदभदात् त्रिधा । यद्यपि चान्यत्र नेपथ्यचिह्न नवेदभेद-
 म्प्रिधोच्यते इदं परमाद्यस्य यथारुचि देगरुढघा वा विधाना-
 मध्यस्य च नामवर्मावान्तरनिर्माणभदप्रयाज्यत्याघ्राऽप्राधिकार ।
 अत्र तु पुंस्युभयविषयनामवनेच्छोरूपस्यैव तस्य ग्रहणात् । तथा
 च स्त्रीपुंलिङ्गसिद्धत्वेपि न क्षतिस्तेषामेव प्रकारस्यास्याभावात् ।
 उपात्ते स्त्रीपुमायनशरीरे च जमेण वेदत्रयवत्त्वपि क्षुल्लकान्वित्वत्र
 क्षतिरिच्छाम्पवादेतस्येति । मिथ्या विपरीत दशन श्रद्धामस्मा
 दिति मिथ्यादर्शनमिति विग्रहान मिथ्यावमोहमिश्रमाहमम्पाद्य
 आत्मपरिणामा येन जीयान्तेषा यथायतया यदश्रद्धान तथा
 चाऽनामामिकमिथ्यात्वादौ नाव्याप्ति । यद्वा- सप्त्युमिथ्यात्व
 तदुभयरूपस्य त्रिप्रिधस्यापि भट्, आद्यस्यापि श्रद्धादिकारकत्वन
 कथञ्चित्तथास्वान् । अथवा पूर्वोक्तविग्रहेणैव मिथ्यावमोहनीयमव
 यात्त, परौ तु तद्विगुद्वयप्रविगुद्वित्पौ भदाविति न ताभ्यामथ
 विपरीतता च । धर्मधर्म्युभयरूपेणापीति नवादिधमस्यात्यया

श्रद्धानस्य निहूनवादीमिथ्यात्ववत्त्वेऽप्यप्यतिरनक-वेऽपि न्तस्य
 'अमापसय द्विरियाणमकिरियवाईण होइ खुगसीई । अत्राणिय सत्त-
 ट्ठा वणदयाण च वत्तीस' ॥ त्यादिना बहुत्रिघत्ताद्वपरीयण पवनक-
 विध्यामिथ्यात्वमोहोदयस्य बकत्पवादकथव व्यपदेश । न शक्यत
 वा मिथ्यामतायान्यानु विभागण 'जावइया वयणपहा नावइया
 चेव हृति नयवाया । जावइया नयवाया तावइया चेव परममय त्ति
 वचनादिनि सामान्यरूपणतत्रिदिष्टम । भवति वक्ता जीवम्यक
 स्वकस्यबोध्यो मिथ्यात्वम्यत्यव व्यपदेशा । नह्यकाग्रक्षरमह्वघया
 मिथ्यात्व किन्त्वश्रद्धानेनव तत्त्वस्य देगत सर्वता वा । तथा
 चवाक्षरगच्छिमतापि मिथ्यात्वाकिन् सूत्रानुषांगप्रधानरभिमता
 सङ्गच्छत । तथा चाऽप्यनूचान - सूत्राकनस्थकस्याप्यराचना-
 दक्षम्य भवति नर । मिथ्यादष्टि सूत्र न प्रमाण
 शिनाभिहित' ॥मित्यादि । अत एव च व्याख्याप्रणप्ती
 श्रमणाणामपि स्पष्ट शङ्काकाङ्क्षात्मोहोदय प्रतिपादित प्रवच-
 नप्रधान सध्रप्रवितया । आभिप्रहितानाभिप्रहितानामोगिकाभिनि-
 वृत्तिवसागयिवरवेन पञ्चवाभेदाऽऽख्यान तस्य प्रायिककारण-
 विभागप्रदानाय, न तु वाधपरिगणनायति तत्त्व यथायमजानता
 जनागमानुमार्याभासाना अयथायोग्यदेशनाविधायिना बालाना
 तथात्वर्षप न क्षति 'वापि । वयादिहृतावपि चतस्रभिप्रायेणवोप
 'यामोऽप्य पञ्चभेत्तया चान्वोवाय' वा स तथा तत्र निर्मिण्ण
 मुनिवर्षरिति सुधिधाह्यम । अत एव चाभियुक्त पापहेतुन व्याख्या
 यमान हिमानुतादय पञ्च तत्त्वाश्रद्धानमव च नि तत्त्वाश्रद्धान-
 मात्रस्य तथात्वमुक्तम् । तत्त्वव चात्र वस्तुवस्तुत्वरूपायनरत्वम् ।
 तथा चात्रापि दानिहूनवपण निहूनवा उपात्ता एव अयथा स्यात्त-
 दान्याप्यतिरिच्यत् रिस्त्रेण । तथा श्रद्धान, तदभावा चानामा-

तरगुरुभाशाश्रान्तकर्मिणु, कृष्ण, । विषयमुखानुगतनृप कपाय
 वक्तव्यतामेति ॥४॥ (प्रसमगति) अत एव च मन्थपभता एते
 रागद्वयशब्देन तत्र प्रतिबूत्कत्तया निर्दिष्टा यथा— अष्टविधकम
 मयस्य हेतू ता'मिति । 'रागद्वयोपहतस्य' केवळ कमय'य एवास्य'ति
 'रागद्वयोपविश्रस्य कमय'घा भवत्येव मिति । तस्माद् रागद्वयादय तु
 भवसा'नतेर्मूलमिति ।

'वा दुस्त्र पाविज्जा वस्स च सुवर्गाहि विम्वृओ हुज्जा । वो
 व न लभिज्ज मायत्त रागहोसा जइ न हुत्त ॥ति । स्थाने स्थान
 यावच्चारित्रस्य लक्षण कुवद्दियथायस्यवमेवोदिन 'यञ्चरणभक्ता
 यति । अत एव च 'वीररागयति'श्राद्धमध्यगुद्विष्यतातका इति
 य पठयते । तथा विद्विष्यते—गम्यते माहनीयादयोऽननति विद्वि
 स्त्रीपुनपुमकवेदभेदात् त्रिधा । यद्यपि चान्यथ नेपथ्यनिह नवेदभेदे-
 स्त्रिधोच्यते इद परमाद्यथ यथारुचि देशरूढथा वा विधाना-
 मन्थस्य च नामवमावा'तरनिर्माणभेदप्रयाग्यत्वात्ता'याधिकार ।
 अत्र तु पुस्त्र्युभयविषयकासवनेच्छारूपस्यव तस्य ग्रहणान् । तथा
 च स्त्रीपुंलिङ्गतिद्वयेपि न क्षनिस्त्रेणामेव प्रकारस्याभ्यामावात् ।
 उपाते स्त्रीपुसा'यतेरशरीर च त्रमण वे'त्रयवस्त्वपि धुल्लादिवत्र
 क्षतिरिच्छारूपत्वात्तस्येति । मिथ्या विपरीत दान श्रेष्ठानमस्मा
 दिति मिथ्यादर्शनमिति विग्रहान मिथ्या'वमोहमिथ्यमाहसम्पाद्य
 आत्मपरिणामा येन जीवात्मीना यथायतया यदश्रद्धान, तथा
 च'ज्ञाभोगिकमिथ्या'वादी नाव्याप्ति— । यद्वा— मन्थमिथ्यात्व
 तदुभयरूपस्य त्रिभिधस्यापि ग्रह, आद्यस्यापि शब्दादिकारकत्वेन
 वयञ्चिन्नतथात्वात् । अथवा पूर्वकितविग्रहणैव मिथ्यात्वमाहनीयमेव
 ग्राह्य, परौ तु तद्विद्विष्यते'विमुदिह्यो भवति न ताभ्यामथ ।
 विपरीतता च । धूमयम्युभयभेदापीति तकादिधर्मस्यान्यथा

अदृष्टान्तस्य निह्नमथाद्रमिथ्याववत्त्वेज्यामिग्नवत्त्वेपि चतस्र
 म्भायमय विरिद्यामकिरियवाईण ह्योई नुमीई । अथाणिय मत्त-
 टीयी यान्दयाण र यत्ताम ॥ ह्यादिना बन्विषय्याद्वपरी र्ग्य र्गनव-
 विद्यामिथ्यायमाहादयस्य ववरुणवादेवधव व्यपत्ता । न गक्यन्त
 वा मिथ्यामतायास्यानु विभागात् जावत्या वयगापहा तावदया
 पत्र इति नयवाया । जावदया नयवाया तावत्या चेत् परममय ति
 वचनान्ति सामायरूपेणनान्निदिष्टम् । भवति वक्य जीवम्यव-
 र्गवन्ववायो मिथ्याव्ववत्त्वं व्यपत्ता । नह्यवाग्दन्मह्यपया
 मिथ्याच विन्ववअदृष्टान्तव तन्वस्य देगत मर्वता वा । तथा
 पशान्तरचिमात्तपि मिथ्याव्याविन भूत्रानुरोगप्रघात्तर्गभिमता
 गन्तव्यम् । तथा चात्राच्यनुचान - मूत्रावन्ववस्याप्यरावना-
 द्वागस्य भवति नत् । मिथ्यादष्टि सूत्र न प्रमाण
 शिनाभिहित ॥ मिथ्यादि । अत एव र ध्यात्राप्रणत्नी
 अमतातामपि स्पष्ट गच्छुवाद्दत्तामिमाहाय प्रतिपादिन प्रवच-
 नप्रधात गन्वविजया । आभिप्रहितानानिप्रहितानामागिवाभिति-
 वणितगतापिकत्वेन पञ्चधा मदात्तस्या त्वस्य प्रायिवकारण-
 विशागताताप न तु वात्तगिगणनायति मत्त यथापमजानता
 जेवात्तमानुसावाभामाना अवयावाग्यताविधायिना बालाशिता
 तथात्तरी न शति वापि । वथादिहतावपि धादमिध्यादणवाप-
 चातात्त पञ्चमत्तया बालावावावा स तथा तत्र निमिषा
 मुनिदोईति मृधवात्तम् । अत एव चाभियुक्ते पापहनुन्व्यास्या
 गमाने हिमात्तया पञ्च तत्त्वाथद्दानमव ध नि तत्त्वाथद्दा-
 मावत्त तथात्तमुत्तम् । तथात्त चात्र वत्तुवगुत्तुत्तत्तत्तम् ।
 तथा चात्तव दत्तत्त मरवता निह्नमथा उताता एत्त जयया ग्यान्त
 चात्तान्तिरिच्यत्त विरत्तम् । तथा अन्तिमान, तदभावा शनाना

वाज्ञानमेकमेव । मत्यज्ञानादित्रय तु कृत्स्नित्वा मिथ्यात्वापहितत्वं
नाज्ञाना युच्यते । अत्र तु ज्ञानाभाव एषेतच्छब्देनाच्यते । पञ्चविं
धस्य ज्ञानावरणस्योदयेन न भवत्येव च ज्ञानमिति नानौदयिकमे
तत् ज्ञानस्वभावत्वात्तस्मिन् यत्र तत्र विभयति, तदेतज्ज्ञानाऽऽवत्या
दिमाहात्म्यमेव । तथा चावाचि मन्त्रउग्यसगिनिम्मन्त्रस जीवस्म
छायण जमिह । ज्ञानावरणं कम्म पडोवम हाइ एव तु ॥१॥
इत्यादि । तथा चाजीवानां जडिमावष्टब्धत्वेऽपि तदक्षतिस्तेषां ज्ञान
स्वभावत्वाभावात्तदज्ञानं यानौदयिकत्वात् । न हि व्यपदिश्यतेऽधो
वक्षोऽपि पीपिकेत्यादि । सत्यामेव योग्यताया तदभावं तेन व्यप
देशात् । जडाऽजीव इतिव्यपदेशस्तु जीवलक्षणवधम्यताज्ञापनायव,
अथवा श्रद्धानाभावाद्द्विरत्यभावाच्च मिथ्यात्वी अविरत इत्यादेरपि
व्यपदेश्यत्वापत्तः । अस्तु जडत्वमशयपजीवगुणनिषेधोपलक्षणं,
परं न तज्ज्ञानावयवद्युदयजं किंतु स्वाभाविकमेव । नहि पुरुषस्य
गर्भानाधानं, स्थिरया प्रसूतीतिरश्चामजननं दूषणं तत्त्वस्मावाभा
वादेव । ब्रह्मायाश्च स्पष्टमेव तद्दूषणं जनियोग्यत्वेऽप्यजननादिति ।
अथ च भावभेदोऽवतिष्ठतेऽर्वाग्भेदलात्पत्ते यतोऽयज्ञानमद्वा
वेऽपि । तेषां क्षामापत्तिभित्त्वात् सवथा ज्ञानाऽऽवृत्यपगमाभावात् ।
आवृत्तेवन्तस्य प्रभावशया हि मत्यादिविपुत्रजलधरपटलावतमूयस्य
या वाश्चित्प्रभा इवेति न तानि निरावरणानि । तथा न तेषां
नमुत्पत्तावपि नाशं सवथाऽप्य । न च वाच्यं प्रतिहतमित् ज्ञाना
ज्ञानयो महावस्थानमिति । प्रतिहतमेतत् वस्त्वाद्यपेक्षया न तु
सवथा । नहि ज्ञानमात्रज्ञानानमात्रस्य सहानवस्थानं तदणो
विराधं अनुभवोपीत्यमेव । तथा च यदपेक्षया यस्य यावद्यथा
च ज्ञानं ज्ञानं तदपेक्षया तस्य तावत्तथाभूतस्याज्ञानस्यानवकाश
इति सिद्धेर्ज्ञानस्यावस्थानं चतुर्गानिष्वप्यमद्भूतं, पूर्वोक्तयुक्ते-

रिति । ज्ञानावरणोदयविहितज्ञानतिरोभावरूपत्वमज्ञानत्वमिति
 फलितोऽथ । ननु च कम तावन्मूर्तिमन् पूर्व पौदगलिकत्वप्रति
 ज्ञानात् । आत्मगुणश्च ज्ञान आत्मा च रूपरमादिरहिताऽमृत
 इति कथं मूर्तिमता कमणाऽऽत्मन आप्रतिर्ज्ञानादितिराभावो वा
 सम्भवतीति चेद, अमूर्त्तेनाऽप्याकाशेन यथाहि मूर्त्तिमतोऽपि घटस्य
 सयोगस्तथा कमणाऽऽत्मन सयोगे किमघटमानक ? येनव नोद्यते ।
 न वा प्रत्यक्षेऽनुपपन्न नाम । प्रत्यक्षो हि देहेनात्मन स्थूत्रेनापि योगो,
 अथवा स्पाशनादेरयोगात् । न ह्यात्मसयोगमन्तरण शरीरेण स्पर्शा
 दिज्ञानमुपपद्यत कथमपि विभुत्वमङ्गीकनुर्वेगपिवादेरपि शरीरा
 वच्छेदेनवात्मना जानोत्पादाङ्गीकारान् । न च तसम्बन्धमन्तरेण
 भवति तथति । न च घटते विभुत्वे मरणादि, भूतमात्रवादप्रस
 ङ्गो यत्र स्मृत्याद्यभास प्रत्येक पथगदष्टाभाव प्रतिनियतकतृता
 भाव प्रयादष्टावेदन चेति त्वयदेव । यथा च ज्ञानसाधात्व
 शरीरेन्द्रियमनसा साक्षादनुभूयते, तथा तस्य प्रतिबन्धकमपि
 मूर्त्तिमत स्यात् नदा का विप्रतिपत्ति ? । ज्ञानावरणायस्यैव तथा
 स्वभावो यद्यनात्मना सम्बद्ध तत् तस्य स्वप्रकृत्यैव हरितकया
 विरेचनविघातवत् ज्ञानमाच्छादयति । बध्यतं च तत् विहायाऽष्ट-
 प्रत्यान नाभिमान् ह्यक्वाख्यानोपरा मप्रदेशस्तेषा चलत्वादेको
 पयागपरिणतेश्च सर्वेषा सम्बन्धश्चास्यात्मप्रदेशोलीभावेन नोपरि
 न वाऽध्यस्नात्त वा पावयारिति कथं न तज्ज्ञानमाच्छादयत् ? ।
 अनन्त ये आहु किं कम ज्ञानमाच्छादयत् दानादिक नाच्छादयति
 कथं प्रत्याष्टक नाच्छादयत् येन ते केवलविभिमलता दधीरन्
 अन्यथा जीवत्वोपहृते कथं वा सवत्र बन्ध कथं च तेषा तथा
 भावत्वे ज्ञानावरणीयकमवगणानिचिते लोकेऽप्रतिहत ज्ञान
 केवलिना प्रमरेत्, लोकीभावत्वेन प्रतिबन्धकताया च ज्ञानावरणा

वृत्तात्मप्रवृत्त्या कथं स्यात् ज्ञायरप्रिग्यज्ञानवद्भिः केवलिभिरित्यादि
निरस्ता । स्वभावापवागावत्वाधिकरणभूतवादिवायुते । न च
वाच्यममृत गुणरूप वा तदस्तु, अमृतत्व भावन कपाञ्चिमतेन
विभवा समागानङ्गीकारात् अङ्गीकारेऽपि नमस्यन्नुपहोपपात
वत्तत्राभावात् । यथा तद्व्यस्य घटत वधात्त्रि विच्छिन्नपि न
च विषात गरीरान्दिहाग नद्यात् कमपि । तथाङ्गीकारेऽप्यमृतत्वेन
तस्यामा एव तथास्वभावाङ्गीकारेऽपि विविधा विविध
युक्ता न पूयवरमवल्पन । गुणव्यमप्येतस्य विरुद्धाधिकरणवत्त्वेन
नैव युक्त यथा नहि स्वतादेवोपरेकस्मिन् स्यात् पायवरनाभु-
योऽधिकरणे, सम्मिश्रतयेवानुभवात् 'गमाधिको पारिणामिका वि-
तिवनाच्च । कम तु प्रत्यक्षमवाभुयते उभयवापि । यतोऽधो
राजकुमार श्रुता शक्तिरूपवान व्याध, रोग्यनपयदश्च
घनवाघ्न स्युश्चन्द्र द्विधा वर्मेति । न च विरुद्धाधिकरणत्वं
विरुद्धानुभवश्च युगपत् द्रव्यत्वपि तस्य स्यादिति वाच्यम् ।
नप्राप्तजले उभयाधि करणत्र विरुद्धयारपि मता समावृत्तान् ।
विरुद्धानुभवश्च किं न दृष्टा रमवत्यालो विचित्रमवत्द्रव्या
नुभवा ज्ञानाज्ञानया कथं समावेत् इति तु नव नाद्यम् ।
द्रव्योपाधिकत्वात् तस्य, निर्णीत चतत्पूवमेव । यद्वा-आवृत्तिरव
तत्र, नायत्ज्ञान, तस्या एव तथाचाभुवान् । नैवमत्र
पुण्याभाव पापाभावा वा पाप पुण्य वा, यन स्याद्युक्तरङ्गत
कमणा गुणत्वं पि विरुद्धसामानाधिकरणत्वम् । न चामृतस्य गुण
रूपस्य वा नातो पि तस्य युक्तो अमृतस्य विद्योगरूपप्रिनाभा
वात् । गुणस्यापि च विद्योगाभावात् । न च नश्यति गुणा गुणान्तराऽ
प्रादुर्भवे । न चैप्यते कोपि मुक्ती गुणैःणाऽपि तर्वापिकादि
भिस्तत्र कर्माऽमृत गुणरूप वेति । अनेन गृहेनदितो वाचस्पत्यादयो
निरस्ता भया । ज्ञानस्यैव चाावरणतया जनमताथित पक्षे
तद्व्याख्यानात् । ननु ज्ञानस्यामस्वभावात्वात् कथं कमणा तत्राभावात्

आपादयितुं शक्य, सम्भवे च तस्य कथं नात्मनोऽप्यभावः स्यात्
 स्वभावापगमादिति चेत् तस्य न विधीयते तेन व्युच्छेद आवृत्तिश्च
 पटादिभिः प्रदीपादेदृश्यते एव । न च तावता दीपप्रभादानामभावमा-
 त्रेण दीपो नष्ट इति श्रूयाद्भवति शक्यम् । तथा च नास्य स्वभा-
 वापगमः । न च सर्वथाऽभावोऽप्येतस्येति । ननु कथं शुद्धस्वरूपस्या-
 त्मनः कमणा योग इति चेत् । कः विमाह ? नेदं मनमाहृतं अनादि-
 त्वात् कमणास्य । व्युच्छेदश्चानादेरपीति त्वयदेव । तदिदमाह-
 'शुद्धस्य पूयं यत् किं कममङ्गलम्, तदास्य सिद्धेष्वपि दुर्निवारतेत्यादि ।
 विफलं च स्यात् परमाद्यतो यमाद्यनुष्ठानम् । एवमिति मुक्तावप्य-
 नाश्वामान । कथं चानादि कमणागो नास्मिन् तापत्तिश्च कथं, कथं
 च निर्हेतुकत्वे सदा सत्त्वामत्त्वभावेन वादाचित्कत्वमेति चेत् ।
 मिथ्यात्वादेरप्यनादित्वादेव बीजाद्भवत्ययं च कमणं मिथ्यात्वा-
 देश्चायोऽयं कायकारणभावः प्रधाहापेक्षयानादित्वात्, व्यकल्पेदाया
 च मादित्वमिति नास्मिन् त्वत्त्वं, न च निर्हेतुकत्वमदस्य यत्किञ्चित्-
 रेण । अस्य तत्त्वमिति । तत्र समयमन-प्राणवधानतादिभ्यां विरमणं
 समयतः । कथं वेत्तुं [सि० ५।३।१२३] इति भावः क्वविधानात् । यद्वा-
 समयमनं समयति 'स्त्रियं किं [५।३।११] । इति क्वविधानात्
 पश्चादभ्रादेरावृत्तिगणत्वात् समयतिरस्यास्तीति समयत इति मत्वर्थीये
 अप्रत्यये स्यादेव । यद्वा अविवक्षितकर्मणाऽकर्मत्वात् सत्त्वमवा अपि
 प्रागिति नियमात् उपरतेरपि वा गययत्वाद् 'गययत्वात्-पिब-
 भुज' [५।१।११] इति क्वत्तरि क्वो समयच्छति प्राणवधानतद्याश्रवेभ्यः
 स्त्रिविधत्रिविधेन श्रोत्रादिभ्यश्च पायेभ्यश्चोत्रादिभ्योऽक्षभ्यस्त-
 दिष्ट्यानिष्टविषयकरागपरिहारेणेति समयत इति मत्वत्राऽप्ययतो न
 भिदा । न समयतामयतं तस्य भावोऽस्य तत्त्व-अप्रत्याख्याताश्रवद्वार-
 श्वमित्यर्थः । एतन्पि कर्मोन्मत्त्वाद्यत्वादीन्पिबमेव । ननु क्वतमस्य

कथं लदयेनत? कथायमोहनीयस्येति गहाण । अथैव किं
 पद्मगुपयास कथायभ्योऽस्य, ते। यस्ता एवीदधिकतया पूर्वमेव
 द्वितीयभद्रतयेति। चेत। सत्य पद्माहि- कथायपु व्यस्तमप्यनता-
 नुमचिन्ननुष्व पूत्र पुनर्मिथ्यादशन सत्कायभूत पृथगुपायानि,
 तथदमपि स्यात्। ननु न मैत्रठः सद्रवन्तानुवध्युदयप्रभव
 तस्य सद्विधायित्वेऽपि, कथमन्यथा क्षीणानुमचिनोऽपि मिथ्यात्व
 मोहस्याधयात् पुनस्तत्प्रत्ययप्रसङ्गाऽवतिष्ठते वा मिथ्यात्व सत्काय,
 इति दशनमोहनीयोद्भवत्वमेव तस्य युक्तियुक्तम्। पठ्यते च
 चारित्रमोहनीयभद्रेष्वप्रतस्त्रुत्क मथ घतञ्चारित्रमोहन्तर्हीति तु
 प्रेय न प्रकृतोपयोगि भवतु वा सम्यक्त्वसदाचारमोहत्वादिना तस्म
 तथात्व, पर मिथ्यादशनस्य पृथगुपन्यासा न द्विरक्तोऽनन्तानु-
 बन्धिकथायोपयासेऽपी यताव मात्रस्य प्रकृतत्वात्, पर। चारित्र-
 माहनीयभदेषु कथायपूपयस्तेषु न युक्ताऽस्य पद्मगुपयास । नोव-
 पाया अपि च लिङ्गभेदवचनन सूचिता एव । न घायदसयतस्व
 कारणमप्यस्तीति नार्थोऽनन भद्रेवति चेत, सत्य प्रतिप्रादिन पर
 चित्तीयेनदानथक्यमस्य । गुणघातकताभापनाय । कथायाणां
 पृथगुपयामस्य सापत्यात् । अवति त्वीदधिक एवाऽनधीनवम-
 द्वापारण, परत स औद्विधिकत्वेन । किन्त्वसप्रसत्त्वद्वारत्वेति ज्ञाप
 ज्ञाप । तथा चानादिवमप्रि स्मात् कमथ इति मानथक्य, आरत्ता-
 भ्युपेत्याकरण सा सापस्म। विनिरिति कथ्यते तदभावरूपत्वासयत-
 त्वमिति न तवपायोपयासमात्रण गताथ आत्काययो पाथ
 क्याद् वा एवपुप्रेयाम । यदा-न्या मोक्षसाधनीभूतेषु सुम्यदत्त
 ज्ञानचारित्रपु ब्राह्मद्वितीयया प्रतिपक्षभूते निरूपिते आक्षान्मिथ्या
 दानमज्ञान केयवनिष्ठस्य प्रनिपक्षभूतमसयतत्वमपि स्पष्टतया
 निरूपेयपक्षमागविहितलदय भूरिभि, अथवा केवलियनाणलभो

अत्र च लण कसायाणं नि 'सम्मणु'तिः च प्रवचनात् तद द्वयमपि
 पूषण् निर्दिश्यात् । यद्वा अत्र एव भाव आत्मनोऽसंयतत्व मोहनीय
 सम्पाद्यम् । यत् तद्रोधायाऽप्रतनुविधेय प्रयत्नोऽपवर्गाभिलाषुके ।
 नहि लयसप्तमानामपि निलिम्पानामुपगतप्रायमोहानामपि
 प्रादुर्भवति विरतित्वात् । अत एव च 'ज्ञानस्य फलं विरति' 'नाणं
 विरदफलं'मिति ज्ञानमा अप्यनुगम्यन्ते । सिद्धाश्च क्षाणाक्षोप-
 कर्मादम्बरा अपि 'नो चरिती नो अचरिती ति च यत्' पठयन्ते,
 इति भावनीय विद्वद्भिर्वीतरागागमानुसारेण चाऽविगाथमिति ।
 न च ज्ञानवैराग्यादिसम्पाद्य संयतत्वमिति तदभाव एवासयेत्
 इति तदभावमात्र तदस्तु' कथमौपिकमिति प्रिय ? । विना कर्मा-
 दय वस्यामावात्, कर्मोदयादेवासयतत्वमभ्युपेयेम् । अत एव विज्ञा-
 तवस्तुलित्वानामपि 'अणिककृष्णादीना क्षायिकसम्यक्त्ववतामपि
 परिणामो न विरतेरनुपयोगिनाऽपि स्वयम्भूरमणमत्समादे, तथा
 लेखवराणा पर सहस्रम्याऽपि यथेभ्यः । आहाराद्यवनामपि पवित्र-
 ज्ञानत्रितयगात्रिणां न विरतिपरिणामो विरता एव ते तथापरि-
 णामाभावादिनि न ज्ञानात्त्रिता वेव'न विरति' । न च गुणस्थाना-
 नाभावात्त बुवति' ते विरतिमिति विरतिप्रियेयव गुणस्थानप्राप्ति-
 व्यक्ते । अत एव च पञ्चाङ्गादी गुरुपादमूले द्रवग्रहणं फलं दण्य-
 द्भिर्ग्रन् परिणामो जायते'पीति दर्शितं भूरिमृक्ष्यरिति नैतमा-
 र्गानुमात्रिवचनमिति ३-न च विना कर्मोदय भवत्यसयतत्वमिति
 युवनमस्यौपिकत्वम् । अनन येऽकरणमेव पापपरिहारवतयोचुः, ते
 निरस्ताः । मूढमवेन्द्रियाणीना किञ्चिदप्यबुर्वता विरतिबाहुल्य-
 प्रसङ्गान् । अत एव च कल्कालसवजायमान-श्रीगन्धानुगासना-
 पूर्वसीधसूत्रपारा निशाभोजनविरतिमाश्रिन्याऽऽचक्षु श्रीहेम-
 मूर्तिव्या -

'अकृत्वा नियम दाया-भोजनादिनभोज्यपि । फल भजेन्न निव्याज न यद्विर्भाषितं विन ॥१॥ स्यादि । ननु च किमित्यविन्या प्रियते, अदीयिकयापि, 'बधश्चेत्, न क्रियते चित्पाप कथं भविता बध ? कृतायामपि च तस्या यदि स्यात्पापाचरण, दुर्दृष्ट्यापप्रचयो 'वयभगे गुणदासु'त्तिवचनात्, मुक्ताश्चा यत्किञ्चनाप्यनन्ता.' न च ते विरतिं प्रपन्नवन्त- प्रागिति नार्थोज्जेनेति चेत् । न, विचारयन्तां तावद्विचारविचक्षणा यत्-कथं न क्रियते विरति पापेभ्यो भवाव पातायत्तेभ्यः? ज्ञानादज्ञानाभिभ्यासस्वारागदालस्या मोहादाशसामा- वाद्भूविष्यज्ज्ञानाभावात् सामग्र्यभावात् कर्मोदयाद्वेति विकल्पनव क्रमुपतिष्ठते । आद्या न, तस्य विरत्यप्रतिबधव-वात् ज्ञातपाप फलानां च विशेषतो विरतिभावाद् ॥ अत एवात्तराध्ययनेषु नाणेण विना न हुति चरणगुणति-वभणु स्यविरपादा, 'ज्ञानस्य फलं विरतिरित्यादि च वाचकमिथाद्या', स्वीचशुश्च श्रीमतीर्थकर पादा ज्ञानत्रमात्रिता अपि विरतिं भरतादमश्च लब्धकेवला अपि । ननु च कथं श्रीतीर्थकरपादा गाहस्थ्यप्रतानिान स्वीकुर्वन्ति ज्ञान त्रयाविता सन्त आज-मताऽपीति चेत्, तथापरिणामाभावादेव । यद्यपि श्रीमदपशिचमजिनवरा गाहस्थ्ये प्रान्ते वपद्वयं नव पपुरप्रा- मुकोदक, नव विदधुश्चास्नानादिकामपि 'गरीरगोभा, साधुवदेव तस्मुरेव एव' च परिणाममहिमाऽपूर्वं 'धयम'यथा दिदि'पुरान'दा । दिभ्यस्तातीति । यद्वा-तेषां कल्पातीतत्वाभायगुरुपाश्वं व्रताना ग्रहण योग्य, न च भवति विरतिरगुरुता, धर्मावायमूल-वात्तस्या । न केवलं स्वीचशुरेव केवला विरतिः । किन्तु प्रत्याभ्यातवन्त एव 'करेमी'त्यान्ति । स्पष्ट चतदावस्यकादिषु स्पष्टित पूज्यपाद । तत्र 'भू'विरते सम्भावनापि । सिद्धाना तु सक्करणवीर्याभावादेव न विरतिरूप चारित्रमिति नव तत्र चोद्य किञ्चिदपि । अथाज्ञानादिति

वशीक्रियते चेद् द्वितीया विकल्प , परं न स सुन्दरस्तस्यैव तावन्नि
खिलानिष्टादष्टवृक्षनिष्ठमूलत्वात् । न ह्यज्ञानात्क्रियमाणाऽविरति
भवत्युते पापप्रचयवधमयस्म । अत एवास्यायते अज्ञान खलुभाक्ष्ट
श्राधादिभ्योऽपि सवधापेभ्य' इत्यादि । यच्चाच्यते—जानत आकुट्टी-
भावो, -नाजानतामिति तत्र, यत्र ज्ञानाज्ञानमाहात्म्य, तत् जानता
क्षान्त्यादिना प्रायश्चित्तादिना च शुद्धीभावात् अज्ञानिना च
द्विवधीभावान्, केवल भद्रवत्तव तयोपयोगिनीति तु तत्त्वमिति ।
अथवा कथं न गच्छयुरपवगमेवाज्ञानभता वरिष्ठा निगोदा एवा
दिन । अथचानानात् क्रियमाणाऽविरति शाभना स्यादिति
ज्ञानमपि कथं न ते वधाय, अज्ञानस्य च वधाभाव स्पष्टमेवाभ्यु
पेयमनानामक, यन्वाभावमयत्वात्तस्य । निश्च अज्ञानस्य तातऽपि
पाप शुद्धताभिमानिनो विगपण पापवधप्रसङ्गात् । अत एवाहु -

पाव काळण सय अप्पाण सुद्धमेव वाहरइ । दुगुण करेइ
पाव वीय बाल्मस मदत्त मिति । अत एव च 'अग्नाणी किं वाही
तथा 'पठम नाण तआ दय ति च पठघते, तत्रानानमात्रेण विरतेर
करणे पापवधाभाव । स्पष्टमेव च तथा सति तस्यौदयिकत्वमिति
पापवधहेतुत्वं तथात्वाभावादयस्य । अत एव च क्षायोपशमिका
द्भावादोऽधिकवद्भाङ्गत । प्रतीर्ष त्रमण तत्र प्रतित्रमणमुच्यत इति
प्रतित्रमण व्युत्पाद्यते । अथ मिथ्यासस्कारादिति ततीय आश्री-
यते विकल्पस्तृतीयप्रवृत्तिकमिदं नाञ्जलिमिष्टसिद्धयं कामिया इव
भ्रतताम् । यतो नहि तत्र क्रियमाणं किमपि विना वधपुष्पा
त्यपरम् । नहि विषमविषभाजिना विवारभावे वाप्यने जीवित-
वृद्धि । निश्च यदि न नष्टो मिथ्यासस्कारोऽपि तर्हि स राजा
वन्धहेतूना प्रगाम्नि त जीव दुर्भाग्यनेनर महावधरूपया प्रतिहृ-
याऽऽज्ञया 'पत्ते महइमहत्ते नालि सोहेइ पकिववे व'अ'मित्यादि

वचनात् । न चैतार्यता तस्याविरतिप्रत्ययो न प्रभवन्धी, मिथ्यात्व-
 नमिवश्यम्भावात्तद्वचस्य । यतो 'बर्षस्स मिच्छन्नविरइकसायजो'
 नस्ति 'चउहेऊ' इत्युपक्रम्य 'इगच्चउपणतिगुणेमु अ चउतिदुइगप-
 च्चओ वंधु त्तिक्चंनानं । न च विद्यमाना वं प्रस्य हेतुविरायं तं
 बुंयाद्रयत्किञ्चित् । तदवश्यम्भावी मिथ्यात्ववर्ततोऽविरतिप्रत्यय-
 वमवध । ननु श्रद्धानस्य जीवादिस्त्वं वध मिथ्यात्वाविरति-
 प्रत्ययो वध इति चेत्, ननु परस्परव्याहृतमिदं जीवादीनां श्रद्धान
 मिथ्यास्त्वारवध । याव संस्कारास्त्वाप्रकारा जगति न नायमेतं
 श्रद्धितं जीवादि स्त्वम् । अथ चाभ्यासाभाव एवोच्यते मिथ्यामि-
 स्त्वारवधेन श्रद्धानं त्वप्रतिहनमेवेति चेत् तस्य न भवति मिथ्या
 त्वप्रत्यया वं प्रं परमविरतिप्रत्ययिकस्तु वधेऽपि द्वय संवाप्सुरेव ।
 ननु विरतेऽस्यैव श्रद्धयोऽपि यथाशक्ति निह नुवर्तते उद्यमं, किं नु शक्यं
 भावादेव तेषाविरतास्तिष्ठति । देशविरता अपि शक्तिशून्यत्वादेव
 नाद्वयते महाप्रतानीच्छा वृभयेषामपि तद्विषयेऽप्रतिहनं । अयथी-
 भयेषां सविगनिर्वेदास्तिव्यादीनां सम्यग्दर्शनलक्षणानभिध देशविरते-
 स्तप्ताय वटाहपद वासतुल्यत्वाद् तेषां सवविरत्यनुरागेणैव भावात् ।
 अत एवोचुरनुचाना --'यतिधर्मानुरक्ताना देशत 'स्यादगाग्निा'-
 पिति प्रकृत । यथादाक युद्धमन च भविष्यति ऋषु शेषाऽविरतेवध',
 'निरीहाक्यपालना 'अशक्ये भावप्रतिवध' इति परममुनिवचनात् ।
 ननु च यदि न गत मिथ्यात्व तत्सस्कारो वा, प्रतेच्छा च जाता नहि
 देया तस्मै विरतिन वा? । आद्ये अनुचितो क्रिया सम्यक्त्वमन्तरेण
 विरतिरक्षणया उत्तरगुणस्थानीयप्रियाया वरणात् । अन्तरे
 वध वस्याविरतिप्रत्ययो वधो भावतस्मै विरते । प्रतिपन्नत्वादिति
 चेत् । ननु मागतस्वविदुषा वचनं । यत्, मिथ्यात्व न गत,
 तर्हि नास्त्येव परमायतस्तस्य विरिरसा, परमार्थाभिलाषजाताया

एव नम्यास्नयावाते । अस्तु वाऽमौ, तथापि यदि गीतार्था जानन्ति
 यदेव याय नहि तस्मात्प्रिय ददयव प्रतानीति । एवमेव च परवि-
 श्वहरणस्य कथाफलल्पिवाग्निभिहितातिचारता सङ्गच्छते । उप-
 देशप्रश्नमप्रिय चाल्पसम्यक्त्वानामपि मद्यभासपरदारान्निविरती-
 नामुपस्यन्वामिधान चोचुश्च परमपुण्यवाराणसीधिवृषविजयावा-
 स्नयायविचारदप-प्रश्नविधानावाप्तन्यायावायपदा श्रीयथा
 विदयपादा -

‘तत्रा मागप्रश्नेनाय घन मिध्यादगामपि । द्रव्यसम्यक्त्व
 माराप्य न्ते धीग्वुद्धय ॥ इत्यादि । आर्यमुद्दिष्टिमिश्रादच ददुरेव
 तपाविधाय घवविरतिमपि । एवमेव च क्रियावृत्तिसम्यक्त्वमपि
 सङ्गच्छते । परमवधयमेतदिह यन्-नाविदितप्रत्यया वधा पणच्छति
 यावद, भावत्पग्माधता न रवीकृता स्विर्त्त । अत एव च गाविन्त्
 शार्थादीना सम्यक्त्वगम पुनश्चतोच्चारदि सङ्गच्छते । अन्त्य तु
 शाध्यमथ न । यत्र नहि तस्य पारमाथिची विरिणसव, विना
 सम्यक्त्व तदभावादेवति । न मिध्यात्वमुक्त्काराद् त्रिजेरप्रतिपत्ती
 नाकिर्त्तप्रत्यया वध । आलायादित्यपि विकल्पा नात्र वया
 भावसमर्थताय । यत पठन्ति लौकिका अपि-ज्ञानस्य हि मनुष्याणा
 सारास्य इति गिणुगियादि । विन्त्य च अत्र भवेदालस्य? यतान
 स्वाद्विरतिप्रतिपत्ति, समर्थवण तद्राये वत्प्रतिपत्ती वा? । नैतप्य
 कम्पत्तमनस्त्राणाय वधान । ‘आन्स-माहवत्र त्यादिनाज्ञुयोग
 प्रथ नस्नाय प्रथमप्रतिव धकतयडाम्नाजुन्वाक्त् नद शेमद्यु
 ममामिलापुषाणाम् । अत एव शाऽऽत्तवनायामपि-‘आलोयणा
 परिणधो शम्प गंधटिभा गुम्पाते’ इत्यत्रा, ‘रापनकारणतया
 सप्रस्थितत्वमाचाम्यु पूर्या । अपि स्वा-स्य अद्भुतक्षित्त्याप्ता
 यामपि भावमसामप्रयी वधमथ पु-गति? न च-चमपि, वधम-

त्रापि कुर्यादवन तत कमत्रयात । मोहादित्यपि नव सुदर विन
 ल्यन, निखिलानिष्टादष्टमूलभूतत्वादस्य न तेन त्रियमाणाऽविरति
 भवति वधात्त्राणाय, किन्तु वीथ बालस्म मदत्त'मितियत प्रत्युत
 गाढबधनवद्वत्वम् । अत एव च वाचकमिश्रविरतिदुर्भत्वास्थाने
 न्यस्ता एत प्रमुखा हेतव । तथा च तद्वच - ता दुलभा भवशतल
 व्धाऽप्यतिदुलभा पुनविरति । 'मोहाद् रागात् कापयविलोक
 नाद् गौरववशाच्च त्यत्र तामिति वीथि, पूर्वशुके सुदुलभा वीथि
 रितिपयवसानात् । न च विमुच्य मोहमन्यदस्ति कर्मणा त्रिदान
 बधऽवस्थान वा, जोगा पयडिपणम ठिइअणुभाग वसायओ
 पुणई'ति 'मस्तपसूचिविनाशात्ताल्स्य यथा ध्रुवो भवति नाग ।
 तद्वत्कमविनागो मोहनीयक्षये नित्य ॥मितिवचनाच्च । अत एव च
 'केवलियनाणलभो नद्यत्य खण वसायण मित्यत्र ज्ञानावरणीयक्षय
 लभ्यस्यापि केवलस्य कपायक्षयाविनाभाविस्वदानम् । वीतरागाणा
 चाशपगुणरत्नरत्नाकरायमानत्वेऽपि वीतरागत्वगुणः न विशेषत
 आख्यानम् । तद्वेय एव मोहो यस्य कस्यचिदपि पुत्रमित्रकलत्रादे
 सम्बन्धी । आस्तामन्य श्रीमद्गौतमस्वामिनां चतुर्ज्ञानवता श्रीमि
 द्वाधमिद्वार्थनदनगतोऽपि राग स्नेहाख्यः केवलज्ञानप्रतिप्रधाय
 जात । उदाहृतश्च श्रीमज्जिन 'चिरपरिचिआसि गोयमे'त्यादिना ।
 तत्रासात्रालम्बनमविरतिवधत्राणाय । नवा भविष्यदयथेयत्वालं
 भवे पयटन जीवाना सर्वेषा मोहादेव ससारावासवसनात् । न च
 श्रीमज्ञातपुत्रा अपि यथाभवेदितया भावतोऽग्बना अपि ससारे
 द्रव्यबधापक्षया यावद् गाहस्थ्य तद्वधगूया । तत्कादीनमाता
 पितृवियोगविधुरवाधघृता अपि प्राग्भिग्रहविशेषेण यच्च तस्यु
 तदप्यभिप्रायमात्रमेव । अभिग्रहण न तु प्रत्याख्यानरूप, तादशस्य
 प्रत्याख्यानस्याभावात् असचविरते यद्यप्रत्याख्यानस्य तेषामभावात्

रागात्वं तत्प्रहाञ्च । रागम्नु 'गभस्य भयि मानुग्रीदकस्तद् इत्या-
 ङ्गिना स्पष्ट एव । यद्यपि उच्यते एवासी तथा तथाविधमातापितृणा
 गत्वग्निहाराय पर नतं तामरागादिङ्गिता , कथमयथा कथं
 दुहितभगिनीभात्रादिषु विद्यमानेषु व्रतमग्रहीषु । कथं वा जय
 पामतिमुक्त्वाङ्गिहृषिभ्यो विनीण महाव्रतं तर्जोवत्सु तथा
 मात्राङ्गि । इति नैतदप्याङ्गित्रीयं निश्चयमकारणावङ्गिभ्यनाम् ।
 आगताभासस्तु स्पष्टं वेद्विद्यत एव दूषणतया, विरतानामपि
 चदसौ स्यात् इति गुणरविरतानाम् । अत एव च गोष्ठामा ह्येन
 जावज्जीव मित्यत्र गच्छितं तद्दूषणम् परिहृतं च तत् यनागमया
 न श्रियत परतः प्रयास्यात्, किन्तु तत्तत्र न सम्भवति, व्रतमङ्ग
 च गुरुदाप इति कृत्वा । जानता च देवेषु स्वभावताऽविरतत्व कथं
 न दासपापस्तया प्रत्याख्यानं इयेव । आगता तु तथापि दुष्टतया
 वा ख्याता । मवविरताना पीर्यादिप्रत्याख्यानप्रययमव पथा ।
 पर तत्राग्रता निरवद्यवाननाहारादिग्रहणात्तं मामाधिकराध
 कमनिजरा तु नव तद्दुःखवा इति समाहितं तत्रा गमाभावा
 विदध्यात्तं कमत्रप्रमयदिति । जपस्यवाङ्गशसा द्वितीयेऽङ्गं नगर
 हस्तिङ्गानेनाविरताना कमवधधौन्यमाप्नातम्, कमवध-
 ष्चकद्रियादीनां स्पष्टक्राधादिरहितानामपि, सत्या चाङ्गसाया
 वख्याना जीवानामायुरेव प्रवृत्तं, यत्रापतितं भवता प्रयाजनं, तथा
 च नाविरतिरमवधग्रहितत्वमित्यलम् । यदि स्वीक्रियते—भविष्य
 ज्ञानाभावादेव न स्वीक्रियते विरति मा भूत् किञ्चित्कर्मोदये
 उदप्रवीयविरहात्तद्वाधाद् दुःखसत्तारण्यपयटनमिति तदापि न
 निम्तागे भवता तपात्विरतिसत्त्वात् । यद्यपि च तथाविधमेव
 ग्राह्यं प्रत्याख्यानं प्रत्याख्यानविधिवुक्तं यत्र म्याद्विराधनाय
 यथा दुःखमयोधित्वमवाप्नुयाद् ग्राह्यं ।, यत उच्यते—'पञ्चवशा

णविहिन्नु पच्चवखाया गुरू ह्यद् ॥१॥ विइकम्माइविहिन्नु
 उवओगपरो अ जसदभावा अ । सविग्गधिरपइओ पच्चक्वावितओ
 भणिआ ॥२॥ इत्थ पुण चउभगा जाणग्दयरम्मि गाणिनाण्ण ।
 मुद्धासुद्धा पमतिमाउ समेसु वि विभामा ' ॥३॥ अणदमवधयम-
 यदणठ उपयागपरश्च गुर्यथाह विजायैव दद्यात्प्रत्याग्यान्
 यन्न प्रायण भङ्गमाप्नाति । अत एव च साधुपथडादीना नियमणान्
 श्रयत-मुनिवर्येविजात ज्ञात्वा च लढच्च वितीण तभ्य परिग्रह-
 परिमाणत्रतमिति । पर यदि च्छदमस्थापयागस्य वित्तदादसम्भवा
 त्थागानाभावाच्च गुरुणा विधिना दीयत व्रतादि तथापि नाय
 काद्युपयागत गुद्धिरवाभयो पर भविष्यज्जानाभावे नव दय
 न ता दयमिति(न) । अथ च भावगुद्ध्या यथागमिन पर्यालाच्च
 शुद्धभावन गृहान पश्चात्कर्मादयात्तीव्रपरिणामाभावाच्च भग्न
 यदि तत्तथापि न तस्य तत्तथादु ग्रावह पुनस्तत्प्राप्तेरव्य-
 भावान । यत आहु - 'क्षायोपगमिने भावे या श्रिया श्रियने
 तथा । पतितस्यापि तद्भावपवृद्धिर्जायत पुन ॥१॥'
 [नानसार०] एवमेव च क्वलाऽऽत्रोक्तावत्रोक्तातीतप्यद्भ-
 वन्पर्यापिपरिवलिताभिलषदाथप्रकरैर्भगवद्भि श्रीयुगादिदेशऽप
 शिवमजिनत्ररेद्रमुष्यदस्ता भाविबाधा वताऽपि सवविरतिमरीचि-
 जमालिप्रमुखस्य परिहृतव्रतान्तरभ्यां पि या, सा गुणावहनया
 सङ्गच्छत फलानुमेयप्रारम्भत्वा मतिमताम् । अपि च यथायाग
 श्रियमाणाऽजानस्यापि भावस्य जनने ममर्था, तहि जातभावपतनस्य
 नु शनैव वा? यथाश्रयोच्यते-गणवद्बहुमानादेनित्यस्मृया च या
 श्रिया । जात न पातयद्भाव मजात जनयन्पि ॥१॥ [नानसार०]
 तथा-'गुणवत्पारतन्य हि तदनुत्कपसाधन मिति । तन्न भवत्येव
 पानो यथाविधिप्रवर्तिमत विन्तु तस्य यथार्था भावगुद्धिरव ।

यः उच्यते— 'तस्मादान्नमद्रस्य प्रवृत्त्या दुग्धवतम । स्थानमा-
 नान्नस्य गुणवद्गुमागिन ॥१॥ औचित्येन प्रवृत्तस्य कुग्रह्या
 गग्न भगम । गवत्राज्जमनिष्ठस्य भावगुणैरथादिता ॥२॥
 [अष्टक०] इत्यादि । एतादृशं च च्युतापि प्रयाग्यानन यावमा
 क्षणीप्यति मृत्रवृत्तिर्हिता मङ्गच्छते । यथाह— 'पक्षवत्यापि
 का आमवत्याग हृदि विहियाद् । आमवन्लक्षण तप्य वच्छ-
 ज्ञा इह ॥३॥ तच्छाच्छरण अउलावगमा भव मणम्माण ।
 अउलावगमस्य पुना पक्षवत्याण हृद मुद्ध ॥४॥ तत्रा यस्मि
 यस्मा कम्मविवेया अनुवकरण च । तत्रा वरस्याण तत्रा अ
 मस्या मयागुण्या ॥५॥' इति । नवतादृशी यदि स्यात्त
 प्रवृत्तिर स्यादत्र प्रतिगत , पर तन्मणिकारादिवन गुणाधममा
 ममानावात्तान्जनमत्र कारणेन यत्र न स्यात्तादृशी प्रवृत्तिभवति
 य पापमत्रा मु अनरदृग्गमात्तान्तरमत्र भाव्यव्ययमवति
 म पाप्य तन्ति । तन्ति त, भावविगुद्ध गृह्यता पापद्वि पुनस्त
 त्प्रापैरव्यभावात्ति पूर्वं प्रतिपात्तमव । अत्रकव—स्यव
 भावप्रयाग्यानवारण्यमभिमत पूज्यभवान्तर एतेन न गततापि
 प्रयाग्यान पुन सप्रयाग्यात्तामात् । यत्र भाहू भवतिरुमृश्य
 विगकर्माति मङ्गवत्या इत्येवाप्यद । वाच्यमान
 भवद्भावप्रत्याख्यानस्य कारणम ॥१॥ [अष्टक०] इति । तत्र
 मवादिदवन्तिभवा यथाप्यस्यपि यतानामप्यत्र अयम्क
 अत्राप्रयाग्यानस्या यवद्वाधयाया मद्रिस्त्रि च पाति अक-
 र्त्वा अत्रा च पतिव्या । अत्र दाह पाति लभिगि वररन
 इत्य ॥३॥ [उप०] अत्राप्रयाग्यात्तामिप्यावात्तवद्वि
 पादगात् । अत्राप्र च मृत्रकारा अत्रि तमेव प्रयाग्यात्तामगात्ता
 तिगात्त, न मृत्रवात्तवात्ताद्विमात्त अत्राप्रवृत्तव्या च

कुन मस्कारेणोऽपि, येन प्रत्यापि तत्प्राप्ति म्यात । अन एव
 चानतद्रयलिङ्गव्यत्ययो भावलिङ्गप्राप्तिकारणमिति सिद्धातित
 सिद्धातनदीष्ण पञ्चवस्तुप्रकरणे तत्र यथाऽकिञ्चिद्व्रतग्रहणे साण
 ह्कनाविरततया स्थेयमित्यल प्रसङ्गन । मामग्रचभावसङ्कृतापि
 नानुमघम सदभिस्तधिवर यत । का तावत सामग्री नाप्ता
 भवद्भि ? यन स्थीयतेऽविरतेन । किं गुरुसयागलक्षणा १, विधिल
 क्षणा २ प्रत्याख्येयद्रव्यप्राप्तिलक्षणा ३, परिणामलक्षणा ४,
 शक्तिलक्षणा ५, पालनलक्षणा ६ तथामहचारिलक्षणा ७, तथा
 विधज्ञानलक्षणा ८ शुद्धिलक्षणा ९ साम्यभावलक्षणा १०, गुण
 स्यानप्राप्तिलक्षणा ११ आत्मस्थयलक्षणा १२ वति द्वादशविक
 लानुशीलयन्तु वित्त चतनावत । तत्र न तावन्नास्ति गुरुसयोगा,
 विहाय मित्यात्ववामना यदि सम्यङ्निभालययुभव तस्तानतरेण
 तीथम्यवाननुवृत्त । न च वाच्य दशननानाम्यामेवाधुना वतते
 तीथमिति, न विणा तित्थ निमठाहि ति प्रवचनसाम्राज्यात ।
 अधुनातनाना माधूनामतिचारवाहुत्यमिति चेत्तावगत तावद्भुव-
 दभिर्नानग्रयादि-निग्रयस्वरूप, न च तीथस्वरूपमपि, वचमयथव
 म्प्राधारयिष्यन्त यूयम् । तीथस्वरूपविचारण तावदेव ध्यय, यदुत
 'वकुसकुसीला य जा तित्थ' ति । निग्रयादि निग्रयस्वरूप विचायते
 चेत् भवद्भिभविष्यत्यवाधुनातनमुनीनामपि माधुवमस्तात्यवगति ।
 यथा आहु भाष्यकारा एव वकुशकुशीलस्वरूप तयो प्रतिषेधनादि
 च वकुशम्य नायन्-नग्रय्य प्रति प्रस्यता गरीरापकरणविभया
 नुवतित ऋद्धियगम्वासा सातगौरवात्रिता अवित्रिकनपरिवारा
 छान्वावयुक्ता निग्रया वकुशा इति । तथा प्रतिषेधनायामपि-
 • 'वकुशा द्वित्रिध-उपकरणवकुशा गरीरवकुशाश्च । तत्राप
 रणाभिष्यवनाचिन्ता वित्रिधविचित्रमहाधनापकरणपरिग्रहयुवनो

यद्विनायापकरणवाद्रशायुक्ता निय त प्रतिमम्पारमेयी भिक्षुस्प-
 कणरकुणा भवति । गरीराभिष्पन्नचित्ता त्रिभयाथ त प्रति
 गम्पारमेयी गरीररकुण इति । कुणागम्प्याप्यवोचप्रवव तद्यथा-
 कुणाला द्विविधा -प्रतिमवनाकुणीला कपायकुणीलाच । तत्र
 प्रतिमयाकुणीग नैरथ्य प्रति प्रस्यिता जनियनेन्द्रिया थय
 छिन्निच्छिदुत्तरगुणेषु विराजयन्तश्चरन्ति त प्रतिमवनाकुणाला ।
 यथा तु सयताना मता कथञ्चित्मज्जन्तपाया उदीयन्त त
 कपायकुणीला । प्रतिमेवनाया तु प्रतिसेवनाकुणीग मग्गुणान-
 विराधयप्रुत्तरगुणेषु काञ्चिद्विराधना प्रतिमवते । कपायकुणीग
 निप्रथ-मनातवाता प्रतिमवता नास्ती ति । न च वाच्य ताममात्रा
 ग्ने साधव , तथा मयमस्थानापपातथष्ठतादिनिष्पणात्तदि
 मुक्तेमेव तत्रव-जमइस्थयानि मयमस्थानानि कपायनिमित्तानि
 भवन्ति । तत्र सजपयानि लब्धिस्थानानि पुणरकपायकुणी
 ल्यामन्ती युगपदमद्ध्ययानि स्थानानि गच्छत । तत्र पुलाका
 व्युच्छिद्यते कपायकुणीगस्तगद्ध्ययानि स्थानायशकी गच्छति
 तत्र कपायकुणीगप्रतिसेवनाकुणीलबकुणा युगपत्तद्ध्ययानि
 मयमस्थानानि गच्छन्त तत्रा ककुणा व्युच्छिद्यत ।
 तत्रात्रद्वययानि स्थानानि गत्वा प्रतिमेवनाकुणीला व्युच्छिद्यते ।
 तत्रागद्ध्ययानि स्थानानि गत्वा कपायकुणीग व्युच्छिद्यत ।
 तत्र ऊध्वमकपायस्थानानि निप्रथ प्रतिपद्यते ।
 विचारणाय यथास्मिन्निवारविधानत्परवकुणादीना स्वरूप
 तथा प्रतिमेवनाग्नि गममस्थानगद्ध्ययानि । न क्वच्यमतावदेव,
 भवानरगतिरगि तस्योपपातद्ध्ययानिवावणितावधारणीभव ।
 यदु-प्रतिसेवनाकुणीग्यानिमागरापमस्थितिप्रारणाव्युत्त-
 गपया । कपायकुणीग-निय यपोस्तमस्मिन्नागरोपमरिधितिय

देवेषु सर्वाधिमिद्धे सर्वेषामपि जघन्या पत्योपमपृथक्त्वस्थितिषु
 मोधर्म इत्यादि । आस्ता शप, लेश्याद्वारे दग्धितमेव विचारयन्तु
 यदुन-ऋगप्रनिमेवनाकुशील्यो सर्वा पञ्चपि कपायकुशील्य
 परिहाग्विगुद्धस्त्रय उत्तरा इति तत्रास्थानकल्पितावल्प्यद्रूपणत
 रूपणीया मुनाधवो विरतिस्वीकारादिभिया यायतीर्थं साधुभावस्य
 मुदङ्गत्वान् तीर्थ च पञ्चमारवपयत्त यावदवत्यनुमधाय परावत्य
 मिथ्यासादागतस्य सिद्धात्मिद्धे गुद्धमार्गे । ननु क्व भिदा
 तर्हि कुगुम्भ्य कपायकुशीलातीनामिति चेन न कापि विहाय
 स्थूरा मूलगणविराधनाम् । अत एव च 'छद्मजवल्गुवना इत्यु
 दित वाचकमिथ । भपीर्मा, गुग्धो हि यथावथञ्चित्प्राप्तप्राय
 श्चित्तानामपि शाश्वत उद्यना यताऽवगच्छत्यव त यत् "अवि
 सुद्धस्त्र न वडङ्ग गुणगेढी तत्तिया ठाइ ति । तथा न घम
 माराधयत्यगुद्धात्मनि अड्यार जा निसवित्ता पायच्छित्त न
 गिण्हण । अणुज्जुअ त भावा निद्धम्मो सो गणिज्जण ॥१॥'
 इत्यादिवचनादिताज्जालोचित्तविषमविषाकम् । अत एव च न त
 मूर्स्थानापन्ना इति गीयत्त । आकुट्टीवृत्त तु विवेचयन्त्यव तत्काल
 तद्व्याघातभिया । तथा च पारमपमपि- जाउट्टिकय वम्म त
 परिण्णाय विवगमइ इत्यादिना विनापतस्तेषा शुद्धिभावात् । अय
 तु निस्त्रिशणिर गवर्का यथा तथा दूपणगताविगुण्ठिता प्राय
 चित्तादिगहिताचेति स्पष्ट एव भदाज्जयाद्वया सुगुग्गुग्वा ।
 विस्तारेणायश्चेत्, श्रीव्यास्याप्रज्ञप्ती पञ्चविंशतिनमसतकीय प
 ष्टोहण पञ्चनिप्रथीप्रकरण च निभालनीयम् । पर विचारणीय
 मेतावत्ववय यदुन-न वाच्यमीदृग्यन नाधुना साधव इति, तथा-
 वचनस्य हि व्यवहारभाष्य महादापावट्वन प्रतिपादनाधायतस्य
 सङ्घतिकरणमपि महत्तज्जयायति प्रतिपादय तस्तस्य सङ्घसाह्यकर-

एतच्च विधितया प्रोचु प्रवचनानयागप्रधाना । यत् आहु -
 'जा भणइ नस्ति धम्मा न य मामदय न चेव य वयाड । सा
 ममासपयज्जो वायवो ममणमधण ॥१॥' इति । प्राचीना
 वाचनमुनीना तुत्ता कर्तुं णामपि पागाए' इत्यादिना समाहितमेव
 एत इति निभालनीय ममाधिसुभिमन । तत्र सुत्तभाषणा
 गामग्री नति याच्यम । अथ न विधिल्लणा मामग्रीति चट्टिनीया
 विद्वाना त्रिपल्प्यते, यतो विधिरहित न ति श्रयमाय सम्पन्न
 तिश्चिन्वि जह भायणमविद्विषय माटेट विद्विषय त्रियासद ।
 तत्र विद्विषयो धम्मा न य भउदुक्व त्रिणासद ॥१॥ इति ।
 तथा रमायनमपि उपमुक्तमविधिना भययवतिउगमनयायति ।
 मापि नव मुदर । यत् ति विधिप्रतिपात्ता ग्रथा ताधुना
 नद्विरूपवा त भउद्विवा न गागवयन म कतु वति शयी विद-
 न्पाना तत्रापुपतिष्ठते । ग्रथा मायद्व विद्वपरा मयय यदि
 पर न म्याद्ववता कदाप्रहप्रहृष्टिणा । नैवतान्तनागप्ररूपरा
 अगवाइवरूपरा वा आस्यायन्त ग्रथा मुताया वा कितु यथा
 स्थिनागप्ररूपरा एव । अत एव त्र यथापय्याम्यावरण
 गविद्विषयता संयन्पथाश्रुतायधारिणा मम्मयाशवास्यात
 सिद्धाप्रत्यनीरत्व बहुश्रुतानामपि- "उह जं बहुश्रुओ
 बहुसमआ गीगणपरिवुडो अ । अविनिच्छिओ अ समण सह ता
 सिद्धनद्विषाओ ॥१॥ [संमति०] इति । एतावन्नि च
 मर्वाप्यप्येकनपतिष्ठापेय स्याद्वाश्रुत मन्पूर्णावविनिष्ठाप्यद
 स्यात् । तस्मिन्माद्विवाक्यता - नयानामेवनिष्ठाना प्रवृत्ते
 श्रुतरमति । मन्पूर्णावविनिष्ठापि स्याद्वाश्रुतामुच्यते ॥१॥
 इतिपठन । तत्र यथाश्रुतायधारिणा स्यात्स्याद्वाश्रुतायथा
 धयरेपि न च यथाश्रुतायधारिणा मन्पूर्णावविनिष्ठाप्यद

मत उच्यते त - ज जह भणिय मुत्ते तहव जइ त वियालणा णियि ।
 कि कालियाणुओगा दिट्ठा दिट्ठिपहाणेहि ॥१॥' इति । न
 चाविनिश्चितसमयाना स्यात्समयत्वत्वम तेषां बालादिस्यरूपा
 नभिमतया ज्यथास्थान दानावितरणन भवावहापातस्यानश्यभा
 वात् । तदिमाहु - 'यद्भाषित मुनीन्द्र पाप सन्तु देगना
 परस्थान । उमागनयनमेतद्भवगहन दाम्णविपात्रम् ॥१॥"
 [योडशक०] इत्यादिना । न च जानात्वविनिश्चितसमय
 प्रवृत्तिदवताभिमुक्त्यादि थोर्तृणा कथवारमसौ देगना विदध्या
 मार्गानुगामिनीमित्यल विस्तरेण । इमेवात्र रहस्य यत्-मन्त्यव
 विधिप्ररूपका प्रथा मुयश्चाध्यक्षम । अथाच्यत न स शक्यं
 वतु तदपि न । यतो न ह्यभ्यासमतरेण सम्पद्यत विशिक्त
 दभ्यासमभ्यस्यतु भवत । स्थूले चाविहित कथवार विधातारो
 महात्त जमम्भव्यनन । यदाहु - 'न साधयति य सम्यगज्ञ
 स्वल्प चिन्तीपितम् । अयाग्नत्वात्वथकार स महत्नाधमिप्यति
 ॥१॥' इति । यच्चादाजह-जह भायण मित्यादि । तसत्यमव,
 पर नतावता प्रवृत्ति परिहार्या तथा सनि मूलोच्छ्रानपत्त । यथ
 च विधिज्ञान ? गुराश्चत्तत्रापि कथ गमनमनात्वा विधि गमन
 स्यति स्पष्टव सर्वोच्छ्रदापत्तिरवान्ताग्रहवत् । यच्च- रसाया'मि
 त्याद्युक्तम् तदपि सम्यक् पर नतरोपधवदितन नमस्कारप्रत्या
 ख्यानादिरूपा न शक्या विधातु यथाकथञ्चिद्विधिना, सम्यगुप
 युक्ततार्यां च नाविधिरनुग्रधव । अत एव चाविधिधमस्य
 भावप्रमतास्थान सद्गच्छते धमसग्रहणीकृता अवरण चाविधि
 वरणाद गुर प्रायश्चित्तमित्यप्युपदेश । न च नकत्यभावविधिपाप
 नाशित्प्यति, भावेनावन चत्तदपि स्यात्तदा यदा यावच्छक्य-
 मनुपायते । मत उक्त-श्रुतगव्यपात्रन अगव्ये भावप्रतिबध' ।

एतदपि च तदव यथाहंतामापद्यते, यदव तत्कृतपु बहुमानोपचा
 रात्रि विधीयत, निपुणश्च विचारस्नदवाप्तये त्रियेत । तदिद
 माहु - 'तत्कृतपु प्रशमापचारी निपुणभावचितन चति' । न च
 भवथा नास्त्यव गवितयदि सम्यङ् निभात्यते तन्नतदप्यालम्ब
 नीयमाप्तागमानुमारिभि । अथ चाच्यते ततीयस्मिन विबल्येऽवधाय
 चित स्वमुक्तवधाय यदुत- या मामग्री स्वाधीना स्यात्तस्य
 प्रत्याख्यान फण्येहि यच्च न स्यात्सम्पद्यमान तस्य त्रियमाण
 प्रत्याख्यान नभ कुमुमापमोग-व ध्यातनयोगमन गगशृङ्गधनुशृङ्गण
 प्रत्याख्यानप्रत्वापनिवमेव । न च तत्पददेव, न च द्रुयते नास्त्रे
 पूर्वोक्ताना प्रत्याख्यानविधान, तन्नास्वाधीनवस्तुपरित्याग विरति
 गामना । न चामो यागीयुच्चेनापि विध्विभि । पाग्माधमपि
 तथव । तथा च आगव्यम्भङ्गमूर्तिपादा - वत्थगधमन्कार श्चीजा
 मयणाणि अ । जच्छन् जे न भजति त म चान्ति वच्चन् ॥१॥
 इति । यदि च स्यात्तथाविधा मामग्री त्यज्यते तर्ह्येव विरतित्व
 त्यागित्व च स्यात् यदाहुस्म एव तत्रव- 'जे य वते पिए भाए
 त्त्र वि पिटठि कुब्ज । माहाण चयत् भोए स हु चाइ ति
 बुच्चद ॥१॥' [दाब०] इति परमपुरुषवचनान । अत एव च
 चरमश्रुतरवलिभि प्रत्याख्यानव्याख्यानावमरं प्रत्याख्यय द्रव्यमपि
 निरूपितम् । तथा च तपाठ - पच्चमवाण पच्चववात्रा पच्च
 वयेअ च आणुपुव्वीए ति । तन्नाऽप्राप्तमाधनाना विरति श्रेयस्व
 रीति । तदममञ्जसमेव, सम्यवश्रद्धावता चाऽप्रोतव्यम् यतन्ता-
 वत्प्रप्राप्तमस्ति तस्य यदि भवत प्रत्याख्यान कुयुं वा निपट्टा
 भवमनेऽपि च । तथा मति भाव्यमेव त्यागिवशरण । अत
 एव चोदाहृत वृत्तिवार - उदवाग्निः श्नादिरत्नत्रितयपरिहृणा
 मुमाधत्वम न चैनप्राप्ति, भवता तृतीयस्याभावेऽपि द्वय त्वाद्य

जगत्माधारणमिति कृत्वाऽऽन्यथ, नत्विमिति तन्न परिह्रियत
 भवद्भिः ? । न चाशनवन्नादि न भवता विद्यते प्राधादिर्वा, विद्यते
 चेत्प्रत्याम्या तु आयुष्मत्सतावत्तावमात्रमयस्य शङ्कोद्धारस्य
 विधास्थमानत्वेन भाविनिणयत्वेऽप्यतस्य सुष्ठुनिणयादेतावत् ।
 यच्चोदाहृतम्—'या स्वाधीना सामग्री'त्यादि । तद्विचारितमेव
 सुन्दरम् यतो न केवल विद्यमाननव कमबन्ध, इच्छया तदधिग
 स्यापि बन्धात् । यत उच्यते दिग्धतमपदय— तप्ताऽयागोल्बल्पस्य
 सद्वत् गृहिणो'प्यद' इत्यादि । न च यावत्प्रमाण गतस्त यव
 विरतिर्भवति तन्न प्राप्तस्यैव त्याग धतमिति नियम । अन्यच्च—
 प्राप्तस्य य उपयोगस्तत कमबन्धश्च यस्तताऽप्यधिकतमाऽप्राप्ता
 पक्षया भवति । अत एवाच्यते—'यदमन्वपि जायत मूल्या
 चितविप्स्व तथा अनथदण्डश्च निनिमित्त इति न धत्त
 मर्षाक्षम । स्पष्टश्चायमभिप्राय स्पष्टितो वाचकमिभ्यै
 श्रावकप्रनप्साम । ततो यमिद यदुत—सम्पत्स्य केवन्म्य न
 प्रत्याम्यान । अत एवच्छाप्रमाणमादिधत्त सदगच्छते । यच्चो
 ष्टल्लनशा कल्पित— न स्यात्सम्पद्यमान मित्यादि । तदभ्यविचा
 रितमेव । यत सम्भयव प्रत्याम्यायते । न च गगनकुसुमादि
 सम्भवि, पर नतावततादगा नियम सम्पद्यते—यत्तमदव प्रत्याख्या
 यते अथवा न कस्यापि नमस्त सपन्नपूर्व जगत्या धत्तमान
 वस्त्विति किं न कस्यापि सन्नविरति ? भवमत्तन सम्पन्नस्यैव
 प्रत्याख्ययत्वात् । तथाचैव न श्रीमत्तायकरा अपि सर्वविरता,
 आमताम ये गणधरादयस्तपामपि सवाधिपत्याभावात् विद्यमानम्य
 प्रत्याम्यान चत्तृत त तर्हि देगविरता एव स्यु पापस्थानभूतभ्यो-
 ऽयतभ्य । ननु च किं तर्हि श्रावकपुत्रदुहितान्भिन्न कदापि
 मन्त्रेणकारिणी विहिता नमर्हिगति किं न सा प्रत्याख्यया त ? ।

तत्रमत्र विकल्पनम् । यच्चादिनम उदिनाविरतिप्राबन्धेन पारम-
 यमपीत्यादि । तत्त्वेवत् भवतामविरतिप्रियतामव व्यनक्ति नाय-
 विञ्चित । यत् मूत्रट्टिरेव भयुनग्रताभ्युपगमात्रमर-मे ण्ड्व
 चे त्यादिना शक्तिप्रयग्यानिभयुनस्यापि प्रत्याप्ययतोवता । न च
 सर्वेषा तत्सम्पन्मानम् । न च ग्रताभ्युपगमेऽस्ति भिन्नता । तन्नि-
 घायनामेता यदुत-सम्भवितोऽस्तोऽपि म्याव प्रयाप्यानम् ।
 स्पष्टदचपाऽभिप्राय आवश्यकवती शकटप्रत्याभ्यानवधायाम । न
 च नियतनाऽस्ति भाग्यम्यत्यापि प्रयाप्ययमसम्पन्नमप्यधुना चेत्स्या
 त्मम्भवि । श्रीमच्छय्यम्भवपात्रोक्ताना वा गतिरचेन्न भवाऽनाना-
 मिवाव्यवस्थिता, किन्तु तत्राधिकारा मृग्य । राजीमती निग्रथी
 चलितसयम रथनेमिन शिक्षयति, तत्र च प्रागुदित यत्-सम्पन्न
 सुन्दरो वय आदिदुःभवस्तुयोग' इत्यादि, तत्तम्मै प्राचे सुधीरया
 महानुभावया यत्-'वत्यगध मित्यात् । यदा च तेन दरिद्रप्राया-
 णामतर्द्दित कायतया, तर्हि प्रोक्त नीलसन्नाहृणात्त्या दाढर्याय
 तस्य, यदुत-न ते त्यागिन एवति । तथा च नैतन चरितानुवादेन
 दडनधिकारोक्तन भवद्विकल्पमिद्धि । ननु किं तत्र मृपावतम् ?
 यत्र नतदालम्बनीयमिति चेन्न किन्वापक्षिक विरतिदाढर्षायो-
 दीरितम् न तु विरतिप्रतिपधाय । भवमतेन तु मा पूव तत्र न
 प्राप्तेति तस्य नाभूत्तत्प्रत्याभ्यानम् । तथा च वचमुक्त-'वत्
 दृष्टमि आवड नि 'धिरत्थु ते जसावामी त्यादि च । तत्रप
 विकल्प सुन्दर । यद्वा-पूवगाथाप्रवान्त सङ्कल्पमधिकृत्यप
 उपदेशो यदुत-यत् सङ्कल्प त्रियते भयद्विरशुभस्तथा च महा
 ग्रताना स्पष्टय विराधना । वय नु चेन स्वाधीना न वामा इयेव
 सङ्कल्प एव त्रियते बबल । तथा च न विरतनता भवतामिति सङ्क-
 त्पनिरामार्थवतदुबनम् । भवति चवविध उपदेश काव्यप्रवीणाना

पट्टताभ्यापरा निषेधविधिमुत्रादिना विध्यादिप्रतिपादने
 भम धम्मिअ विस्मभ" इत्यादी च स्पष्ट एवासी, व्यङ्ग्यादिवि
 धिनोत्तमता हि कन्व्यस्य 'मयङ्गधमुत्तम' इत्यादिवचनात्,
 तद्वदत्रापीति । ननु कथमग्नेतना गाथा तर्हीति । तथवेति गहाण ।
 यत सति सङ्घे यदि प्राप्त त्यज्यत च तर्ह्येव त्यागि वमिति
 नाननाभुमपरिणामसद्भावे वस्तुमयोगेऽपि च त्यागितयव स्थय
 मिति दानाय न तु वपरी याय । अत एव चाग्नेतनामा गाथाया
 समाह पहाद परिच्ययता मिया मणी निस्मरइ बहिद्धा इत्युक्तम् ।
 तथा च मङ्गल्पनिवारणपर एव उपदेश । तथा च 'न सा मह
 ना वि अर्हापि तीस इत्याद्युक्तमपि सङ्गच्छत । अथवा चित्त-
 यत्तु भवत् किं साध्नाश्रित्य तवक्त यमभिप्रेत स्यात्तान्गाना
 मत्यागि बोदीरणनतच्च रतिवाक्यचूलाद्युपयुक्तान परिभावनीय
 सम्यक् । इमत्राजधय यथा हि- नत्या हि मनम शुद्धी सत्य-
 सतोर्जप यदगुणा । सन्ताप्यसत्या नो सति, सब काया बुधस्तत
 ॥१॥' [योग०] तथा- तदिन्द्रियजय कुर्यामन गुदया महामति ।
 यत्रिना यमनियम किं कृथा कायदण्डन ॥१॥' इत्यादी यथा
 मन गुद्धिप्राधायादापेक्षिकमयगुणाना सत्त्वमप्यसत्त्वेनादीयने,
 तथात्रापि मङ्गल्पनिह वलचित्ताना त्यागाऽयत्याग इत्युदीयते ।
 यथा त तत्र प्राप्ताना क्षपगुणाना त्यागो भिधयतयाभिप्रेत,
 किन्तु मन शुद्धिरव तथाऽत्रापि सङ्गल्पत्याग एव सूत्रनाररभि
 प्रत त तु गपानामत्यागित्वमिति नतशलम्ब्यमयथाभावेनेति ।
 पूज्यपात्रस्तु पञ्चवस्तुयाख्यातभवमतत द्वितीयगाथामभाधान यद्-
 हृत्पादाप्यर्थे, निपातानामनेकाथत्वात् । तथा च सार्जप त्याग्य
 र्वात फग्नाथ । त्तु च कथमेतत्सङ्गच्छते? यता न तस्य स्वाधी-
 नभागपरिहास्य त्यागित्व गङ्गात्तेनो, यनव ध्याश्यायमा

षण्कोटिमाटीस्ते । गङ्गा तत्राद्यम्पदात् ~~...~~
 भवति वक्तार एतादगोपि, यत्न-भुक्तभागा प्रद्वे ~~...~~
 स्यामवस्थाया, तत्रतपा यागिद्व श्रीगयोवनात्स्वयि ~~...~~
 धानायतस्यावश्यवाच्यत्वात् । तथा च येऽभुक्तभागा प्रद्वे ~~...~~
 ज्यन्त त्यागिताऽपि भुक्तभागा अपि ये प्रद्वे ~~...~~
 वि त पयाया त्विष्य गच्छति अमग्भगाड' ~~...~~
 एवति सूचनाय हुरप्यर्थे' इति व्याख्यान गङ्गा ~~...~~
 च सुबोधव, यता'ञ्छद त्यस्य व्रतपरिणामान्ना ~~...~~
 सचिवादिवज्जीवितापीच्छया य प्रद्वे ~~...~~
 शापनन मङ्कूपपरिहारभावविगुदधात्स्व ~~...~~
 कुविकल्पपापणकरम । यच्चादाहृत-~~...~~
 तदप्यबाधविलमिनमेव भवता व्यनक्ति, ~~...~~
 यत प्राक्तमेवतत्तद्रव्यव्याख्यान-~~...~~
 ह्वइ दुविह । दव्वम्मि अमणाड ~~...~~
 इति । अगनाद्यपक्षया अगनाद्यप ~~...~~
 विधि, न तु सम्पन्नस्यैव प्रत्याख्यान ~~...~~
 कथमयथा वरुत्रय-परदाग्गमन' ~~...~~
 ख्यानमखिगान् श्राद्धानाश्रित्य अव/य ~~...~~
 नायव, न तु तत्तद्भावनापनाय । ~~...~~
 प्रत्याख्यान वस्तुनि, नासतीति । ~~...~~
 वकालिकीयकाष्ठहागिकाधिकारस्व ~~...~~
 प्रत्याख्ययद्रव्याद्यभावनाविरततया ~~...~~
 चतुथ विक्ल्पमाश्रित्याथयविहीन ~~...~~
 तदा वि परिणामाभावेनाविर ~~...~~
 तथाव य य विरतास्ते सव एव ~~...~~

स्यादविरतिप्रत्ययिव कमसम्प्रघ । चिन्त्य चतदपि- यत्कथं न
 भवति परिणाम आश्रवयागाय ? किं न दृष्ट आश्रवविपाक ?
 न श्रुत ? न श्रद्धाधिपयीकृत ? न वा निपुणमालोचित ? ।
 आमिति चेत्, भवन्तु सादगस्तत्र यत्र न स्यात्तत्स्वरणेनाविरति
 प्रत्ययिनो प्रथ । यन् च चिन्त्यते सर्वं ज्ञायते च, परं न भवति
 परिणामश्चेदपवागुभा भवितव्यता दृढकर्मप्रघनवद्वत्वाद्भूयताम् ।
 यदाहूर्धमदानगणिपादा - 'जाणिञ्जइ चितिञ्जइ जम्मजरा
 मरणसंभव दुक्ख । न य विसण्णु विरञ्जइ अहा सुवदा क्वड-
 गठि ॥१॥ इति । तदेतावता न कमप्रघव्यवच्छेदं कित्तु दीघ
 तत्ससाग्परिभ्रम एव भावीति लक्ष्यते । ननु घ कथं भवति
 परिणाम ? कमण प्रतिवधकस्य विगमाच्चेत्, सोऽपि शुभाध्य-
 वसायान् स्पष्टोऽयोऽयाश्रय इति चेत् तत्र, तथाविधगुभपरिणाम
 विनापि पूर्वमशठपरिणामेन प्रवृत्ति स्यादेव वद्वानुगानाम् । अत
 एव च श्रावकपुत्रनप्तृनादीनां निसगसम्यक्त्वमिति गीयते । यदा-
 अयथाविधपरिणामाज्ज्ञान विरमण विरचयिष्यत्ययथाविध गुड
 परिणामम् । अत एव प्रत्याख्यानं दग्मद्विषयकाररपि फलतया
 प्रत्याख्यानमेव दर्शितम् परं तद्विशेषितं शुद्धमिति । ननु च
 तत्प्रथमतयवासी कथं भवतीति चेद, वृद्धानुगतया तथाभव्यत्वपरि-
 पाकादिना वेति । तदपि कथमिति चेत्, चतुःकरणगमनादिना । एत
 उच्यते प्रवचनानुयोगप्रधान - 'अणाई जीवे अणाई जीवस्स भवे
 अणाइक्कम्मसजागनिवन्निए दुक्करुवे दुक्करफले दुक्खलाणुबधे, एयस्स
 ण वाञ्छिती सुद्धधम्माआ सुद्धधम्मसपत्ती पावक्कम्मविगमाओ,
 पावक्कम्मविगमो तहाभवत्ताइभावाआ तम्म पुण विवागसाहणाणि
 चउसरणगमण दुक्कडगरिहा सुक्कडाणुभोयण' [पञ्चसूत्रम्]
 इत्यादि । पञ्चमप्यतेषां दर्शितं तत्र यथापाठमुत्वेन, यत्-“एय सम्म

पद्मानाम सुगुणस्स अणुपेहमाणस्स सिद्धिगीभवति परिहायति
 सिञ्जति अमुहकम्माणुवधा निरणुवध वा असुहकम्मे भगसामत्य
 सुहृत्पिणामेण वडगवद्ध विवजिस अप्पफले मिया सुहारणिज्जे मिया
 अपुणभाव सिआ ' [पञ्च०] इत्यादि । ननु तत्रपि कथमिति चेत्,
 मापुममादिना । तदपि कथं चेद, भवितव्यतयति गहाण । पर
 प्राप्त् एवासी भवद्भिरिति न भाव्य तुदपरिगृह्णितं नात्र परि
 णामाभावाविकल्पा पि भवता कुवित्पुष्टय नमवघाद्वा विगति
 प्रययिराद्रणायति । कुवन्तु परिणामाभावोपि विरयादि तस्या
 एव परमभावात्प्राप्तयत्त्वान् । व्यञ्जितं चतन-तम्हा निच्च-
 गर्हणं यद्गुणण च अहिगयगुणम्मि । पडिवकम्पुगुहाए परिणद
 आणयणण ' ॥१॥ नित्यकरभस्तीण सुगाहृजणपञ्जुवामणाण य ।
 उतगुणसद्भाए य एव गया हाइ जइयव्व ॥२॥ एवमसता वि
 इना जायइ जाआ वि ण पञ्च कयाइ । दयाणे भवविहृमूरिभि
 पञ्चाणव । सक्कत्परिणामाद्भवदाच्छा तदा प्रवत्तन्ता यथाकथ
 जिच्चदपि, भविष्यति चापरिणामाद्भवत्तानागुमारण प्रवत्तमाताना
 भवता तपरिणाम इति कृत विस्तरण । अथ चाप्यन नास्ति
 क्विचिद्विगतिकरणाय ति चेत् । न तत्रपि यथास्थितं जल्पितम् ।
 यत्र सवधक नास्ति क्विचिद्विगमण शकता या ? आद्य मा भवतु
 गाभ्यागशाप्यव गा मत तता गण वणुप्रनानि, प्रतिमा
 अपि तपामद्भन्तु पञ्चाद्विगति क्विचि । अत्र एव मूरिमिध
 प्रत्यपारि- भावक्याग्याण उवह पञ्चज्जमेव गा पत्तति । न च
 तयाज्य वगदार्ग्याना भवति तत्कथयित्वात्पि रादिपानम् । कण
 चास्य विधन शायते यदि क्विचि गवया विगमत्ते, म्योदत व
 गाहृत्त, त तन्पुत्रानामन यत्र आहृ अहवा गिहृत्पभाव उविपत्तं
 यत्तानो एतउ वि । भविष्यति च प्रैत्यतदया क्विचि

प्रभूतजन्मभिरेव गोधिभावात् । यत् उच्यते भावना मश्याद्विवा
 आश्रित्य—“एता सत्त्वभ्यामात त्रमेण वानानुसारिणा पुनाम् ।
 सद्दत्ताना सतत श्राद्धाना परिणमन्त्युच्च ॥१॥” अत्राच्छ्रित्येतत्
 तद्भवे एवाभ्यासात् त्रमेण भवत्युच्चतर परिणामो भावनामा ।
 यदि च न स्यान्नदाज्जन्मभिरपीत्याहु — अभ्यासोऽपि प्राय
 प्रभूतजन्मानुगा भवति शुद्ध’ अतिवचनात्त्राय एवाभिलषिता
 चेत् विरतिमम्पत्तीश्राशतोऽयस्या अभ्यास त्रमेण परिधिण ।
 तत्र शक्तिन स्वयति परिपाय मयथाऽविरतत्वम् । यदि चोच्यत—
 देशाऽपि । तदप्यभदेव यत् प्रवृत्तपूर्वणामव भवन्ति ज्ञान तस्या
 सत्त्वात्सत्त्वयो , प्रवृत्तिश्च चच्छ्रयीपिता, कृवन्तु पूर्ववित्पायेन,
 भविष्यत्यव गतरेत्पात् । ननु च कथं तर्हि वामुत्प्रेषादीना
 ददमभ्यवत्प्रधराणामपि त पूर्वोक्तरीया परिणामस्य गवनेद्वो
 त्पात्तयितु शक्यत्वानिति खद भवत इव न त प्रवृत्ता पूर्ववत्
 उपाये इत्यदगच्छन्तु मनस समाधानाय । ननु कथं न प्रवृत्ता
 अपि चेत् विचारित स्याच्चेत्तद्वत्तान, नोदभविष्यदेताऽपि गद्धा,
 किं तच्चत । गणु वामुदवास्तावन पूर्वत्र भव कृत्वा निदाऽमेवा
 वतेर सर्वे कृतनिदानाना च न स्यादय विरतिपरिणाम । ततश्च
 नियमतोऽधोगामिनस्ते । यदुत्पाहृत—‘केसव सन्ने अहोगामि ति ।
 द्रौपद्या कृते पि त्रिगण कथं लघ्या विरति सम्यक्व चेति चेत्,
 कापानुमाननव जानन्तु । यत्र तथा तथाभावन विहित तत्,
 कथमयथा श्रुताऽन्ता भविष्यद्विरति । श्रणिकादिभिरयरपि
 पूर्वमेव यवधि नारकायुरिति न तेषामपि परिणामा विरते ।
 न च तर्कहित पूर्ववत्तमनुशीलनादि । त च वयमपीदश इति
 वाच्य तेषा त्प्रतिहतनानाऽकभगरद्भिरेव तद्वत्त्वस्य निणय
 नात् । तत्कृवन्तु प्रयत्नमदष्टभीग्व शक्युत्पादनायोत्पन्नायां वा

किन्तु विधया यथाशक्त्यपि प्रवृत्तिविरती । अथ यदि समाश्रीयत
 तथात्रिधजानरूपा सामग्री न प्राप्तेति न त्रियते, न च विना ज्ञान
 त्रियमाण शोभते किञ्चिदपि व्रतादि प्रतिपाद्यत चात एव 'पठम
 नाण तथा दया' इति । अत्रापी किं काही किं वा नाहीइ छय
 पारग मिति । तथा व्याख्याप्रज्ञप्तावपि--"त्रय तत्त्व त्रयमपने
 से ण देसविराहण किञ्चिदापन्न य देसआराहण' इत्यादि ।
 श्रीद्वितीयऽङ्गऽपि-- वज्जज्जति तिउट्टिज्जे'त्यादि । श्रीउपपत्ते
 मात्तायामपि--'अप्पागमा विलिस्सइ जइ वि अ तरेइ अब्बुत्तर
 च तत्र । सुदरबुद्धिइ कय उहुअ पि न सुदर हाइ । १॥ अपग्गिच्छ
 असुयगिहमस्स वेरल्मभिन्नमुत्तचारिस्स । मत्तुज्जमेण वि कय
 अत्राणतय बहु पडइ ॥२॥ इति । उच्यते चान एव सा ज्ञानिना
 निपाणाद्यभान्तिम्यव मास्वी'ति प्रतिपादित पूज्यपाद । ध्याव्यात
 च व्याख्याप्रज्ञप्त्या-- य जानति इम जीवा इमेऽजीवा इमे त्रमा
 दमं स्थावरास्तेषामेव सुप्रत्याख्यान, शषाणा च दुप्रत्याख्यान,
 तत्र तथाविधज्ञानविक्रम त्रियमाण व्रतादीष्टमिदृशे स्यात् । तत्रैव
 युक्त वस्त्वादिसरूपमनात्वा त्रियत मुमुक्षुभि किञ्चिदपीति ।
 तदप्यविचारितमव जात्यशङ्कनवच्छोभते, यतो ब्रुवतु सावधानी-
 भ्य किं प्रत्याख्येयपरिज्ञान कायमग्नि वा ज्ञानव्यमादाविति ।
 चद श्राद्ध वा निपद्यति न च तत्र प्राप्त न वा न प्राप्यते,
 यदि च न प्राप्त, तदा प्रत्याख्यापयित्वादी तद्विधास्यति । यत्र
 उक्तमव चतुर्भङ्गा तद्विधान, तद्यथा--"इत्थ पुण चउभगो
 जाणगग्गमि गोणिनाणण । सुद्धामुद्धा पठमतिमा उ सेस
 मुधि विभामा ॥१॥ इत्यादिना प्रत्याख्येयपरिज्ञानापादन प्रत्या-
 ख्यातु तत्र हि ज्ञाता प्रत्याख्याता ज्ञातव्यं च प्रत्याख्यापयितेति
 ज्ञाना प्रत्याख्यापयिता पर प्रत्याख्याता ज्ञातेति च

चरम । एतौ द्वौ गुणन्यास्यायन । यदि पर प्रत्याख्याता न शान्ता
 प्रत्याख्यापयिता च यदि शान्ता, तर्हि विभाषा । कथं ? यदि
 प्रत्याख्य प्रत्याख्य प्रत्याख्यापयति प्रत्याख्यापयिता गुणन्यासि
 प्रत्याख्यानविधि पूर्वोक्तविकल्पद्वयवत्, यदि चाप्रत्याख्यव प्रत्या-
 ख्येय कारयति कर्तानि वा प्रत्याख्यान, न तर्हि गुण इति युक्तव
 विभाषा । न तस्वेतस्मिन् विभाषा भङ्गने, पर यदि द्वावप्यगौ
 प्रत्याख्येयवस्तुस्वरूपस्य तदितरस्यापि विचारस्य तर्हि कथ
 म्याद्विभाषा ? यत्र उच्यते तत्रापि विभाषा न हि तत्र गणध-
 गुणविकल्प सम्भवति यनाच्यते विभाषा, वेदलाया अण्डस्व
 नत्र भाषातिष्ठति च न गद्य यस्य प्रत्याख्यातुर्नानि न प्रत्याख्येयाद
 पर तन्पितृभ्रातादीना तन्मिन् ते च यथायोगमनुगीतन कारयि-
 प्यस्य त च स्वरुनुर्नानि तदा तत्रापि गणधिसम्भवापत्तया स्यादेव
 विभाषति । दृश्यते च निगनामवागनापथागाणि पित्राणिभिरजात-
 मपि नस्तथामनुस्तर्याणि भ्रातात्पा पवनिध्यादी वायन रक्षण,
 निक्षणमपि च तस्य त्रियत श्रीयवादिष्वि यथा यथादिहाभिराया
 दिभि, तत्रषोऽपि विकल्प नवथाज्युक्तु इति युक्ता तत्रापि विभाषा ।
 न च कापि प्रत्याख्याता यथा तथा पूर्वोक्तनीयनिप्रमण द्यानि
 प्रत्याख्यात, भवतु कापि यति तस्वरूपानभिपतयव पर भवतस्तु
 न तात्प्रा, विधाय प्रत्याख्यपरिणान त्रियता विरति । न च
 कथमप्यस्माभि कथ्यते एतच्चदुः-प्रजात्वव प्रत्याख्यय कुचनु
 प्रत्याख्यान, किं तु पाचव, सम्पाद्यते एव च वात्तमानिकसाधुभि
 सर्वे प्रत्याख्ययाना पापस्थानानामपनादीनामपानादाना च सम्य
 कनया परिणान तन्मप्याद्य तप्रत्याख्ययम् । अथच्च-न म्याज्जान
 तथाविध, तथापि त्रिगिष्टता चद्रवता गुदिरव, न किमपि त्रिनि
 कूट विन्तु पातवागिरागुमिद्विभाषिता राधस्याभावर्जिप, तथा-

विधस्य विशिष्टता चेदृशी । यदुदीरिता पूज्य "या निरनुबधदोषा
 चडाद्वाज्ञाभागवान वजिनभीरु । गुरुभक्तो ग्रहरहित सोऽपि नायव
 नत्कृत ॥१॥' [पोडशवे] इत्यादि । अत एव च मापतुपादीना
 तथाविधज्ञानाभावेऽपि श्रामण्य अष्टप्रवचनमातमात्रवेदिनामपि च
 श्रामण्य व्याख्याप्रज्ञप्त्युक्त सङ्गच्छते । दत्ता च श्रीमद्भिस्वरम
 तीर्थकरपादस्त्रमादिज्ञानविकलायाप्यतिमुक्ताय प्रव्रज्या, यन
 प्रायतपय पूरुपानीयभनां विधाय पालिका वाहित प्रातग्रहस्तरी
 बुद्ध्या । न चनदयुक्त तथाय केवल्याशातनातज्जयान तससार
 समरणप्रभस्ते । उक्त चात एव भगवद्भि स्थविराणामनिद्यतया,
 विशयश्चायमेव तत्र यदुत-वजिनभीरुषा कल्पनागोचरातीता,
 ययाऽवाप्त निखिलायावभामि वेधल, तन्नवातनाग्रह कार्ये ।
 अत एव माधूनाश्रित्य विहृत्यधिकारे व्याह्रियते व्याहनृभि
 यन- गीयत्यो य विहारो वीओ गीयत्यनिस्मिओ भणिओ'
 इत्यादि । तथा चानेनव तदनुसारिभि कार्याणा विधानाप्र
 काप्यनास्था । न च कीदृशी ज्ञानविकलानामघानामिव याय
 सिद्धि ? । यतो दशितव पूर्वकारिकाया 'यो निरनुबधे त्येतस्या
 सिद्धिकारणीभूता विशिष्टता, ययष्टसिद्धिर्जाता जायते भविष्यति
 च अघानामपि भवनामिव स्वतःश्राणामव प्रत्यूहप्रचयपूरितत्व
 न तु नायनुमरणनिष्णाताना, तेषा तु ज्ञानिभि सहव स्वकाय
 सिद्धि, अत उच्यते- चक्षुष्मानव
 पर । गतारी गन्व्य प्राप्नुत एतौ ।
 तत्र केवला ज्ञानपूयतापि प्रतिविधका
 विनिष्टता । यद्यपि श्रुत्वा
 बन्धान मुञ्चा जाणइ पावग ।
 विनयपत्र

इत्याद्याप्तोक्तञ्च, पर यदि कदापि ज्ञानावरणीयदृढबन्धनबद्धानां
 मापतुपादीनामिव न भ्याज्ज्ञान, तदापि न याग्यमाचरण प्रत्या
 ख्यानविधान वा ह्यभिधेतावमात्रज्ञापनायतत । ननु तर्हि ज्ञान
 ज्ञानिनो क्व प्रतिविशय? इति चेत् नव किञ्चित्पूर्वोक्तविधिवि
 निष्ट्या चेदन्तर, यच्चायत् तन्न विवक्ष्यतेऽप्रकृतत्वादयथा
 गुवनुवृत्तिपरायणानामपि न तरणीयत्स्वपरतारकता सा तु ज्ञानिन
 एवति । यदि चाव्यत-संपूण न जायते ज्ञान यावन्न तावत्तत्रियति
 चन, न तदा अर्वास्ववगत्वाय किञ्चित्त न च भवति तदवस्मा-
 त्त्पर्यटन समाचरणीय भयाटव्यामप्रतिहततया । न च भवदुदिनेषु
 सिद्धसिद्धान्तसिद्धानिपाठेषु दरीदक्ष्यते ह्यतत- पडम नाण तथा
 दया' इत्यत्र दयापयागिन एव ज्ञानस्याल्लेखात् । अत एवापसहृत्-
 'इच्चय छजीवणिय सम्महिद्वी सया जण इति अघ्नाणी
 रि काही' इत्यत्रापि । 'किं वा नाणैइ छय पावग इति
 वचनाच्छय पापवयापानमेव सवराश्रयरूपयाराख्यातम् । न च
 तच्छब्दानामावांऽपि भावाश्रयाधमन्तरेण विधीयेत वेत्त
 किमपि । श्रीद्वितीयेऽङ्केऽयेतदवाधिवृत्त वदिनव्यम । अत नाह-
 'पुरतो वधण परिजाणिया । किमाह वधण बीरो
 किं वा जाण तिउट्टइ' इत्यादिना आरम्भपरिग्रहयोरेव
 वधनताप्रतिपादनादिनाऽऽश्रवाभिधानात् । श्रीमद्धमदास-
 गणिवरयत्प्राक्त तत्माधूनाश्रित्यव न तु गृहस्थान् । तदपि न
 गीनार्याश्रितान् विरतानगीनार्यानाश्रित्य किंतु पानलवदुवि
 दग्धस्वच्छदन्नाग्गीलाशाभासान्विनिश्चितश्रुतरहस्यानाश्रित्यव ।
 भवति च तथाविधाना तथात्व, पर न तत्प्रत्याख्यानपयोगि
 गच्छप्रतिपालनाधिकारप्रतिबद्ध हि तदिति विदाडकुचतु विद्वा-
 सस्तदभिप्रायतत सम्मन् । यच्च सा ज्ञानिन' इत्यादि । तदपि

भवविरत्यधिवारपठित गीताथर्तनिश्चितभिन्नाना चारित्र्ययु-
 नाभ्यापनपरमेवेति, तदपि प्रत्याख्यातमामायोपयोगि, न वा
 ज्ञानवतामवेति नियमनपर भवतु वा ततथा, पर पूर्वोदाहृत
 या निरनुबन्धत्यादिकाया भगवता तेषामेवोदितेन गीताथर्तनि-
 श्चिताना अगीतार्थाणामपि व्रतादि निषेधयति । वातमतदुक्ति-
 त्पाना तु निषेधने क्व किमाह ? स्वीकारादेवतस्य किं भवतामे
 तद्विधत्स्व स्यादिति कल्पयितुं शक्यते केनापि । यच्च "इमे जीवाइमे
 अजीवा" इत्यादि तदपि स्थावरव्रसादिविराधना प्रत्याख्यातारमा
 श्रित्याक्त युक्तिरयुक्तमेव, यत् उदाहृत्यत एव—' जया जीवमजीवे अ-
 दावि एए विषाणइ । तथा गइ बहुविह सब्वजीवाण जाणइ ॥१॥

जया गइ बहुविह सब्वजीवाण जाणइ ।

तया पुण्ण च पाव च बध मोकर च जाणइ । २॥५

जया पुण्ण च पाव च बध माकर च जाणइ ।

तया निश्चिदए भाए ज दिव्वे ज य माणुस ॥३॥

जया चयइ सजाग सभितरवाहिर ।

तया मुट भवित्ताण पव्वइए अणगारिय ॥४॥

[दशवकालिक०] इत्यादिना यथास्थितसाधुत्वाप्तेस्तदव भावात्
 पूर्वोदित जीवादिपरिज्ञान तद्वता याव्यमेव पूर्वोक्तानाम ।
 यच्च— ज य से नाणसपन इत्यादि तदपि गीतार्थागीताथयो
 स्वतंत्रतामाश्रित्यैव अथवा कथमष्टप्रवचनमात्रज्ञानवता
 पण्डितत्वमाख्यस्यन् भगवत्पादास्तथैव, तत्र बधमपि सेविद्धो
 भवदभिप्राय— सूत्रानुसारण यत्सम्पूर्णं ज्ञाने एव कार्या क्रिया,
 किंतु भवदुदिनागमाक्षरपयालाचनयव भेदिद्ध यद यथासम्भव
 तान सम्पाद्य कार्या विरतिययायोग गीतार्थादिनिश्चया ।
 अत एवावश्यकदी तानक्रियासवादे 'अप्पा वि जह
 प्पईवो' इत्यादिना क्रियापयागिज्ञानमात्रापेक्षयाऽऽप्यत्राभिप्रेता
 यद्गच्छत । न चास्माभिरेतेन प्रतिपाद्यत होतन्— यदन्तानिना

तथा "निद्रान्द्रदे योपिदद्गसतस्य परिभावयेत् । स्थूलभद्रादिमाधना
 नन्निवर्त्ति परामसान ॥' इत्यादि । अत एव च तत्रपदप्रकरणे
 च चूर्णा च प्रतिग्रत श्रावकाणामप्यभिहितैव साधूनामिव पतिग्रत
 भावना यथा भावितमनस्त्वाना न स्मान स्पलना, किन्तु वृद्धिरेव
 परिणामस्योत्तरात्तर श्रमानुवधिना, अत एव च "गुणवद्वहुमा
 तादेनित्यस्मया च सत्प्रिया । जान न पातयद्भावमजात जनयन्पि
 ॥१॥ इत्युच्यते । तपरिणामावस्थान यद्यपि दुर्भमेव, अतप्रति
 पत्यमरे विगिण्टतरादुपरिणामभावात् । अत एवाच्यते
 साधूनुद्दिद्यापि यत—"जाए मद्राण निरुग्या नमेव अणुपात्रिय"
 इत्यादि । पर नतावता तत्र काय किन्तु तस्थमाषाज्जुममपमुप
 युज्य विधयमेव ता जयथा मदवाविरतेनागुभपरिणामेनाव
 स्थानापत । न ह्यविरतत्व क्वचिन्पि कथञ्चिन्पि च प्रगमा
 स्पन् यता हि जिनाज्ञाभक्त्यादिवृत्त द्रष्टवानुठानमपि भविकाना
 भव्यभावाप्तवेडमिमन सूरिभि - जिनोक्तमिति सद्भवया ग्रहण
 द्रव्यतो'च्यन्' इत्याद्युदाहृत । प्रतिपादिता च साधूनाश्रित्यापि
 प्रमत्तनयतताया अवस्थितिरंगाना पूर्वकोटि । न चपा परिणा
 मञ्चस्थित । तत्र तपरिणामानवस्थानभिधा त्रियमाणाविरतो
 स्थिति श्रमःकरी । 'गिद्याप्रतानि हि मामाविकादीनी ति भवि
 च्य यभ्यासादेव परिणामस्यावस्थानम् । अत एव च "तिविहे
 दुष्पणिहाण इत्यादिना 'मणोदुष्पणिहाणे' इत्यादिना 'योगदु
 ष्प्रणिधानाज्जान्ते त्यादिना मायद्यच्चिन्तनाग्नीनामतिचाग्ताभिधान
 "मणन चायाण" इत्यादिना कृता द्विविधत्रिविधसावद्यत्यागस्यापि
 मामार्यवचत मद्गच्छते अपथा भद्गमेवादिनेत, न या त्रिवि
 धाद्यादिगत, परं सत्यामेव विरतावभ्यासन परिणामावस्थानमिति
 ज्ञापनायैवेदमिति काय उद्यमो रणाय न तु श्रतपरिहृति ।

यत्सातिचारधर्माच्छेयोवरण न तज्जिज्ञानाभिमतम् ।
 प्रायश्चित्त यत्सद्यु मातिचारेऽङ्गुले च गुरु ॥१५॥
 ननन्नाऽचाख्यान प्रमादपुष्टय प्रमादिना विन्तु ।
 तस्यतच्छोच्य देशहीन सम न जन ॥१६॥
 जनिचारवजनपरा वृद्धिर्घाया व्रत च शक्त्यनुगम ।
 शास्त्राभिमतोऽध्वाऽय नि श्रयससाधक परम ॥१७॥
 न भयादतिप्रमादस्त्याज्य व्रत न भाव्यमनपेक्षी ।
 आराध्न पाचकोऽग्निन दूरगश्चोक्तमत एष्यम ॥१८॥
 यदि कथ्यते भवद्भिरापन्नऽतिप्रमादिके दोष ।
 वाय प्रायश्चित्त नेदाना दुष्पमाकालात् ॥१९॥
 आसेवित यथा स्यात्पाप चालाच्यते तथा सद्भि ।
 प्रायश्चित्त(च) तथा स्याच्चेच्छुद्धिब्रतापाना ॥२०॥
 वद्यायाख्यायाद्यद रोगमगद ददात्यमो मत्तत ।
 कुर्याच्चेदामयावी पटुन विक्त् विधी विच्छिन्त ॥२१॥
 श्रीडाक्त् निवत्नमागमविरहाच्च गाधिरपि नैव ।
 महननादिपहाण्या न च तत्कनु क्षमश्चार्थी ॥२२॥
 तत्तल तेन वृषण यदशुद्ध हन्त्युद्धमौपधवत ।
 अधो नाशाधित स्यात्पोषाय विकारकृत विन्तु ॥२३॥
 नतत्मुत्तर । सुदरमुक्त गास्त्रोक्त्यतिप्रमाद्विज्ञ ।
 विनाता न श्रीटा मुधिया पादर्वेऽभवाभिलाषाणाम् ॥२४॥
 अविकत्यना यतन्वी गाम्भीर्ययत्कृताच्छिगुणा ।
 मसागतीतास्ते नव श्रीडा पुरा भवेनपाम् ॥२५॥
 घड्डी ते गुणयुक्ता जाता विनयति ता च तदा ।
 आगमश्रुतधारणाना नेदानी यद्यपि व्रतविगुद्धय ॥२६॥

जीत तथा जाग्रतिक न जिनाक्न व्रतविगुद्वय ।
 न च शोधि तन्न कुर्यात्प्रथाविधि प्रापित जिनोक्तिरसमम् ॥२७॥
 न च सति न तस्य विज्ञा न च श्राद्धा शाधका नत्र ।
 सरोहृष्यगद न न बल्पवृक्षाश्च मम्प्रतीक्ष्यन् ॥२८॥
 न च नाम योपशान्ति शीतातपादिगृहा न ना ।
 न चाविदधतामीष्टा प्रत्य मम्पद्यतेऽनघा गुद्धि ।
 गक्यनुमाराद्यत्नो घायस्त्रीतिमाग्म्य ॥२९॥
 न च जिनराहपि पूव शुद्धामाप्नाति विरतिमभवाहाम ।
 श्रमग गुद्धा त्वाप्त्वा तीर्थं विदधाति चरममवे ॥३०॥
 चिरमभ्यस्तो माहा न क्षयमुपयानि वस्यचिद्युगपत् ।
 अतिचारास्तत्प्रभवा स्युन कथ तद्वता पुसाम ॥३१॥
 न विलीयतऽन्नाना भवति न गुद्ध व्रत च तत्तस्मिन् ।
 मल्लप्रतिमल्लवत्तल्पमाय सम्यक् प्रयतितव्यम् ॥३२॥
 चरम भवेऽपि सार्वा प्रमात्तूया न सवथाऽभिभता ।
 का वृत्तान्ताऽयस्याऽमुमतस्तन्निहाद्यता सन्तु ॥३३॥
 नावाग्दशमाच्छान्तिर्मोहम्य गुणाद्धिना श्रम नतन ।
 अस्मिन् वि नातिचारा महानुभाय स तमपकुर्यात् ॥३४॥
 नात्रोचनादि वेवन्मात्मविगुद्वय प्रभुश्च या भाव ।
 लक्ष्मणयान कि तप ऊढ हि कथ च मा धाता ? ॥३५॥
 अनुभवसिद्ध भावो भज्याना व्रतविगुदधय भवति ।
 गुद्ध इति तन्न शाधिन साप्रत न च व्रत तन्न ॥३६॥
 जत आदिष्टमाप्त गुद्धो भावा न तपमि दत्त चन् ।
 छत्रायर्पाह दय न शुद्धिरहा विनाऽलाचम ॥३७॥
 नाजीणभिया स्वाद्य न न चाद्यत्नन भाव्यमगदविधी ।
 सम्याऽऽपत्तिरुभयथा तथा प्रतानिक्रमावूह्यौ ॥३८॥

न च शिक्षाऽऽदौ धृष्टा णिप्यादे वस्यचिद भुवि नु स्यात् ।
 अभ्यासादेव निरघ ज्ञेय विमुधग्रन तद्वत् ॥३९॥
 नाभ्यवहारे शुद्धेऽस्त्यगुद्धमाप्त न क्षतया तस्मात् ।
 प्राणावनाय विज्ञानाऽऽह्वित किं विशोध्याऽऽय ? ॥४०॥
 अगद गुद्ध पूर्वं गवेप्यते नाप्यने यदा तत्किम ।
 कालासहं गदे ज्ञ काय गदनुत्तय न परम् ॥४१॥
 नष्ट गद विकारोऽगुद्धेरगद परयथा नश्यत् ।
 तद्वदन्नताम्वृत्त निविष्टे दुर्गते ह्यनादिवाऽऽगते ॥४२॥
 गाधिस्तप प्रभृतिभिरतिचाराणा विधीयत पुभि ।
 धमारोग्यस्याप्तिस्तनोऽपवगाऽऽग्निनी भवति ॥४३॥
 अतिचारत्रासाप्त हया विरतिस्त एव तद्वया ।
 कनक मृदापलिप्त किं त्याज्य त्यज्यत मृत्स्ना (मृदपतया यत्) ॥४४॥
 जवासिताऽपि बुभुभ श्रिय यदा गुद्धगम्भवो विश्वे ।
 तदभावे तस्य नागादत न पन्माप्यत विज्ञ ॥४५॥
 नरभवआयुबुद्धिराराग्य धमसाधन सवम ।
 न प्रत्य विना धमानविरता किं सुखममुत्र ॥४६॥
 न च नियम सातिचारा निन्द्य पूर्वत्र दग्धित तद्धि ।
 आलोचनादिगुद्धिस्त्याहृता ता विदन्तु बुधा ॥४७॥
 प्रतिपाद्येत भवद्भिर्गाम्थ्याय विबल्पमनवम दशमम ।
 न त्रियत विरतिरिय त विद्यत साम्यगामग्री ॥४८॥
 समताहीनं घन न निवर्तिराद्धयायऽभाणि यमूरिभि ।
 कमविनागाऽमोक्ष स चात्मज्ञानात्ममात्तच्च ॥४९॥
 स्वल्प समतागुगत शिवदमनुष्ठानमाहुरिद्धधिय ।
 त्रिपुत्र मवपाय न यतेत तत्पत्तय धीमान् ॥५०॥
 द्वैतपटो नग्नाटो बुद्धो ना स्याच्छिष्याधरो मुण्ड ।

समभावभावितात्मा ऋते माक्ष कपायबुद्ध नव ॥५१॥
प्राहुः मुनिवया मिथ्यनि चरणवजिता भव्या ।
समताघाति न नियम कार्यं न्युयमानना स्वेषम् ।
यद्यपि चरणान्नयति पाप निचिन भव सुवहुभिरपि ।
मध्यमूहत्तमगिल् तदुपाजयनि कपायितस्तच्च ॥५२॥
निदिष्ट श्रामण्य कपायगमनाच्छुत महामुनिभि ।
आराधनापि गमिन सत्र विषया ह्यनो निपुण ॥५३॥
साम्येो हि क्षणाद्धेन कम नश्यति तत्पुमान ।
यत्र ह्याद्वपवाग्धा तपसा साम्यवजित ॥५४॥
वर्षायामपि साधास्तदाख्यात मुनिभिह्यद ।
साम्यरण्याग्ने जग्ध्य गतव्य स्थण्डिणाय च ॥५५॥
रक्षाय साम्यभावस्य गुरा पार्दे गण वसेत ।
आधाकमादिना लपस्तत्र नव मुनभवत ॥५६॥
इति विचाय जिनादितमादराघ्न विरति समनारहिताजघा ।
विदधतु प्रयता समता तत समहतेव्रतमहति नाहताम् ॥५७॥
साम्य सुधाम्बुधिगिम न जना श्रयति
पूत्कुवतञ्जनहता जवञ्चनाय ।
जानति ते शिवपय चरण तथापि,
तत्रा धरति समताधरण कय स्यान् ॥५८॥
साम्य चित्तजयाद्भवच्छुतमन चित्त न मुक्तद्विय,
गक्ता जतुमिमनि नाभिभवितु नाठ रसाद्यानुग ।
आसक्ता विषय पुमान प्रतिकल वचनात्यघ ससृत
हेतुर्हा । समताभिधानमुदितमूढभव सज्यत ॥५९॥
कथायाणा किं स्या करणविषयामकनमना,
लघुत्व, साम्य किं प्रतिदिनमुदीर्णाश्रववनाम ।

यदा जन्तुजह्यात्र जडममता शुद्धमनसा,
 तदाऽऽत्मानन्दं वि विरुसति हृदाष्ट समभव ॥६०॥
 न साम्यघाति व्रतमादिना, जिना निवाध्वानमि यन्दिम् ।
 सामायिव साम्यमय चरिण यनादि सार्वे सुश्रुताय ताव्रतम् ॥६१॥
 व्रत वा हीनाना भवति समतागन्तु विबुधा,
 न यमन्ता सौख्य विषयकरणे स्वात्मरतय ।
 हृषीक पात्यन्ते भवजलनिधौ के न गमितो,
 गतिस्तथा वाय व्रतमपि न दध्य जगमुखा ॥६२॥
 शमारामालवाल य व्रत गह णीयुगदरान ।
 यान्ति साम्यमुधापूर्णास्तऽव्यया परमा गतिम् ॥६३॥
 सुरो वपयिके त्यजते कपाया इयनि स्वयम् ।
 प्राप्य काष्ठ दहत्यग्नि गाम्यति स्वयमन्यथा ॥६४॥
 विषयाश्रान्तचेतस्को बम्भभीति भवादधी ।
 तभ्यस्तद्विरतिं सुयुगानानन्दकाडक्षिण ॥६५॥
 कपायपु विहीनपु चित्तमात्मनि गच्छति ।
 गावा निवृत्तगाचारा यथा स्वालयमाप्नुयु ॥६६॥
 दान्त चित्त गुणा सर्वे सरिता जलधि यथा ।
 आयात्यप्राप्यनारीद मय तेन मत बुध ॥६७॥
 शान्ते चित्ते ह्यनित्याद्या, भावना स्थयमियति ।
 विनिवृत्तऽनिले वार्धो स्तभ्नाति जीवन न किम् ॥६८॥
 भावना भवनागाम साम्यद्रोमूलमग्रिमम् ।
 पन्थार्थोद्योतन दीप्रा दीपिका निवृत्तिप्रदा ॥६९॥
 साम्ये ध्यान ततो ज्ञानमात्मन सर्वकमनुत् ।
 वमण्यरिले हते मोक्ष (मोक्षाऽखिल हतेऽनुष्ट) तद्व्रत

कथं व्रतविहीनानां समना सम्भवेद्बुधा ।
 अधीजो विटपा नव फलं वक्ष्ये विना कथं नु ? ॥७१॥
 अपि च स्वास्थ्यमालम्ब्य स्वस्य कायं व्रतं यत ।
 मनश्चिद्रिययागानामहानि गणभज्जगौ ॥७२॥
 ततेनाऽव्रतमादिष्टं न वा लक्ष्मणपद्वति ।
 यथास्वास्थ्यमदं कायमित्यध्वा शास्त्रसम्मतं । ७३॥
 अभ्यासात् पटुतामेति भावस्तत्त्रियतामसौ ।
 चिराम्यस्तेन भावनं स्थयमात्मतिं कामितम् ॥७४॥
 भवे भ्राता जीवा विरतिरहिता दुःखजन्धा
 वचिबनं स्थियोगं दुरितमतुः सानुमविकम् ।
 कपायरात्रायां करणविषयालिङ्गितहृत्
 व्रतेषु शुक्नास्तं मम मुखरता सन्तु भविका ॥७५॥
 [गतं] क्रिया गुणाचितां कृत्वा लभतं तत्त्वमुत्तमम् ।
 विरतिं पञ्चमे मुक्ता गुणं तत्तुयपूर्वकम् ॥७६॥
 निश्चिन्तं तस्माधिगतं न वेति प्रायते यदा ।
 तदाचितां न विरते क्रिया मिथ्यात्वसयुता ॥७७॥
 मम्यकं न निश्चलं तस्य यं क्षमादिगुणाच्चित्तं ।
 श्रुभ्यति नापराधिभ्यो घमपथ्येऽनघा रुचि ॥७८॥
 न तस्य दष्टिसमोहं औदार्यादिगुणाच्चित्तं ।
 गुणुपादियुतो मार्गानुसारिगुणसङ्गतं ॥७९॥
 यो देवगुरुधर्मैभ्यः सवस्व विनिवेदयत् ।
 धारयेच्छासनं भवपुरुषायनिबन्धनम् ॥८०॥
 अनथं भावयेच्छेषं वयावृत्त्यादितत्परं ।
 प्रणसामस्तवो नायदप्टीना सशक्तिं च ॥८१॥

गुणा न चतेऽर्धगता सददष्टिना वय भवेत् ।
 तत्भाव व्रत व्योम्नि चित्रवध्नय षाभते ॥८२॥
 अलिना विरतर्याति स तथा मनुत निजम् ।
 घोरवापध्वयस्तस्मादयो त्रिन्वे न विद्यते ॥८३॥
 माधूनाश्रित्य मुनिभिरगादि पापसाधुता ।
 अन्नतान मयतम यानुनराध्ययनात्पु ॥८४॥
 तत्त्वे न गुणस्थानप्राप्ते तस्य क्रियाचित्तिम् ।
 अञ्जति तेन कार्या नायती सत्याभिलाषिभि ॥८५॥
 सत्य सत्यप्रियाश्चभ्युमनसा निश्चित न तु ।
 अयाधिकारपठिन मत्त्यनव याज्यने ॥८६॥
 सुदष्ट स्थिरताय तन् यगादि गास्तृभि समम् ।
 न तन विरतर्होऽयुक्त्विक्त भतस्थिनाम् (मनीषिणाम्) ॥८७॥
 विचायमेतद्विभुधन व्रत श्रद्धया विना ।
 यथायथ गणा प्राक्ता समे क्षायिषसयुते ॥८८॥
 एतन्निर्गमित पूव ऋदुविरति मनीषिण ।
 मिथ्यादग्भ्याऽपि मार्गायताराय गुद्वबुद्धय ॥८९॥
 सददष्टिस्थयमाधय समस्तमोक्षवामने ।
 श्राद्धत्र नायथा धायमलिवख्यातिभीतिभि ॥९०॥
 न वाच्या स्त्रस्य नरता पशुवृत्थनतिप्रमात् ।
 द्वात्पापि व्रतानि स्युस्तपा नाविरता समे । ९१॥
 गुणस्थान क्रियागम्य न क्रियाबोधका गुण ।
 तत्तन्नत गक्तिमाश्रित्य विधय धीनकल्मष ॥९२॥
 न तादृचनियम शास्त्र गिष्ट वेधलिनो व्रतम् ।
 दद्युर्नाय तथावे च जीवति नामन जिने ॥९३॥

केवलित्तमप्यापुन मवेन्न जिना प्रतम् ।
 प्राग्भवेत्यस्य वा वार्ता कुमतिमुज्जहान्विमाम् ॥९४॥
 साधुनाश्रित्य गदित प्रकटमेविन आहत ।
 नतावता प्रमत्ताना तथा वेऽस्तित्ववाधनम् ॥९५॥
 भुवनधुरा यतस्तत्र तयाम्याना मुनीस्वर ।
 अयनाना मयतत्वमती मवश्रियाच्छिदा ॥९६॥
 यनमाता यथागक्ति नाऽप्याधुग्पन्दिद्यत ।
 भुक्त्वा यत्कूटचरितमुद्यच्छतीरिता यति ॥९७॥
 न स्यातिरग्निका तस्य व्रताद परिपात्रनात् ।
 गुणा यथाहमयर्जपि सन्त्येव यदि चेश्यत ॥९८॥
 नानपादाधपानादिविक्रपा किं श्रुता श्रुत ? ।
 यनवान्तिकमालम्ब्याऽस्यायत स्वाग्रहानुगम ॥९९॥
 न किं व्रताध्यवमायो गुणो येनायदुच्यते ।
 स एव स्यापित पात्रव गुणाविरनिमत्ग्रह ॥१००॥
 चान कथं च नाऽवाप्तो गुण स्वानुभवदृष्टि
 जानन्तु तन्व्रताद्युक्त्या योग्यता विरतदृष्ट ॥१०१॥
 अश्रयापशम त्यागपरिणामे तथा मति ।
 जिनोक्तमिति विरतेग्रहाऽभियुक्तमम्मन् ॥१०२॥
 अत एवोदिता पूज्यजिनपात्रात्रमक्त्र ।
 अपानुवन्त्या मगित्या सपत्तिगमरा दृष्ट ॥१०३॥
 आप्तोषितवहुमानेन स्थिरता सत्त्वा दृष्ट ॥
 न च सा नास्ति यनयमव्रतनय जी ॥१०४॥
 क्षयापगमवचिन्त्यात्मम्यवत्व न ॥१०५॥
 जाता तत्त्रायश्रद्धा गत्मम्यक्त्वा ॥१०६॥

भाव विधाय नि शङ्क कार्या विगतिरादरान ।
 ना व्रत सिद्धिमाप्नोति हतुस्तस्या ध्रुव व्रतम् ॥१०६॥
 [शकते] न वाच्यमात्मन स्थय यथाह नव सम्प्रति ।
 उपसर्गोऽप्यविचला यत स्युस्तद्गुणाभरा ॥१०७॥
 तदभावाद व्रत घू-रीश्रीडाप्राय न शाभत ।
 भयागम न रक्षति किमथाम्तं च रक्षका ॥१०८॥
 पाण तीव्रेऽयज भामुबध्यत् स च सङ्कट ।
 प्रमादे च न तत्र स्याद्विना स्थय व्रतस्थिति ॥१०९॥
 तत्र चाविरते भावे स्थितिधिषेन कि व्रतम् ।
 न पालन च विरतेस्तत्र स्थैय न तद्यत ॥११०॥
 मनस्तोपकर नव व्रतमीदग्घितावहम ।
 स्वप्न यथाऽऽहृति पुष्टय तदेतत्क्रियते न च ॥१११॥
 [उ०] प्राक्न नैतदवितय स्थय यद्यपि साथकम् ।
 तथापि तद्विनाभ्यासाद्विदता कथमाप्यत ॥११२॥
 समुग वारणादवाद्या नादा निष्ठान्ति दारण ।
 प्राप्तस्वर्यास्त एव स्यु भमित्यग्रेगमाऽहका ॥११३॥
 स्थितिमताऽपदि स्थय विरतेन जनन वै ।
 न तथापि तदयम्या तदभावे भवत्सका ॥११४॥
 समरे मुभटा नव शिक्षयन्ते वाजिनाऽपि च ।
 न चायदाऽगिक्षितास्त आह्वये क्षेममाधका ॥११५॥
 अत एवाकनमाचार्य पदचान्न लभते मव ।
 तदान्नावभ्यसनेन सम्पाद्या स्थिरताज्जघा ॥११६॥
 आप-बाले स्थिरतायावाप्यने पृथुल फन्म् ।
 तथाप्यर्वाग् न तपन्गु कमव-घद्वच भवदा ॥११७॥

कर्मोदयोऽप्यनिर्णीतो न वाऽविरतिकारणम् ।
 भावो न चेदनभ्यासात् सता वाऽसङ्गतं मलु ॥१२९॥
 निर्णीयते त्वलाभोऽपि याञ्च्वाया द्रव्यसङ्गतौ ।
 अवस्थान चवमेवादृष्टमाह्वयते स्वयम् ॥१३०॥
 न सदप्याप्यत तल तिलेभ्य उद्यम विना ।
 साध्यापि कमणा शान्तिन तथाद्योगमन्तरा ॥१३१॥
 कमणा शान्तयेऽजस्र प्रयत्न कमर्घमिणाम् ।
 कर्मरतिद्रुहोऽहृतो नमस्यते प्रगऽनिगाम् ॥१३२॥
 चिन्तयित्वा त्यजत्वम धीरो नोद्यममात्मन ।
 उद्योगात्कमणा शान्ति तपसाऽऽयुयथा जिना ॥१३३॥
 मतमाहृतमास्थाय बोध्य बाध्य जिनादितम् ।
 बलवीर्यपौरपाद्या स्वस्वकायकरा यत ॥१३४॥
 एवात्त कम नियतिर्नाऽऽहृत क्वचिदादृता ।
 युतोद्योगेन सफला घट्टभ्रातियथारुण ॥१३५॥
 अत आख्यातमहद्भि पापमोदयिवोद्भवम् ।
 मोक्षाध्या कमणा शान्तिश्छिद्यता तदमूनि भो ॥१३६॥
 अयथा यमनियमो निष्कलौ हीनकमण ।
 यथा तथव ससूत्या स्थास्नूना चेन्न तौ गुणौ ॥१३७॥
 निजरासवरी स्माता तपसत्युदित वृथा ।
 स्याच्चेत्वदुक्तामिप्यत न तत्कर्मोदयो ध्रुव ॥१३८॥
 आप्तद्वेष मत कम मोषत्रय तथा परम् ।
 प्रयत्नेनाऽऽदिम साम्येद् व्रतादि च तदर्थकम् ॥१३९॥
 त्रमगुद्धा यत प्राप्तिस्तन्नायाऽयाश्रयो भवेत् ।
 आदिमाऽनाठय नात्स्यात्ममेतत्पुरादितम् ॥१४०॥

त्यक्नारम्भा माम्भ्यस्तम्भा अशपजनोदिति—

वाञ्छाव्याप्तास्त्यक्नस्वार्था मृषोदितियर्जका ।

त्यक्त्वा स्तत्र दारान् सारान् दग्धो न हि युञ्जते,

द्रव्य नाङ्गीचक्रुर्ये ते गता शिवधामनि ॥१५३॥ सिध्यति स्म—नि-

ष्ठिनाया भवति स्म लघानन्तचतुष्कतया समग्रारिष्टभूतात्मकष्ट-

वल्पीवितानवारिवारभदनादिकालीनाष्टादष्टसमूलकापकषणावा

प्तात्मस्वभावाविर्भावतया चेति सिद्धा, अष्टविधपु मिद्वेषु वमक्ष

यसिद्धा इति । ईषत्प्राग्भारपथ्वीत्पणसिद्धिस्थायिनो वा सिद्धा,

सिद्धिरेषामस्तीति वृत्त्वा । निरक्तविधिना वा सित वद्धमष्ट

प्रकार ससारमहीरुहवीजभूत आत्मस्वरूपप्रतिबन्धकमदष्टकश्मल,

ध्मात् धम्यगुक्लध्यानाग्निना दग्धम् आत्मस्वरूप प्रवरकाञ्चनमिव

शाश्वतभावेनाद्दीप्रतामानीतमिति सिद्धा । न सिद्धा असिद्धा ।

पयुदासनजाश्रयणाज्ज्ञानादिधर्मभ्या भिन्ना, भिन्ना चैतयवन्ताऽपि

कर्मपरिवरिता ससारिणा जीयास्तेषा भाव—स्वरूपार्थं अमि

द्वत्वम् । अस्य ह्यौदयिकत्व स्पष्टमेव । यतो न हि कर्मोदयमन्तरेण

स्यासमारो आजवजवीभाव, तजसकर्मणमूलत्वात् । क्षीणयाश्च

तयो न समारनिमित्तक साम्परायिकरदृष्ट्योगाभावात् । ऐर्था-

पथमपि सत्यव कर्मणादौ सयुज्यते जीवेन सह, नायथा, असयुक्त-

स्यादृष्टन सयोगाभावात् । [न हि] यागमन्तरेण प्रकृतिप्रदेशबन्ध

स्यवाभावात् । असति तादग्धे बन्ध कथकार स्याता स्थित्यनुभावो ।

अपि चतौ कपायनिमित्तौ न चायोगस्य क्षीणकपायस्य वा ततस्ती

स्याता, तदन्तरा कुतस्तमा भवाटव्यटन जीवस्य सम्पद्येत । योगा

अपि च य मनोत्राक्वायाह्या न तजसकर्मणयोगन्तरा । यत्ता

न हि वाङ्मनस कायमौदारिकवैक्रियादिकमन्तरेण, औदारिक च

नव सयुज्यते नभसव (मेव) तैजसकर्मणगूयेन आत्मन कर्मणमते-

प्रहाभाशतपुद्गलानां, तत्रसं विना वावाभावात्कथं द्वायं सम्पन्नं
 परीगेपति । तत्र तत्रमरामण विहाया यन्मि भवमहीदृष्ट
 निदानम् । एतद्वै परं विहाया इत्युच्यते । तस्य सदा सत्चारि-
 भावेनावस्थायां गमाग्निजायानाम् । गत्यन्तरं गमागमं कुर्वतां
 कथं तापस्यन्तं गमाग्निगामिति चतुः, मूर्धन्यमन्त्रात्तया । आहु-
 द्वायं-पि-अन्तरा भवदृष्टा वि मूर्धन्यमन्त्रात्तया । तथा
 "मानापितृभ्यः श्रद्धां प्रायण इतरन्न तथा सत्तया विदुः"
 अणुपरिमाणं नृत्ति श्रुतं । तथा "पूर्ववृत्तकल्पानुवधात्तदुत्पत्तिः"
 तथा पुनः "मति मूलं मद्रिपावा जायायुभोगा । इत्यादि । तत्र
 कामणविद्वानन भवति भवावकारादि । अत एवाच्यते- अन्तरा
 पापुपिहितं पुरातनं कमवीजमविनापि । मृत्पात्राभिपिक्त्वा
 मुञ्चति जमाद्गुर अन्ता ॥१॥ इति । तद्युक्तं मुक्तमौदयिक-
 मेवामिदं श्रमिति । अत्र मन्त्रवध-यद्यपि चान्तरावकथनं ज्ञाना
 वरणीयं, ज्ञानमाधनत्वाच्च ज्ञानं य एतन्मन्त्रानां मन्त्रेण
 तदभावात्सहचारित्वाद्वा दानावरणं शोपात्तं कथायं विदुः दिव्या
 दानवर्णनं च श्रमेण कथायमोहनीय-नो कथायमोहनीयं ज्ञानमाह-
 प्रतिपादनं माहनीयं गीतं, गतिप्रवृत्तं च तत्रमौदयिकतया
 यदनीयनामगात्रायुषि निमग्नानि न गतिमन्तरेण घषाणि, न या
 गतिस्तच्छ्रुया । ज्ञानावरणादास्तु क्षीणकथाययो सयोग्ययागिने
 बलिनान् भवन्ति यद्यपि, तथापि न तौ नामगात्रायुषि न धारयत,
 भवोपप्राप्तिरम् अत एवाच्यते एवाम् अन्तरायं तु पातित्वाग्जा-
 नावरणीयदानावरणीयसमान्मिधितिकमिति । पुष्यगुपात्तं तद-
 ग्रन्थनैव मस्यापि ग्रहणात् । परं यथात्ममतस्य यथा चारिण
 माहनीयभक्षी पूव प्रतिपादितावपि तथा कायमन्त्रमपि पुष्यगुपात्त-
 वधकारणताज्ञापनादिहता, यज्ञो यागा कथाया अपि

साम्प्रग्यिका प्रवाय तदा यदा जयततया विषयविषयमूर्च्छिता भवति
 जीव मति चाक्षिरत्त्वे नव उच्यते तत्तथा वपायक्षयभावात्तदधुना
 कालेन तथाविधस्येति पथगपात्त, तथैव समप्रादृष्टस्य समु
 च्चितफलज्ञापनायासित्वं गत्यादिना पृथग्गहीतेऽप्युपात्तं वरा
 ग्याय तयोऽन्यासश्च पाश्यायन नव दुष्टाऽथवा द्व एवाख्यास्यन्
 ग्रथकारास्तत्त्व जीवाजोत्पन्नं न पुनराश्रवादीनि । परं यथा
 हेतुपादेयज्ञानन माधानुसतरानुकूल्याय प्रतिपादितानि पृथक्नया
 त दोषभाञ्जि नथाऽथापि कारणरूपतयाऽसंयतत्व फलरूपतया
 चासिद्धत्व निराक्षणाणां ग्रथकारा उपकारमेव चन्द्र
 मोक्षानुसारिप्रवृत्तिमत्ता, स्वाद्विरुद्धाभिभाषिता यदा नते
 औदयिके अभविष्यता । चेदेते स्तस्तथाभूते तर्हि तदाव्यान
 पायवदन विस्मृतप्रत्येकादष्टपङ्कता मुग्धजीवानां समुदितप
 दानन सम्पत् प्रवृत्तय एव भविता विदग्धानामपि ससारभावा
 स्यानेन वैराग्यात्पानमपि एव मति कृत स्यादिति । एवमव ऐश्या
 अपि पथगुपात्ता ज्ञेया सययविरत्तत्वे लेश्यानुसारेणैव कर्मणो
 बधीभावात्, स्थितिपाकविशेषस्तस्य भवति ऐश्याविशेषेणे'तिय
 चनात् । अथाऽऽख्यायते प्रमप्राप्ता ऐश्या - तत्र दिश्यस्यत्मा
 आभि कमणा (मह) इति लेश्या-आत्मपरिणामस्वभावविध
 विविधद्रव्यजनित । यथाहु - 'ब्रह्मादिद्रव्यसाचिव्यास्परिणामो य
 आत्मन । स्फटिकस्यैव तत्राय लक्ष्यागद प्रयुज्यते ॥१॥' इति ।
 ननु कतमस्य कमण उदयनमा ? । न तावद घातिनामुत्पेन,
 सयागियपि तत्सद्भावात् । नापि चाघातिनामपि चरमगुणऽभा
 वात् । न चास्त्ययत्कम यदुदयात्मम्पद्यन्त इमा । अनेनतदपि निर
 स्तमेव-यदष्टानां कर्मणामुदये सम्पद्यन्ते लेश्या इति । न च वाच्य
 पाणपरिणामो ऽप्यति । तथा मति 'जोगा पयतिणएस टिइअणु

भवेत् ततोऽनुभावविनापबन्धोऽपि न तदा विरोधमुत्पश्याम ।
 योगाश्चात्मपरिणामरूपा एव, भावयोगस्य तथाचात् । पर
 स्यादिति भावमनसाऽभावोऽप्यात्मपरिणाम इव ततोऽस्त्येव
 लेख्यासद्भावश्चेति लेख्याया आत्मपरिणामत्व न युवत्यतिरिक्तम् ।
 द्रव्ययोगास्तु श्रयोऽपि सत्येव मद्यागात्पश्यासम्भव, यागत्रयस-
 म्भवस्तु निवृत्तसमुदधानानामपि सम्भवत्येव 'समुदधाननिवृत्ता थ
 मनोवाककामयागवान् भगवान् इतिवचनात् । तनु चात्मपरिणा
 मत्वे लेख्याना कथ तासा वणगधादिमत्त्व वण्यमानमुत्तराध्यय-
 नादिषु- 'नामाइ वण्णग्मगधपासपरिणामलवण ठाण । ठिइ
 गति षाउ लेसाण तु गुणह मे । १॥' इत्यादिना भावद्वि
 सद्गच्छत? । न ह्यात्मनामरित रूपगधादिमत्त्व, कथ तर्हि लेख्याना
 स्यात्तथात्वमिति चेत्, अत एवोक्त- 'वृष्णादिद्रव्यसाचिव्या दिति ।
 द्रव्याणि तु तानि द्रव्ययोगरूपाणि भवेयुस्तदा मव घटावाटि
 माटीवन एव । एवमेव च द्वयभावदेश्योपपत्तिरप्युपगन्तव्या ।
 यद्यपि गत्यंतराले विग्रहगती चौदारिवादियोगाभावेऽपि कामण
 काययोगोऽस्त्येव, तेन तदालम्बनो लेख्यासद्भावस्तदा वण्यमाना
 नासद्गतता दधाति तथापि तस्या स्थूलयोगसद्भावेन परावत्त
 प्रतिपाद्य । यत् आहु - अतोमुहुनम्मि गाण अतोमुहुतम्मि
 सेमण चैव । लेसाहि परिणयाहि जीवा गच्छति परलोय ॥१॥'
 इति । अत्र हि स्पष्ट एव परभवगमासमय तात्कालिकलेख्या
 परावर्तो नाभ्युपगतस्तत्र लेख्यापरावत्तिवारणीभूतथाथद्रव्यो-
 पग्रहाभावात् । लेख्याना चात्मपरिणामवनाभ्यङ्ग्यत्वेऽपि
 परित्स्वरुचिभागपेक्षया सामान्यविशेषभावेन पडढात्व वण्यते ।
 तथा चकजानीयगुबललेख्यासद्भावोऽपि लान्तवादाऽऽ सर्वाधमिद्वे
 सुराणा सयोगिना देवलिना पर्यायवृद्धतमाना मुनीश्वराणा 'सव

सुखं च मत्तं त्रियमात्मवत्समादूष्य मितिवचनाप्राप्तौ
 भवति । यद्यपि च त्रिविष्टपनिषाग्निनामपि कथाश्चिदभ्यस्तत्त्वं
 नोचिन्मिच्छन्ति सुखं च पावत्वं तथापि तत्र तथाविधाना द्रव्याणा
 ग्रहणसम्भवात्तथा द्रव्येदयापशयवविधत्वं यथा मान नावर्णनं यम ।
 अत एव च द्रव्येदयापशया विच्छिन्नमन्त्रिय निजगतीना
 वध्यत । ततश्च नारवणा विदितमलेयामद्राव 'प न मयवच-
 प्राप्तस्किन्मम्भविती । यत उच्यते गुणान्तराण ताजा स्वस्वग्य
 अवट्टिया भणिया । नावपरावनीए पुण एमि दूति छल्लेगा ॥१॥'
 इति । ननु च द्रव्यापष्टम्भजनित आमपरिणामो लेयत्तुच्चत
 तथा च कथं द्रव्यभावत्त्वाद्यपदना? यादृगाति द्रव्याणि गरिबी
 भावमापद्यन्ते ताणी मायन । न हि जगत्सुमुमापाधित्त
 स्फटिकं राम उपभ्यत यथा तादिभ्यने स्फटिकस्य रत्नता,
 तथा नास्मिनीपाधितन तत्र द्यामताज्जदियत एवमात्मा
 द्रव्यमाहचयेज लयागत कथमवस्थितान्तरस्थितत्वं द्रव्यभावा
 पक्षयापपाद्यमानमुपपद्यतति चेत् तय यथा हि मुद्वयपुत्रस्य
 परिश्रमवारणमप्यध्यनानव त भवति श्वाय भावितत्रिपवंगस्य
 या नापवराति त्रिपवंग तथा यथाभ्यवहृतकवटिकरप न भामत
 जगम्वा, तथाऽप्रापि नारवमुग्याग्यस्थितद्रव्येदयावत्त्वपि
 नायुक्ता भावत्यापरावृत्ति । न च द्रव्याणा तथाविधाना
 तत्तल्लेद्यात्पादय न तस्य तत्कारणत्वेन पूर्वमव निरूपितवान्
 अथवा निरुक्तस्यापत्त । लयाचता पट कृष्णनीलवापोत-
 तजम-पद्म-गुक्ताभिधाना । द्रव्यापशयवाभ्य द्यपदनाद्वणप्राधा
 यन व्यपत्तेण एतामा यणाना च स्वनुसाध्यवाच्च न गधादिभिर्ध्य
 पदना । लक्षणानि च जम्बूपत्याव-ग्रामघातकपुष्पपटव-
 द्वातेन प्रवचनप्रसिद्धन यद्यप्यभ्यूहानि परमाहावता, तथापि

शकप्रमिद्धधममुच्यते विञ्चित्पुरपाद्देशेनाद्दिष्ट निष्प्रियया
 ज्ञातवरतुवादिपुररण, यदपक्षया शकनुर्वत परमाथपयप्रवृत्ता
 आत्मना भावपरिणतिं ज्ञानु कुशीलना चाम्नाय तयाविधाना
 वजयेयुश्च तै सङ्गतिम् । तथाहु स्थविरपादा -

“पचासवप्पवत्ता तिहि अगुत्तो छमु अविरआ अ । तिन्ना
 रभपरिणआ खुद्दा माहसिओ उ नरो ॥१॥ निद्धधमपरिणामो
 निस्ससो अजिड्ढिओ । एयजागसमाउत्तो किण्हलेस तु परिणमे ॥२॥
 ईसा अमरिम अतवा अविज्जमाया अहीरिया गेही । पदोमे
 य मढे पमत्त र्मलोत्तुए सायगवेमए य ॥३॥ आरभाओ अविरओ
 सुद्दो माहसिओ नरो । एयजागसमाउत्ता नाल्लेस तु परिणमे ॥४॥
 वने वक्कसमायारे नियडिट्ठे अणुज्जुए । पल्लिउच्चगआरहिए मिच्छा
 दिट्ठी अणारिण ॥५॥ उप्फालगद्दुट्ठवाई य तण घावि मच्छरी ।
 एयजोगममाउत्ता वाउत्तेम तु परिणमे ॥६॥ नीयावित्ति अचवले
 अमाई अबुत्तुहले । विणीयविणए दत्ते जागव उवहाणव ॥७॥
 पियधम्मे दद्धधम्मेऽवज्जभीरुहिणसए । एयजागसमाउत्तो तेउलेस
 तु परिणम ॥८॥ पयणुकोहमाणे य मायालोभे य पयणुए ।
 पमतच्चित्तो दत्तापा जागव उवहाणव ॥९॥ तथा पयणुवाई य
 उवसते जिइदिए । एयजागसमाउत्ता पम्हलेस तु परिणम ॥१०॥
 अट्टरहाणि वज्जित्ता धम्ममुक्काणि ज्ञायइ । पमतच्चित्तं दत्तापा
 समित्ते गुत्ते य गुत्तिसु ॥११॥ सराए वीयराए वा उवसत जिइ-
 दिए । एयजागसमाउत्तो मुक्कल्लस तु परिणमे ॥१२॥” [उत्तरा०]
 इति । न चैतावत् एव भेदा लक्ष्याना, कित्त्वमद्भ्यसा एव ।
 अमद्भ्यसात्त्व चामद्भ्यसोत्तमपिण्यवसपिणीसमयसमानत्व क्षत्रा
 पेश्या च सद्भ्यसातोत्तमवामाशप्रदशमानत्वम् । यदाहु - असखे

ज्जाणानपिणीण उम्मपिणीण ज समय। सत्वानीता गमा
 ॐमाण ह्वति ठाणाइ ॥१॥' [उत्त०] इतिवचनात् । ननु च
 जीवानामानन्त्यात्कथं न श्यानामानन्त्यम्, प्रतिजीव लेस्याभदत्
 अध्यवसायस्थानानां चेता विनापणाधिक्यम् । श्रूयन्त्सिप र लेस्या
 स्थानभ्य प्रतिवण्डन प्रतिपादितायतावत्यवेति चमनू लेस्याया
 द्रव्यावष्टधनया नन्ताश्चान तवायिका एवत्र महारगिता इति
 न तथा विभिगा लस्याभ्युपगना पायते । अत एव गरीरप्रमाणा
 यतायुक्तानि स्थानानीनि पायते । यताऽनयागद्वारमूत्र- कइविहा
 ण भत । जागलियगरीरा पमत्ता ? । गायमा । दुविहा पमत्ता,
 त जहा-प्रद्विल्लिया य मुक्केल्लया य । तय ण ज ते वद्धल्लया,
 ते ण असम्वज्जा असम्वज्जाहि उस्सपिणीहि आगपिणाहि
 अवहारति काल्हा, रनजो असम्वज्जा गग ति । ननु च
 वत्रियाण्यप्यसदस्यातायवाधीनानि गरीराणि तत्र यत आहु -
 'वेवइमा ण भन । वडव्वियमरीरा पमत्ता ? । गायमा । दुविहा
 पमत्ता वद्धल्लया य मुक्केल्लया य । तय ण ज ते वद्धल्लया ते
 ण असम्वज्जा असम्वज्जाहि उम्मपिणीहि आमपिणीहि अवहीरति
 काल्हा खेतथो असम्वज्जाउ सदीआ पयरस्स असम्वज्जभागो ति॥'
 तत्कथं नाधिकानि स्युरक्नपरिमाणता लस्यास्थानानि भवन्तीति
 चत । मत्स्य, तांयत्र समावेगिना यव नयानीनि बुध्यता । वत्रियाणा
 औदारिकापश्यात्य ताल्पसदस्यापत्यात् तेषु च तत्र गमावणि
 तेष्वपि नाक्तसदस्याव्याघात इति सुस्य सबम् । तथा प्रतिपादिता
 औपिकभेत्ता गत्यादय । ननु त्रम एव यथा कथञ्चिद्वचमुपयास ?
 उभयथापि, यत प्रथमनस्तावद्भवति गतरवोदयस्तदविनाभावि
 त्वाच्छरीरात्, तदभाव च नवेष्टानिष्टविषयप्राप्तिप्रत्ययिना
 कपाया, उच्यते च 'वर्मोदयाद्भवतिभवगतिमूल्य शरीरनिवृत्ति ।

देहादिद्वयविषया विषयनिमित्त च सुखदुःख ॥१॥ दुःखद्विष्ट मुग
 ण्पु' [प्रगम०] इत्यादि । रवना द्विष्टद्विष्टस्मृतागदरूपादौ
 परिणता भवति कामवासनाया तता भवति चान्तरीयवता
 वदस्य । न च द्वेषण कथं भवति कामवासनति वाच्यम्, अभि
 लापा भवन्नास्तस्या इति परंपराभवपरिणामन तत्र प्रवक्त्युपपत्ते,
 अत एवोच्यते-भावना ण रागेण वा दोग्धेण वा' इति मदनविर
 मणव्रतालापक मथुनस्वरूप चतुर्धा यण्यमाननरेन्द्रदेवद्वयै ।
 अथ च-यत रत्नीपुमासाभिगपस्था हि स इति प्रद्विष्टप्रतिगा
 पत्यायनप्रतीणा युयु पासाण्डवादिना । अथवा सात्रागमाश्रुष्ट
 सत्रपि ततायप्रतिस्व निर्वाहकातरो वा इत्यादिना द्विष्ट
 सस्तथापरिणमत्यवेति नायुक्त किञ्चित् । कामवागनापरिगत-
 श्चाज्जो एव श्रद्धत आत्मतत्त्व यथास्थितम् नव चागोर
 यदाश्रयतामाश्रयस्य । तथा च स्पष्टमेव तथाधिधस्य मिथ्यादर्शन,
 सम्यग्दृष्टिस्तु तथापरिणताऽपि कमणा विचित्रा गतिं परामुत्त
 तत्र रज्यति । षष्ठ्यत चात एव तमुद्दिश्य 'वन्देदयासहिष्णुरिति' ।
 तथा 'यद्यपि कमनियागात्तरोति तत्तदपि भावगूयमत्' इत्यादि
 च । अत एव च सम्यग्दृष्टवैमानिकायुवधाऽपि सद्गच्छतेऽविरत
 म्यापि कथमयथाऽरम्भपरिग्रहादौ प्रवृत्तिमती नियमित स्वग
 समुत्पात् सम्भवेत् । पूर्ववितपरिणत्यभावे तु सम्यक्त्वपातेन
 भवदुत्तादौ यत्र तत्र तस्य तदा न कापि विरोध "जइ न
 सम्मत्तजडा ति वचनात् । श्रेणिवृष्णवासुदेवादयरतु पूर्वमव
 वदगत्यतरामुष्वा इति न तथा तथायुपोऽवधे हाति कापि ।
 अहं न वद्धाज्जो पुव्व इत्यादिना स्पष्ट स्पष्टित सूत्रवा
 रपोभिप्राय । यद्वा-तीव्रकामवासनापरिणता लिङ्गिनीधर्षणा
 दिनाऽवाप्नुयादेव मिथ्यादर्शन बोधिजीवदाहशासनमालिंया

पादनादिना । तदुक्तं- 'राजडचउत्थभगे मूलगी वाहिलाभस्त'
 ति । अत्र चतुर्थभङ्ग इति व्रतत्रयप्रामाण्यामधुाविरनि
 व्रतभङ्गे आपादित इति नप पूरयित्वा व्याख्ययम् । यद्वा-
 प्रथमवेष वृत्तइचनि अध्याहाय व्याख्ययम् । अयन्पि- त्रिगण
 त्रिगिणाण मपति जा नियच्छण पाया । सबजिणाण अज्जासघा
 आमाइजा तण ॥१॥ पावाण पावयरो दिट्टिफासा वि म पे
 कप्पति हु । जो जिणपुगवमुद्द नमिउण तमेय धरिसइ ॥२॥
 समारमणवयम् जाइजगमरणवयणापउर । पावम पण्णच्छना
 भमति मुद्दापरिमणण ॥३॥ इति । आगानना याश्च मिथ्या
 दानत्व समारभामवत्व च । आगायण मिच्छन आगायणवज्जणा
 उ मम्मत्त । आनायणानिमित्त बुब्बइ दीह च ससार ॥१॥'
 [उप०] इत्यादिना स्पष्टमव । शामनमात्रियापादननापि तस्य
 स्यादेवविधफलप्राप्ति । अनुपयोगेनापि मालिन्यनृतो मिथ्यादान-
 नप्राप्त्यादिकमाम्नान, वा वाता तर्हि ईशस्य ।? यत आहु - य
 शामनस्य मालि'ये'नाभागेनापि वतते । स तमिथ्यात्वहेतु यादयपा
 प्राणिना ध्रुवम् ॥१॥ वध्नात्यपि तदेवाल पर ससारकारणम् ।
 विपाककारुण घोर सर्वानथविबनधम् ॥२॥' [अष्टक०] इत्यादि ।
 आपन्नमिथ्यादानस्य चानानता स्पष्टव तस्य प्रचुरकमवधत्वेन,
 प्रचुरकर्मोपादान च तस्य "पण्णे महइमहण्णे इत्यादिना स्पष्ट
 मेव । यद्वा-मिथ्यादानानावित्तस्य ज्ञानज्ञायाद्याशातनया स्पष्ट एत
 नानावरणीयस्य वध प्रकृष्टस्नदुदयाच्च स्पष्टमेवाज्ञानव,
 अनानवतश्च न स्यादेव सयतव पूर्वगमे भजनीयमुत्तर'मितिवच
 नात्प्राप्तमम्यग्दानज्ञानस्यापि धिरतभजनीयत्वान् नाणण विणा
 न हुति चरणगुणा' इतिवचनाच्च । न चानानाश्रवादिनत्प्रस्य
 भवन्ति व्रतादानेच्छापीति । न चाननुष्ठितसवरनिज्जगुगुगल

मिथ्यति, अनादिकालीनघनरूढकमग्रचिद्विदारणाभावे मिद्धि
वधूसमागमस्यासम्भवात्, ततस्मन्तन्तरमुपायास्यमयतत्वान्तर
सिद्धत्याभावरूपमसिद्धत्वम् । अमिद्धद्वयगथायथ द्रव्यसमागात्स्यादेव
लेश्यावानिति पयन्त उपयस्ता लेश्या । विज्ञया चव श्रमोपयासस्य
सफलता याचकमिश्राणा, पर न कमयन्नियत एव श्रम इत्युभयथ
त्युच्यते । अथत्रायथाविधस्यापि तस्योपसम्भवात् । यत आहुरेवेद
नभ्यचरणा देवेद्वचरणा ~ 'अग्नाणममिद्धता मजमत्सापसायग
इवआ मिच्छति । तत्रैव श्रम इत्याग्रह । भदा अपि च नवविधा
दयाग्रहा, विवक्षयायथापि सुवचत्वात् । तदुक्तमनुयोगद्वारेषु—
“नेरुण निरिक्वजाणिण् मणुस्म दरे पुढविकाइण जाय
वणप्फइकाइण तसवाइए काहवसाण ४ वण्हलेमा ६ इत्थिवेए
३ मिच्छद्विट्ठी असग्नी अग्नाणी आहारण समारत्ये छउमत्थ अमिद्धे
अवेवत्ति” इति । एव च कथं नावना अजीवाश्रया औदयिका अत्र,
न च न तेऽभिमता याचकमिश्राणा ‘श्रीपामिकशायिकी भावो
मिश्रञ्च जीवस्य स्वतत्त्वमौदयिकपारिणामिकी चेत्प्राद्याना
श्रयाणा जीवस्वतत्त्वरूपनाख्यानेनैवात्यद्वयस्य जीवाजीवोभयनि-
श्चितत्वप्रतिपादनात् । तत्तन्माहितमेव तत्र भावजीवाधिकारप्रतिव
द्धत्वाद्भावप्रकरणस्य । अत एव पारिणामिकभावभेदकथने ‘जीव
भव्याभव्यवादानि चे’ति सूचिता एवाजीवत्वादय आदिगठन
पारिणामिका न तु साक्षादुपात्ता । न च याच्य वधमजीवाना
मौदयिकी भाव सम्भवति ? । पारिणामिकस्य स्वाभाविकत्वे
विवक्षितत्वात्जीववादेस्नयात्वेन पारिणामिकत्वे सम्भवत्यपि
यतो न ह्यजीवा कमभदाना क्तारो “य कर्ता कमभदाना
इति “कर्ता भावना इतिवचनाच्च । न चाकर्तृणा तत्फलोपभागो
यास्य अकृताभ्यागमापत्तरिति यतो जीवगतीतानाभेदोदाख्याता

तथाभावाद्जीवानां तेषामप्योदयिवत्त्वं प्रणिगद्यमानं नापुनितिर्यो-
 टिमियति । उच्यन्ते च शरीरानि पुण्यलविपाकीनि शोधान्तर्या-
 भयविपाका इति । आहुदन्त मूत्रवारा स्पष्टमव- 'त वि त
 अजीवाभ्यनिष्पन्नं अगविह पन्नत त जहा आरान्थ्य वा शरीर
 आराल्थ्यमरीरपत्रोगपरिणामिष वा, एव वद्विष्य आहार्य तयय
 कम्मय पत्रागपरिणाय वण्णे गध रज पामे । गत अजीवोदयनिष्पन्न
 इति । तथा च जीवत्रनगपि पूर्ववमनि शरीरादितया परिणति
 पुद्गलानां यत उदयावसरनिष्पन्ना नत एषामोदयिवत्त्वम् । तथैव
 च वर्णगधरगम्यपगयतिरपि शरीराजीवानामोदयिवत्त्वमगद्गतम् ।
 एवमेव शोधानां नामुभयविपाकित्वमपि विषयम्, नहुत्तयि नि
 शरीरगतौ श्यत एव रक्ततादि । त च शरीररुण भवति जीव
 पगयतिरिति क्तप्रभयविपाकीनि मुधिया स्वयमुत्पनायम् । एव-
 मोदयिवत्त्वरूप कथञ्चिद्विस्तृतं मुवापायाऽन्यायाऽप्य त्रमप्राप्त
 द्वितीय भावमाहु - उवगमिष् ति । तथापामन-कमोदयिवत्त्व
 म्भण निवृत्तमोपगमिवम् । न च वाच्य कथमुत्पतिराय कर्मणां
 गम्भयी, यता न हि चपावसरे तथा वद्वानि ताति, तथावपाभाय
 च कथमुत्पतिराय, तथा प्रागव कथे च कथमोपगमिवत्त्वमिति ।
 प्रायः शरीराभावोदयाप्रागध्ययमायविगपण तथा विधानु
 गत्येताम् । यथा ह्यध्ययमायविगपण वद्वानि पुव जीयत तथैव
 तापुपगम्यते चेत् तदा का विगधा ? जीवदीर्घागमप्रावय एव
 च भवत्यत्रम् । त चाप्यप्राप्तानां निरोधाभिधीयते कनापि, किन्तु
 भाध्युदयानामय 'अणुदिय च उवसत इतिपरात् । यदि त न
 भवदुत्पतिराय, क्षयापि न भवत्यव । न च वाच्य मारित्वति,
 भोगनय क्षयापत्तं, यथा वद्व तथैव वशत चेत न म्यादेव माभा,
 वेदनरापि नूननवधभावात् । तनु क्षयभावापत्तापि गमा

मेतदिति चेत् न, अयोगिनि वधाभावात् । क्रमादये च दीघकाल
मवधकत्वाभ्युपगमप्रसङ्गो दुस्तर । जयच्च—यदि नैव सम्भवे
त्कमक्षया निरथकतामेवाप्नोति दाशाद्यनुष्ठानम् । न च स्याद्
गुणप्राप्तिरपि कर्मोदयस्य नाभ्युपगम्यते चेत्क्षय उपगमा वा,
प्राग्वद्गाना प्रतिवधकवर्मणा सद्भावात् । तदवश्यमभ्युपेय कर्म
णामुदयनिराधनोपगम क्षयवत् । ननु भविष्यत्यपोऽथ क्षयापशमेन
तत्सदशकक्षणेनोदीणस्य नाशाद्भोगेनानुदीणस्यापशमाच्च तत्रापि,
तन्नार्थोऽनेन क्षयक्षयापशमाभ्या भिन्नतत्तीयन जीवगुणभावेनति
चेत् ननु कथमुपशमस्यानभ्युपगम क्षयापशमस्यैव तावच्छोभते
ऽभ्युपगम उभयरूपत्वात्तस्य सति चोपगमयोग्यत्वे कमणा किमिति
नाभ्युपगम्यते भावस्ततीय औपगमिवाग्य । न हि क्षयोपगमभावे
उपशम क्षयो विदधाति, तत्राप्यात्मपरिणामजयतयैव तस्यावश्य
मङ्गीकरणीयत्वात् । तथा चात्मपरिणामजय केवल औपशमि-
कोऽप्यविद्भ एवेयमभ्युपेय एवामौ । न च वाच्य भेदेनाभ्युपगम-
स्तथाप्य यानथक् एव, यत क्षय स्वतत्रो यथा तत्रोदीणस्य
क्षयेणानुदीणस्योपशमेन च क्षयापगमभावस्य निवृत्तत्वान्नार्थांतर
मस्ति येन युक्त स्यादभ्युपगतु भावस्ततीयोऽभ्युपगच्छतापि
चन क्षयोपगमवदवाभ्युपगम्यत । न चादयमागतस्याभिमत
विप्लवम्भणमत्रापि यत्र भद्र स्यादस्य क्षयोपगमभावात्तिति । विप्ल-
वस्य द्विविध्यात् प्रदेशविपाकाभ्या कमणा वेत्नम्यापि द्विविध्यात् ।
य उदय निरुणद्धि विपारतोमौ स्यात्क्षायोपशमिक यस्मिन्
भवेन् प्रणेतोत्यानुभवा यत्र च विप्लवम्भितादयस्याधि कमण
स्यात्क्षय उभयनिरोध च क्षयाभावात्त्र कथङ्कारमप्यापद्येत को पि
क्षायिकभाव 'वडाण कम्माण न मोत्तव अत्थि' इतिवचनात् ।
न च वाच्य कथ तर्हि प्रणेतोदयवदनमात्रेण स्यात्क्षय इति । मदन-

क्षीयते, आसन्नोदयाद्यपि च निरुध्यन्त एव कर्माणि, छादमस्थि
 वरचापयोग एकस्मिन्नुत्कृष्टतोऽप्यान्तर्मौहूर्तिक एवति । भवत्येव
 धातिस्सन्नावत्काश्चित्कला उदयनिराध प्रतिपातश्च । कथं न
 क्षायापशमिवस्नर्ह्येवविध इति चेत्, तत्र पूर्वोक्तवत्प्रदेशादयवेदनन
 क्षयापादनात्प्रतिप्रवृत्तानां न प्रतिपातनियम, न चातर्मौहूर्तिकेव
 तत्रापि, तथापिधरमवेदो तु भवत्येव प्रतिपात अत एव 'खभाव
 समिय असख इति श्रूयत । औपशमिश्च द्विधा-सम्यक्व
 चारित्र' इति । तत्र समिति सम्यक् यथावस्थिततथाऽञ्चनि-
 अवगच्छति जीवाजीवादीन् सर्वेन्द्रियानिन्द्रियगम्यानर्थानिति
 विदपि सम्यग-यथावस्थितपदाथप्रतिपत्तिमान तस्य भाव मस्य
 क्तव्य चेतनाचेतनत्वादिदृश्यादिविशिष्टाना जीवाजीवादीनां श्रद्धा
 नमिति यावत् । तच्चैव भवति अनादिकालीन ससारऽनादित परि
 भ्रमप्रसृमानरघट्टघटीयत्रयायेन स्वोपात्तकमवधोदीरणादयनिज
 रापेश चतुर्गतिवेज्जाभोगनिवर्तितत यथाप्रवत्यान्यकरणेन परिणा
 मविशेषेणोत्तुङ्गतस्मानुमन्निस्सरत्सरित्स्त्रोताऽनुनारश्चितगतिस्राया
 विचित्रावृत्तिमिवावाप्नुयात् लघुकर्मताम् । न च वाच्य कथं सति ।
 यतो भवति यथाध्यवसायापेक्षया निजराऽपि च । यन्नि चान्नी
 नारकवन्निर्जीयैद्दृष्टुं प्रध्नीयाच्चात्प, कथं न स्याल्लघुकर्मताऽकामनि
 जरामाज्य च तथापि विद्यत एव । तथा च तीघ्रदुग्धोपनिपाते
 सप्तपि यन तथापिघानि नूत्नायादत्त स स्थानेववविध । न चय
 स्वभावत्रादस्य नियतिवादस्य वा साम्राज्य तन्निर्गपक्षमपि नति
 चत्क विमाह ? नहि स्याद्वात्मतानुर्गतिमप्यवान्नाभ्युपगम्यते
 किञ्चिदपि । तथात्वे सर्वमनिश्चितमिति चेद् अस्तु समग्रवस्तुन
 एकधर्माभिलाषापेक्षया अत एव च स्याच्छ्रुत्प्रयाग सन्नच्छत
 ऽविलायनीनिवास्पनुभूत एनापभिववात् न निहानानु शक्यते

वा विद्यासाधनं पूवसत्वा महत्यव, परं न तावमात्रेण मिद्धिराप
नीपद्यत नरेण जापमिति नानाश्वासो निश्चयमाध्वनि, विभाय
यामश्च यथा हि तीव्रतरव्याधिव्याप्यररणस्याऽस्तुलबलौपधापभोग
माहात्म्येन प्रतनुके आमय स्वयमाविभवति नीरोगता भवति च
प्रमथमृतकमल आमयावी, आमेवत च द्विगुणितहृषभरमेदुरो
यथाविधि प्राप्तप्रोत्सासागदकरणत्रियोऽगदमगदङ्कारोवतम, भवति
च सवथा रागाणां नामापत्ता । तथाऽत्रापि तावति ह्लास स्वय
मेवोपद्यते गुण प्रवृद्धश्च परिणामश्च पूर्वोक्तानुरवत्प्रवत्तते
विज्ञापन, एतच्च विना सम्यक्पानावाप्तिश्चिन्त्याया निष्फलत्वमपि
कथञ्चिज्जागद्यमानममाध्यव्याधिपूरपूरितमूर्तिग्लानस्योपध्वनात्
मिवातिशयताशपीपधिवल आरोग्यविधानरूपतात्त्विकफलाभावेनेव
परमपदप्रापणताविकलत्वेन तथाविधस्य न पक्षपातितता व्यञ्जय-
त्तत्प्रतिपादनात् ग्रथि यावदनमनतश आगच्छति जीवा । न
च तावमात्रेण कल्याणास्पदपदप्रापणयाग्यकारणसमापत्ति । अभव्या
जपि चागच्छत्यवात्र लभन्ते च द्रव्येन श्रुतसाम्यकत्वमपि । न च
वाच्यं कथमेतावती भूमिमागतस्य ग्रथिनार्वागवति । चरमभाग-
त्वेनान्तानुबन्धिना विवक्षितोऽत्र गुणप्रापणमप्यतस्मिन् भिन्ने,
भवति च पुरगोपुर इव बलवत्तरा मोहमुभटा अत्र । यदि वा
जातेऽवरावे उदय याया मोह इति सात्रव विवक्षिता, यदि वा
प्रापणमगोऽप्राप्तेन क्षय स्थिते, अत्र तु समुदिन इति क्षय्यममुदा
यापेक्षयाऽत्र ग्रथित्वमुदधुष्यते । भवत्येव च समुदायस्याल्पविक्रि
कस्यापि बलवत्तरता, नश्यते च तृणसहत्या मदोमत्ता अपि
करिणा वध्यमाना इति अत्रव ग्रथिनिवक्षित । यदि वा समूल
मूलखननाय प्रवृत्ता मिथ्यात्वमूलमन्तानुबन्धमिति तस्य ग्रथिनिव
भदो विधाय इत्यव व्यपदिश्यत, वृक्षस्यैव भवति दडता मूलस्य,

एत एव चापूर्ववर्णवशूच्या भेदात्प्रय । एव भिन्नवर्णित्वा
 पत्रमने मित्यावधवायातिवृत्तिवर्णात्प्रय परिणामत । अत्र
 शोणामित्वा उदितात्पुनरिति मित्यात्प्रमाहवायापमा सामवाप्याति
 शोणामित्वा सम्पत्त्ये मित्यावृत्तात्तोरत्परयोपामुतात् । तत्राह-
 'अगरेण दृष्टवित्प्रय व शिखा' वगदवा एव । इय मित्प्रम
 पुन उद्यममात्म उक्त जीवा ॥१॥' इति । अत्र परिणाम
 नाशपराव्याशिवत प्रतिवृत्त्यात्प्रय मित्यावृत्त्यात् अन्न
 मृत्त वाक्वति एतन्मयी प्रतिपान प्रथममीपामित्वात्
 अत्रय मुणमिमित्यावृत्त्यात्प्रयमात्प्रय प्रथमवर्णित्वात्प्रय
 राधरा । अत्रय तु सामव्यवर्णित्वात्प्रय मद्रावापयत्प्रय एत
 प्रयवेत्तन उपमथगी व चारित्रमाहपण्यप्रयया तस्य
 एवमाय विषय विश्रम न थायत्रस्थि एत एव एत एव एव
 तत्प्राप्ति ममथपि भद्राव एत एव जीवमानव्यव प्रयम
 तावदुक्तनीत्या चतुःशोणामथमामिति तावतामेव भासा ।
 मनु व पुनरौपामित्वावाप्यो वय द्वितीयगुणवर्णित्वात्प्रय च ।
 एव आह पुनवधान् । एव तु तत्रापूर्वमित्वात् । एवमेवो
 पामित्वावृत्तिमपि तत्रापामथगावय मा चेय- अणदा
 पुमिर्थावदाका व पुमिर्थावय व । ए दो एतत्प्रय गरिमे
 गरिमे उवममेड ॥१॥ एभावा वतनो जा एत एवमाभ्रा व
 एवगा या । मो मुहुममपराभा अत्यादात्रो एवो विदि ॥२॥
 उवमाम उवगीया गुणमह्य 'नि । तथा चर्पने-ममुमुभिग
 मेव्यत इति चारित्रम् । तत्रोपामित्वा प्रागुक्तोपामथव्यामव अत्र
 कथायनोक्त्यापवर्णमाहोपामामिति प्रतिवृत्तगमगाभावे व
 स्पष्टव वागनिद्विगिति चारित्रमपि स्यात्त्रापामाहवमिति ।
 एते द्वे एव शोणामित्वा । मनु वय व मतिपानावर्णातीता

येषां क्षयोपशमाऽस्ति तेषां नोपशमिवत्त्व ? न च वाच्यं "माह
 स्मृवसमो य 'त्विति वचनामोहविलयप्राप्यव्यक्तिभावस्योपश-
 मिव माहश्च दानचारित्र्यमाहभदन द्विवदति द्वौ एवोपशमिवभ-
 दाविति तस्यनु विचाराहत्वात् । न च न भवतिःतेषां निरोध
 क्षयोपशमभावस्य स्वीकारादिति चेत्, शृणु तावत् यथा यथामुपश-
 मस्त ते प्रनिवृत्तता सत्ताऽप्यविविचत्वरा । यत् उच्यते औपश-
 मिवचरणमाश्रित्य— 'जिणसरिस पि' नि । तद्यदि शया अपि तथा
 स्युरेवमेव स्यु । मतिनादीनि चक्षुदगनादीनि दानादीनि
 च कपज्ञानकचलदशन (नावरण) निवृत्तान्तरायावतस्य जीव-
 स्योपाधिनातीति न तथामुपशम, कवलानादीनां च तथात्वे
 स्यात्केवलादीनामपि प्रतिपातित्वम् । अस्त्विति चेत् 'केवलि
 यनाणलभा नन्नत्य एण कसायाण' इति प्रवचनविराधात् । न
 च भवति कषायक्षयमन्तरा तमूलत्वात्केवलानावाग्णीयादीनां
 केवल उदयनिराध । सत्तावानपि माहो न केवल प्रकटयितु
 ददाति । यद्वा—न तस्य काल उपशात् मोहे विश्रामादत्तमु
 हुत्तमनन्तर च परिणामपरावृत्त, न चातीणकषाय उपशमितु
 क्षमो भवति केवलादीनि अनभ्यस्तयुद्धक इव मयति, तत्र
 केवलादीनामुपशम इति ध्ययम् । एवमेव समयमासयमो चाना
 यपि वाच्यानि तावपि सम्यक्त्वानन्तर गत च मिथ्यात्वे
 भवति त्रमग औपशमिवत्सम्यक्त्वस्य पातादन्तमूहर्तति अग
 मितमिथ्यात्वस्य औपशमकारणीभूतातिप्रगस्ताध्यवमायाभावान,
 तस्मिद्ध केवलस्य मोहस्योपशम सम्यक्त्वचारित्र्यद्वयमेव च तत्प्रा
 प्यम् । पारमपरमप्यवभावस्थितम् । यदाहु — 'से किं त उवसमे ?
 माहृणज्जस्स कम्मस्स उवसमेण'ति । नवनेका उक्ता औपश-
 मिवत् प्रवचने—उवसतकोह उरसनमाण उवसतमाए

उक्तमन्त्राभ' द्वारादिना । अत्रापि पूर्व "अणरमापु'
इत्यादिना प्रतिपादित एवानवापामुपगत इति वय इ एवति
चतु, मय, यद्यपि भावना परिष्कृतया दत्ता इत्युक्तमेव
शब्, तथापि तत्राप्यगुणद्वैविध्यात् द्वयमुपपाद्यमान
तामङ्गल । माहस्य द्वैविध्यादवावायम्पकविधत्वं आधारत्वात्
बहुविधत्वपि प्रादुभावमापन्नस्य तथात्वनान्पादस्याविवादात्पद-
त्वान् । मोहकन दान चाग्नि घति युग्ममवावृणान्पदनकभदा पीति
युक्तमेव द्वैविध्य तदुपगमप्रभयम् । प्राधायाच्च दानपारित-
माहभदा एव नतीयस्य मूलभस्यवाभावात् । ननु यथापगमयितु
मारभत माह दानचरणमदन द्वैविधमपि, वास्यानिहसीप-
स्यात्स्वरणे वापूनेन वराति गपवमणामुपगमस्या ज्ञाना
वरणीयात्कि किमिति नोपगमयितुमारभत ? कश्चिन्नाग्नेन च
नेत्ति वाच्याति वेवलायायप्योपगमिवानानि चमा विस्माष्ट-
यदनिहृदवपायदत्ता न यपवमणामुपगमाय प्रभवति तन्मूर्त्वा
उज्जातावयागीनाम् अत एवाच्यते- मस्तकमृषिविनाशात्ताप्त्रय
यथा ध्रुवा भवति नाग । तद्वचमविनागा माहनीयलय तियम्
॥१॥ इति । यदा-माहृशयानन्तरमव दपादष्टक्षया यथा तथवो
पगमो पि तदुपगमानन्तरीयक । अत एव 'मोभयाज्ज्ञान'गना
वरणान्तरायक्षयाच्च केयल'मिति [१८०] सूत्रित मृदयहृकारं
दामनाश्रियति न गपवमणामुपगमसम्भव । एव च गोयनभ-
सदस्यायाधान इति प्रदक्षविपाकायनिराध पि चान्योपगमिव
दयायापगमिव-शायिकाणा परत पर्या विदुष्टिप्रसय इतिवचनन
यास्य विदुष्टयपवय दयायापगमिवापेक्षता प्रतिपादिता भाष्य
द्वार । अग्री जावस्थितपरिणामत्वात्पगमिस्य प्रवधमानपरि
णामस्या प्रत्यादयन समनिजस्थाच्च दयायापगमिस्यति युज्यत

एव, अथवा प्रदेशोदयमम्भवात्क्षायोपशामिके स्यादस्यैव विशुद्धिप्रकप । यद्वा—उद्भूतवीर्यत्वे क्षायोपशामिकस्याऽस्य तु स्थिति वीर्यत्वमिति स्फुट एव क्षायोपशामिकस्य विशुद्धिप्रकप पूर्वप्रतिपत्तापेक्षयतत् । अथवा “ब्रह्मते परिणामे पडिवज्जेज्जा चउण्ह मन्नवर’ इतिवचनामन्तव्यमिति चेद्, अस्तु तथाविशुद्धपरिणामत्वात्प्रतिपद्यमानस्योपशामिकत्वम् पर नप नियमो यद्वद्यमानपरिणाम एवाप्नोति चतुर्णामियतम् “एमेव वट्टियम्मि’ इतिवचनात् । एतावानेवात्र नियमो—यद्दीयमानाध्यवसायो न लभत इति । तत् उक्त—“हायति न किञ्चि पडिवज्ज’ति । युक्त चतदनिवृत्तिकरणान्तरमीपशामिकस्यावस्थितपरिणामत्वात् । अनिवृत्तिकरणं तु न स्यादवावस्थितपरिणामानाम । न चाविधायानियत्तिकरणमवाप्नानि सम्यक्च ‘तडय अनियट्टिकरणं सम्भत्तपुरवखड जीवे’ इतिवचनात् । त्रिपुञ्जीकरणरूपमन्तरकरणं तु नवासी विधत्ते प्राप्स्यत्प्रायापशामिकस्य तत्त्वरणात् । अत एवोक्तमभियुक्तरावयवादी ‘ऊमर’स दडडित्तल्य च’ इत्यादि । तथा “खइए’ति । क्षायिकाभिधानस्तनीयो भावः, तत्र क्षयो—विवक्षितस्यात्मगुणप्रतिबन्धकस्य बन्धोदयोत्थिरणासत्तापेक्षया पुनर्भावेन विनाशा, न हि क्षीणे भवति पुनस्तद्वन्ध आकस्मिकत्वापत्तेः, क्षयश्चानुभवनं, यथा ‘विपाका’नुभावः । ततश्च निजरेतिवचनात्तद्यत् तपसापि ‘तपसा निजरा चे’ति वचनात् । न चास्ति नियमो यद्भोगादेव क्षयं कथना, विपाकादयस्यावश्यमनुभवनीयत्वे गुणप्राप्तिप्रसङ्गस्यैवोच्छेत्तापत्तेः, वेदनकाले विपाकस्यावश्यं यथभावात्तस्य । न चोपपद्यत मोभावाप्तिरपि चवमिति स्वौकाय एव क्षयोऽनुभवेतरेणापीत्यभिहितमेव प्राक् सप्रपञ्चम् । तत्र क्षयेण निवृत्त क्षायिक—समूलघातघातितयर्मावाप्तात्मस्वाभाविकगणः । स च नवधा

पश्यान् मत्यादीनि क्षायिकाणीति तु स्थिरपक्ष, गमूवापव
 पणमन्तरापि तस्य प्राप्ते । विश्व मत्यादीनि भवेयु क्षायिकाणि,
 न स्युस्तदा तानि तारतम्यभाञ्जि, न स्युरनेकभेदभिन्नानि च तानि,
 चत्वारिणादधिरत्रिशतचतुदश षष्ठ द्विभेदत्वात्त्रयेण मत्यादीनाम् ।
 क्षायिकत्वे तु न तारतम्ये न च भेदा केवलवदिति । विश्व
 अभ्यासादिना यद्वादिमपि नैव युज्यते, क्षायिकम्यात्पादसमयत
 एवैकरूपत्वान् । न च यावन्ति कर्माणि मत्यादीनामावारकाणि
 तानि यदा क्षिणियुस्तदा वि न तेषा क्षायिकत्व ' केवलावरणक्षय
 क्षायिकतावदिति वाच्यम्, जलधरपटलावतावप्रभेव केवलावत्या
 यतनानस्यैव मतिज्ञानात्त्वात् । मत्यादिप्रतिबन्धकभयमन्तरं च
 कथं न केवलावतिविलय ? इति तु नैव नाद्यम् ध्यानस्थानलभ्यव
 तृणादिव मत्याद्यावरणमदग्ध्या वापठवल्पवेवलाच्छादनस्य दहना
 सम्भवात् । "चउनाण--तिदसणावरणा' इतिवचनामत्यादीनि
 देशघातीनि 'केवलजुअलावरण' इतिवचनात्वेव च सवघातीति ।
 तणादिकल्पताकल्पनायस्य च सारदारसन्निभता न कथञ्चना
 प्यनुचितेति । अयञ्च-यावन्न क्षीण केवलाच्छादन तावत्तस्य ध्रुव
 उदया मत्यावत्यादीनामिति न तानि कदापि ज्ञानावृतिवमरहि
 तस्यासुमत सम्भनतीति स्पष्टवाक्षाधिकता केवल तु क्षीण
 ज्ञानप्रतिबन्धकादष्टे जायते । न च बध्नाति ज्ञानावरणमशतोऽपि
 तद्वानभावाच्च तस्योदयवानपि मति स्पष्टैवास्य क्षायिकता ।
 युक्तायुक्तं चैतत् ' नाणतरायदसणमिच्छ ध्रुवउदय' इति वचनात् ।
 अत एव च "चउदसणुच्चजसताणविग्घदसग' ति ' सोलमुच्छेओ' इति
 दणमगुणस्थानचरमसमये पठघते । "चउ दमणनाणविग्घतो'
 इति च क्षीणचरमसमये पठघत । तथा च नव सम्भाविनी मत्या
 दीना क्षायिकनेति । एवमेव च केवलदशेनमपि क्षायिकमकमव, न

परप्रति स्वम्यत्वत्यागात् स्वस्वत्वात् वा । भुञ्जते-अभ्यरहित्यने
 गुणभावेन वस्तुना धारयन्वन्नाप्रिभःता मुग्गसाधनतया प्रया
 सत्त्वं भुञ्जते य स भोगात्प्रगगात्वं इतिप्रयान् सत्त्वं
 च प्राणवल्ग्व्य पदनादुगभागा य पठितात्प्रमत्तपिने
 यममन्न ग्राह्य, तथा धारनमवापति । तथा उपति पुन पुन ।
 त च वाच्य यममुपगत्वाभित्थीगनमय यन "उपामन्नपिदे
 हीन" इत्यादौ नपाञ्च इति । आधिक्यन गमानत्वान् । यदा-
 पिपातनामनवायत्वादिस्मात्प्रदत्ताभर कागादिना नियमे रूपा
 यवित्तियम्यत वागन तावन्न तन ताया गतिनेत्यत्रगमम्,
 योगिकस्यापि भत्स्याभ्युपगमात्तत्र योगात्गननाप्रमाणता प्रस्तुत
 प्रवल्प्या वल्पनया आप्ताभ्यामानुगत । भुञ्जते-मुग्गसा नतया
 प्रयुज्यते य स उपभागात्सत्त्वंद्वन्नादिसप्रिभानो मुग्गसाधातया
 प्रयाग पुन पुनभज्य उपभागात्सत्त्वंद्वन्नादिक" इतिवचान् । तथा
 वीरण वीय गुरथोर विश्रान्ना विति यचनात् 'ऋणव्यञ्जनान्ना
 द्ध्यण्' [मि० ५।१।१७] इति यथष्टरूप नप्पति । आत्मन
 सक्विरिति, गारीरिक्वी तु तत्प्रभवय, अयथाऽगारीरिणा न स्यादेव
 सा तस्ति तेषा वीयस्यानतचतुष्टय परिगणनात् आमन
 स्वभाव एव च जानादिवद्बीयमिति भवत्यवेद तपामिति । एतेन
 जानावरणवीर्यात्तरायणयोपशमसमुत्थ आत्मगुणविगपो जानमि-
 त्यभियुक्तप्राक्त सङ्गच्छत एव, सक्विमत्तरात्मन कस्मच्चिदप्य
 भावादिति । एतानि पञ्चापि दातापीनि जीवस्वभावरभूतानि
 केवलमतारायाभिधाननादष्टन विहृताणि पञ्चभेदवता क्षये
 चाभ्रपटविलयनावाप्तमिरावरणताविस्तारितप्रभापटलप्रभापति-
 रिव जीवा पि प्रयितदानादिगुणप्रस्तारवा भवेदेव । न च जीवाना
 कथ स्वाभाविक दानादीनि ?, यतोपरयस्तुदानादातादिनाध्यानि

नानि ममारिणा परापरवस्तुसंगर्षणौपाधिस्तत्रानम्भवेऽप्यतपा
 मुक्तात्मना तु तन्मम्भव एव कथमिति चेत् सत्यं पौगलिक
 वस्तुत्पानादानादीनि कायभूतायेव व्याख्यायन्ते मौर्याय नत्त
 तस्तु तत्रावरणक्षयोऽथ आत्मपरिणाम एव ज्ञानम् । एव त्रभागी-
 यतीति न क्षति । न हि कार्यभावे कारणस्यागत्त्वम् अथवा
 श्यागोत्रे विद्यमानम्भापि धूमवाग्गन्धं वह्नघटवारणाया
 मृत्स्नायाश्चाप्यपलापापत्ते, नियम्य स्वरूपयोग्यमिति नियम त्व-
 ननुभन एव ईश्वरपि मुखदुःखोत्तिप्रमङ्ग मचेतनचनामज्ञान ।
 अदृष्टाभावेन न स्वरूपयोग्यता तस्येति चेत् न हि मात्रापि
 मुक्तात्मनामिति । आत्मगुणापेक्षया वा सत्येव दानातीनि सिद्धा-
 दीनामपीति ननु ज्ञान तावन्मत्त्वयागो त्रमश्च स्वत्रापात्त
 त्रस्वाममव भाग क्षुदादिप्रनीयप्रतिवार उभया वागोत्यादि
 प्रभवच्छाप्रनीकारा वीय न महनतादिमम्पाद्यपारत्वाद्यजात
 मामथ्यमेवेति न भिन्नायतानि श्रमण गगत्यागरागवेदनीयमोहनी
 यप्रनीकारनामकमत्त्वादया । तथा च रिमिति चैन्नानि गुणा
 न वान्तरायवमणाऽऽत्रायाणि तथा चायावार्थाभावात्तमनदृग्या
 व्याधानात्तरायोच्छेदात्प्रायिकाश्च भावाश्च वार एव म्युर्यमिति
 चेत् सत्यं, तावत्त्वयेयमवधारणावद्भिर्भवद्भिस्तुतत्त्वम्, यद्वा
 न पंचक ममवयागत्त्वम्, तथात्वे तस्याभावत्वापत्ते,
 विन्तु तथाविधात्मपरिणामजनितमेव । मगतवविच्छेदस्तु
 दानद्वन्द्वम् । एव एभापि न ममत्व, विन्तु तत्तद्भावे
 भवेत्तथाविधानामयथा क्षीणघातिना न स्यादेव लाभ ।
 एव भोगस्य काय क्षुदादिप्रनीकार । उपभोगस्येच्छादिनिरा-
 धोऽपि । वीय तु स्पष्टमेव शरीरादिसम्पाद्यमप्यात्मगुण एवेति,
 नतानि न भिन्नाति, तथा सति चावयमभ्यपेय तपमपि यथावन

मिति । सम्यक्त्व चोपगमिभभावे प्ररूपितमेव । विशेषस्त्वेतावा
नव, यदुत-जिनकालीनो नर क्षपकश्रणियोग्य क्षपयति चानता-
नुवधिक्वपायसम्यग्मिथ्यात्वतदुभयरूपदशनमाहलग्ना सप्त
प्रवृत्ती, क्षयश्च नि सत्ताकीभाव, उपशमस्तूदयनिरोध, तथा चोप
सामलब्धसम्यक्त्वस्य स्यात्प्रतिपातोऽवश्यतया । अस्य तु न कदापि
तत्सत्ताभावान्नूतनवधाभावाच्च, तथैव शेषाणामपि क्षायिकाणा
मप्रतिपातित्यमवगन्तव्यम् । चारित्र्य तु क्षायिक क्षपकश्रेणिश्रमेण,
क्षपकश्रेणिकव- अणमिच्छमीसम्म अटठ नपुंसित्यिवेयच्छक
घ । पुमवेअ च तवेइ वोहाइए अ मजलणे ॥१॥' इति । तथा
च वेवल्लानाशा नव क्षायिका इति । ननु च "क्षयपरिणामि
उदया अट्ठण्ह वि हुति कम्मण' इतिवचनात् णपवमणामपि
क्षायिको भाव ग्वीकसव्य, तथा च शेषकमशयोद्भूता
अपि भावा अवश्य वाच्या । न च णपाणि न क्षयत्यदृष्टानि,
तथा मति माहात्वाभावप्रमद्धान । न चान्ति मोहमृते यथापणम,
क्षयोपणमोर्पि न न वदनीयादीना चतुणामिति स्वीकृतव्य एव
क्षय एवाम् । तथा च तदुद्भवा भावा अपि वाच्या एव । तथा
सति च न भवेत्तति युक्तमिति चेत् ताय, क्षयणामप्यदृष्टाणा
मन्ति क्षय पर न तदुद्भवा गुणा सिद्धान्ते श्वचिदिति अगीयते
ज्ञानावस्थादिशये णाद्युत्पत्तिवत् । आवाय च न तथा विच्छि
दिति तथा मति ज्ञानावस्थादिवद् व्यपणप्रसद्धान् । मुणाद्यानाम्प्य
वेदनीयादीनां तत्त्वभावत्वादाभन इति तु न तस्योपपत्तमभवात् ।
क्षयश्च याथात्मगुणपानी प्रप्टानि यानि चातीनाम्पुष्णन्ते तथा
एते तदाशारा गुणा प्रादुर्भवन्ति । न चापानिनामावाय विच्छि
न्ति न तेषां क्षय क्षायिकाणावति । तथा च नयैव क्षायिका ।
न चानपवन्त्या क्षयमणाय एव यथास्थितात्मव्यवस्थाद्भवात्,

अणाउण निराउण खीणाउण आउयकम्मविप्पमुक्के गतिजातिमरी-
 रगोदगवधणनघायणराघयणमठाणअणेगवादिद्विदसघायविप्पमुक्के
 खीणसुभनामे खीणअसुभनामे अनामे३ सुभासुभनाममम्मविप्पमुक्के
 खीणउच्चागोए खीणनीयागाए अगोए३ सुभासुभगोयविप्पमुक्के
 खीणदाणतराए एव० लाभभोगउवभोगवीरियतराए अणतराए
 निरतराए मीणतराए अतरायकम्मविप्पमुक्के सिद्धे वुद्धे मुत्त
 परिनिवुड अनगड सवदुक्खप्पहीण से त्त खयनिष्फण्ण" इति
 सूत्रानुरोधेनम् । तत्त्वतस्तु न तत्रापि शेषकमक्षयोद्भूता गुणा
 दर्शिता इति नवव क्षायिका । ननु च मत्याद्यावरणाना क्षयो
 भवति न वा ? भवति चेत्, तत्समुद्भूता कथं च क्षायिका
 भावास्तथा त्वस्त्यव धातिकमत्वमिति चेत् सत्य, ब्रजति क्षय,
 अथवा निरावरणत्वानुपपत्ते, परं न तदुद्भवा भिन्ना गुणा
 केवलादिभ्यो, येन व्यपदिश्यरंस्त पथमिति । केवलाद्यामृत्युपनायका-
 ध्यवसायनव तथा नाशात्ममूलम्, उत्पद्यते चान्तरं कथं लभ्येति न
 भिन्नानि मत्यादीनि प्रतिपात्तानि । चकारद्वय क्षायिकाणाम-
 वान्तरभन्नापनाय । ये औपाधिका भवस्थवेवलत्वादय उच्यते
 तेऽथव न भिन्ना इति । यद्वा-जात्मस्वरूपतया नापयन्ति । तथा च
 नतरोत्पातुकभाषवदस्य सात्त्विक, कमवियोगजयत्वात् । वियोग
 इवानन्तोऽपि भवत्येव अथवा ध्वमस्यानित्यत्वापत्तेर्नैव च स्वल्प-
 स्मोद्भव, किन्तु प्रादुर्भावं एव । तथा च नोत्पत्तिमत्त्वादि
 सान्नाप्रमङ्ग । तथेति वक्ष्यमाणक्षयापनामस्य क्षायिकवत् गद्गा-
 वताज्ञापनाय, तेन निरस्तास्ते य वपना यल्पयन्ति स्वमनीषया
 यदुन-प्रतिपादनीयाश्चन्वार एषीदयिकीपशमिन्नक्षायिकपारिणा
 मिनास्या भावा, क्षयापशमिन्नस्तु मानिपातिकतया न पृथक्,
 तस्य क्षयापनामलक्षणद्विकसयाग्रूपत्वादिति । तथा निरागश्च

क्षयापगमस्य विलक्षणगुणोत्पात्तवान् साधनन्यतियमाभावात्,
 प्रत्येगादयस्त्वन साधिवीरगमिवाभयवशात्प्राप्तान्, भीषणमिवा
 दनतर क्षायिकान् पूष भावान्, मयास्मिन्नत्रगुणप्रभववाच्यो
 हनीय मुधीनि । साधिप्रपातिकता हि सयोगरूपेण धार्या एव,
 न तु मता विलक्षणगणस्य प्रादुभाष धवन् के सयोगा मुत्र
 सभवतीति विचार्यायव तदुपयोग । अत एव च महप्रह्वारंभा
 वजीयाधिवारपटिमभाषयु नामावुपायामि । क्षायोपगमिकस्य च
 धेस्वीत्रियेण साधिप्रपातिकता, छापस्थितज्ञानदगताप्राप्तल्लिधर्मय-
 मार्मयमानां व्यथज्जद आवस्मिन्ना वा जायन्तरूपे ष द्विगयागात्
 स्तुष्टैव न साधिप्रपातिकता । 'स्वओवगमिण्' ति । क्षायोपगमिक-
 क्षय उन्तिस्य उपगमा'नुन्तिस्य क्षयोपगमाभ्यां त्रिभूत क्षायोपग
 मिक । भिन्न'वायमीरग मकात् प्रत्येगो'यवस्त्वन प्रतिपानतियमा
 भावात्, क्षायिकतायाप्त त्रमेण, सर्वेसामपि धानिता विषयस्यात्,
 न तु 'गोहृग्मुपगमा सत्' ति वचनान पूर्वीसामुस्नेदर गोहृग्मैव
 व'ल्लस्य । न च वाच्यमुपगतमश्रुतिगाम्य विकृतोय भेद, क्षयन्तु
 सत्रापि सिद्ध एवायवलादिति । तत्र द्विघोपगम । अत्र तु विपाका
 दयस्यायुक्त्वायमव । श्रुतिगाम्य द्विविधस्यापि उपगमा'दवाच्य
 त्वागिरोधात् । न च वाच्यमीपगमिवस्यैव द्विभदत्तं कथ्यता,
 सर्वापगम'पगमज'वेननि । तथाचन मीर्य'पि भाषार्थाननि
 गमात् । थीपगमिसादुपगमप्रधातान क्षायोपगमिकस्य तु प्र'गा
 दयस्त्वन क्षयो'मुस्यस्वाद्भिन्नत्व क्षयमिश्रत्व चास्य तद्गमनीय
 तथैव । अप्रयोदी'स्य क्षयन्तु सत्रापि पर विपाकायमवात्र या
 क्षायोपगमिकावस्थायापि तूतननूताय'न्नन क्षययतीनिध्वननाय
 उभयता'ज्जनातेति । 'विपाका'नुभव तनद्वय निजरे नि नियमेनो
 न्तिनस्य च नाम'पेयता स्यादयाभयस्यापि तत्राद्य न नाचो'त्र क्षय

सन्नति । सन्तमादिव्यवच्छेदाय वाभयत्र क्षयो व्याम्यापते, ना
 एव च क्षयोपशमनिष्पन्नता मत्यादे सङ्गता भवति । १ ह्यप्या
 दितपूर्वं तदावरण तदवस्थाया ध्याघातक भवति, यत्र तन्निष्पाद्यता
 तपा सङ्गता भवेदिति नौपगमिक क्षययाजना । अत्र तु पठित
 क्षय शब्द, तदुपपत्तय च विपाकादयम्यववस्य निरोधोऽभ्युपगता
 नाभयो, तथात्वे च क्षयाभावात्, क्षयो-मुपत्वादेव च केवलादौप
 शमिकादस्यवधोदयनिरोधिनोऽपि विशुद्धिप्रकथ आम्नायत भाष्य
 कारादिभि । क्षायिके तु यथादिक्षयात् क्षयशब्दयोजना सङ्गतेति
 ध्ययम् । ध्वनित च पूज्यपादरपि सम्यक्त्वत्रय-क्षणमेवम्-
 स्त्रीणम्मि उद्दणम्मि अणुद्दज्जते असेरामिच्छत्त । अतोमहत्तकाल
 उवमममम्म ल्हइ जीवा ॥१॥ स्त्रीणे दगणमाहे तिविहम्मि वि
 भवनियाणभूयम्मि । पिप्पच्चवामगउल सम्मत्त स्वाइय होइ ॥२॥
 मिच्छत्त जमुईण्ण त स्त्रीण अणुइय च उवसत्त । मीसीभावपरिणय
 वेद्दज्जत खओयसम ॥३॥” इति । अत्र अपमिध्यात्वेऽनुदीयमाणे
 इति, निष्प्रत्यवायमिति मिश्रीभावपरिणतमित्यत्र प्रागतत्तत्त्वे
 च्चिद्विधानमिति च चित्तनीयाति मतिभता, येनाक्तपूर्व भावि
 स्फुटमिति । अष्टादश्या चाय परिपठधने प्रवरानानृचान ।
 तदाहु — ‘नानानादशनदानादिल्पथयश्चतुस्त्रिपञ्चभेदा सम्य
 क्वचचारित्रसवभासयमाद्वे नि [नत्त्वाथ] । १त्र पायते-नामा
 योपसजनन विशेषभुर्यतया गह्यत वस्त्वनेनति पान-भातरापथो
 गवाच्य स्वपराभास्यसाधारण आत्मगुण इति यावत् । तच्च यद्यपि
 मतिश्रुतादिभेदा पञ्चधास्ति, तथापि पूर्व क्षायिकभावव्याख्याने
 केवलस्योक्तत्वाच्छेषाणि चत्वार्येव क्षायिकामिकाति मतिश्रुताव
 धिमन पयायान्यानीति प्रतिपत्तव्यम् । न च वाच्य शेषाणा
 स्मृतिप्रसंगभिज्ञातकानमानोपमानाथापत्यभासमभवन्तित्प्रातिभा

पश्चिमादिनासात्तमात्रेण सद्भावात्तत्र पठ्यते आत्मीयि रथ
 य क्षायापगमिव चतुर्णामिवति । यत् इन्द्रियानिन्द्रियाद्भव
 समप्रोद्वि योधा मनिख वेत्त विद्वाम् श्रुम् । यद्वा-अवग्रहादि
 प्रमोपन्ना बाधा मति । तथा च विहायनिह्यप्रानिभगान गोपाणि
 सयायेयविधानीति त मतिरव ध्यभिचरन्ति । तथाहि-स्मृतिरता
 वन् पूर्वमवगृहीत ईहिनापता धनरथ पाय तस्यरसम्प्रिधाना-
 निभिरुद्रवली कथमिव मनिगाना ध्यभिचरन् ? । पठधन च
 स्पष्टमव स्मृतमतिवमभिपुक्त । इत्य निश्चितस्यवाधिच्युति
 वागतास्मृतिरूप धरण धारणति अवग्रहादिशमण पूरमरधनम्यव
 तदिच्युत्येव स्मृतिरता । उणाद्विद्या च तन्नीधकरिभ्यमिति ।
 ननु मनित्रया स्मृति म्यान्न तु मनिख यतोत्राणां पूर्वमव
 जान नाधुनति चन्न, मतित्रयस्यापि मनित्रया श्रुत्रयमरणम्य
 श्रुतत्वमव । यद्वा-अस्तु तस्यापि मतिरव "अवग्रहभण समा उण-
 हिया वृति मइविसमहि । त उण मइविसाता मुयनाणभतर जाण
 ॥१॥" इति परमगुनियत्राप्राप्तात् श्रुतापवाहवत्त तस्य
 श्रुतत्वाभिधानापत्ते, श्रुतस्य च स्पष्टमव धारणाव्यमनिगान
 जयत्वमाप्तायते । स्मरण च धारणयेति तु निर्णयमव । त च
 स्मरणस्यापूर्वार्थाग्राह्यत्वाभावादप्राप्त्या धारावाट्टिगानवत्
 निविषयचाद्वा मरुमरागिवापानवद्वति वाच्यम् । तत्तेदवया
 स्पष्टमव भेत्ता । अपूर्वाथवत्रात्राया धारावाट्टिगानमपि न
 सवया तापूर्व, त चाप्रमाण प्रमयत्वाभावापत्त, निविषयता वि
 नाम्य अननुभूतस्यापि स्मरणप्रसङ्गात् । अथच्च-स्मृतिप्राप्त्या
 भाव कथमिवातुमानस्यापि प्राप्ताय जगीयमान आपत्तान व्याप्ति
 स्मृतिमूर्त्वात्तस्य । ह्ना माध्याविनाभावित्व हि यत्पूर्व निश्चित
 तदत्प्रा सिद्ध मयते, मने च तस्मिन् पत्ते माधुनद्वानान

साध्यसत्ता निश्चयते, अजातायां च स्मृतौ न वषट्कारमपि
दृष्टमाधनस्यापि निश्चयमाध्यसाधना, ध्यभिचारित्वस्यापि
सम्पद्यतेऽनुमाप्रथति, तस्मा अप्रामाण्यं च विषयमज्ञानादिवं वयं
तस्या जातमनुमानं प्रामाण्यभायमाश्वन्देत् ? । आस्तामयत्,
स्मृतेरप्रामाण्यं नैव ध्याप्तिरपि निश्चयता । यतो नहि दृष्टमात्रं
घस्त्वालोचनेन ध्याप्तिनिश्चयति, चित्त्वनयथाभावित्वप्रहादिना ।
तथा च विना स्मृतिमप्रामाण्ये चा तस्या, वषट्कारं मा ? ।
तत्त्वतस्तु तस्या अप्रामाण्ये प्रत्यक्षस्यापि नैव प्रामाण्यनिश्चय,
यथावस्तुत्वम्य तथैव निश्चयात्, तन्न स्मृतेरप्रामाण्यमाश्रयणीय
भात्मप्रामाण्यविधातवर्गमिति । प्रत्यभिज्ञास्याप्रामाण्ये तु नैव
प्रथयितुं पराक्रमतेऽनुमानप्रथा । यतो नदृश्यमानसाधनस्य दृष्टपूर्व-
साधनममाता यावन्न निश्चयता, तावदुद्धूतधूलिधूसरनभोभाग-
दानादिव न ध्याप्तिस्मृति, ध्यात्वा स्मृती या न प्रामाण्यम् ।
न च यत्र लूनपुनर्जातनखादावप्रामाण्याधलोचनेन सचत्रानादवास
आत्मयाद्वामवनामहं कर्तुं अथवा प्रत्यक्षाणामपि द्विचन्द्रादीं
नामनृताणां दानात् सर्वेषामपि तथात्वापाता दुनिवारं समापतन्
केन निरोध्य ? । इन्द्रियदापोद्भवानि तानि चेदनतानि प्रत्यक्षाणि,
तर्हि प्रत्यभिज्ञापीम पूर्वापरविचाराभावादिति निश्चयताम्, का
हानि ? । पूर्वापरक्षणविगिष्टता भिन्नेति चेत् विमाह ? न
तावता विगप्यनागो वैशिष्ट्यनागमाणे, तथा च सर्वथा भिन्नता
द्रव्यस्य न अथवा ध्यस्त ध्यस्तामिति प्रतीयापत्त, स्मरणाद्यभावस्य
प्रत्यक्षास्यापि चाधिसंवादिचिन्तयाभावेन प्रामाण्यानवगमप्रसङ्ग-
श्चेव सति दुनिवार । इदं मदीयमिषादियथहारोच्छदप्रसङ्गाच्च
स्पष्टव वनेचरता स्ववाक्यसिद्धा दिग्म्बरता चापद्यते । ननु
साध्यं नहि निसाधनं स एवायं जिनदत्त इत्यादिनिधं हि प्रत्यभि

ज्ञानमुच्यते । एतन्निश्चयं प्रत्यक्षमत्र यथा महात्मीया
 बह्विज्ञानायना धर्मोच्यते अत्रापि वाच्यं इति कथं
 त्वयैक्यं ? । तथा सति च कथं गान्धर्वं बह्विज्ञानं
 इति ज्ञानमवाप्नुयात् प्रामाण्यमुच्यते ? । पूरुष इति च तत्र
 दत्तातीर्थस्यैव नाथनति कथं तत्रापि न एवमत्र त्रिनदस्त
 इति म्याप्रामाणिकं मत्वाप ? । तथा च निष्ठाप्रामाण्यस्य
 लभ्यस्य बाधो लक्षणमव दूषितं स्यादिति । गण्डा अप्रामाणिकी
 प्रत्यभिज्ञानि चत् न आद्यायां तज्जातीय एवावमित्यादिवाच्यं न
 दूष्णपुष्पमजातीयताया प्रान्त्य च तत्रभिधाताभिधेयतायां नाप्यर्थात्
 यथा, एतद्भद्राभद्राद च तत्र कथञ्चनाप्यगङ्गातमव, कथमय
 पापलक्षणान्द वानातिक ध्येयत्वमात्रं मुक्तियवत् स्यात् ? । न
 च वाच्यं यातमानिवानुभवार्थानानुभवस्मरणमद्वैतानुभवस्यतस्य
 प्रत्यभिज्ञानस्य कथमित्ये भिन्नत्वम् ? । तथाच च द्वैत्रियादिप्राज्ञ
 विषयताताना स्मृतिगर्वेष्यादीनां च नत्न भवेत्ता विचारान्ता
 प्रमत्तादिति तत्, मान, पर भिन्नोनुत्वा भिन्नमनुभूतस्मरण
 च यत्र युगपदुदपादिपाता यद्यपि तथापि तत्र प्रत्यभिज्ञान
 स्याद्भूय त्रिन्तु ज्ञानद्वयस्य भिन्नस्ययेति पृथक्ता प्रत्यभिज्ञानस्य
 अत्र एव ज्ञानावा यद्निर्व्याप्यो धूमवांस्य पवन इति मनार्थि
 स्मरणानुभवयोः तातुमाप्रथा प्रथत । तत्र च द्वैत्रियादिपरिच्छिन्नमव
 प्रत्यव स्वविषयनिश्चयविधानप्रयत्नवात् हृषीकाणा । परिमाणा
 दिनिश्चयापि यथास्वमवति न द्वैत्रियादिविषयवाह्यविषयम्
 स्मृतिर्त्काशीता च तत्राभूत् विषयवद्वा विनिष्टं ममस्ति य
 पथगतानाङ्गीकारप्रसङ्गेन भवेत्ता विनीयेत । केचित्तुपलक्षण
 मिदमित्याहुः । तथा चाप्यगातमागपि नव क्षति । नव
 साजायेत प्रत्यभिज्ञानस्य सिद्धौ वैवाच्यतायदपि किं न सिध्यदिति

साध्यसत्ता निश्चयते, अजातायां च स्मृती न वधद्वारमपि
दष्टमाघनस्यापि निश्चितसाध्यताया, व्यभिचारित्वस्यापि
सम्पद्यतेऽनुमाप्रथेति, तस्या अप्रामाण्यं च विषयज्ञानादिव ऋ
तस्या जातमनुमानं प्रामाण्यभाषमास्वन्दत् ? । आस्तामयत्
स्मृतेरप्रामाण्ये नैव ध्याप्तिरपि निश्चिता । यतो नहि दष्टमात्र
वस्त्वालाचनेन ध्याप्तिनिश्चिति, किन्त्वनयथाभावित्वप्रहादिना ।
तथा च विना स्मृतिमप्रामाण्यं वा तस्या, वधद्वारं सा ? ।
तत्त्वतस्तु तस्या अप्रामाण्यं प्रत्यक्षस्यापि नव प्रामाण्यादिवचनं,
यथावस्तुत्वम्य तथैव निश्चयात्, तत्र स्मृतेरप्रामाण्यमाश्रयणीय
भात्मप्रामाण्यविघातकरमिति । प्रत्यभिज्ञानस्याप्रामाण्ये तु नैव
प्रथयितुं पराक्रमतेऽनुमानप्रथा । यतो दृश्यमानमाघनस्य दृष्टपूर्वं
साधनममानता यावन्न निश्चिता, तावदुद्धूतधूलिधूसरनभामाग
दर्शनादिव न ध्याप्तिस्मृति, भ्रान्त्या स्मृती वा न प्रामाण्यम् ।
न चैकत्र लूनपुनर्जातनखादावप्रामाण्यायलोकनेन साधनानादवास
आत्मयादवासवतामर्हं वर्तुं, अथवा प्रत्यक्षाणामपि द्विचन्द्रादी
नामनृतानां दर्शनात् सर्वेषामपि तथात्रापाता दुर्निवार समापतन्
वेन निरोध्य ? । इन्द्रियदोषोद्भवानि तानि चेदनुमानि प्रत्यक्षाणि,
सहि प्रत्यभिज्ञापीय पूर्वापरविचाराभावादिति निश्चीयताम् वा
हानि ? । पूर्वापरक्षणविशिष्टता भिद्येति चेत् विमाह ? न
तावता विगोप्यनासो वैशिष्ट्यनाशमात्रेण, तथा च सर्वथा भिन्नता
द्रव्यस्य न अथवा घ्यस्त घ्वस्तामिति प्रतीत्यापत्, स्मरणायभावस्य
प्रत्यक्षास्यापि चाविमवादित्वनिश्चयाभावेन प्रामाण्यानवगमप्रसङ्ग
एव सति दुर्निवार । इदं मदीयमित्यादिव्यवहारोच्छेदप्रसङ्गाच्च
स्पष्टैव बोधरता म्यवाक्यसिद्धा विगम्बरता चापद्यते । ननु
सोऽयं बहून्साधनं स एवायं जिनदत्त इत्यादिविधं हि प्रत्यभि

पानमुच्यते । व्याहत चेद प्रत्यक्षमेव, यतो महानसीमा
वह्निमाधनो धूमाश्च अयश्च पादतीय इति कथं
तयोरयम् ? । तथा सति च कथं साज्यं वह्निमाधन
इति पानमशप्नुयात् प्रामाण्यभूमि ? । पूव हि यं जिन-
दत्तगरीरे वयवास्ने नाधुननि कथं तत्रापि स एवायं जिनदत्त
इति स्यात्प्रामाणिकं सलाप ? । तथा च निर्णान्प्रामाण्यस्य
लक्ष्यस्य बाध लक्षणमेव दूषितं स्यादिति । स्पष्टा अप्रामाणिकी
प्रत्यभिपन्नति चेत् न आद्याया तज्जानीय एवायमित्यादिवत्पलाचनन
दृष्टपूर्वसजानायताया प्रान्त्य च तत्रभिधानाभिधमनाया तात्पयात्
कथञ्चिदभेदाभेदाद च न कथञ्चनाप्यसङ्गतमेव, कथमयं
थोपलक्षणाहं यानादिव द्यवहियमाण युक्नियुक्तं स्यात् ? । न
च वाच्यं वासमानिकानुभवातीतानुभवस्मरणसङ्कलनारूपस्यतस्य
प्रत्यभिपानस्य कथमिव भिन्नत्वम् ? । तथात्व च द्वीन्द्रियादिग्राह्य-
विषयानानाना स्मृतितर्क्यादीनां च भेदेन भेदेयता विचाररत्ना
प्रसङ्गादिति चेत्, मत्स्य, परं भिन्नानुभवो भिन्नमनुभूतस्मरण
च यत्र युगपदुदपादिपाता यद्यपि, तथापि न तत्र प्रत्यभिज्ञान-
स्योद्भव, किन्तु ज्ञानद्वयस्य भिन्नस्यवति पथवता प्रत्यभिपानस्य ।
अत एव चालोका वह्निव्याप्या धूमवाश्च पवत इति मतोरपि
स्मरणानुभवयोर्नानुमाप्रथा प्रथते । न च द्वीन्द्रियादिपरिच्छेद्यमेव,
प्रत्यय स्त्रविषयनिदचयत्रिधानप्रत्ययत्वात् हृषाकाणा । परिमाणा
दिनिश्चयोऽपि यथास्वमेवति न द्वीन्द्रियादिविषयग्राह्याधिक्यम्,
स्मृतितर्क्यादीनां च नवश्रीभूय विषयसदन विनिष्टं नमस्ति, यन
पृथग्ज्ञानाङ्गीकारप्रसङ्गन भेदेयता विनीयेत । केचित्तूपलक्षण-
मिदमित्याहुः । तथा चायनानसयागऽपि नव क्षति । न केव
साजायन प्रत्यभिज्ञानस्य मिद्वी वजात्यनायदपि किं न सिध्यदिति

साध्यसत्ता निश्चयते, अजातायां च स्मृतौ न कथङ्कारमपि दष्टसाधनस्यापि निश्चितसाध्यसाधना, व्यभिचारिवस्यापि सम्पद्यतऽनुमाप्रथेति, तस्या अप्रामाण्यं च विषयमनानादिव कथं तस्या जातमनुमानं प्रामाण्यभायमास्वेदेत् ? । आस्तामयत्, स्मृतेरप्रामाण्ये नैव ध्याप्तिरपि निश्चिता । यतो नहि दष्टमात्रं धस्त्वालोचनेन ध्याप्तिनिश्चितं, किन्त्वनयथाभावित्वग्रहान्तिना । तथा च विना स्मृतिमप्रामाण्ये वा नभ्या, कथङ्कार एतः ? । तत्त्वतस्तु तस्या अप्रामाण्ये प्रत्यक्षास्यापि नैव प्रामाण्यनिश्चयः, यथावस्तुत्वस्य तयैव निश्चयात्, तन्न स्मृतेरप्रामाण्यमाश्रयणीयं भावप्रामाण्यविधानकरमिति । प्रथमिज्ञानस्याप्रामाण्ये तु नव प्रथयितुं पराक्रमतऽनुमानप्रथा । यतो दृश्यमानसाधनस्य दष्टपूर्वसाधनसमाप्ता यावन्न निश्चिता, तावदुद्धृतधूलिधूसरनभोभागदशनादिव न व्याप्तिस्मृतिः, आत्या स्मृतौ या न प्रामाण्यम् । न चैकत्र लूनपुनर्जातिसंज्ञादावप्रामाण्याधलोचनेन सद्यप्रानादवास आत्मयाश्नामवतामहं कर्तुं, अथवा प्रत्यक्षाणामपि द्विचन्द्रादीनामनताना लानात् सर्वेषामपि तथात्वापातो दुर्निवारः समापतन्वेन निरोध्य ? । इन्द्रियदोषाद्भवानि तानि चेतनतानि प्रत्यक्षाणि, तर्हि प्रत्यभिज्ञापीय पूर्वापरविचाराभावादिति निश्चीयताम् वा हानि ? । पूर्वापरक्षणविशिष्टता भिन्नेति चेत् किमाह ? न तावता विशेष्यनागो वशिष्टघनात्मात्रण, तथा च सर्वथा भिन्ना द्रव्यस्य न अथवा ध्वस्त ध्वस्तमिति प्रतीत्यापत्तेः स्मरणाद्यभावस्य प्रत्यक्षस्यापि चायिसंशान्तिनिश्चयाभावेन प्रामाण्यानवगमप्रसङ्गश्चेन्न गति दुर्निवारः । इदं मदीयमित्यान्वियहरोच्छेदप्रसङ्गाच्च स्पष्टैव धनेचरता स्ववाक्यसिद्धा दिगम्बरता चापद्यत । ननु सोऽयं वदन्निमाधनं न एवायं जिनदत्त इत्यादिविधं हि प्रत्यभि

कथं च विना तर्केण व्याप्तिग्रहापि देवानाप्रमाणाम् । यथा न
 हि महत्कारणानुमानमात्रं व्याप्तिनिश्चयवत् । यद्यप्यपि पार्थिवत्वेन
 ग्राह्यत्वानुमानापातात् । किन्त्वविनाभावनिश्चयनरं व्याप्ति
 निश्चयः । न चामौ विना तर्कमियदस्यमभ्युपया प्रामाणिकता
 तवस्य । अप्रामाण्ये च तस्य मुतरा व्याप्तरप्रामाण्यापत्याऽनुमान-
 मानप्रामाण्यवच्छेदः । साऽपि तर्कोप्युहापरनामधयो नातिरिच्यते
 मतिजानात् एतस्य मनोजानरूपवादः । न च वाच्यं विचाररूपा य
 न तु ज्ञानरूप इति । तथा सति ज्ञानमात्रस्यैव प्रयत्नादस्तथावा-
 पातात् । यथा हि स्मर्या जानामीति स्मरामीति स्मारयामीति
 ज्ञानुभव स्मरति निश्चय तथैव तर्केण वेत्तीति तज्यामीति प्रत्य
 चनारितस्तर्केण तर्कं वेत्ति मुप्रमिद्धस्वस्वानुभवान् स्पष्टवाभ्युपया
 तर्कस्यापि स्मरित्वं ज्ञानरूपता प्रमाणरूपता चेति । तदेवविधस्त
 र्कोपि नातिगतं मतिज्ञानस्वरूपम्, हृषीकमनानिमित्तत्वात् तन्स्व
 रूपस्य च मतिज्ञानत्वात् । यत आहु सद्ग्रहकारिपादा - तदि
 द्वियातेद्वियनिमित्तं मिति । तथा साध्याविनाभुवा हतो
 साध्यनिश्चयरूपमनुमानमपि मतिरूपमेव प्रतिपादिताया एव युक्ते,
 न चानुमानमप्रमाणम्, तथावचनस्यैव अनुमानाप्रामाण्येऽप्रामाणिक
 त्वेन अनुमानप्रामाण्यधीव्यात् । नत्प्रमञ्जनमपि परया नाप्रमाणेन,
 पयनुयोजनमपि नाप्रामाणिकेनाऽमता वा गगनकुमुदल्पन ।
 अथच-न स्याद्वचनीयं वाच्यमपि, प्रामाण्यं चन्नाभ्युपगम्यनेऽनु
 मानस्य, पराभिर्माद्य सावधानता शुद्ध्या वा नभिसाधाय तत्प्रया
 गस्य मदा मत्तवचनं वापत् । वार्ये च न जीवजीवनप्रगुणजीवन-
 पानादिका क्रियापि विनाऽनुमानप्रामाण्यवादम् । न च सप्तम्या
 तत्र प्रवृत्तिरनुभूयते यत् सप्तम्यात् स्यात्प्रवृत्तिः न च मशयाप्यभाव
 प्रामाण्यस्य घटाभाटिमातीरत, स्मतिरपि च नाप्रतिप्रचय

चेन्न तस्याप्यनुभवस्मरणवसङ्कृन्नारूपत्वात् । दष्टे महिष स्मृते
 च सांश्यादिना गोपिण्ड वचिश्चात्रगमे च स्पष्टमेव विनाती
 याय गोपिण्डादिति भवेदिति पानम । न च वचिश्चात्रगमश्च
 वथमिति वाच्यम्, पिण्डद्वयधर्मात्रोत्रनाया तस्य स्वतो भानान् ।
 न रूप रमता विजानीयमित्यशोपयुज्येत प्रमाणात्तरेणाभावस्य
 साजात्याभावबोधनाभ्युपगमऽपि वैजात्यगताबोधन तु मनसव
 विकल्पनीयम् । न च साजात्याभाव एव वैजात्यमिति
 तत्तदभावेन बाधनीयतामापद्येत, तस्य निषेधमुखनव बोधनान् ।
 तथा च स एवाय जिनदत्त, तज्जातीय एवाय गोपिण्डो,
 गोसदशा गययो, गाविजातीयो महिष इत्यादीनि सवाण्यपि
 प्रत्यभिज्ञानाद्यव । एतदपि मतिज्ञानमेव, पूर्वानुभूतस्येदानी
 मनुभूयमानस्य च सङ्कलनारूपत्वेन श्रुतभिन्नतयद्रियानिद्रि
 योद्भवत्वेन चेति । तर्कोऽपि न व्यभिचरति मतिज्ञानताम् । यत
 स्त्रिजालीरलितसाध्यसाधनाद्यात्मज्ञानरूपो हि स । तच्च
 क्वचिन् बहूनिधूमादौ ज्ञानपञ्चवेनानुपलम्भद्वय-साध्योपलम्भना
 धनोपलम्भ-साध्यानुपलम्भ-साधनानुपलम्भात्मकेन । न चतत्त्व-
 मवग्रहाद्यतरा ह्यपीना निद्रियसाधनमतरा च । न च वाच्य तत्र
 स्यामानतव युक्ता, विवल्पदृष्टत्वात्तस्य । मयाधीना हि मानप्रा
 माण्यसिद्धि । न चास्ति मेयमस्येति । सवथाऽमता क्षणशङ्कावाग-
 न्नुभुमवध्यास्तनघयादीना विवल्पाविषयत्वेन सवथा विवल्प
 स्याप्रमाणत्वाभावात् । अथच्च-असति तवस्य प्रामाण्य वचङ्कार
 व्यवस्थाप्यत व्यवस्थाप्रियरपि प्रत्यक्षस्यापि प्रामाण्य, प्रमेयाध्य
 भिचारित्वज्ञानरूप हि तत । न च विना तर्केण यथावतिश्चीयते
 च तत । न च दष्टेऽपि प्रत्यक्षेण विषय तवगूयो ज्ञातुमलम्,
 इष्टानिष्टाभयानुभवादिमत्तादिप्रत्यक्षवत्तस्याविश्चित्करत्वापत्ते ।

विधितम्—यथापमान तावन्न भिन्न प्रत्यभिधानात्, गादस्यज्ञान
 मात्रतया भिन्नत्व तु यमादयम्यापि हनु वाच्य स्यादयमपि तत्र
 भावधानाच्चेत्तत्र तत्र यमादयम्याभावादेव न तत्र वि निवृत्तयन ?
 प्रवृत्तिनिवृत्तयनत्वे चत् अपर त्ति त निवृत्तिनिवृत्तय प्रवृत्तिनि
 वृत्तयन चापि । मादयम्यानात्प्रधानत्वमप्यस्य प्रत्यभिधानत्वमेवा
 वगाहन धमप्रत्यभिधानन धमिप्रत्यभिधानात् तन्नानिरिक्त पूर्वो-
 षणादुपमान [न] ता तत्रतभावविचारार्थपि युक्तियुक्त । एव-
 मर्थापत्तिरपि त भिन्नाऽनुमान तर्काद्वा । तथा च तत्र कथरित
 पदार्थापिपत्याभावपि न क्षति । न च विचारानुमानामभ्युपगम्यत
 सा, विचारवशा च तत्रबगदुद्भूयती मा न तर्कादतिशायिनीति ।
 तर्कज्ञाननुभूनेपि वस्तुनि वस्तुधमपर्यालोचयाद्भवयव । न च
 सवयाऽपि प्रवृत्ताऽर्थापत्तिरपि, अयथाऽनुपपन्नाऽर्थोऽदृष्ट वस्य
 यत्तदुपपादनमियवल्क्षणा धाऽर्थापत्तिर्नानुमानप्रथामतिप्रामति,
 अयथाऽनुपपन्नहेतुप्रभवत्वात्तस्य, ध्याप्रयाद्यप्रतिमन्धान पाटवा
 दवति । भवति ह्यभ्यामपाटवादव्यत्रापि स्फुटताम तरेणाप्यवग्रहे
 हयोरपायाद्भव । न चतावताऽवग्रहेहयोर तरेणवापाय इति
 निश्चेतु ाक्यम्, अनवगृहीतस्यहाविषयमनीहितस्य चापायविषयं
 समवतरातुमवाक्यत्वान् । तद्वदत्रापि पक्षधमताव्याख्यादिना
 मुत्प्रेवस्फुटताभावेऽपि तानुमानभिन्नता स्याभिग तव्या । तत्रवतस्तु
 हेतुपक्षवचना भवमेवानुमानमपि ध्युत्पन्नानपेक्षयाच्यतऽनुचाप्र
 धान । न च सवयाऽत्र न तदुत्पत्त, सच्छन्तोल्लेखाभावस्त्वनुमा
 नेपि सम एवति नाभिनिवृत्तव्यमर्थापत्तिप्रमाणपाथक्य विचार-
 विचारत् । यच्चोच्यते यद्यथापत्तिर्नुमानत्पा ममभिगम्यते, त्रि
 त्ति नत्राभिमत याम्य ? यत्र गृहवृत्तित्वाभावन देवदत्तस्य बहि-
 र्वात्तित्वव पना ह्यर्थापत्तिस्तत्र न गृहवृत्तित्वाभावो हेतुनयाभिप्रतु

युज्यत इति व्यभिचरन्तीति प्रत्यास्यायत चेन्न विमाह, न हि यावदनुमानस्य प्रामाण्यमाप्नायते आम्नाययद्विभि, नितु यदेव सद्धेतुप्रभव नि शपदोपापाहित तदेव । व्यभिचारित्वान प्रतिवधव चेत्, प्रत्यक्षस्यापि न न तथात्थ ? व्यभिचारित्वस्य तयात्वात्सन्धागादिति चेत् अत्रापि न यावदनुमानस्य व्यभिचारित्व प्रतिवधत व्यक्तेस्तप्रतिसंधाने तस्या एव प्रत्यक्षव्यवित्त प्रामाण्य भवन्न नगापि निवायत । १ लौकिक नाभ्युपगम्यतेऽनुमान, किं त्वतीन्द्रियात्मादष्टादिमाधवमिति चेत् तत्पि चत् सद्धेतुप्रभव मभ्युपयमेवाविसवादिपदार्थाभ्युपगमनत्पर । असद्धेतुप्रभव तु लौकिकमपि नवाभ्युपय विचक्षणरिति । यो त्रीकिय जेवात्तरयाभेदो भि प्रता बुद्धिमद्भिरतीन्द्रियसाध्यवे प्रतिवधप्रतिपत्तेरिति चेत् न मा चेत, व कथयत् प्रमाणभावनामस्य पर गत्यादिनाऽतीन्द्रियस्यापि मनसा लक्षणाद् । यदि प्रतिवधप्रतिपत्तिस्तथावितथा तथा वाऽवितयताऽस्य, यनाभ्युपगम्य नाम्य प्रामाण्य ? । अतीन्द्रिय मन इति तद्विषयकस्यास्य प्रामाण्यानभ्युपगमे नव रात्री पिधम गृहद्वारमपहरणबुद्धे प्रत्यक्षाभावाच्चौरस्याप्रत्यक्षत्वात्, विहिते हि चीये प्रत्यक्ष भावान् वात्तमानिकत्वात् प्रत्यक्षस्य, कल्पनापि विनाऽनुमान न प्रभवत्युद्भूजितम् । न च वस्तूना स्वच वाच्य, विगिष्टचित्नादिना स्वत्वस्यानुमेयत्वादेव । निश्च-विनाऽनुमानप्रामाण्य थथ स्वप्रसू सद्भाव वेति स्वप्रसव वा ? अवेदन चागमा स्पष्टव का दिशि मता । तथा च न स्मृतिप्रथमिनाततवानुमानानि मतिनातम-तिगरत इति तत्तम् । ऊचुदगातूचाना अपि- मति स्मृति मजा चिन्ताऽभिनिवाध इत्यनर्थातर' मिति । ननु मा भवन्तु स्मृत्यादीनि पूर्वकियुक्तेमयतिगायीनि, परमुपमानादीनि तथा भवन्ति १ तिगास्ति गवयानि गप्रणापीति चन, मा हि त्वग्विम । यतो

(याग्य) वह्नित्वमाध्यस्य, मृतादेरपि तथावत्पनप्रमङ्गात् ।
जीवन च गेहादशननव सदिग्धताभूमिमारुढम, ततस्तद्विशिष्टमपि
न गहावत्तित्व वह्नित्वमाधनायात्, सदिग्धविशेषणत्वेन हतो
भागासिद्ध साध्यसिद्धरपि सप्रत्यूहवादिनि । तदपि न समञ्जसम् ।
यना यदि तावज्जीवनमेव सदिग्ध तर्हि कथमथापत्तिरप्युमञ्जत ? ।
न हि गहाभावमात्रेण देवदत्तस्य वहि सद्भावो निश्चीयते कल्पना,
किन्तु जीवनस्य कुतापि ज्यातिपादिना निणय एव, । तथा च
कानुमानऽपि क्षति ? यतो जीवन निश्चिते गहावत्तित्व गमयदेव
वह्नित्वम, जीवत परिगितक्षयवत्तित्वनियमात् । एव चायु स
हावत्तित्व गहावत्तित्व वह्नित्व साधयेदेव, वह्नित्व
सन्नेह च न हिमपि क्षीयते न, सदिग्धस्यव साध्यत्वेनाम्नायमान
त्यात् । प्रतीत च न स्यात्साध्य, “अप्रतीतमगिरावृत्तमभीप्सित
साध्य”मिति [प्रमाणनयतत्त्व०] वचनप्रामाण्यात् । गेहावत्तित्व
नायथानुपपत्तिरेव वह्नित्व साधयेत् । तथा वय गेहाभावो
वह्नित्व साधयेदित्यपि निरस्तमेव । न चात्र तावयिना
व्याप्तिरपि जीवत कुत्रचिद्वत्तित्वनियमाद् गेहावत्तित्व वा अध्यय
सिद्धमिति पारिध्याद्वह्नित्वसिद्धि सिद्धिसौधमध्यारोह ती
नानुमानादर्थापत्त्या विलम्बयितु शक्या । अयच्च-कल्पनापि
नियमावता स्यात् अथवा वा ? । आद्ये, रपष्टमनुमा, अत्ये, न
यथायता । न च वाच्य श्रुतादेरपि कल्पना तु भवति, लिङ्गत्व
त्वध्यक्षादेवेति । लिङ्गस्यापीतरप्रमाणसमधिगम्यत्वाऽऽम्नायात्
तत्त्वतो लिङ्गनिश्चयस्यवानुमानहनुत्वात् । अत एव न लिङ्गमेवानु
मानहनुतयाऽऽम्नायत आम्नाये, किन्तु लिङ्गज्ञानमवति न श्रोतार्था
पत्तिवल्पनायामपि क्षति । तत्त्वतस्तु तदादेवार्थापत्तिभावे न कोऽपि
विराध । उभयमप्यतमतिमानमिति तु निर्णीतमेवति । अभाव

भाव इति चेत्, न, विच्छिन्नगुणाम्यव कुतुम्बत्त्वात् तदा
सुमन प्रतिपादयितुं शक्यत्वात्, परं भवद्भिस्त्वचितनीयमेतत्
यदुक्तं—न प्रतियोगिज्ञानमित्यादिरियमेव कथमापादनीयम् ? नात्र
गगनकुसुमं न वा तमो द्रव्यमिति, प्रतियोगिनारेवाभावात् । अत्र
नत्र प्रियावपि वेद्यभावस्यैव प्रतीतिः । न चाभावस्यातिरिक्ता-
त्वाभावे कथं कष्टवादिर्हिते भूते तदागता निरदृशुता प्रवर्ति-
रिति वाच्यम्, न तत्र कष्टवात्सिद्ध्यायाऽनन्तामयत्वात् तथा प्रवर्ति-
विन्वन्नुभवमिदं एव गाना यप्रवृत्तिनिर्वाह्यत्वात्, कष्टवात्सिद्ध्यात्
तु श्रियत एव, तथा दृष्टपथोऽपि प्रवृत्तिर्जायते निरदृशुता । न हि
पथि प्रवर्तमानो यावत्परिष्ठाभावगवकं ययति, नित्वरिष्टं दृष्टं
सम्भावितं वा निवृत्तं दति तथाऽन्वयारं च कष्टवादीनामनरथां
निरदृशुताप्रवृत्तिवारणता भिन्ना प्रत्यक् वाच्या अनन्तवारणता च
निरर्थकव मति स्यात् । अस्माकं तु कष्टवादीनां निरदृशुताप्रवृत्ति-
विधानकल्पनि सुमहत्लाघवम् । न च कथं प्रतिबन्धमर्गाभावस्य
जनकत्वेन लाघवं भवतामपीति । न नूतनया कल्पना गवत्रापया
मित्यादस्याः । तथा च स्पष्टमव लाघव, भावाश्रितत्वं तु सम्प्रति-
पायमानाभावस्य हि भिन्नत्वात् श्रितत्वं विषयवृत्तयः वा ? । अत्र,
भिन्नवायागादुपाघातः । अन्त्यं तु स्पष्टवाधिवरणात्मकता । न
च वाच्यमभावस्याधिवरणात्मकत्वे स्यात्तनेन पातऽधिवरणं ।
तद्वृत्तिरणाभावाऽपि पायतं तनति । सद्धस्ययप्रत्यक्षऽपि सद्धस्याप्रत्य-
क्षाभावदन स्याद्यमाने आम्नादौ रूपानाभाववत्पपत् । न हि
ज्ञेनाधिवरणे भिन्नं वा, यद्यदिन्द्रियवद्य तत्तन यद्यत इति नियमस्तु
सामान्य एव, कथमयथा ज्ञातं घटमात्रे कुतूहलानिनापि प्राच्यत
पष्टन वेनापि कुतूहला नायमिति प्रतिवक्षा न तत इत्थं वाच्य-
मभावस्य भिन्नताविधानम् । तथा च कथमेवाभावस्य भिन्न

प्रागभावप्रध्वसाभावयोरतावमतिकारपालरूपताऽनुभूयते । न च वाच्य भावावेव तो कथमभावौ, भिन्नस्याभावस्यवाभावात् । यस्मिन्नेव ण घटाकारो भूतपूर्वो भूतपूर्वो वा स एव मृदास्यो भाव उभयत्रापीति । तत एव च प्रत्यभिज्ञापि मद तस्या अय, तस्य वेय कपालद्वयीति । अत्यन्ताभावो नाधिकरणान् सवथा भिन्न, तथा सत्यधिकरणानवगोकिनोऽपि तदग्रमप्रसवने । न च वाच्य व्यति रिक्ताभावाभावे कथमत्र घटाभाव इति प्रतीतिरिति केवलस्य भूतलस्यावगवनाभिप्रेता दशनमात्रेण तथोच्चारत, अयथा कथमनतात्यन्ताभावे सत्त्वे केषाञ्चिदेव प्रतीति । ननु तज्ज्ञाने प्रतियोगिज्ञानस्य कारणत्वमिति चेत्, न, तदपि प्रतियोगिनामप्य नेकेषामस्त्येव ज्ञान भूतपूर्व, पर यदेवाभिप्रेयते न दश्यते च तत्तदा तदभाव प्रतीयते अतिरिक्ताभावे घटपटादिवद्विश्लेषेत स्वतत्रम् । न च स्यात् प्रतियोगिज्ञानापेक्षा, अयच्च अभाव स्वरूपेण स्थाप्यु सामादधीत तत्रायतरेण वा सम्बन्धत ? । आद्ये, स्पष्टमेवाधिक रणात्मकत्वम्, कथमयथा स्वरूपेणावस्थान तत्र ? । न च भिन्न प्रमीयते । अयतरेणावस्थाने तु स्पष्टवाभावताक्षति । अयच्च अभावस्य गधादिनूयत्वाभ्रात्र घटाभाव इति ख्याप्यते भवद्विरपि घटसत्त्वत्प्रशायाम् । यद्वा-घटी न घटाभाव इति । तथा चाभावा- भावस्य भावरूपतापत्ती कथङ्कार निर्वाह घटे गधवत्त्वादेरिति चितनीयम् । ननु भवतामपि भावे गधादिनाभावे इति कथ उभयरूपत्वाद घटादेरभावे पि गधादिमत्त्वप्रसङ्गादिति चेत् सत्य यथा हि घट विद्यमान रूप न रसादिमत्, न चापि रसादिरहित भिन्नदेगानवस्थानन, तथाऽभावस्याप्यङ्गीक्रुयु, को विराध ? । तत्त्वतस्तु नाय नियम एव प्रामाणिकाऽभावरस्यव व्यतिरिक्तस्या- भावात् । ननु गगनबुसुमादिस्थले किं वाच्यमभावस्यातिरिक्तस्या

प्रत्यक्षादिना विमिव भिन्नेन प्रमाणेन ? । न सम्भवस्य सवधा
 प्रामाणिकता विसरादस्यापि दानादतथाविधन विहितस्य तथा-
 विधस्य तु षट्कभ्यागात्तथाभवने न प्रमाणात्तन्ता । अथवा
 घतताभ्यस्तव्याप्तेरतरापि ध्याप्तिस्मृतिमनुमानापन अभ्यस्त
 रूप्यवादेश्च झटिति गत्यतरत्वावधारणशानाच्च व्याप्यवप्रहेहा-
 दिवित्तोपापत्तेश्चाभ्यामसस्त्रतबुद्धि विनोपेणावगमात्त नानान्तरम
 भ्युपगमन । अथवा परताद्या प्रत्यक्षादीनामपि भन्ता भवयु ।
 यद्वा—सम्भवस्य पाथव्याभिगमे न कान्तिघ्ना हानि कमजाया बद्ध
 कथञ्चित्तथात्वात् । कथं च बुद्ध कमजवमिति चेत् अभ्यामेन
 पाटवापत्तध प्रथम न कथञ्चनापि नङ्गतिहीनता । प्रमाणप्रमय
 व्यवस्था तनुभवानुरोधनव क्रियते अनुभवप्राथम्य सर्वभ्यो
 दुस्तरत्वात् । अनुभवश्चाभ्यासन बुद्ध पाटवोपत्तम्भ स्फुत्तर
 एवति । ह्रस्वदीघात्पिान च यद्यपि न प्रत्यक्षम, एवतरत्तान पि
 तथानानाभावान परद्वान एव पूर्वनातस्य द्वयोह्रस्वदीघयारवन
 रेणाध्यवसाय । न च परद्वानाज्जहसि पूर्वदष्ट विद्यते न वा
 पूर्वत्तानकात् परवन्तुनो दान अध्यवमितिश्च समुदितयागिति
 भिन्नमत्रापेशिकमभ्युपगमनीयमित्युच्यते यत् । तदपि नव समञ्ज
 सम् भागमवात्तस्य । यत् परिमाण पूर्वस्याभतदिता दयमानव
 स्तुपरिमाणान यन् वा त्रिक वा ततस्नत्तमात् ह्रस्व वा त्वाध
 वेति प्रतिपत्तो पश्चात् द्वयोगपि स्यात् ह्रस्वता यदि तनापि
 दृष्टिपथमायाति महदिति नतावता भिन्नप्रमाणता । अथवा परम-
 महीयसा लधीयसा वा यावद्द्वान न तायत् पूर्वस्य न स्यात्प्रिया
 निणये वा प्रामाणिकता समूहालम्बनवद्यावज्जाननिर्णयदावता
 तस्य । तथा च क्वापि निणया नव भवति महीयसो लधीयसा पि
 च दानस्य भविष्यत्या सम्भावनन निणयाभावान द्वयातिणय

प्रमाणता ? । अयच्च-ज्ञाने घट पूर्वं पश्चात् केनचित् पृष्ठस्तत्र पटो न वेत्ति, तथास्यैवति द्रष्टा-नेति । भवता हि मते भावस्याय विषयोऽधिकरण च परोक्षमिति बध्नुः स परिच्छिन्नात् तत्रत्य पटाभाव प्रतिपादयेच्च । अस्माकं तु घटस्यैव पटाभावरूपत्वात्परिच्छेदे एव गतायता । अयच्च-अभावाभावस्य भावरूपत्वात् घटादयोऽपि भवतामभानप्रमाणविषया एव न तु प्रत्यक्षादिविषया । यथाऽभ्युपगम्यते 'प्रमाणपञ्चक यत्रे'त्यादि भवद्भिः । अयच्च-भावाभावोऽभाव इति स्वीक्रियते । तथा चाभावेनैव प्रमाणन भावास्तदभावाश्च यद्यवगम्यन्ते, स्यात्तदा तस्याभावावगन्तृत्वम्, तथा च प्रत्यक्षादीनि निरर्थकायेव अनेन भावानामप्यवगमात् । विप्रतिहृत्यते च 'प्रमाणपञ्चक'मित्यादि तथा सति । अयच्च-अभावेनाभावावगम कथं न द्वियादिना ? तस्य प्रत्यक्षत्वाच्च । न च वाच्य प्रथमं गन् परिच्छिन्नादमत्तु न तेन परिच्छिद्यते, किं त्वभावेन वेत्ति तथा सति तस्य मानमत्वाभ्युपगमात् । अस्तु चेत् कथं नेन्द्रियविचारमन्तरा मानसमपि च प्रत्यक्षमेव व्यावहारिकमिति कथमभावस्य भिन्नमानता ? । तन्नाभाव प्रमाणान्तरम् । कथं तज्ज्ञानमिति चेदनुमानादिना भवतु । तथा च धूमाभावादि साधनमपि यद्द्वयभावादिहेतुना व्याप्तिपुर सर भविष्यति । भविष्यति ब्रजात्यादिज्ञान गतगुद्धिभावशब्दादिज्ञान चापि यथायथ स्वस्वज्ञानसाधनसहकृतालोचनात् स्पष्टं भविष्यति । व्यापाराभाव मात्रत्वं च भवत् अथवा भवदीयाभ्युपगमानुमायित्वे स्वीकृतव्यम् । न च प्रत्यक्षादीनि भिन्नानि ज्ञानपञ्चकात्, न चानुमानादीनि मतेरिति नाभावस्याप्रतिपादनेन यूनता प्रस्तुतसूत्रस्येति । सम्भवमपि च मान न भिन्नतामहति । अवयवसङ्ख्यावगमरूप हि तद् अयान्तरतया न चानधिगता सा जायते, अधिगतत्वे च तस्या

क्वयुक्तिरुपापान । बलस्य शायिवतामिद्धौ च पारिगप्यादव
 चतुणां क्षायापगमिकता । आद्ये माहापगमात्तमूलत्वाज्जातावरणस्य
 सर्वदाऽवाक्यबलादेतद्वेदननियमान् बललोपलघिनियमाच्च नतानि
 शौपगमितानीति तु पूव निर्णीतमेवौपगमिवद्व्याख्यानावसरे तत्र
 भूयश्चक्ष्यत । ननु च मतिश्रुताद श्रमेणापगमासा यथावथञ्चिद
 अस्ति वा प्रयोजनमिति । विद्यत एवेति नम । किं तदिति श्रृणुन
 मात्रधानीभूय-पञ्चस्वपि ज्ञानसु मतिज्ञान तावत् स्वाभाविक
 जीवस्य चेननाम्पत्त्वान् । गप्याणि तु ढरोपदेशाद्यापशमभयबिभेष
 निबन्धनानि श्रुतादीनि । न च वाच्य मतिज्ञान ज्ञानादिद्वियाति
 द्वयनिमि , इन्द्रियमनासि स्वाऽवाप्तपर्याप्तभाक्त्वम्यद्वयपयाप्तस्य
 वा केवलानाद्वियाणीति कथं स्वाभाविकं तत्र कथं वा हृषीकाप
 र्याप्तम्यापि जीवस्यति । यतोऽनिन्द्रियशब्दन मनाज्ञानमाघनान् च
 द्वयमपि गृह्यते गुरशब्दव्यपदेशेन तज्जापनात् । न चतत् स्वमती
 पिकाविजृम्भित, यदाहुभाप्यकारमादा - अनिन्द्रियनिमित्तं मना
 वृत्तिराघनान् च' इति । स्वोक्तव्यमतदेवम् अथवा जीवम्या
 पयागस्वभावव्ययापत्ते । उपयागश्च न साकारानाकाराऽय ।
 न च भवतीयनीत्याऽनाकाराब्दाख्ययदानमम्भवोऽपि । प्राक्ते
 शल्या तु दानेऽप्यचशुदर्शनस्य क्षयद्विषयदानं द्वयमित्यथाख्यानं
 तत्र सम्भव स्यादेवेति । न चतत् सिद्धानाननुपाति । यत् सिद्धा
 न्तेऽपि सिद्धातितमेव जीवम्य ज्ञानज्ञानयारप्रतिपातित्व पर्याप्ता
 पर्याप्तलक्षणयोरमयोरप्यवस्थया । तथा चानौ मतिज्ञानमवापय-
 सनीयम् । न च वाच्य यथा मतिज्ञान स्वाभाविकं तथा सञ्ज्ञाया
 नित्यमाम्युपगमात्तस्याश्चाभिलापरूपत्वात्तस्य चाक्षरोऽग्वरूप
 र्जात्तस्य च श्रुतवात्तदपि नित्यममाम्युपेय स्वाभाविकं चेति
 चन् । सत्य भवदीयापेशया ,सब्बजीवाण पिय ण अक्खरस्स

इति चेत्, पूर्ववन्नेव युक्तं स, अथवा तु निणयाभाव एवावनयुक्ते ।
न च विचारगूय निमपि प्रमाणमाग्रायने आम्नायविद्धि । तथा
मति प्रमाणाप्रमाणयोर्विरोधाभावाद अत्रापि । पूर्वदृष्टस्मरणेन
सम्प्रति प्रेक्ष्य तन्निर्गन्निश्चीयने तत्तथा तथारूपतया मनमेति नव
पाथक्यम् । न च प्रत्यक्षाद्यनिरियतत्याऽभावेनव केपाञ्चिच्चत्सत्ता
भवतीति वान्यम्, प्रत्यक्षेऽपि क्षयोपगमवचिन्धाद्विचित्रता दृश्यते
एव पटुपटतरपत्तमत्वादिना लावनादेरनयेषु आत्मन एववासघ्न-
दूरादिभेदन । न चतावता वाऽभिमता भिन्ना । तद्वत्त्रापि
वचञ्चिद्धिघ्नताया नु प्रतिव्यक्ति भिन्नव्यक्त्यात्मफनारूपास्त्येव
भेद इति । परं नैतावता भिन्नप्रमाणता । न चानुमानात्भिन्ना ।
तत्त्वतस्तु तर्कोऽयमित्यवसेयम् उहापोहरूपत्वाद्दस्य । स च नानि
नैते मतिमानमिति तूक्तमेवेति । इति केपाञ्चिन् पाथक्येऽपि
मतिमानात्तर्भावात् केपाञ्चिच्च पाथक्याऽभावात्तेव न मयादिनिष्-
पणमसङ्गतम् । यद्वा समान्येवतानि मतिमानात्तगनायव । एतिह्य
ववेति चत प्रमाणभूत चेतत्तत्त श्रुत आप्तोपज्ञतारवहृत्पत्याप्तस्य ।
एतिह्यस्यापि प्रामाणिकस्य तथात्वात्तेवेह वट यक्षा वसतीनि
श्रूयत इत्यादि ह्यतिह्यतयाऽम्नायत, नच्च पूर्ववद्विचारणीयम सस्य
चेच्छ ततया अप्रामाणिवत्त्वे तु'षा चर्चैव तथात्रिधस्यामटग्रहो
भूषणमव यतो भाग्तीभाभास्यता । तत्तत्पृथग्ज्ञातचतुष्वात्तगतात्
श्रुताभ्यात् प्रातिभमपि भेदमास्वदति वचञ्चनापि, प्रतिभा
हि नरनवान्त्वशास्त्रिणी प्रना तदुद्भव च प्रातिभमिति यौगि
कार्यानुगम तु मतिरव तत । यच्च योगसामध्यप्रभवतया भिन्न
रूप श्रुतम्भराप्रपाया जर्वाक्त्तनमित्यते प्रातिभतया तदापि
परमात्रधिवत् केवरात्तर्कितनीया मतिमानप्रवप एव तत् । तथापि
न नान्यमदृश्यान्वाघात इति युक्तमुक्त-पञ्चव जानानि पूर्वो

पश्चादुपयासा युक्तियुक्त । व्यवहारश्रुतनामपथ्य नतदमङ्गलम ।
 तत्त्वनास्तु 'मोद्दिओमलद्धी सुयनाण समय तु मइनाण । मुत्तूण
 दन्वमुअ अक्वरल्भो अ सेमसु" ॥१॥ [त्रिपाव०] इति
 गायप्रतिपादितो महाभाष्यकाराभिमत पथा उभयानुयायी,
 गात्रेषु चप एवाभिसमीश्रयत पथा तन एवोच्यन्न- 'विमिटठा
 वा मइभेआ चव मुय" इति । इत्यल्मनिप्रसङ्गन । उभयारण्य
 वधाय तत्त्व पक्षया श्रुतस्य पश्चादुपयासा युक्त इति त्ववि
 प्रतिपन्न पथा । श्रुतस्य मनरनतग्मुपयास विमिति चत्,
 स्वामि-का-वारण-विषय-पराक्षत्वसाधम्यात । श्रुतपक्षे मति
 श्रुतयोर्नियतसहचारित्वेन यो मतिज्ञानवान् न श्रुतवान् य श्रुतज्ञान
 स मतिमान् इति स्वाम्यनयारेक एव । न चास्मिन् प १ एकादी
 नीति श्रुतममङ्गतिमापाद्येन क्वलम्यवस्यवाभ्युपगमात् । ये च
 केव उतपन्नसि नोपनानसद्भावमामनति त तु द्वयादीया पञ्चभ्य
 इत्यव स्वीकुर्यु । तत्राऽत्र तच्चर्चा । तथा कालतो यथा मतिज्ञान
 पटपट्टिसागराणि यावदवतिष्ठत प्रतिपतित तथा श्रुतमपि । ननु
 पूर्वमुदितमप्रतिपाति मतिज्ञानमेकीयपक्षेण तु श्रुतमपीति,
 किमिद परस्परविरुद्धमिति चेदनभिगधायाऽभिसाधितद्वचन,
 यत "सामग्रओ मई च्चिय सम्मद्दिठिठिस्म सा मइप्राण" इति
 वचनादत्र मतिज्ञानाधिकारान् सम्यक्पट्टिमनिप्ररूपणा सम्यक्पट्टित्व
 च नाधिकमिति युक्तव पटपट्टिसागराणि यावमतिज्ञानस्थिति ।
 एव श्रुतेऽप्युहाम् । ननु च कथं पटपट्टिसागराण्यप्रतिपातितयाऽत्र
 तिष्ठत सम्यक्वमिति चेच्छणु-लब्धसम्यक्त्व कश्चिदप्रतिपतित
 सम्यक्व एव पयटति भवे तावत्काल, पश्चात्तु प्रतिपतेत सिद्धि
 सौध वाऽध्याराहत् । तदुक्त-"दो धारे विजयाइमु गयस्स तिन्न
 च्चुए अह्व लाइ । अहरेग नरभविअ' इतिवचनात् विजयादिषु

अणत [तमा] भागो निच्चुग्घाडिओ चिट्ठइ, अणहा जावा अजी
 वतण पाविज्ज 'ति (तदी० सू० ४२) अक्षरस्य क्वलायत्त्वेऽपि
 अक्षरान्ततमभागस्य श्रुतत्वाऽव्याहृतं श्रुतमपि मवदा जीवस्या
 स्तीति प्रतिपाद्यत सिद्धान्तं यत, ततश्च तस्य नित्यत्व स्वाभावि
 कत्व च, तथापि तस्य विशपोपयोगरूपत्वनिर्द्वयविषयावगममन्तरा
 श्रुतोद्भवाभावाभतिज्ञानजयत्वाच्च श्रुतस्य पश्चादेवोपयासा
 युक्त्विद्युक्तं । केचित्त्वक्षरादिमानं न श्रुतम्, जयथा स्पाशनादेर
 प्यक्षरानुबिद्धत्वेन मतिविलोपप्रसङ्गात् । यत उच्यतेऽपि 'न मते-
 रधिकं श्रुतं' मिति कित्त्वङ्गप्रतिष्ठादिनाप सिद्धान्त एव श्रुतम् ।
 तथा च वाच्यवाचकभावसम्पृष्टाथग्रहं श्रुतमिति श्रुतस्थानमपि
 नाध्याप्तिमिर्गतिः । अपक्षयवन पक्षमुक्तं भाष्यकार 'मतिज्ञान
 मिर्द्वयानिर्द्वयनिमित्तमात्मना नरगाभाव्यान् पारिणामिकं,
 श्रुतज्ञानं तु तत्पूर्वकमाप्तोपदेशात् भवतीति । एव च कस्मिन् जीवे
 एकादीनि मत्यादीनि आ चतुर्भ्यो ज्ञानानि भवन्तीति युक्त्विद्युक्त
 स्यात्, आहुरपि च- एकादानि भाष्यानि युगपदेकस्मिन्मात्रतुभ्य
 [तत्त्वाथ १ ३१]" इति । व्याख्यात च- "यथा कस्मिंश्चित्ज्जीवे
 मत्वादीनामेव भवति कस्मिंश्चित्ज्जीवे द्वे भवत, कस्मिंश्चित् त्रीणि
 भवन्ति, कस्मिंश्चित् चत्वारि भवन्ति । श्रुतज्ञानस्य तु मतिज्ञान
 नियतं सहभावस्तत्पूर्वकत्वात् यस्य श्रुतज्ञानं तस्य नियतं मतिज्ञानं,
 यस्य तु मतिज्ञानं तस्य श्रुतज्ञानं स्याद्वा न वति' [भाष्यम्] । पक्षे
 श्रुतज्ञानस्य नाक्षरादिका भेदास्तत्त्वव्ये शपन्त्रियरपि प्राप्तुं शक्य
 त्वात् । श्रुतं चानिन्द्रियस्थार्थो लिप्यक्षराणि च सङ्केतरूपाणीति न
 तावमात्रं श्रुतत्वम् । तथा च- श्रुतं मतिपूर्वं द्वधनेवद्वादशभेद
 [तत्त्वाथ० १-२०] 'मिति सूत्रं अगपविट्ठियरसुय' इति च
 सङ्गच्छते इत्याचक्षरे युक्तयनुसारिण । तन्नात्रे स्पष्ट एव श्रुतस्य

न हि परमान पतनात् जायते यथा तथाऽप्यपर्यायानान् नाऽपरा
यज्ञानमित्यत्रमय मतिमद्भ्रमयोरेवमित्यलमतिप्रगङ्गन । तथा
यथा मतिज्ञान परादा तथा श्रुतमपीति पाराश्वमाधमम् । तनु
च यदि मतिश्रुत परोक्ष एव, तर्हि किमयन्निद्रियानिन्द्रियत्रमस्ति
ज्ञान ? यदाभियोच्यते ' इन्द्रियपक्षवत्तमोऽस्तिपक्षवत्तम [नल्पी]
इत्यादिनि धन, न यद्यपीन्द्रियानिन्द्रियत्रय ज्ञानमयदस्ति,
अवध्यात्तात्मात्ममात्रापश्यत्यात् मतिज्ञानमेव तन्निद्रियम् । तथा
मति कथं विगद्य ? इति । प्रत्यक्षम्य द्विविध्यात् । साध्यावहागिक
स्तेन, पारमाथिक स्वध्यानीनि न विगद्य अयथा कथं तत्र
वाच्यन् मूत्रवारा ' पराश्व दुषिट त अहा-आभिनिवाहिजाण
मुयनाण इत्यादि । अयत्रापि ' इत्येव मद्भ्रुवाद् पराश्वमित्यत्र
च पराश्व इति । तथा ' आद्य पराश्व प्रत्यक्षमयत् इति
मूत्रद्वेदेनेति परमापतो मतिश्रुतया परोक्षीय प्रतिपत्तव्या ।
ननु विनायत परोश्वमभिप्रयत यत उच्यमानमेतन्नायर्हति गद्ग-
तिमिति धन अवधारयत्-अक्षस्तावतामा ' अथा रयस्यावयवे
व्यवहार विभीतके । पाराश्वे षष्ट कर्षे ज्ञान चामनि रावणी
॥१॥ अक्ष मौषयत् तुग्धे हृतीक ' [म०] इत्यनवाधप्रयता
"अथा तातात्म-गत-व्यवहारेष्विति ' मेदिनीवचनाच्च अत्र
जामा । आह्वाचामिदुवता अत्र-अस्ता जीवो अत्यध्यावणभ
वणगुणप्रिया जण ति । यद्यपि अतीन्द्रियात्ता विचम्यय
'भावाद्यद्यमिहनिमानिरप्यपी त्यात्निनीणादि [उ० ५६४]
मेक्ष इति मयतीवारस्यात्मनेपन्नानुबन्धिनो ग्रहणान् तथापि
स्वस्वार्थेकानिर्देशा भवत्यय अत्र भक्षण इत्यस्याप्यक्ष इति,
वाच्यत्वाद्वा भक्षणायकपरस्मपदिना प्यत्र ग श्रीणादिक । यस्या
पक्षेन इत्याप्यता अने पाणिनीये तथापि वाच्यत्वात्प्रायत्तापि

चतुष्पन्नतरपु त्रयस्त्रिंशत्समागराण्युत्कृष्टत आयु आरण च द्वावि
 शतिरिति द्वे त्रयस्त्रिंशत्तो, तिस्रा द्वाविशतया वा स्यादव पट्पाष्ट,
 नरभवश्चात्रिक् एवाऽत्रावगन्तव्य इति । कारणतश्च यत माधम्य
 द्वयो तथाहि-मतिज्ञान तावदिन्द्रियानिन्द्रियोद्भवम् । तथा श्रुत
 मपि 'गाडिआवगच्छि' ति जवगच्छो अ समेसु ति" च वच
 नान् । य च मतिज्ञानस्यन्द्रियानिन्द्रियोद्भवत्वस्वीकारेऽपि श्रुत
 ज्ञानस्यानिन्द्रियोद्भवत्व "श्रुतमनिन्द्रियस्याथ इतिवचनात् म्बीबु
 वति तया तु भगवत्साधर्म्येणद यथा हि-मतिज्ञानमिति द्वय
 प्रभव तथा श्रुतमपि । यद्वा-यथा मतिज्ञानमा मतरादाथद्वागम-
 नामुपजायते तथा श्रुतमपि, पौदगलिककारणतान्मण माधम्यम् ।
 तथा विषयताऽपि साधम्य द्वया । यथा हि-मतिज्ञानी-सर्वद्रव्याणि
 जानात्योयन, तथा श्रुतनायपि, तत एव "मतिश्रुतयोर्निबध
 सर्वद्रव्यत्वमवपर्याय िवति दब्बआ ण आभिणियाहियनाणी
 सर्वद्रव्याद् जाणइ ति, तथा 'दब्बओ ण सुयताणी आहेण सर्व
 दब्बाऽ जाणइ ति च पठधते । १ च वाच्य मतिश्रुतयो सर्व-
 द्रव्याणि विषय इति कथं श्रद्धय ? । घटव्यक्तितान यथा समग्रघट
 ज्ञानमनुभवसिद्धमेव अथवा त्थातरे घटोपगुणाभावाद घटा
 नयनाद्यभावाच्च, तथा यावत्पशार्थाना मतिश्रुताभ्यामपि बोधाऽव
 गन्तव्य । ननु घटपटादीना रूपिणामर्थाना भवत्वविषयता
 सवथा, परमरूपिणा धर्माधर्मादीना कथं विषयता मतिश्रुतयारिति
 चन । ताऽपि ज्ञानयवानुमादिना द्रव्याणि, श्रुत त्वास्त्यव तत्प्ररू
 पणा सप्रपञ्चमिति कथं ताऽपि द्रव्याणि नानयोर्विषय ? । ननु सर्वे
 पर्याया अप्यव भवेयुगम्या, तथा च कथमसवपयाया इयुच्यते ?
 इति चेत्, न हि सवजानीया सर्वे पर्याया मत्या पायन्ते, श्रुतेना
 वगुध्यन्ते वा तपामानत्यादिनति युक्तमुक्त्तमसवपयायेतिवति ।

स स्यादेव । यद्वा-व्याप्त्यर्थादिभोरचि स्यादेवाऽऽत इति । न च वाच्य 'योगाद् रुद्धिवलीयसी'ति 'यायोऽत्र बाधक', व्याकरण एवो पयोगित्वात्तस्य, कादाप्रतिपादिता वा सर्वे रूढा एवार्था एतन्ना यगहीना इति चेयम् । तस्मादक्षात् पर परोक्षम् । पराब्दममा नार्थेन पर शब्दनाय्ययेनायमार्थेन समासे परोक्ष इत्यादि । सत्य वचनता त्वभ्रादित्वादप्रत्यये भविष्यति, इन्द्रियानिन्द्रिययो पुंगल रूपत्वात् स्पष्टमेव तदुद्भवस्यात्मन परस्त्वम् । यद्वा-परमक्षा सम्बन्धा यस्मिन्निति पराक्षम् । इन्द्रियानिन्द्रिययो पुदगलरूपत्वेन परत्व तदुत्पन्न च तत् पराक्षमेव । यदाह-अवलस्त पागग्वया ज द्वाव्यद्वियमणा परा हाति 'ति । तदुद्भवान च परोक्षम् । मतिश्रुत पराक्ष, पुंगलजयत्वात्, व्यतिरेक अवध्यादि । यद्वा-सम्प्रतिपन्ने परोक्षे साभासत्वान् अनुमानादिवत् । न च विभङ्गस्या भासता वधेयैर्न भवदवध प्रत्यक्षस्य साभासत्व, किन्तु मिथ्यात्वमा मायाविकरणत्वेन तस्मान्नानत्व जगीयते । न ह्यवधौ स भवति, येन भवत्तदाभासरूपम् । यद्वा-परोक्षे एते, इन्द्रियानिन्द्रियोद्भव त्वात् अनुमानवत् । तदुक्त- द्वाव्यद्वियमणा परा तेण तर्हि तो ज नाण पराकलमिह तमणुमाण व ति । न च वाच्य सबधा पर्याप्ता- वस्याधामप्यभ्युपगम्यमान कथ पौंगलिकम् न च वाच्य कामण गरीरस्य तत्रापि सत्त्वात्तदुद्भव तत्, तथा मति यावद्भव तमद्वा वात् प्रत्यक्षसम्भवस्याप्युच्छ्रान्त न च कामणमति तयोपयोगता निरुपभोगमत्य मिति वचनेनादिति चेत । सत्य यथा हि तजमग- रीरोपगहीन आहागद्विग्रहणाय व्याप्रिमते तथा जीवस्वाभाव्यादेव तजसवामणाभ्यामुपगृहीता वेत्येव विञ्चित । न च को पि जीवा भिमता विद्यत वा या न जानवान्, विनिष्टक्षयापनाभा वाच्य नान्यग्नियमोपि तदेति । कामणस्य निरुपभोगव च

वा अवधिगानवाप्ररो वा तियद् वा तदाज्वधिरपि विभङ्गत्वेन परिणमति । यदाहु - "आद्यत्रयमनानमपि भवति मिथ्यात्वममुक्त्वा" इति । पारमपमपि- सम्मद्विट्टिम्स सा मइप्राण" इत्यादि । ननु च केय चातुरी यत-सम्यग्दृष्टरेय नान, मिथ्यादृष्टिवोधदक्षाज्ञानमिति ? । न हि मिथ्यादृष्टिरपि घट पटनया, पट घटतया वा वेत्ति । यद्यव सम्यग्दृष्टि स्पर्शादिक स्पर्शादितमा जानाति, तथैव मिथ्यात्वमपि । यथा च नर-वेन नरमवगच्छति सुदृष्टिस्तथा मिथ्यात्वमोहितोऽपि । तत्र सम्यग्दृष्टिमिथ्यात्वोत्तरस्मि द्रव्यगुणपर्यायाणामध्यक्षानी विनाप । विना विनाप च कथमेवस्य गानन्वमयस्यागानमिति निगद्यमान रिद्धत्यग्निपति प्राप्नुयान प्रगामामिति तेत सत्य प्रथम तावत्त्रमेयमित् यमिथ्यात्व हि मिथ्यात्वमोहनी योदयजय आत्मरिणाम । सम्यक् च मिथ्यात्वक्षयापगमादिजय प्रगाममवेगनिर्वेदास्तिनयानुक्त्वाभि-यक्तिरक्षणस्तस्वाधश्रद्धानव-रण आत्मपरिणाम । नान चाप्यात्मस्वभाव इति मिथ्यात्वाप-वृहिनात्मनी ज्ञान भलिन कुवासनया अयस्य तु नति । द्रश्यते चक्ररूपस्यापि दीपस्य काचगह्वरचि-यणव विविधप्रभाविधायित्वम्, अत एव च तस्य जायमान जावरणक्षयोपगमोऽज्ञानावरणक्षयोपगम इत्यभिधीयते अज्ञानावरणापाय मित्यादिना । तत एव चानधनिबन्धनताऽपि महापायनिबन्धन मित्यननाभियुक्तराख्यायतेऽप्य । अभिलापसादश्यमात्रेण च न भ्रमा विधेया विधानकुशल । यथा ह्यु-मत्तो-द्वरमद्व गां गामिति वक्ति यन्, नतावता तस्य स्वस्थता । स हि कदाचिज्जननी प्रीयीयति, प्रिया च जननीयत्यपीति तथाऽप्यमपि घटादिकमेव व्यपन्निमपि न तावन्मात्रेण गानवत्ता ऽप्यामाप्नुमम्, यद्वा-वदन्नपि नैव मनुतेऽसी तथा ।

गानवत्ता ? । कथं नु मनुते चेदुच्यते-ये

सत्त्वमसत्ताऽपि । तदस्य स्पष्ट एव सदमतोरविशेष इति । न च भिन्नाऽभ्युपेयतेऽभावो भिन्नाभ्युपगमेऽपि घटादेस्तत्प्रसङ्गवारणा भावति । यद्वा—यथा मत्तिकाया घटाभावस्तथैव तत्त्वादी, यथा च ततो पटाभावस्तथैव मृत्तिकादाविति स्पष्ट एव सदमतोरविशेष, मत्तिकाया कारणरूपेण घटस्य ततो च पटस्य सत्त्वे घटस्य तन्त्रादी पटस्य मत्तिकादी चासत्त्वे प्यविशेषात् । न च वाच्यं नेयमापत्ति सत्त्वायवाद इति । तत्रापि यथा निष्पन्नघटे घटाकारसद्भावे घटत्वाभ्युपगमस्तथा मृत्तिकायामसत्यपि तथान्तरे घटत्वाभ्युपगम इति स्पष्ट एव तेषामपि सदमतोरविशेषो, न स्यादेव यमापत्ति । यद्यपि अभ्युपगम्येत कारणतया सत्यं कायतया चासत्त्वं कायस्य कारण । न चैवमभ्युपगमां विना सम्यग्भावाऽप्या, तस्याद्वा दस्यमानभ्युपगमान् । कथं भवति च जात्य धाना मूयाचन्द्रमसोश्चिन्तास्य चित्र चित्रकारितति । अन्यच्च—तरेका तेन सदेनासदेव वेति प्राच्यते, तथा च वृत्तमानगुणपर्यायमात्राभ्युपगमेनातीतानागताना गुणपर्यायाणां सत्तामसता चार्थरक्षणं वृत्तं प्रतिषेध इत्यपि सदमतोरविशिष्टतव तेषामिति युक्तमेव मिथ्यात्वात्मानित्वम् । पतिपादित च पूज्यपाद — 'सदमतोरविशेषा 'न्ति 'मयमयविसेसणाओ' इति च । अपरं चामोऽयाऽभावस्याधिगणस्वरूपेण स्पष्ट एव सदवासदेव वेत्येकान्तपक्षव्याहृति । यतो यथाऽस्त्यन्ताभावे व्यपदिश्यते भूतले न घट इति नायोऽयाभावव्यपदेश तद्वत्, वित्तु नाय घट पटो वेत्यादिना सदस्तुवायेनैव गवनाम्ना । तथा सति च स्पष्ट एवकान्तमदादिष्यपदशस्तथा स्वाभ्युपगमविरोधीति । अन्यच्च—सैव हि शास्त्रेयोपादेयापक्षणीयाना हानोपादानापक्षोविधानक्षमतयापाठ्यतामहति तेषां च मिथ्यात्वात् सता यथार्थं श्रद्धानाभावाद् हेयाऽुपाददते उपादयतया अभिमन्यते

न च कथं सम्यग्दृशा ज्ञानविवर्त्यमिति वाच्यम् यता निश्चयन
 मन फलवदेव कारण प्रतिपाद्यत, कारणसम्बन्धत्वस्यैव तन्माभ्युप
 गमात्, यमाश्रयाभिममीदृशत सिद्धान्तोऽप्येव—“ज सम्मति पासहा
 त मोणति पासहा, ज मोणति पासहा त सम्मति पासह’ इति ।
 न च भवति कदाचिदप्यननाभिप्रायेण ज्ञानिनो विरसा प्रवृत्ति
 मोहाद्यरहितत्वात्तेषु तेन तज्ज्ञानमेव । न हि भवत्यधतमस
 नितरा भाभरभामितभुवनाभागे भास्वत्युदिते, तयोस्त—“तज्ज्ञान
 मेव न भवति यस्मिन्नुदिते विभाति रागगण । तमस कुनाऽस्ति
 दस्तिर्दिनकरविरणाग्रत स्यानुम् ॥१॥ इत्यादि । अत एव च
 पारमर्षोऽपि विरताना सम्यग्दृशामपि प्रालम्ब्य जेगीयत । व्यवहारण
 तु कुतूहलस्यैव जानामद्भुरकारणतावत् श्रद्धानस्यापि विरति-
 तारणतामविकलमनुसंधायाभिधीयत, तपामपि ज्ञानत्व, प्रयक्ष
 सम्यग्मिथ्यादशारध्ववसायतारतम्यानुभवात् । एतदेव सम्यग्दृशा
 प्रणमादिमत्त्व—यन्न क्रुध्मात् तथा, न च भवे रज्यति । न च
 विहायापवग परमानन्दपदमभिलषति परमिति स्पष्टव तन
 जानिताभ्युपगम्यते तेषामविरताना, देशविरताना तु स्पष्टव
 जानिता व्यवहारेण । निश्चयन तूभयमेवाभ्युपगम्यते यत उच्यते
 तेषा “वात्पण्डितत्वमिति’ । तत्त्वतस्तु ह्योपादेयोपेक्षणीयास्त-
 चात्त्वेन श्रद्धादानाना ज्ञानत्व सम्यग्दशामविरताना देशविरताना
 वाभिप्रायसौष्ठवात् । अत एव वाच्यते— सम्मद्दृष्टो जीवो जइ
 दि हु पाव समायरइ विची । अप्पो सि होइ वधा जण न
 निद्धधसा होइ ॥१॥’ इति । ‘समस्तमि उ त्त्वं विमाणवज्ज न
 वधए आउ इति च । न च वाच्यं कथमभिप्रायसौष्ठवेऽनुविता
 प्रवृत्ति सम्पद्येत ? , तस्या अभिप्राय कृत्स्नत सत्यव भावादिति ।
 कर्मनियोगादित्यनन पूर्वमेव समाहितत्वात् । सत्यभिप्राये

कुस्मिते स्पष्टमेव निरपक्षत्वं, तच्च नैव सम्भवति सम्यग्ज्ञानम्,
 यत एवोदितं प्राक् "जण न निद्वेषमा हाइ" ति । न च प्रवृत्ति
 मात्रस्याभिप्रायपूर्वकतानियमं सुप्तमूर्छितादावतिव्याप्तं । अथा
 दानीयं प्रवृत्तिरिति चेद, अस्तु न त्विच्छापूर्विका प्रतीकारतया
 वा प्रवृत्तस्तावच्छारहितव स्पष्टमेव । तथात्वं च व्यवदनिष्ठा
 सघातादिति । अत्र एवोच्यते— भवहृत्त्रयो ति । न च मिथ्या
 गामिव सम्यग्ज्ञानं भवकारणमपाठपुद्गलेनाप्यवगममापन्नं,
 अथवा तु नानातरुपि नियम इति तथा ज्ञानस्य भवकारणता ।
 यदा—यथा—ज्ञानागमं सम्यग्ज्ञानं यथास्थितार्थावभासकं यदापि
 एतन्मया ममागमस्युधिपात्राणी मत्वायेषां ज्यगत्तानां परमिथ
 व्याधिर्वद्वि विपरीतबोधनया यथास्पदतया च भवयिवावृद्धिमक
 तनुते । उदितं च "म्यादादरमायनमश्रुधानं कुरुत वाचाटता"प्य
 पुन पुननिरुद्धकुणतये 'ति । यथार्थमेव तेषां ज्ञानस्य भवहंतुत्वम् ।
 अथच्च—सम्यग्ज्ञानं ज्ञानं विरोधितत्वात्तानां भगवता च व
 र्तिनामुक्तेरनुसारेणावाप्नोति जन्म, वधते च प्रामाण्यमपि तस्यैवम
 भवने यनदनुसारि तमेव मच्च निस्सक ज जिणहि पवटय
 इतिविचारस्य सर्वशानुगतत्वान् अनृतमापिता च भगवता न
 कदाचिदपि सम्भवति तद्धेतूनां रागद्वेषमाहानां समुत्कापकविरा
 त्वात् । यत उच्यते—"रागाद्वा द्वेषाद्वा माहाद्वा वाक्यमच्यन
 ह्यनृतम । यस्य तु नत दापास्तस्यानृतकारणं वि म्यान ॥१॥
 इत्यादि । तथा च न सम्यग्ज्ञानं यादच्छिवं ज्ञानम् । न च ज्ञान
 ज्ञानसम्भवो बिलज्ञातृनानानुसारिज्ञानत्वात् । अत्र एव स्पष्ट
 म्याने पूर्वपुरुषं वैशलिनी विदन्ति, वृद्ध्या विदन्ति इ
 दुग्मनिणयं व्यपदिश्यत । एष एव च ~~ज्ञानं ज्ञानं~~
 महिमा यत नायथा यथाप्ररूपणा मिदानी ॥

एव विचित्रकमप्याश्रित्य सिद्धातम् । यदाश्रित्योच्यते—“यदाऽर्ज
 वादुक्तमधुवतमयस्तदयथाकारमवारि शिष्ये । न विष्णुवाऽय तव
 शासनेऽभूदहो ! अधृष्या तव गामनश्री ॥१॥” तथा “स्वपक्ष एव
 प्रतिबद्धमत्सरा, यथाऽयशिष्या स्वर्चिप्रलापिन । तिर्यक्तमूत्रस्य
 ययार्थवादिना, न तत्तथा यत्तव कोऽय विस्मय ॥१॥” न चैतन्
 स्वरचिप्रलपित स्तुतिवृत्तां, यत् उपनिषदोऽभ्युपगच्छतामपि
 नयायिक-वशोपिक-साङ्ख्य-जमिनीय-वेदातिना परम्पर विरुद्धा
 सहस्रश प्रलापा, आत्मायतं च तरयथाकारमयथाकारमथा
 श्रुतीना स्वस्वरचिविरचितभिन्नभिन्नव्याख्यान । विस्तरस्तु तत्त
 च्छासनशासितार्थावगमावगम्यो भदो देशनो दयते य, यन तेषा
 तनुसारेणापेया च यादुच्छिक्वानवत्त्व प्रमिध्यति-वेदा एव
 तावत् कश्चिरीश्वरप्रतिपादिता सकतका पौरुषया अभ्युपगम्यतं
 बुद्धिपूर्वा वाक्यवृत्तिर्वेद’ इत्यादिना । तदा कश्चित् स्वयमेधाना
 दिसिद्धा इति व्यपदिश्यते ‘तस्मादतीन्द्रियाथाना साक्षाद्गष्टुर
 भावत । नित्येभ्या वेदवाक्येभ्यो, यथायत्वविनिश्चय ॥१॥’
 इति । उक्तं तु शब्दपूर्वत्वमिति च यत् आख्यायते । अत्र चित्त
 नीय तावत्सर्वस्वाभिलषितसिद्धिनिबन्धनपु वदेष्वपि न स्वरूपतो
 निणय । तथस्वरविषयेऽपि न ते एवशास्त्रानुमारिणो पि कश्चिदेक
 सिद्धातमाश्रिता साङ्ख्यादिवा । कश्चित्तावन्नाभ्युपगच्छति,
 वेदातिनास्तु जगत्पादात्तरूपमभ्युपगच्छति, नयायिकवर्गपिवा
 पुनदृश्यमानचराचरजगन्निमित्तकारणतया रशीकुवति । आत्मान
 मप्याश्रित्य वेचित वेदातिन एव एवात्मा ‘एक एक हि भूतात्मा
 भते भूते षावस्थित इत्यभ्युपगच्छन्ति पतिपादयन्ति च द्विताया
 द्व भय भवति, तथा ‘नेह नानास्ति विञ्चन इत्यादि । साङ्ख्या-
 दिकास्तु जमाव्यवस्थान पुरुषग्रहत्वम तथा तादृशश्रुतिविगोयो,

जातिपरत्त्वान् । तथा वामदवादिमुक्तौ 'नाद्वन मित्यादि प्रतिपाद-
यन्ताजेकात्मत्व स्पष्टयति जावात्मनाम् । अपि च-कश्चिन्
'नि सद्गोप्य पुष्प' इत्यादिना न कनूत्वमभ्युपगम्यन्, अभ्युपग-
म्यते च प्रतिविम्बादययायन केवल भाक्तत्वम्, तदाऽय शुभा-
शुभकमणौ कनूत्व भाक्तत्व चति द्वयमप्यभ्युपगम्यते । जीवामनां
मुक्तिरपि कश्चित् पदायपटवज्ञानात् वैश्चित्तु पाङ्गपदायबोधान्,
कश्चित् ऋणत्रयापावण्यात् कश्चन ज्ञानमात्रात्प्रकृत्यादीनां
कतिभिश्चाविद्यानिवृत्तिमात्रात् इत्यवमनवधोऽङ्गीकृता । मुक्तिरपि
वैश्चित्तुभांगुभादष्टशयस्वा कश्चनैकविगितिदुःखध्वमस्वा,
करपि प्रकृतिवियागरूपा कतिभिश्च ब्रह्माभदरूपा एव कश्चन
तु विनेषगुणाच्छेदरूपा । वैश्चित्तुपुनन मुक्तिरनच मुक्तिसाधनम-
भ्युपगत मवन वाच भावनेवेति । कियन्ता दधिमापभोजनात् कृष्णा
विवच्या । एवमेव वीद्धानामपि वागाचार-सौत्रात्तिक-वभाषिक-
माध्यमिकाद्या विचित्रतमा भेदा गूय-क्षणिक-ज्ञानमात्रादि
विचित्रवासनाविभावुक बुद्ध व्याकुर्वाणा परस्परविद्भ्यव्याख्यायका
एकसूत्रानुयायिनोऽप्यवगन्तव्या । अत एवावत 'यान्च्छिरोपल-
ब्धिमन्तो मिथ्यादृ' इत्यज्ञानमेव तेषाम् । सम्यग्दशा चातीन्द्रि-
यायदग्यवनागमानुमारित्वेन परम्परागततदयसत्यताभिसधिमता
च न कथञ्चनापि यान्च्छिवत्वम् । अत एवाच्यन् 'सूत्रोक्तस्यैव
स्याप्यराचनादत्तरस्य भवति नर । मिथ्यान्ष्टि सूत्र न प्रमाण
जिनाभिहितम् ॥१॥' इति । तथा-"पयमक्वर च इक्क जा न
राण्ड सुत्तनिद्विट्ठ । सेस रोयता वि हु मिच्छादिट्ठी मुण्येय्वा
॥१॥ इति । एतदेवाभिसधाय तत्त्वं निवारिताऽयाभदेऽपि
व्यञ्जनभदा व्यवहारेण । तत्त्वतस्तु तत्राप्ययभेदाभ्युपगमानय
भेदेन, तथा च व्यञ्जनायतदुभयभेदनिवारणमेव

कारागलायमान समापयति सम्यग्दृष्टिसाधनम्, तदनुसारिणा च न कदाचनापि यादृच्छिवज्ञानसद्भाव । विवत घात एव-
 "जिणमय मह पमाण" इत्यादि । तथा सम्यग्दृशा गान
 आश्रव-बध-सवर-निजरा-भोक्षाऽनुगत्वेन यत्र तत्रात्पद्यमानं
 कल्पतेऽपवगपदप्राप्तये । एवमेव 'जमभिरष्टत्र्यक सिध्य
 न्त्याराधकास्तासा " इत्यादिना प्रतिपाद्यमान फल सङ्गच्छत ।
 रीत्यैवाऽनया सुबुद्धघमात्यस्याश्वश्रीडनेऽपि दुग्धतरपानीयपूण
 परिस्नाजलेऽपि न जुगुप्सा, किन्तु पुद्गलस्वभावचित्तन, वासुदेव
 स्यापि विदितसारासारविवेकस्य पूतिकुषितमण्डलदुग्ध
 विदारितनासिवादरेऽपि सैये न मनागपि जुगुप्सा, किन्तु
 मरकतततिरिख विराजमाना च्छदतति समक्ष प्रशसिता
 सयानाम्, यत्प्रभावाग्निशमितपूवतत्प्रशसाकोऽमरोऽपयामास तस्म
 रोगोपशामिनी भेरी प्रजावत्पाल्यमानप्रजापकाराय याचित्ता
 तनति । अभयादीना चाप्यनेवे धममया प्रबधा राजसभागता
 श्रूयन्ते । इदमेव च तेषा वमानिवाऽऽप्युष्यस्य कारण समवगतव्यम्,
 पुण्यानुबधिपुण्यरूपत्वात् कुशलानुबधित्वात् पूर्वोक्तवदपवर्गानु-
 बधिता तेषामिति । न चैव परेषा, तेषा तु परिग्रहारम्भ
 भानत्वेनाविदितबध-भोक्षहेतूना प्रवृत्तते बुद्धि शक्तिरिया बालबध
 यत्र तत्र भमताधितया बुद्ध्या विचार । तथा च स्पष्टमव
 तेषा ज्ञानफलाऽभाववत्परमाद्यत तत्त्वतो हेयहानादिफलमाप्तायते
 आम्नायवेदिमि, तच्च न तेषामिति स्पष्टवाज्ञानितेत्यनुसंध
 यमनमिनिवेशन । तदुक्तमेतत्सर्वमभिप्रेत्य भाष्यकारपाद - 'सय-
 सयविसेसणाओ भवहेउओ जहिच्छिओवलभाओ । नाणफलाभावाओ
 मिच्छाद्दिठिस्स अगाण ॥१॥ " इति । सग्रहवारमिश्ररपि
 "सदसतोरविशोपाद्यदुच्छोपलब्धेरुभक्तवत्" तथा "आद्यत्रयमज्ञान-

पीति युक्तमेव स्वामिमाधम्य वष्यमानमिति । तथा लाभसा-
धम्यात् । यदा हि सम्यक्त्यमश्रुत इवा नारकोऽज्ञानत्रयावितो
नरस्ति यद् वा तदा मतिश्रुताज्ञानयोर्विनाशन मतिश्रुतज्ञानयोर्लाभ ,
तथैव विभङ्गस्याप्यपगमेऽवधिज्ञानस्य लाभो, मिथ्यात्वनिवन्धन
त्वादज्ञानताया , ज्ञानतायाश्च निवन्धन सम्यक्त्वमिति युक्त एव
मिथ्यात्वस्यापगमे लब्धे च सम्यक्त्वेऽज्ञाननारोत मज्ज्ञानलाभो
भवत्येव । विषवेगापगमे स्वप्न चेतनक्रिया, विज्ञप्ते वा सफुल्लव
क्रियाणाम् । अत एव चार्वागदशपूर्वा परमश्रुतस्यापि मिथ्या
ज्ञानताव्यपदेश परतस्तु "चउदम दम य अभिघ्न" इत्यादिना
सम्यक्त्वनिवन्धनात् सम्यग्ज्ञानता, मिथ्याश्रुतमपि सम्यग्दृष्टिपरिग्रह
पूतत्वन सम्यग्ज्ञानमिति च 'सम्यग्दृष्टिपरिग्रहपूत जयति श्रुतज्ञान'
तथा 'ज पि कुप्पावयणीय' इत्यादि च साङ्गच्छत । आप्तोक्ततया
चात्र जने द्रागमाना सम्यक्श्रुतता यत्किञ्चिज्ज्ञाऽवीतरागादिन वेन
चान्यथा मिथ्याश्रुतता व्यपदिश्यते । तस्वतस्तु परिग्राहकाध्य-
वसायविशेषेणैव समीचीनता विपरीतता वा श्रुतस्यति नरस्मिन्न
प्यनाश्वास इत्यल प्रमङ्गन । तदेव काल विषयय स्वामिव-लाभमा
धर्म्यतो मतिश्रुतयोरानन्तरीयवतयाऽवधरूपयान् । तदिदमाहु पूज्य
पादा - 'काल विवज्जय मामिन्न लाभसाहम्मतो तओ अवहि ति ।
ननु च चतुर्थस्थाने विमिति मन पर्यायमनिहित, न ववल ?
इति चेदुच्यते मानसमात्र च्छदमस्थत्व विषय-लाभ प्रत्यक्षत्वादि-
साधर्म्यात् । यथा हि निष्पलानि रूपिद्रव्याण्यवधिमान समीक्षत
विनेन्द्रियानिन्द्रियसाहाय्यम् तथा मन पर्यायज्ञायपि मनोल्क्षणानि
रूपिद्रव्याणि वेत्ति विनवेन्द्रियानिन्द्रियसाहाय्यमिति रूपिद्रव्य-
लाभसाधम्य मनोमात्रग्रहणादने । तथा यथा हि च्छदमस्थ
सन्नेवावाप्नुतऽवधिज्ञान तथा मन पर्यायज्ञानमपि । न हि मन प-

यस्यान्पादेऽपि निखिलावरणविच्छेद कारण न वकीयमनेन
 केवलना भगवता द्वयमप्येतद्भवति, परिमितवस्तुपरिच्छेदात्मक
 त्वादि द्वयवन् । नैव त्वनन्त, यतो द्वितीयमतेन सदपि नापयो
 गीति प्रतिपादितमेव प्राण । अथवा-यथा लब्धमपि तनीयस्मिन्न
 यद्विनाने छद्मस्य इति व्यपदिश्यते तद्वास्तव्यं च मन पयाय-पि
 व्यपदिश्यते इति छद्मस्यैवसाधम्यम् । तथा विषयसाधम्यात्,
 यथा हि रूपीण्यव द्रव्याण्यभिगच्छत्यवधिमास्तथा मन पयायना
 यपि । नतयोरेकतरमपि वस्तुरूपाणि । न च वाच्य मन पयायवा
 श्चित्तित मञ्जिना पयाप्तवन वेत्ति चित्तित चारुमपि स्यान्ति
 कथ मन पयाय रपिविषयमिति । चित्तितान्न वस्तुद साधान
 विन्तु विन्तापरिणतामनाद्रव्यपुद्गलानव, चित्तितान्स्तु बाह्यान्
 वेत्त्यनुमाननव "जाणइ वज्जणुमाणाआ इतिवचनात् । तथा
 चावधिमन पर्यायया समान एव विषय । तथा यथा ह्यवधिजान
 क्षाशोपामिकमुदीणक्षयादनुदीणस्य विपाकत उपशमन, प्रदेशतो
 वेदनन श्रमश स्पष्टतादिरपि भवत्यस्यवमेव तथा मन पर्यायमपि
 क्षायापशमिकभावा नगतमपि । केवलान्पत्तरनुपपत्तिरयथा । ततश्च
 भावसाधम्यम् । तथा यथा ह्यवधिजान केवलमात्ममात्रहेतुका-
 त्पत्तिवतया प्रत्यक्षमिति व्यपदिश्यते तथा मन पयायमपि, ततश्च
 प्रत्यक्षमाधम्यम् । स्पशनादि तु साध्यवहारिख प्रत्यक्ष न पारमा-
 थिकमिति तूक्तपूर्वमेव । तथा यथा ह्यवधिजान विरलप्रत्यक्ष
 देशप्रत्यक्षीकरणाद्व्यपदिश्यते, तथा मन पर्यायमपीति विरलता
 साधम्यमिति । प्रतिपादितवस्तुश्च जिनप्रवचनानुयोगभुवनाभाग
 प्रतीप्रदीपायमानातनुद्विप्राग्भारा श्रीजिनभद्रगणिकमाश्रमण
 पात् - म णसमेत्त छडमत्य विसय भावादिमामन्ना" इति । अत्रा
 दिश दन प्रत्यक्षता विरलतादिग्रह । केवल तूक्तमवात्सर्वेप यति

स्वामित्वात् । न च वाच्य गृहिलिङ्गादीनामपि केवलभावात्
 पथमेतन्नि । लाभपि तदवस्थायाम् न भावचारित्रेण विना केवल
 पारंगभो । अनन "गिज्झति चरणरहिया" इत्यपि ध्याग्यात्
 पथम् । द्रव्यचारित्ररहिता इत्येव ह्यस्यापि । कपाममोहनीयादि
 क्षयस्य भावचारित्र्य विनानुपपत्तमुक्तमुच्यते यतिस्वामित्व
 साधस्यम परमतावात् विदोषो यदुत- मन पयाय तु न द्रव्यचा
 रित्रमन्तरापि । यद्वा-अवाप्तवक्त्राज्वस्य मत्यायुपि प्रभूते द्रव्य
 प्रयत्नयापि प्रयत्नत्वय, अथवा देनादिदृष्टमहिम्नाज्यागात् । स्पष्टं
 चतद भरतरेयगादन्त पुरन्दरस्य तथावचनेनति स्यादेव यतिस्वा
 मित्वमाधस्यम् । यद्वा-यतिगन्तेनाप्रमत्तता गृह्यते, परमापत्त
 स्तस्या एव यतित्वात् । तथा न यथा मन पर्यायमप्रमत्तस्य प्रादु
 भवति, तथा केवलमप्यप्रमत्तस्यैव । न च मतिश्रुतावधमन्तरपि
 मुक्तरमप्रमत्तस्वामित्वेन साधस्यमिति । तथाज्वसात्परभात् ।
 सवापरणयिच्छन्त्य ह्यत् । न च ल्पे एतस्मिन्नयत् प्राप्तश्च
 पातमर्वागिध्यत लभ्यत वा । गुरोर्दयेज्यतजम्बुदयानपेक्षणमित्य ।
 तदिहमा- "अते केवलमुत्तमं जहामित्तावमाण्यभात्रो"ति ।
 न चद पृथग्मत्र, दादिर-रनास्य श्रायिकभाव परिगणितरान्,
 केवलं प्रमत्ताराय साधस्य दगितम् । अथ तु चतुर्णां क्षायापत्त
 गितानां मतिश्रुतातीनां प्रमत्तत्वं । श्रुत्पत्तिरतु जातपञ्चकस्य सम-
 यतामरात्तया, विचारमयात् प्राया-वधगिद्धवाच्य तातात्र ।
 तथा श्रुतमत्र पर्यायवाभिन्नयनानश्रुतगमा य सापि तयविचारा-
 पक्षारादुपक्षित । तथा अज्ञानस्य मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविमङ्गलानस्य
 गुरोर्द्वन्मतिश्रुतावधिविषयवद्वयम् । न च वाच्य नय नायगता
 मत्र पर्यायादि मत्यान्विष्टि । पय-तज्ञानमुक्तस्य मिथ्याव्यगद्भावे
 उत्सादायोगान् मति च तस्मिन्मिथ्यात्वात्पथ्यवाभावाच्च । सा

एवोच्यते “मतिश्रुतावधया विपर्ययश्चे” [तत्त्वाथ०] ति । तथा
 “आश्रयमनानमपि” इत्यादि च । ननु च कथं भवत्याश्रय-
 स्यानानता ? । न तावन् कर्मोदयात्, तथा सति तस्यौदयिकप्रवरण
 पाठप्रसङ्गात् । सति चौदयिन्वे चानाभावरूपमज्ञानं भवत्
 न तु कुस्मितं ज्ञानमज्ञानमित्यभिप्रतरूपम् । सति च शायोपगमि
 ष्वेस्यावरणविलयप्रभवत्वे आवायस्याज्ञानस्याभावात् स्पष्टमेव
 ज्ञानं वापत्ति आवायस्याज्ञानत्वे च न किमपि प्रसोजनं क्षयोप
 गमेनाज्ञानाविर्भावनेनति चेत्, नवमं, अभिप्रायापरिज्ञानात्,
 मिथ्यात्वमहश्चरितं वेन ज्ञानस्यवाज्ञानताव्यपदेशादिनि पूर्वमुक्तमेव ।
 एवमेव मिथ्यादशानानावरणीयशयोपगम इत्यत्राप्ययमवपथा ।
 न ह्यज्ञानावरणाभिधानं कर्म पठघते कर्मप्रवृत्तिविवेचनेऽभियुक्तं
 किन्तु मिथ्यादशा ज्ञानावरणक्षयोपगमेऽप्यज्ञानस्यवाधिर्भावादुप
 चयते यदज्ञानावरणक्षयोपगम इति । मदसदविशेषादिना चाज्ञानता
 मिथ्यादशानानामित्यपि निर्णयमेव पूर्वम । ननु च विभङ्गस्याव-
 धिविपर्ययत्वेन प्रत्यक्षरूपत्वात् कथं विपरीतप्रोद्यकत्वमज्ञानत्वं च
 कथं तदभाव इति चेत्, सत्यं, प्रत्यक्षपरोक्षतादृश एव हि भदाश्रय
 मतिश्रुतावध्या पर श्रद्धानाभाववृत्तमज्ञानत्वं तु कथञ्चनापि
 विधमत्तावहमिति तस्याप्यज्ञानता । ननु प्रत्यक्षे कथमज्ञानतेति
 चेत्, यथा घटादिप्रत्यक्ष मत्यादिमता तदज्ञानानि श्रेय्येवेति । तथा
 दानति । दशनत्रयं चक्षुरचक्षुरवधिमञ्च तत्र, “चक्षिद् व्यक्ताया
 वाचि” इति घातुस्तस्मादौणादिवे “चक्षे णिद्वा” [१००१]
 इत्युसि चक्षु सिद्धि । तथा च चक्षतेऽनेनेति, चष्ट वेति वा चक्षु ।
 प्रक्षणीयं हि पदायमवश्यं चक्षुषा चक्षते जना । ततश्च चक्षुर-
 क्षीत्यर्थं । तथा दृश्यते-प्रेक्ष्यते-सामान्यनावबुध्यतेऽनेनेति दशनं,
 दृष्टिर्वा दशनमिति सामान्यमुख्यको बोधः । व्युत्पत्तिद्वयस्यपि

‘करणधार्या’ इति अनट ‘क्लीव’ इति चानट । चक्षुषा
चक्षुषो वा नान चक्षुदशानमिति । यद्यप्यत्र दशनशब्दा घोषाय
एव सामान्यतया तथापि रिगपवोधस्यावग्रहादिरूपस्य चाक्षुषमति
ज्ञानरूपत्वात् सामान्यमुख्यत्वा गह्यत बोध अत उच्यते—“अ
सामान्यग्रहणमत्याण नव कट्टु आगार । अविममिष्णमत्ये दशन
मिद् वुच्चए ममए ॥१॥’ इति । पदाथश्च सामान्यविशेषो
भयात्मको यन्मततो नानदशनया शमेण विशेषाणा च सामान्यस्य
च ग्रहणमिति । न च वाच्य कथमनावार ग्रहण स्यादिति
स्वस्वोत्तरापक्षया सामान्यवाद विगिष्टाकारराहित्यमनुमधेय,
परमादिसामान्यग्रहस्यैव दर्शनत्वमिति । तथा च—‘सामान्य
त्तग्रहण नच्छब्दा समयमागहो पदमो । तत्ता णतरमीहियव
त्युविसेसस्म जाऽवाओ ॥१॥’ सो पुण इहावायावेवजाओ
वगगहात्ति उवचरिआ । एस तिसेमाविवख सामान्य गिण्हए
जण ॥२॥ तत्तोऽणतरमीहा तत्तोऽवाओ य तव्विसेसस्म । इम
सामान्यविसेसावक्क्या जावतिगो भे तो ॥३॥ सव्वत्येहावाया
निच्छयओ मोत्तुमाइ सामान्य । सव्वहारय पुण गध्वत्थावगहो
वाओ ॥४॥ तरतमजोगाभाव वाओ च्चिय धारणा तदतम्मि ।
इमपि सङ्गच्छत । सङ्गच्छने च नाणमवायधिओ” इत्यादि च ।
चक्षुरितरत्वन विभागश्च दृष्टिष्यपदेशानुराधन यद्वा—चक्षुषोऽत्र
द्वस्पष्टग्रहणाहत्वन स्पष्टतादशनपर, यत उच्यते—‘पुटठ सुणेइ
सद् एव पुण पासइ अपुटठ तु । गघ रम च फास च बद्धपुटठ
वियागरे ॥१॥ इति । नश्यत च न्युटथादे महत्त्व सत्यपि न
स्पागनविषयता, चाक्षुषविषयता तु तस्या अपि विद्यत इत्यनुम
वेनापि चक्षुष पाटवमिति । यद्यपि मनादर्शनमाघदशन चाप्यच-
क्षुदशनन व्यपदेश्यम्, पाटवतरत्व च मनस, तथापि व्यवहारानुरो

घेनेत्य विभाग । तथाऽचक्षुषा-चक्षुवर्ज्यशपेद्रियचतुष्केण "अचक्षु-
 नपुमिच्छि सव्वे वि" इतिवचनादचक्षुदग्नरहितस्य वस्याप्य
 भावामनादशनमोषदग्न चापि ग्राह्यम् । ननु चक्षुषा दर्शनमिति
 सबजनप्रसिद्धम्, पर कथमचक्षुषा दर्शनमिति चेत्, सत्य, पश्यति
 सामायमुख्यवाचार्थकं इह गहीन । सामायमुख्यको बोधश्च
 शेषेन्द्रियादिरपि भवयेव, अथवा विशेषबोधाभावाच्छदमस्थाना
 सामायबोधपूर्वकत्वनियमाद्विज्ञेयप्रोपस्येति । पठ्यते च—“आत्म
 वसर्वभूतेषु य पश्यति स पश्यति” । तथा पठ्यते उपसपेन्त
 सर्पं बुद्धधव पश्यतीत्यानौ सामायप्रोधमात्रे पश्यति । कोशका-
 ररपि—‘दग्न दर्पण धर्मोपलब्ध्योवुद्धिशास्त्रया । स्वप्नलोचन-
 याश्चापि,’ इति व्युत्पादित एव दशनशब्द उपलब्धी ज्ञानसामा-
 यवाच्याया बुद्धौ चेति । तथा च चक्षुरवधिकेवलव्यतिरेकज
 आमनि जायमान सामायबोधोऽचक्षुदशनशब्दाभिधय इति
 निगलितोऽय । केचित्तु “अचक्षु सेमिदिय” इतिवचनस्य नियाम
 क्तनामङ्गीकृत्य शपेद्रियज एव सामायबोधो दशनमित्याख्याति ।
 तथाऽवविना—ऽधोऽधा विनापपरिच्छेदेन बोधविशेषेण दशन-
 सामायावगमोऽवधिदग्न, सामायमात्रग्राह्यत्वाच्च दशनाना न
 चानानामिव विषय एषाम् । तथा च न मतिश्रुताज्ञानविभङ्गवदत्र
 दग्नाना विषययेण निर्देश । तथा च कथ नावधिदर्शनवद्विभङ्ग
 दग्न दशन नाभिमत ज्ञानवद्विषययेणेति शङ्कोत्मादितैव, एवमे
 वादशनव्यपदेशाङ्गापि निरस्ता, सामाये तावद्विभागाभावात् ।
 यद्वा—श्रद्धानाभावेन चान एव विषयभावादिति । ननु च यथा
 अवधिनानापक्षयावधिदर्शनमभिमत तथा श्रुतज्ञानमन पर्याय
 चानापेक्षया कथ न दशनद्वयमभिमतमिति चेत् सत्य, श्रुतज्ञान हि
 मनोमात्रविषय मतिपूर्वक चेति गतार्थं तद्ग्नमचक्षुदशनेनेति ।

तथा च श्रुतपश्यत्ताभिधानेऽपि न कर्तव्यं । न च क्षति श्रुतज्ञायोपन
सर्वद्रव्याणि जानाति पश्यतीत्यादिवचनऽपि । मन पर्याय तु नास्त्येव
सामान्यग्रहणमिति न तद्दशानाभिलाष । सामान्यबोधेति नियमे
चतद्भिन्नत्वेन सद्भावात् श्रुता यथाऽनुपपत्ते, अतीन्द्रिये चार्थे सद्भा
वप्रतिपत्तय नायदागमानमानमस्तीति । पर्यायाणां च विशेषरूप
त्वात्तदग्रमे न दशनावाद्दक्षति निष्कप । न च वाच्यमयधिदानन
रुपिद्रव्यसामान्योपयोगरूपेण तदधकरणमिति । सति सभवनियमे
एवेत्येव वक्तु युक्तत्वात्, स एव तु न विद्यते, विनाप्यग्रमन पर्या
योत्पादात् विना चायधिभिद्भाववधिदशनाभावादिति । तथा
केवल-सम्पूर्णार्थगात्र सामान्यग्राहि (दशन) केवलदशनम्, तच्च
भिन्न समये एवस्मिन् वा समय केवलज्ञानस्याभिन्न वा केवलादिति
विविधनभाषेश विवत समयाम्बुधावुपयुज्य ज्ञानविदूकतरीत्या
सङ्गमनीय क्षायापनामिकप्रकरणत्वाच्च दशनमेवात्र प्रवृत्तम्,
केवल तु गणितपूर्व धायिके भावे इति । तथा 'दानादिलब्धय
इति । दानादीनि च पञ्च व्याख्यातपूर्वाणि क्षायिकप्रवरण । ननु
क्षायिके व्याख्यातानि तर्हि कथमत्राप्याभ्यायन्त इतिचेद, द्विवि-
धानि हि दानादीनि-समूलघात घातितांतरायकर्मोत्थानि तत्क्षयो
पशमजानि च । आद्यानि पूर्वमुक्तानि, अत्यानि त्वनव तदधिकार-
त्वाद्बोध्यानि । एव च सम्यक्त्वचारित्र अपि त्रिषु व्याख्यायते (यने)
कथमित्यपि समाहित ज्ञेयम्, तयोश्चविध्यात् । क्षयोपशमाभावे च
दानाद्यन्तरायाणामध्यक्षोपलभ्यमानाना दानादीनामसङ्गत्यापत्ते ।
न च क्षयोऽप्य तपा । तथा सति मवदा सर्वयोग्योपलम्भप्राप्ते । न
चोपशमोऽस्त्वेवमिति, सर्वथैतद्द्रहितत्वानुपलम्भात्, आजआहारादे
सर्वेषा भावान् "ओषाहारा सत्त्वे" इतिवचनात् । सूक्ष्मक्षयोपश
मश्च वीर्यान्तरायस्याप्यभ्युपगम्य एव, जनयगतिवत्त्वाज्जीवन

प्रयत्नस्योपशम चावश्यपातभावात्, गत्यंतरालेऽपि चास्त्येव
 क्षयापशम, चेतनादिसत्त्वादिति द्विविधानि दानादीनीत्येव सम्यग् ।
 लघित्व चोपशमादित्रया यत्तमप्रभवत्वम्, इत्यमत्र च सर्वा
 लब्धय साकारापयोगोपयुक्तम्यति सङ्गच्छन्ते, तस्यवोपयोग
 विशेषणैवतद्भावात् । उपयोगविशेषता च साकारतव । ननु
 कथमहदादिपदवीनामीदयिकानामपि लघित्व जगीयने तर्हीति
 चेत्, क्षयादिहेतुता प्रतीयव नायथा । अत एव च लघ्विवणना
 विकारे चक्रधरादिवलवणन सङ्गच्छन्ते । ननु कथं तर्हि सत्यामप्य-
 प्टाविशतो लब्धीता पञ्चवता ? अप्टाविशतिश्च- आमोमहि
 विष्णामहि सत्यामही जल्लआसही चेव । सव्वासही सभिन्ने ओही
 रिडविडल्लहल्लही ॥१॥ चारण जामीविस क्वली य गणहारिणो
 य पुत्रधरा । अरहत चक्कवट्टी वट्टव वासुदजा य ॥२॥ प्पीर-
 मट्टसप्पिआसव-फोटठयवुद्धि-पयाणुमारी य । तह वीयवुद्धि तेयग
 आहारग सीयल्लमा य ॥३॥ वड्डिदहल्लही अवखीणमहाणसी
 पुलाया य । परिणामतवविममा एमाई वृत्ति लद्धिआ ॥४॥ 'इति ।
 न च वाच्यमुपलक्षणीभूता इमा तथा सति पञ्चानामप्यग्रहण
 प्रसङ्गात् इति चेत्, सत्य पर सर्वा अपि तपाविशपाद्भवा,
 तपञ्च वीयान्तरायशयापशमजम । यत् एवोच्यते- विशिष्टज्ञानस-
 येगमसारमतस्तप । क्षयापशमिक पयमव्यावाधसुवात्मक
 [अप्टके]मिति । यश्च परिणामविशय सत्कारितयाऽभिप्रयते
 सोऽपि चारित्र्यादिनाऽत्र गहीत ण्यति न यूता लघ्विपञ्चकोप
 यासेप्यत्र । ननु किं तर्हि गहाना अवध्याया स्पष्टमिति चेद,
 आत्मा माधारणगुणरवन विनापि तपा भावाच्चेयल प्रसङ्गन । चतु
 स्त्रिपञ्चमत्ता' इति तु गताथमेव । एव प्ररूप्य क्षयापशमिकान्
 पञ्चदश भावान् तेषाम्श्रीताह 'सम्यक्त्वाचारित्र्यमयमामागाश्चे'ति ।

ननु कथं पृथगुपयास एवामिति चेद, एकैकैवेति सङ्ख्याया अनु-
 पयासेन लाघवायेति । कथं नैवमोदयिक इति चेत्, पयत्ते लेश्यो
 पादानस्य सकारणत्वात्तामा पयत्ते उपादाने चावश्य सङ्ख्याया
 उपादेयत्वादिति । न च वाच्य सम्यक्त्व चारित्र्य च 'सम्यक्त्व-
 चारित्र्ये' इत्यतस्मादोपशमिकादनुवर्तते एव, न चोपात्ते साक्षात्
 अत एव क्षायिके, किन्तुपरिष्ठादावृष्ट, तथाऽत्रापि विधेयम्,
 निर्देश्यश्च स्पष्ट केवल सयमासयम एवेति चेत्, सत्य, पर
 परिभाषानभिगतास्यापवमेतत्, यतो न सम्यक्त्वचारित्र्ये इत्यनु-
 वर्तिते क्षायिकसूत्रे, किन्तु चकारेणानुवृष्ट 'चानुवृष्ट च नोत्
 रत्रेति हि कयाकरणानां समय सुप्रसिद्ध एव । न च वाच्य
 नाकर्षणीये तर्हि चकारेण एवमेवानुवर्त्येताम्, तथा सति च नात्र
 पुननिष्पद्यमानं न च पूर्वसूत्र चकार क्तव्य इति चेत्, सत्य,
 लाघवमपेक्षयाथस्यैव निर्देश, आचार्यस्य गलीय वा लक्ष्यत-ग्रन्थ
 दीधमनुवर्तनीयम् उद्देश्य वा नानुवृत्तिरिति पूर्वं चकारेण
 पदचाञ्च साक्षान्निर्देश इति । तथा च तत्र तत्रोक्ततच्छब्दसाफल्य
 मिति । यद्वा-निवृत्तिवाचकता चकारेणानुवृत्तौ चकारस्याभि-
 प्रेत्येद स्पष्टितम् । यद्वा अनुवर्तन मयमासयमाद भिन्नत्व कश्चित्प्र
 तिपद्येत, कार्यं च स्याद्विगपव्याख्यान वति नानुवर्तितम् । केचि
 त्वित एव भिन्नत्वेन त्रयाणा निर्देशं स्वरसादित्याद् । अचात्तर-
 भदाभावात् पाथक्येन प्ररूपणानियमज्ञापनायैव निर्देश इत्यपर ।
 तत्त्व (तु) बहुश्रुता एव विदन्ति । अत्र सम्यक्त्व तत्वाथश्रद्धा
 नलक्षण, चारित्र्य सवसावद्यनिवृत्तिरूप सामायिकादीनामयतमम्,
 सयमासयमश्च स्थूलेभ्यो हिंसानृतस्तयान्नद्वपरिग्रहेभ्यो ज्ञात्वाऽभ्यु
 पगारणमितिस्वरूपा विरति सूत्रमभ्यश्च तेभ्या विरति,
 अविरतिरूपेण परिहर्तुमशक्यत्वात् गृहस्थत्वं न तु परिणामाभावात्,

अत एव बन्धवधादीनामतिचारत्व सङ्गच्छते, भङ्गाभङ्गरूपत्वात्ते
 पाम् । न च वाच्य देशविरते सूक्ष्मत्वात् कुश्व्वादिवाय उिद्रमिव
 न तस्यां भङ्गाभङ्गरूपातिचागसम्पत्ति । अयच्च—‘सर्व्व वि य
 अक्षयारा सजलणान् उप्यओ ढृति । मूलच्छज्ज पुण हाइ बारमण्ह
 वसायाण ॥१॥’ इत्यादिवचनात्तपा प्रत्याख्यानानावरणाद्युदय
 स्पष्टव देशविरत धनिर्नत्वतिचारतेति । कुश्व्वादिष्वपि स्वापेयया
 तथाविधच्छिद्रसत्वमिव अथवा तथाहाराद्यपरिणतेदेशविरतेरपि
 स्मुरेवातिचारा । ‘सर्व्वे वि य इत्यादि च मवविरत्यपक्षमिति न
 तदुदयतो देशविरतित्कति । व्याख्यायते च कश्चिदेपा गाथव—यथा
 द्वादशाना वपायाणामुदये मूलच्छेद्यमित्यस्यप परमार्यो यदुत—यथा
 सञ्ज्वलनास्तीना मदा मध्या वाऽतिचारानाऽऽपादयति तथा नाये,
 विन्तु प्रत्याख्यानानावरणादये चारित्रम्य हतिरव । एवमप्रत्याख्यानो-
 दय देशविरतेरनतानुबध्युदये च सम्यक्त्वस्यापीति पूवपूववपायो
 दय पूर्वपूवस्य मूलच्छद्यतेति । तथा च कथ नातिचारत्वमस्या,
 व्यपदिष्टाश्च साक्षादेव सूत्रप्रकरणयारतिचारा अप्यस्या
 इत्यलमप्रस्तुतेन । इत्थमेव दिग्विरत्यादावपि शपदिगमनानर्थ
 दडसावद्यव रणादिभागोपभोगोपयोगिसक्षिप्तेतरादिभ्यो विरतत्वा-
 दितरेभ्यश्चाविरतत्वात् स्पष्ट एव देशविरताना सयमासयम ।
 तथा च पञ्चदशाना त्रिभिर्मेलन जाता एवाष्टादश । एत च
 क्षायोपगमिका । चकारश्चात्र मत्यादीनामवप्रहादिभदज्ञापनाय,
 तेन श्रोत्रद्वयश्चिरित्याद्यनुयोगद्वारनिदिष्टनापरिगणितगोपक्षयो
 पगमेन न विरोध । तथा च तत्सूत्र सं कि त ग्यआवसमनिष्पण्ण
 २ अणगविहे पण्णत्ते, त जहा—स्रओवसमिया आभिणिवोहियनाण
 लद्धी एव मुयओहिमणपञ्जवनाण मद्दअन्नाण मुयअन्नाण विभगनाण-
 सम्मदमण मिच्छादमण सम्ममिच्छलमण-मामाइयचरित्त छेभाव

टठावण-परिहारसिद्धि-सुहुमसपरायचरित्तलद्धी सभावसमिया
 वरित्ताचरित्तलद्धी सभावसमिया दाणलाभभोगोवभोगवीरियलद्धी
 वभावसमिया वाललद्धी पडियलद्धी सओवसमिया वालपडियलद्धी
 वओवसमिया साइदियलद्धी जाव फासिदियलद्धी सओवसमिया
 आयारधरलद्धी जाव दिटठिवायधरे सभावसमिया नवपुव्वधरे
 जाव चोदसपुव्वधरे सभावसमिए गणीवायए, से त मओवसमनि
 प्फन्न 'ति । अत्र च सामायिकादिवाश्चारित्रमदा बालपण्डितबाल
 पण्डितत्वानि च केवलसम्यक्चचारित्रदगविरतिहेतुका परिणामा
 सम्यक्त्वादियायभूता इति न पथगुक्तेभ्य । श्रात्रद्वियाद्याद्युपलब्ध-
 यश्च न मतिज्ञानचक्षुरचक्षुदगनेभ्यो भिन्ना लब्धीन्द्रियाणां क्षयाप
 शमस्वरूपत्वात्, तस्य च मत्याद्यावरणक्षयोपशमरूपत्वादुपयोगिन्द्रि
 याण्यपि मत्यादिरूपाण्यव अत एव च क्षायोपशमिकानीन्द्रियाणि ।
 न च केर्वाग्निमन्तानीति पठ्यत पूर्वोक्तयुक्तेस्तस्य मत्याद्यभावात् ।
 द्रव्येन्द्रियाणि त्वोदयिकपयाप्ततामवर्माश्रितयोद्भूतानि विन्द्रियाणि
 सत्येव मदपक्षयोच्यते 'सौ पञ्चन्द्रिय इति । आचारधरत्वाद्या गणि
 वाचकत्वावसानालब्धयस्तु स्पष्टमेव श्रुतनातोन्मजाता इति
 नाधिका क्षायोपशमिकपदा । ननु प्रोक्तान्तर्भावोऽपि सामायिका
 क्षीना मिथ्यात्व-सम्यग्मिथ्यात्वयोश्च क्षायोपशमिकत्वम् । क्व
 वा नाभिहितौ तावत्र भदौ कुत्र वा अतभावनीयाविति चेत्, सत्य,
 मार्गानुगारिमागपनितादिभदभिन्न मिथ्यात्व न मदतामन्तरेण
 तस्य, मा च क्षायोपशमप्रभवति युक्त मिथ्यात्वस्यापि तथाविधस्य
 क्षायोपशमिकता । अत एव च मिथ्यात्वस्य गुणस्थानकतापि
 सङ्गच्छते । यद्वा-अव्यक्तरमिथ्यावाद्व्यक्तरमिथ्याचप्राप्तिन क्षया
 पशममन्तरा, स च मिथ्यात्वस्यवेति क्षायोपशमिकता तस्य । यत्
 उच्यत- व्यक्तरमिथ्यात्वधीप्राप्तिगुणस्थानतयोच्यते" [गुणस्थान

कत्रमाराहे] इति । यदि वा मत्स्यपि मिथ्यात्वोत्पन्नतानुबधिना
 मदत्वमध्यत्वभावो यथाभद्रकवादिनानुमेय । स च न तमूल
 मिथ्यात्वमदत्वाद्यनरेति याग्यमेवास्य क्षायोपगमिकत्वम्, अत
 एव च मिथ्यादष्टित्वेऽप्युत्थितानुत्थितादिविरल्पसङ्गच्छत इति ।
 सम्यङ्मिथ्यात्वस्य तु द्विधा गतिस्त्रयता द्विधा गते । केचित् प्राप्स्य
 त्सम्यक्त्वा केचिच्च प्राप्स्यामिथ्यात्वा इति स्पष्टो मिथ्यादयःपि
 तरतमभाव । स एव च क्षयोपगमाविनाभावीति क्षायोपगमिकता
 तस्य । न चात्र ते भिन्न उचिते सम्यक्त्वमूलत्वन तयोस्तदग्रहणेनव
 ग्रहणात् । तथा च नाधिका क्षायोपगमिका इति । भावचतुष्क
 माख्याय क्रमनिर्दिष्टपञ्चम(भाव)निर्दिष्टियाहु - परिणामेति ।
 तद्विनलुगन्तनिर्देशात् पारिणामिक इति । तत्र यद्यपि परिणामादन
 'नाथान्तरगमा यस्मात् सवयव न चागम । परिणाम प्रमासिद्ध
 इष्टश्च खलु पण्डित ॥१॥ इतिवचनात् पूवावस्थापरित्यागनो
 त्तरावस्थापरिणतिरव्यत । तथापि नात्र स गृह्यते, किन्तु पारि
 भाषिकतया स्वभाव एव । तथा च परिणामेन-स्वभावेन निवृत्त
 पारिणामिक-स्वाभाविक इत्यर्थो निष्पद्यते । ननु किमिति
 पारिभाषिक परिणामाय परित्यज्यते इति चेत्, नहि जीवत्व
 भव्यत्वादिक नूतन येन तदर्थपरिग्रह समञ्जसतामापद्यते । स च
 त्रिधा, यदाहु - "जीवभव्याभयत्वादीनि च [तत्त्वाथ०] इति ।
 तत्र जीवति जीविष्यति अजीवित इत्योणादिकाऽप्रत्यये जीव
 तस्य भाव स्वरूपमवच्छेदकधर्मो वेति जीवत्वम् तद्वि स्वाभा
 विकमेव । यतो न हि पूर्वमजीवस्य सतो जीवत्व भवति यनादो
 न स्यात् पारिणामिकम्, किन्त्वनादिनिधन, जीवस्यानादिनिधन
 त्वात्, तदपि तस्य वीतरागजमान्शनयायनाविच्छिन्नमयत्वादिना
 सिद्धमेव । तथा भविष्यति सिद्धिपर्यायेणति भव्य । तद्विपरीत

स्त्वभव्य । अत एव भव्याभव्यसिद्धिर् इत्यप्युच्यमान सङ्गच्छत
एव । भव्याभव्यत्वशङ्काया एव भव्यवनियामकत्वात् नवाभव्यत्व
शङ्काया घमप्रवृत्तिविधातकता, प्राप्ताया च सिद्धौ नवाभ्यायते
भव्याभव्यधारयतरेण, प्राप्त्यमानत्वाभावात् । प्राप्तत्वाच्चेत् किं
न तनीया भद उभयविकक्षणत्वादस्येति । पूर्वप्रज्ञापनीयतयेन तस्य
भव्यत्ववत्त्वात् द्रव्यभव्यत्व तत्रापि "भूतस्य भाविनो वा" इत्या
दिवचनात् । नाभव्यो नोअभव्य इति तु प्रथमस्य निषेधन द्वितीय
स्यापत्ति ससारिपु द्वयो परस्परपरिहारेणावस्थानाच्छक्यन केन-
चिदिति द्वितीयमपि यपेधि । तथा च तेन न भावातर व्याख्ये
यम् । तथा भव्यत्व चापि भव्यत्वविशेष एवेति न तदपि भिन्नम् ।
तथा च भव्यत्वमभव्यत्व चेति द्वयमेव । 'आदीनी'ति बहुवचना
त्तादिशब्दोऽत्र । तत्रादिना जीवस्य सामान्यपारिणामिका भावा
सूचिता । के ते ? इति चेदाहु - अस्तित्व अयत्त्व कर्तृत्व भावनत्य
गुणवत्त्वमसर्वगतत्वमनादिकर्मसत्तानबद्धत्व प्रदेशवत्त्वमरूपत्व
नित्यत्वमित्येवमादय । ननु च किमिति सम्यक्त्वादय कण्ठत
उक्ता अस्तित्वादयश्चादिशब्देन सूचिता ? इति चेत्, सम्यक्त्वा-
दीना वगपिकत्वात् अस्तित्वादीना च सामान्यत्वात् । केन
समानतति चेद धर्मादिनाज्जावनेति गृहणीत । नवस्त्वयेपा
धर्मादिभि समानत्वमस्तित्वादीना, पर कर्तृत्वभावतृत्वानादिकम
सन्तानबद्धत्वाना कथ तत ? । यतो न हि धर्मादीना तानीति चेद,
अपेक्षया तेषामपि तानि । यत स्वपर्यायाद्यपेक्षया कर्तृत्वभावनत्वे
कमसन्तत्युपग्रहादिना च कमसत्तानबद्धत्वम् अथवा वा यथागम
परिभावनीयानि । बहुवचनेन चादिशब्दोन्तरेणाजीवत्वादय सूचिता ।
अजीवत्वमपि पारिणामिकमेव । यतो न हि यत्तमानजीवत्वस्य
नविप्यदजीवत्वमस्ति, येनाजीवत्व न भवेत् स्वाभाविकम् । एव

धर्माधर्मावापुदगलत्वादयोऽपि ग्राह्या । न चतत स्वमनीषिका
 विजम्भितम् । यत उक्तमेव—' औपगमिकक्षायिकौ भावौ मिथश्च
 जीवस्य स्वतत्त्वमौदयिकपारिणामिकौ च' त्यत्र मध्यभागे जीवस्य
 स्वतत्त्वमनुवदद्भिर्भाष्यकाररजीवानामपि प्रात्यभावयुगलम् ।
 एतदपि च न स्वमनीषिकया व्याख्यायते, यत आहु — 'छद्मा
 जीवसमासा परिणामुदजा अजीवाण ति तथा धम्माधम्मागामा
 कालो ति य पारिणामिको भावो । त्वयादेमपएमा अणू य परिणाम
 उए य ॥१॥' इति । तन्नाजीवाना पारिणामिकभाववत्त्वाभ्यान्
 सूत्रोत्तीर्णमिति । एतच्च पारिणामिक स्वाभाविक इत्यथमुररीकृत्य
 णयम् । यदि च पारिभाषिक परिणामस्याथ वक्षीक्रियते, तदापि
 न विराध । कथ अनादीना जीवत्वादीनां परिणामभवत्व ? तस्य
 सादिवादिति चेत् । प्रतिक्षणभायुत्पादव्ययध्रौव्यात्रातत्वात् क्षण
 विशिष्टतया भावाद्धानादीनामपि भवत्यव भवन्ता । पठघते चात
 सवव्यक्तिपु नियत क्षण क्षणायत्वमथ च न विरोध । सयादिचित्य
 पचित्योरावृतिजातिव्यवस्थानात् ॥१॥ इत्यादि । भावेऽपि च क्षणे
 क्षणेऽयायत्वस्य, नायथा परिणमिति ये तेऽनादिपारिणामिका
 इति तत्त्वम् । तत एव चोच्यते पूज्यपाद — 'तद्भाव परिणाम ।
 अनादिरादिमाश्चे ति । [तत्त्वाथ०] अत एव च 'एपिप्वादि-
 मानि ति पौदगलिक पारिणामिक सादिपरिणामभावोऽप्याभ्या
 यमान सङ्गच्छते । न चतत स्वकल्पनाशिल्पिनिमित्तम यत सूत्र-
 'से किं त पारिणामिए भावे ? , पारिणामिए भावे दुविहे पणत्ते,
 त जहा—साइयपारिणामिए य अणाइयपारिणामिए य । से किं त
 साइयपारिणामिए ? , साइयपारिणामिए अणगविह पनत्त, त
 जहा—जुन्नमुरा जुन्नगुलो जुन्नघय जुन्नतदुला चेव । अन्मा य
 अमस्कया सज्जा गघवनयरा य ॥१॥ उक्कावाया दिमादाहा

विज्जू गज्जया निग्घाया जूवा जवला लिता धूमिया महिया
रज्जघाया चदोवराया गूरावराया चश्परिवेसा मूरपरिवेसा
पडिचदा पडिसूरा इदधणू उदग मच्छा अमोहा पविहसिमा
वासा वासहरा गामो नगरो घडा पच्चओ पायाल्पो भवणा निरओ
पासाओ रयणप्पभा जाव तमतमा, मोहम्मो जाव इमीपव्वारा,
पग्गामुपोगले जाव अणतपएसिण, से त साइयपारिणामिए । सं
क्वि त अणाइयपारिणामिए ? अणाइयपारिणामिए अणगविहे
पन्नत्ते, त जहा-धम्मत्थिकाए जाव अट्ठासमए टाए अलाए भव
सिद्धिया अभवत्तिद्धिया । से त अणाइयपारिणामिए 'त्ति । स्पट्ट
एव ह्यत्र तथा तथा परिणाम पुद्गलाना सम्पद्यमान पारिणा
मिवतयाम्यात । ननु कथं पवतपातालनिरयादीना सादिपारिणा
मिवना प्रतिपादिनेति चेत्, न ह्यसद्गण्येयकालातिश्रमात् परमेकथ
तिष्ठन्ति पुद्गलास्तत्परिणामेन विषयये नूतन चाऽऽगते स्पट्ट
एव पारिणामिक सादिर्भाव । न च द्रव्यावस्थानमन्तरेण धर्मा
दीनामिदानादित्व युक्तियुक्त स्यान्निति । एव च पट्ट सादि-
पातिक इति । तत्र सन्निपाता-द्वयादिसयोगस्तेन निवत्त सादि
पातिक । तद्भेदाश्च षड्विंशति । कथमिति चेत् श्रमोत्त्रमाभ्या
यसनीयमद्भुपञ्चकमुपयध । ५११३५ तत्र प्रथमपञ्चकि
माऽथस्त्यपञ्चकाद्भुम्यापरितनेनवन भागे हूत पञ्च लभ्यन्ते,
ते चक्रसयोगा । आगताना पञ्चाना द्वितीयपञ्चक्यधस्त्यचतुष्केण
गुणन जाना विशति उपरितनेन द्विवेन भागे हूते लब्धा दश, एते
च द्विकसयोगा । ते ततीयौल्यधस्तनीयत्रिवेण गुणिता जाता
त्रिंशत्, उपरिष्ठात त्रिकेण भग्ने लब्धा दशव त्रिकसयोगा । तेषा
च चतुर्थश्रण्यधरवत्तिना द्विकेन गुणन जाता विशति, उपरितनेन
चतुष्केण भागेऽग्रहूते लब्धा पञ्च चतुष्चयोगा । तेऽप्यक्केनात्येन

गुणयित्वोपरितनेन पञ्चकेन भागहारे विहिते लघ्व एव पञ्चक
याग । सर्वे च मिलिता भवेदेकत्रिंशत्, पर पञ्चकसयोगा नात्र
गह्यन्ते तेषा सात्रिपातिवत्त्वाभावात्, द्वयादिसयोगस्यैव सानि
पातित्वात् । तथा च शपा षड्विंशति सात्रिपातिका । एतर्जपि
प्ररूपणामात्रोपयोगिनो न सर्वे सम्भवन्ति । यन्ति सम्भवन्तीति
चेत्, पडेव । प्रस्तुतनियुक्तमप्रामाण्यनव योजना--दशानु द्विक-
सयागेषु त्रमेणोपगामिकादिभिश्चतुर्षु औदयिकस्य लघुषु, औपश-
मिकस्य क्षायिकादिभिश्चतुर्षु त्रिषु क्षायिकस्य मिश्रपारिणा
मिकाभ्या द्वयोलघयोनवम क्षायिकपारिणामिकारयो भङ्ग
सम्भवन्ति मिद्वाराम । अपारतु नवापि न सम्भवन्ति । यत्
शपाणामस्यवौदयिकी गति क्षायोपगामिक क्षायिक वा ज्ञानादिक,
पारिणामिक च जीवत्वमिति जघयतोऽपि भावत्रय, तत्रिपध्या
एव ते । तथा त्रिकसयागेष्वपि दशानु औदयिकोपशमिकयो
क्षायिकादिभिर्योगेन त्रिषु व्यतीतेषु औदयिकक्षायिकयोमिश्रपारि-
णामिकाभ्या द्वयोभङ्गयो सम्पन्नयो, पञ्चम औदयिकक्षायिक
पारिणामिकलक्षण पञ्चमस्त्रिकसयाग सम्भवति । यत् केवलिनो
भगवत् औदयिकी गति, क्षायिक ज्ञान पारिणामिक च जीवत्व
यतोऽस्ति । नास्त्युपगामोऽस्यकादागुणीयचतुर्षुगुणीयत्वात् य ।
यद्वा--मोहमत्तार्यितम्यव तद्वावाप्त चासौ केवलिनो न चास्ति
क्षायोपशमिकोप्यस्य च्छान्मथ्यवज्ञानदशानाद्यतीतत्वेन, ततो न
शपभङ्गसम्भव । षष्ठस्तु भङ्गव औदयिकक्षायोपशमिकपारि-
णामिकारयस्त्रिकसयोगा नारखादिगतिचतुष्टयर्जपि ज्ञेय । यत्तद्व-
त्तसप्वपि गतिष्वौदयिकी गति स्यादेव । भवत्त क्षायोपशमिकानि
चेद्द्वयाणि मत्यादीनि च, तथा पारिणामिक जीवत्त सम्भवति ।
तत् शपाणामसम्भवादष्टौ त्रिकसयागा प्ररूपणामात्रोपयोगिना,

न तु सम्भवन्ति । चतुष्पदयोगेषु त्वोदयिकौषण्मिवक्षायोषण्मिक
 पारिणामिनास्यभावचतुष्टयव्यतिष्ठति सर्वास्वपि गतिषु सम्भवति,
 गत्युषण्मसम्यक्त्वद्विद्वयजीवत्वसद्भावात्, भवति च तदव्यतिष्ठना
 प्रथमसम्यक्त्वलाभ । तत्र चोषण्मिकमेव सम्यक्त्वम् । तथादयि
 क्क्षायिकक्षायोषण्मिवपारिणामिनभावार्थव्यवस्थितेषु सर्वास्वपि
 गतिषु सम्भवति, पूर्वोक्तपष्टत्रिवयागभावनाया क्षायिसम्यक्त्व
 माचनन तथाभावात् । पञ्चवसयोगस्त्वेन । स च परगतावेव
 सम्भवति । यतोऽजावुषण्मश्रणि प्रतिपद्यस्य क्षायिकसम्यग्दृष्टम
 यति, न चवमय इति । समुद्रिता एते-द्विवसयोग एव, त्रिव
 सयागो द्वौ चतुष्पदयोगी द्वौ, एक एव च पञ्चवसयाग इति
 सम्भवित् पठ्यते । अत्रापि चैकस्त्रिवसयोगो द्वौ च चतु सयागो
 गतिचतुष्टयपि लभ्यन्ते, नतो द्वादश ते विप्रश्रयन्ते । ततश्च
 पञ्चवसविध साक्षिपातिर इत्यपि वक्तुं शक्यते । यत उक्त-
 ओऽद्वयजीवसमिष्टे परिणामिकेवैकतो गइचउक्ते वि । तय
 जागण वि चउरो नपभाव उवसमेण वि ॥१॥ उवसमसेदो एवका
 नत्रलिणा विय तत्त्व साद्धस्स । अविहृदगनिवाइयभेया एमेते
 पत्ररगण ॥२॥ ति । ननु च किमिति साक्षिपातिवम्य भावत्व ?
 यतो न हि तना भवति को पि गुणविशेष । न च व्याख्यातोऽपि
 शास्त्रवृद्धिरिति चत? सत्य परस्परसमागमदानाथयतद्विरूपणम् ।
 तथा न सम्भव्यमयुपयोग म्यात्, अत एव चायत्र पञ्चव
 विरूप्यन्ते भावा जीण्मिकक्षायिकौ भावावित्यादिना, यद्वा-
 सयागविशेषण गुणविशेषदशनाय । यथा ज्ञानत्रियाभ्या समवेताभ्या
 गान्यत पदगस्तथा लब्धमनुष्यभदल इणौदयिकभावाणामेव सर्व-
 विरतिरित्यादि वयगम्यत साक्षिपातिनां तत्प्ररूपणा । तदेव
 प्ररूपित भावपटन प्ररूपं याजयत आहु -“छब्बिहा भावलागा

अ'ति । तत्र पट औदयिकादयो विधा प्रकारा यस्यामी पटविध ,
नास्त्ययो भाव एतन्न्य इत्ययूनता सर्वेषामपि पदार्थानामपु
प्रयनतारान् । वा'भावित्याह - भावलाक इति । तत्र भाव इति
द्रव्यादिस्त्वच्छन्न शुद्धमात्रप्ररूपणानापनाय तथा भावभूता लाका,
विगोचनीयत्वात् पदायमात्रस्य वाऽत्रालोकनादन्नभावनति भाव-
लोका,भावेन वा पयायप्राधायेन भावानुगततया लाका भावलोका ।
भावा वा समुदिता लाका भावलाक । चकारोऽस्यापि द्रव्यादि
लाकवद्विवक्षापरत्वमूचक ॥७॥

प्रकारातरेण भावलोकाभेदाद् -

तिध्वो रागो अ दोसो य, उद्गणा जस्त जतुणो ।

जाणाहि भावलोका, अणतजिणदतिअ सम्म ॥८॥

व्याख्या-तत्र तीव्र -उत्कटो मदमध्ययारविवक्षितत्वान्, न
पुनरेतावता न तस्य भावलाकता । यद्वा-तीव्रभावस्य लाकयत्वन
लाकत्वाभिमाधानात्तस्यव ग्रहणम् । वा'भावित्याह -रागश्चेति,
तत्र रज्यत'ननात्मरमणनामात्मस्वभाव वा विहाय परेषु पीन
लिकेषु स्रक्चदनादिष्विति रागा--रागमाहनीय, य'मायालोभव
पायमोहनीयमिति व्यपदिश्यते "मायालाभवपायावियनद्राग
सञ्ज्ञित द्वद्व [प्रणम०] मितिबचनात् । रज्जन वा राग
प्रीनिलक्षण । चकारोस्तत्सहृष्टरितनोकापायनयवस्य तद्विबर्तितप्राण
वधादवा परिग्रहाय । तथा द्विष्यतजनन ज'तु कण्टकादिषु दुःख
साधनषु इति द्वयो- द्वेषमाहनीयो, यत्राघमानमोहनीयमिति
व्यपदिश्यते त्रीना मानश्च पुनर्द्वेष इति समामनिष्पिट' इति ।
द्वेषण द्वयोऽप्रीनिलक्षण । चकारो'त्रापि पूनवन । अत्र प्राश्रगा
पादान तस्य दुरुच्छद्यत्वप्रतिपादनाय 'मुस्तमग्गपवन्नाण मिणहो
वज्जमिणला । वीरे जीवतए जाआ गोयमा ज न कवली ॥१॥'

इति वचनात् । द्वयो वा रागमूलक एवेति ज्ञापनाय, इष्टेषु रक्तो
 हि जन्तुस्तदपवारिषु द्वेष्टि । एतावेव च परमपदप्राप्तिप्रति
 वधकी, समारेऽपि च मुखकल्पवलीकृपाणदु खदावदवकाष्ठकल्पी ।
 यदुक्त- 'वा दुक्ख पाविज्जा वस्स व साक्खेहि धिम्हओ होज्जा ।
 को वा न लभिज्ज मुख्ख रागद्दासा जइ न हुता ॥१॥' इ यदि ।
 ननु कथं ज्ञानावरणादीनामत्वटत्व विहाय मोह एव प्रस्तुत इति
 चेत्? साम्परायिका हि ज्ञानावरणीयादीनामाश्रय स च सकपाय
 म्यवेत्येव व्यपदेश । तो किमित्याहु - उइण्ण" ति । उदीर्णो
 विहायाऽनाधावस्थामुदयावम्यमिती । ननु किमिति शया वधाद्या
 अवस्था उपक्षिता इति चेत्? उदयाधीनत्वाद् वधादीनामयत्न-
 विहितऽपि वध यदि विधत्त क्षयमपि प्रदेशवदनसङ्ग्रमापवत्तनादिना
 नोदिते इति स एव गहात इति । वम्यत्याहु - जस्म जन्तुणो" ति ।
 म्यम्य कस्यापि, अनेन सामायनिर्देशन वक्तुमाध्यम्य ख्यापित
 भवति । तथाविधादेव वक्तुस्तत्त्वानिगमसम्भवात् । पठयते च-
 "आयही वन तिनीपति मुक्ति तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।
 पक्षपातरहितस्य तु मुक्तियत्र तत्र मतिरेति निवशम् ॥१॥ इति ।
 न हि व्यक्तिविशेषम्यवापवारयो रागद्वयो, ज्ञानेपामिति पक्षपातो
 मध्यम्यमनावृत्तविदधाति काञ्चन शोभां जनेद्रमत तु निष्पक्ष
 पानम् आस्ता परेषु पक्षपातवाता, यावन्न भगवति जिनद्रेऽपि
 पक्षपातो [नव] शोभायामिति सिद्धान्तः "न थद्वयव
 त्वाय पक्षपातो, न द्वयमा
 तु, त्वामेव धीर ! प्रभुमा
 वम्यत्युक्त्वा जावम्यति
 वाच्यम, अनेन
 प्रययी अवि

पित्तहृतुको द्वय इत्याद्याचरयु, तन्निरासायैतस्यावस्य वाच्यं वात ।
 न च वविधौ रागद्वेषौ स्यातामात्मापकारकौ, किन्तु यथोदितौ
 जावतामम्बधे कथ प्रतिनियतापकारकारित्वमनुभूयमान युज्येत ?
 कथञ्चनापि सम्बधे चात्मना तयो स्वीक्रियमाणे स्पष्ट एव
 जीवेन सम्बधोऽनयो । युक्तियुक्तश्चायमेव पक्षा, अथवा भिन्नस्य
 मुवनस्यैव कथमस्य ससारात्मनोऽपकारकौ स्यातामेताविति ।
 गुत्रायतिरेकश्च कथ वचिष्यण सम्पद्यतेति सिद्धधदेवार्यापत्या
 जीव, तद्विचित्रतया च कम तद्धतुको च रागद्वेषावित्यल प्रसङ्गन ।
 यद्वा भावलोकतया व्याख्येयत्वेन स्पष्ट निर्दिष्टो जीवो' जन्तोरिति ।
 असौ किमित्याहु - 'जाणाहि भावलोग'नि । जानीहीति गिप्या
 वधानाय क्रियानिर्देश । यद्वा-हेयत्वेन निर्दिष्टिष्वोऽपि रागद्वेषौ
 नैव निर्दिष्टौ, धमिणोऽहेयत्वात्, धमस्य हेयतापि च न जानम-त-
 रेति जानीहीत्युचु । भावलोकमिति सञ्ज्ञानिर्देशो, जन्तुश्चात्र
 पूवप्रतिपादितावस्थ सञ्जितया ज्ञय । सञ्ज्ञा चेयमवर्था, न तु
 यादच्छिदी गुणगूया वेति तु स्वयमूह्यम । भावलोकसञ्ज्ञाया
 प्रामाण्यनिर्देशायाहु "अणतजिनदेशितय'ति । तत्र रागद्वेषजतारौ
 जिना । अनन्तजिनदेशितमिति च जिनानां सर्वेषामविप्रतिपन्नताद
 क्षनाय, अथवा जिनदेशितत्वमात्रेणव प्रामाण्यात् । न हि च्छद्म-
 स्थानामिव जिना परत प्रामाण्यभावमापन्नवचनवादिन,
 अप्रामाण्यहेतुरागद्वेषयिलयात् । तयारसत्यवचोहेतुत्वनियमस्तु
 'रामाद्वा द्वयाद्'त्यादिना स्पष्ट एव । केचित्त्वनन्तेत्यत्र लुप्तविभ
 विनकनिर्देशमाख्याय भावलोकमित्यनेनवानन्तमिति योजयति ।
 व्याख्याति च तादृशरागद्वेषपरिक्लिनजन्तूनामानत्यादनन्ता हि
 भावलोक इति । अनन्तसदस्या च यद्यपि च्छद्मम्यसातिगय-
 ज्ञानिज्ञानवद्या, तथापि जन्तूनामरूपित्वाद् विना केवल प्रत्यक्षाभा

वाद्रागाद्युदयोऽपि न यथावदितरज्ञेय इत्युक्त 'जिनदेगित'मिति ।
 एतच्च नावलोक्य प्रामाण्यज्ञापनायव, न च यथावयञ्चिद्
 ग्राह्यम्, तथाग्रहणं हि द्रव्यसम्यक्त्वस्यैव भावात् । भावमम्यक्त्व
 तु प्रमाणनयनिक्षेपनिर्देशमदादिद्वाररेव पदार्थानामवगमे इत्याहु -
 "सम्म' ति । न च वाच्यं कथं तर्हि "तमेव सच्च नीसव ज
 जिगहि पवेइय' ति । तद्वचनस्यासद्वाधकासत्साधनसूक्ष्मयुक्ति
 गम्यपदायस्थगीयत्वात् । तदुक्तं परीक्ष्य भिक्षवो । ग्राह्यं महत्त्वा
 १ तु गौरवात् । तथा-" ते पश्चात्परित्यज्यन्ते ये गृह्णन्त्यवि
 धारितम्" इति । ननु कथं तर्हि सम्यक्त्वस्य श्रद्धानात्मयत्तति चेत् ।
 दृष्टेष्टाविषयतया यथावदादित्वनिषेधन दृश्यमानेषु चानिषद्धतया
 निर्णयिषु न तु यथावयञ्चिदिति । यद्वा-जिनप्रणीतानां सत्यत्व
 मवधार्यं शास्त्रकर्तारो लक्षयन्ति सम्यक्त्व-यद्यथा जिनैरभिहिता-
 स्तथा चेच्छब्दाति जीवादि देवादि वा तदा सम्यक्त्वमिति ।
 तथा च नासद्भिनिवेशस्तद्वताम् । अत एव आहु -पुराण मानवो
 धम साङ्गो वेदश्चिद्वित्सितम् । आज्ञासिद्धाणि चत्वारि न हन्तव्यानि
 हतुभि ॥१॥" इत्यादि, (ते) निरस्ता । यत् उच्यते एव तत्र-
 "निर्दोष काञ्चन चेत् स्यात्परीक्षाया विभक्ति विम् । सदोष
 काञ्चन चेत्स्यान्न परीक्ष्य(क्षा)प्रयोजनम् ॥१॥" इत्यादि । न च
 वाच्यं हन्तव्यानीत्यस्य हतुभिगम्यानीत्यवार्थं, तथा च तद्वक्त्रेणा
 सामर्थ्यं द्योत्यते इति । प्रथमं तावदत्र हन्तेर्गमनायताया एव
 वाच्यभृत्समयविरुद्धतासङ्गते । अयञ्च-न प्रयोजनं हेतुपरीक्षा
 निषधनं । १ हि मुद्रावित्त सुवणमिति निषिध्यते परीक्षका
 व्यवहारिभि । न चोदाति वदाचिदप्येव-यन्नाम्य कपो देय
 इति । न चेद वचनं साक्षरससदि शोभा काञ्चनाऽऽमादयति
 प्रयोक्तुस्तद्वद धोम्यमुशितु मनीषिणाम । जनेद्र वच एवमुच्यते-

“इमा समक्ष पतिपक्षनाक्षिणा—मुदारघोषामवधोपणा ब्रुवे । न
वीतरागात् परमस्ति दवन, न चाप्यनेकान्तमते नयस्थिति ॥१॥’
तथा—‘पत्रपाना न मे वीरे न द्वेष कपिर्नाम्पि । युक्तिमद्वचन
यस्य तस्य काय परिग्रह ॥१॥” इति । भावलोकास्य प्रकारा
तरतास्थान च ‘विवक्षाधीनानि कारकाणी’तिरद्विवक्षाधीनव
वाक्यपदानिरिति सूचनाय प्रतिपादितत्वोदयिकान्पि भावेषु पत्रसु
ग्राह्योपगमिन्क्षायिकक्षायोपगमिकभावत्रयप्रतिबन्धनमूत्रज्ञापनन
सम्बन्धिनाद्विपुत्रपयप्रवृत्ताना रागद्वेषह्लासस्यावश्य विधेयताज्ञापना
येति वा ॥८॥ इत्येवमान्याय द्रव्यक्षत्रकाल्मषभावलोकान्
व्याख्येयान् शेष श्रमप्राप्त पर्यायिणोक् व्याचिन्व्यामयाऽऽहु -

द्ववगुणखित्तपञ्जवभवाणुनावे अ भावपरिणामे ।

जाण घउद्विहमेअ पञ्जवलोग समासेण ॥९॥

व्याख्या—तत्र द्रवति तांस्तान पर्यायानिति द्रव्य गुणपयाय
वद्द्रव्यमित्यय । द्रव्य हि पुरातनान विहाय पर्यायानवाप्नोति
नूतनान् स्थिरत्वात्तस्य । स्थिरत्वमपि द्रव्यपर्यायोभयात्मकत्वोपि
वस्तुनो द्रव्यवापेक्षयव । सापि अपिनानपिनसिद्धेरिति । यद्वा—
द्रूयते—स्ववृत्तिगुणपर्यायमुच्यते नवीनदचाश्रीयते व्याप्यते वा
स्ववृत्तिगुणपर्यायिरिति द्रव्य गुणपर्यायाश्रयतया । यदाहु -

‘गुणाणमामओ दव एगदव्वस्मिआ गुणा । लक्खण
पञ्जवाण तु उभआ अस्सिआ भवे ॥१॥” इति । न च सयोगादीना
द्वधाश्रितत्व यतो, न तत एकद्रव्यनिश्रितता युक्ता गुणांनामिति ।
तेषा पर्यायात्मकत्वात् । यद्वा—द्रो महामत्ताया भव्य योग्य द्रव्य
‘द्रोभय’ इतिवचनात् । यत् सद्रव्यमिति पठ्यतेऽपि, द्रोखयवा
वा द्रव्य, मदभिधेय पदायद्रजो हि महासत्तावानुच्यते, द्रव्य
च तदेकदेशत्वादवयव एवेति, त्रिकाग वा द्रोगुणवृत्तान् एव

महामत्तावान् द्रव्यमित्यभिधीयते, गुणसमूहो वा द्रव्य, पर्यायार्थिको हि न द्रव्य भवेनाभिधत्त, किन्तु गुणसमूहमेव । यतो व्याख्यायते-

“उष्णजनि वयति य परिणामेति अ गुणा न दद्याद् । द्रव्य
 प्पभवा य गुणा न गुणप्पभवाइ दद्याद् ॥१॥”तिगाथा पर्यायार्थि-
 केनच-यद्योत्पादव्ययधौव्ययक्त हि सदित्युच्यते, द्रव्यस्य च नोत्पा-
 दव्ययावभिमतौ द्रव्यार्थिकेन न च विनोत्पादन्ययावस्ति पदाय
 इति न द्रव्य पदाथ किन्तु गुणा एव । कुत ? इति चेदाह-
 उत्पद्यतस्मन्तो पि सतया प्रादुभवन्ति, अस्त आविर्भावस्यात्पत्ति
 पदाथत्वात् सतश्चात्पादाभावात् । तथा व्ययन्ते-विनश्यन्ति
 सतोऽप्यभावतामापद्यन्ते विवक्षितव्यतिप्रमस्यैव नाशपदाथत्वात्,
 विवक्षितशब्दानभिधयत्स्य वा तथात्वात् । तथा परिणामेति-
 चकगुणद्विगुणयावदन तगुणत्वादिनाऽवस्थांतरमाप्नुवति । के
 एवमित्याह-गुणा अवधारणफलत्वाद्वाच्यस्य गुणा एव । लघे-
 ऽयवकारेण व्यवच्छेदे स्पष्टतायमाह-न द्रव्याणीति । न द्रव्या-
 ण्युत्पद्यन्ते विनश्यन्ति परिणामेति वा, तेषामवस्थितवरूपत्वेन
 द्रव्यार्थिकेन प्रतिज्ञात् ‘द्ववट्ठिजस्म सत्र सया अणुप्पभम
 विणट्ठ ति’ वचात् । तथा त्रिलक्षणयुक्तत्वात् स्पष्टमेव द्रव्य
 मसदिति । ननु तर्हि किमिति द्रव्यमित्याह-द्रव्यप्रभवा गुणा
 न्ति द्रव्यस्य-द्रव्यशब्दस्य प्रभवो-व्यवहारो यभ्यस्ते द्रव्य
 प्रभवा-द्रव्यशब्दवाच्या । क ? इत्याह-गुणा अवधारणयाजन
 गुणा एव । तथा च तथा तथा समुदितावस्थामापन्त्या गुणा एव
 द्रव्यशब्देनोच्यते, तेषामेव सत्तदक्षणावितत्वात् । स्पष्टमेव
 व्यवच्छिनति-न गुणप्पभवाइति । गुणानां प्रभवा यभ्यस्तानि
 गुणप्रभवानि-गुणाश्रयरूपाणीत्यथ । किमित्याह-नति । न
 सत्यवेत्यव्याहार्यां त्रिया । वानि न गन्तीत्याह-द्रव्याणि द्रव्यार्थि-

काभिप्रेतानि गुणपर्यायवद् द्रव्यमिति त्रिलक्षणलक्षितानि द्रव्याणि,
त्रिलक्षणग्रहितत्वात् । यच्च स्यात् त्रिलक्षणयुक्तं तदव सदिति
व्यवहायम् । न च द्रव्याणि तथैति न तानि सन्ति, द्रव्याणां दाभि-
लाप्य तु पूर्ववदेवेति पर्यायाधिक्येन गुणममूह एव द्रव्यतयाभिप्रत
इति नदमयुक्तम् । यद्वा-भूतभविष्यत्पर्याययाग्य वा द्रव्यमिति,
यन्नाश्रित्याच्यने-‘भूतस्य भाविनो वा भावस्य हि कारणं तु
यल्लाके । तद् द्रव्यं तत्पञ्च सवेतनाचेतनं कथितम् ॥१॥ इति ।
योग्यताग्रहणं च सर्वेषां पर्यायाणामनभूतत्वात् नुभविष्यमाणत्वाच्च
मा भूतं सवपिदाया मयदा सर्वेषां द्रव्येनेति तत् एवाच्यने-‘एग
भविष्यद्वाउत्र य अभिमुहनामगात् य । एए तिभिर्दवादनं’ति ।
न च वाच्यं कथं तर्हि-

त वयं मोक्षं राया अचियतणुह्नरारो । अभिवदिउण
पियर मरीइ मभिवदिआ जाइ ॥१॥ सा विणएण उवगआ वाठण
पयाट्टिणं च तिव्वुत्ता । वदइ अभित्युणता इमाहि महुराहि
वग्गूहि ॥२॥ लामा हु तं सुलद्धा जं मि तुमं घम्मचक्कवट्टाणं ।
हाहिसिं दससउत्तममा अपच्छिमो वीरनामुत्ति ॥३॥ न वि तेह
पारिवज्जं वत्तामि अहं इमं च तं जम्मं । जं हाहिसिं तित्थयरा
अपच्छिमा नेण वदामि ॥४॥ इतिवचनात् प्रहृतमभवभावित्वपि
तीयकृत्वस्य वदिनो भरतन विद्यमानं त्रिजगन्नीश्वरे मरीचि
भक्त्या । न च नामस्थापनाभावापेक्षया तीयकृत्वत्वं तदा तस्य
सम्भवति यत्रपक्ष्य वदिन स्यात् इति चेत् । मत्स्य मुदूरावधानवता
राजवमतिवादिना नगमेन तथाविधागतं तीयकरवचाद्वात्
मितभावनं वा तथाविहितमिति न व्यवहारानुगतम् प्ररूप्यते
च व्यवहारानुगतमेव । तत् एव भविष्यत्यां गमनयावाविधायि
ब्राह्मणपूर्वजानां माहननामधयानां स्तुतिपाठकानां यद्य निविध्य

शिक्षिता भरतो युगादिदेवेन । तदेतत् सव द्रव्यलक्षणमभिप्रेत्यो
दाहृत महाभाष्यकार -

“द्वद्दुयए दोरवयवो विगारो गुणाण सदावो । द्व्व भव्व
भावस्म भूयभाव च ज जोग्ग ॥१॥” इति । तदेवविधस्य द्रव्यस्य
द्रव्यशब्दवाच्यस्य वा धर्माधर्मावाग्गपुद्गलकालजीवरक्षणस्य
गुणा -सहभाविनो धर्मा । एष गुणपर्याय्याविशेषो यदुत-सह
भाविनो गुणा , ऋमभाविन पर्याया इति । द्रव्याविष्वग्भावेनति तु
प्रकृतमध्याहाय वा । तथा च यत्र गुणपर्यायरूपेण निर्देशो धर्माणा
तत्र गोबलीवदयायन गुणव्यनिरिक्ता धर्मा पर्यायतया ग्राह्या ।
यत्र च वेवना पर्याया एव व्यपदिश्येरस्तत्र तु यावदधर्मा अपि
पर्यायशब्देन गह्यते । तथा च यथा द्रव्याधिकपर्यायाधिकभेदेन
उपयुगल वण्यते तथा कथं न तृतीयो वण्यते गुणाधिक इति,
तन्निरस्तम । यदाहुर्दियावग्पादा -

एवरसगधफासा असमाणग्गहणत्वाणा जम्हा । तम्हा दध्वाणु
गया गुणात्ति तं वेइ इच्छति ॥१॥ दूरे ना अन्नत्त गुणसद्दे चेव ताव
पाग्गिच्छ । ज पज्जवाहिआ हाज्ज पज्जव चेव गुणसण्णा ॥२॥ दो
पुग नया भगवया दव्वटठियपज्जवटठिया नियया । एत्तो वि गुण
विसेस गुण्ठिअनजो वि जुज्जतो ॥३॥ ज च पुण अरह्यातेसु तेसु
मुत्तमु गोममाईण । पज्जवसण्णा निमया वागरिया तेण पज्जाया
॥४॥ परिमण पज्जाओ अणगरुग्गण गुणो त्ति एग्गया । तह वि न
गुणा त्ति भण्णइ पज्जवनयत्तेसण जम्हा ॥५॥’ इत्यादि । गुणाश्च
सामान्यविशेषभेदे द्विविधा । तत्र आद्या अस्तित्व वस्तुत्व सामान्य
विशेषात् । द्वयव प्रसङ्गत्व प्रदेशत्व चेतनाचेतनत्व मूर्तत्वममूर्-
तत्व चेतनत्व प्रत्येकमष्टाष्टौ चेतनाचेतनत्वयोर्मूर्तत्वामूर्तत्वयाश्च
परस्परपरिहारणायम्धानात् । अल्पास्तु ज्ञानदर्शनमुखवीयस्य

रमणधवर्णा गतिहेतु च स्थितिहेतुत्वमवगाहनहेतुत्व वत्तमानहे-
 तु च चेतनत्वमचेतनत्व मूत्तत्वममूत्तत्व चेति पाङ्ग । तत्र धर्माध-
 र्माकारेषु गतिहेतु वाचेतनत्वामूत्तत्वानि स्थितिहेतु वाचेतनत्वामूत्त-
 त्वानि अवगाहनहेतु वाचेतनत्वामूत्तत्वानि च श्रमण पुद्गले स्पश
 रमणधवर्णाचेतनत्वमूत्तत्वरूपा पट, काल वत्तमानहेतुत्वाचेतना
 मूत्तत्वरूपास्त्रय, जीवे च ज्ञानद्रशनमुख्यधीयचेतनत्वामूत्तत्वानीति
 पट । अत्रेदमवधयम्—चेतनाचेतनत्वमूत्तत्वामूत्तत्वानि स्वजाति-
 विजातिभ्या सामान्यविशपरूपाणीति सामान्यगुणषु विशदगुणषु
 चाख्यातानीति पटविंशतिरप्यते गुणा द्रव्याणामवति द्रव्यगुणा इति
 कथ्यन्ते । द्रव्याणि च धर्मादीनि प्राग् व्याख्यातान्यव जीवमजीव०”
 इत्यादिगाथाया समामत । व्यामत्तस्तु—“पचयिकायमइओ” इति
 गाथाप्रथमदलव्याख्यान व्याख्यास्यते इति नात्र तत्रिरूपणम् । तथा
 ‘नित्तपज्जव त्ति । तत्र “क्षि तिवासगत्या इति तुदादि, ततो
 ‘हुयामाश्रुवसिभसिगुवीपचिवचिधयम्यमिमनितनिसदिच्छादिक्षी”
 त्यादिनीणादिके त्र क्षत्रमिति । तथा च क्षियत्ति—वसत्ति धर्मा
 धमामुमत्पुदलादयाऽस्मिन्नि क्षत्रमाकाङ्क्षलक्षण क्षत्र सकपण
 भूमि ‘गरीरमाकाङ्क्ष च’ इत्युणादिवत्ति । तस्य क्षत्रस्य पर्याया
 स्वभावविभावक्षणा गुणविकाररूपा वा, उभयाश्रितवात् पर्याया
 णाम् । तत्रागुरुघृत्वाद्या स्वभावपर्याया । गुणविकाररूपास्तु
 अनन्तासद्व्यातसद्व्यातभागगुणवद्विभागगुणहानिभ्या द्वादशया ।
 विभावपर्यायास्तु घटाद्यवगाहदानजया । एत च सर्वेऽपि क्षत्र
 पर्याया, आकाशपर्यायत्वात्तेषाम । यद्वा-क्षेत्राणि भरतादीनि यदाहु
 “क्षेत्र भरतादी भगाङ्गया’ इत्यादिवचनाद् भरतादि तस्य पर्याया
 अवस्थितानवस्थितनालादिक स्वरूपम् । तच्च विस्तरतो जम्बू
 दीपप्रज्ञप्तेरवसंयम । सद्वक्षपतस्तु क्षेत्राणि त

वपविदेहरम्यरहरण्यवतगवनाम्यानि पूवापरायनहिमवमहाहिम
 वनिपधनीरविमगितरिषधरविभक्तानि श्रमेण चतुर्गुणवद्धाया
 विदेहेभ्य परता हीनानि च विष्कम्भात् । जाद्य तु सपटवल्प
 द्विगयोजनपञ्चशतविष्कम्भम, पवता अपि सद्विपञ्चाश
 मह्य विस्तीण जाद्य द्वादश च कला । धातकीपुष्कराद्वेयोस्तु
 द्विद्वि क्षेत्रपवता इपुसाराभ्यामुत्तरदक्षिणात्याभ्या विभवतवान् ।
 वतो जम्बूद्वीप आयामविष्कम्भयोरुक्ष योजनाना, धातकीव
 ल्याकारा याजनचतुर्लक्षविष्कम्भ पुष्करार्द्धं पोट्टा ।
 (लक्षविष्कम्भ) परिक्षपाद्यायनापायश्चैव-विष्कम्भकृतेदग
 गुणाया मूत्र वत्तपरिक्षप । सधिवम्भपादान्भ्यस्तो गणितम् ।
 इप्वावगाहानावगाहाभ्यस्तम्य विष्कम्भस्य चतुर्गुणस्य मूत्र ज्या ।
 ज्याविष्कम्भयावगविशपमूल विष्कम्भाच्छाध्य गपार्धमिषु ।
 इपुवगस्य पङ्गुणस्य ज्यावगयुतस्य मूत्र घनृ काण्डम् । ज्यावगचतु
 भागयुक्तमिषुवगमिषुविभक्त तत्प्रकृतिवत्तविष्कम्भ । उदग्धनु
 काण्डाद्विक्षण गार्ध्य गपार्धं बाहुरिति । एवमतरद्वीपा पूववत्
 पटपञ्चाशत । भरस्तु काञ्चनस्थालाभिस्त्रिच वतो याजनशत
 सहस्रमधा धरणितलमवगाढो नयनवत्युच्छितो दशाधा विस्तृत
 महस्रमुपरीति । त्रिकाण्डस्त्रिंशत्प्रविभक्तमूर्तिश्चतुर्भिन्नभद्रगा
 लनदनसोमनसपाण्डक परिवृत । तत्र शुद्धपृथिव्युपलवज्जशकरा
 बहुल याजनसहस्रमेक प्रथम काण्ड, द्वितीय त्रिपण्डिमहस्ताणि
 रजतजातरुपाङ्कस्फटिकबहुल, तृतीय पटत्रिंशत्सहस्राणि जाम्बून
 वडूयबहुला चाम्य चूलिका चत्वारिंशत्घातनामुच्छायेण, मूले
 द्वादश विष्कम्भम यण्टावुपरि चत्वारितीति । मूले वलयपरिभपि
 भद्रशाल्वनम् । भद्रगात्रवनात् पञ्चयोजनगतामारुह्य तावत्प्रति
 शान्तिविस्तृत नदनम् । तताद्द्वित्रिपण्डिमहस्याप्यारुह्य पञ्चयोजन-

प्रतिपादिता पूज्यपादै । तथा च न कोऽपि विरोध आगमेन गणितपरिपाट्या वा, ध्रातिमूल त्वघऊध्वक्त्वनमभयत्र स्वक् पौलकत्पनया । अत्र च व विष्कम्भागति—याजनपञ्चातव्यतित्रमे पञ्चचत्वारिंशद्योजनाना पञ्च चैकादश भागा हीयते द्वासा हृत्या, आगच्छति च चतु पञ्चाशदविवनवनवतिशतानि पडभागाधिकानि बाह्यो विष्कम्भ, आभ्यतरश्च सहस्रानस्तदेव, उच्यतेऽपि—

‘नवमहस नवसयाइ चउपण्णा छच्चिगारभागा म । नदणवहिविक्खभो महसूणो होइ मज्झमि ॥’ इति । तथापरि सतोऽध्वनिषष्टिर्योजनानामतिलद्ध्या तत्र च यदि न सूरिमतम नुश्रीयते पातया एकाशीत्यधिकपटपञ्चागच्छनी नयभागाधिकार याजनाना नदनवनाभ्यतरविष्कम्भश्च ८९५४-६ एतस्मात्पूर्वो वतपाते मीमनसबाह्यविष्कम्भ ३२७२-८ भागा ममागच्छति, आभ्यतरस्तु २२७२-८ इत्यतावानव । न चप आगमानुरोधीनि स्वयमप्युच्यत, सूरिपादानुसरणे तु सार्धैकपञ्चाशत्येव हानि, तथा च हीयत एकाशीत्यधिकपटचत्वारिंशच्छतानि पूर्वोक्ताभ्यतराद्विष्कम्भात् तथा च शेषमिद द्वासप्तत्यधिकद्वाचत्वारिंशच्छतानि योजनाना भागाश्चाष्टौ, शास्त्रानुरोधि चतमान्, यत् उच्यतेऽपि—

‘तच्चाहिरि विक्खभो वायालसयाहि दुमयरिजुयाइ । अटठेगारस भागा मज्जे त चेव महसूण ॥१॥’ इति । एव तत् ऊध्वमपि विहायववादगयाजनसहस्राणि प्रदेशानिश्चेद्विदयते तदवाभ्यन्तरादद्वात्रिंशच्छतादिरूपात् पञ्चविंशतियोजन इत्येवम्पौ भाग सहस्रसत्या द्वाविंशतिशतानि द्वासप्तत्यधिकानि भागाश्चाष्ट पात्यन्त, यप तिष्ठति महस्रमेव योजनानाम्, तन्नपा सूरिपद्धति-

तर्हि । नरएमु वेषणा उण्हा जमाना वदथा मए ॥११॥ जहा इह
 इम सीय एत्ताण्णतगुण तर्हि । नरएमु वेषणा सीया जसाया वेदमा
 मए ॥१२॥ कदता इदुक्कुभीसु उड्डवाजा जहासिग । हुयासण
 जलतम्मि पक्कपुत्रो जणतसो ॥१३॥ महादवग्गिसरासे मग्ग्मि
 वडव्वाएण । कल्लवात्तुयाए य दडढपुब्बा अणगमा ॥१४॥ रमता
 क्कुभीसु उड्ड वद्धा अत्रववो । रक्खन्नरग्गया हि छिण्णपुब्बा
 अणगमा ॥१५॥ अतित्तिक्खवट्ठपाइण्ण तग मित्रलिपायव । गवित्त
 पासादण इद्धावउद्धाणि दुक्कर ॥१६॥ महाजतसु उच्छू पा
 वारसता सुभेरव । पीण्णिआग्गि सक्कमेहि पावकग्गमा अणतसो ॥१७॥
 कूततो वात्तसुणएहि माम्भेहि सक्कहि य । पाडिआ फालिओ
 रिग्गा विष्कुरता अणगसा ॥१८॥ जसीहि जमसिवण्णाहि भन्नीहि
 पट्टिमहि य । छिन्ना भिन्ना विभिन्नो य जाण्णो पाववम्मूणा ॥१९॥
 अत्रसो लोहरटे जुत्तो जलत ममिलाजुए । चोत्ता तात्तजसेहि
 राज्ञा वा जह पाठिजा ॥२०॥ हुगामण जत्तम्मि त्रियासु महि
 सा विव । दडढा पक्को ज अवगा पावग्गमेहि पाविआ ॥२१॥
 बग्ग सडासतुदेहि गहनदेहि पत्तिगहि । पिल्लुत्तो विल्लवतो ट
 टक्कगिद्धहि णतसो ॥२२॥ तण्हाविग्गतो वायता पत्तो वेयग्गिण ण्ड ।
 जग्ग पाहनि चिततो गुरथागहि त्रियाग्गा ॥२३॥ उण्हाभिभूआ
 धावता अमिपत्त महावण । अग्गिण्णेहि पट्ठेहि छिण्णपुब्बा
 अणगमा ॥२४॥ माग्गरेहि मुसद्धीहि मूग्गेहि मुसग्गेहि य ।
 गयास भग्गगत्तेण पत्ता दुक्कव अणतमा ॥२५॥ सग्गहि त्रियग्गधारहि
 छुरियाहि कपणीहि य । कप्पिओ फालिजा छिण्णा उक्करत्तिओ
 अणगसा ॥२६॥ पाग्गेहि कूटग्गरेहि मिग्गा वा अवगो जह ।
 वाहिा वदग्गडा अ बहुसा चव त्रियाइआ ॥२७॥ गग्गहि मग्गर-
 जाग्गहि मच्छा वा अवसो अह । उट्ठिता फालिजा गहिजा मग्गिजा

काम काऽपि बुभिवल्प । १ चर जगतामीश्वरवत्तुत्बमनप
मम्पद्यतेत्यन्मप्रस्तुतेन । परमाधार्मिनाश्चेम-

"जवे अबरिसी चेव मामे य गवठ वि य । रद्देनरुद्दवाले
य महारात् ति आवरे ॥१॥ असिपत्त धणु कुभ वालु वैयरणी
वि य । खरस्सरे महाधाम एव पण्णरमाहिया ॥२॥" तत्र त्रमेण
यादशी वेदनामुदीरयति त त तद्दयितुमाहु -

'वाडति य हाडति य हणति विप्रति तह णिमुभति । मुचनि
अवरत्त जवा खरु तत्य णरइए ॥१॥ जाह्यहए य तहिय णिस्सन्न
क्कणीहि क्कपति । विदलगचडुग्गच्छिन्न अबरिसी तत्य णरइए
॥२॥ साडणपाडणतोडनवधणरज्जुत्तयप्पहारहि । सामा णरइयाण
पवत्तयति अपुत्ताण ॥३॥ अतगयिकप्पिमाणि य हियय कालज्ज
फुप्फुसे ववरे । साग्ग णरइयाण कडडति तह अपुण्णाण ॥४॥
असिस्सत्तिवुत्ततामरसूलत्तिसूत्ताग्गु सूत्तिचियग्गामु । पाएत्ति रुद्दहम्माउ
णरगपाला त्तिहि रद्दा ॥५॥ भजति अगमगाणि ऊरु बाह मिराणि
करचरण । क्कपति क्कपणीहि उवरुद्दा पावकम्मरया ॥६॥"
रदनम-पापकमरत्तेत्यात्तिविगणनियुक्त्तिवारचरणा द्योनयति
तेपामपि स्वत्तताग्गुभवमपत्तभागावश्यवताम । एवमग्रपि ।

'मीग्गामु सुट्टएसु य कड्डुमु य पययड्डमु य पयति । बुभीमु
य लोहिग्गमु य पयति ताला उ णरइए ॥७॥ क्कपति तग्गिणीम
सगाणि छिन्ति सीहपुच्छाणि । यावति य णेरइए महारात्ता
पावरम्मरण ॥८॥ हत्थ पाए ऊरु बाहूसिरा-पाय-अगमगाणि ।
छिन्ति पग्गाम तु अमि णरत्ता णिरयपात्ता ॥९॥ क्कणोत्तण्णासव
त्तरणदसणट्टणफुम्मात्तवाहूण । छयण भयण मात्तण अमिपत्तधणूहि
पाडति ॥१०॥ बुभीमु य पयणसु य लाहियसु कडुत्तेहि बुभीमु ।
• बुभी य णरयपात्ता हणति पाटति णग्गामु ॥११॥ तद्वत्तद्वत्तद्वत्ति

भजति भज्जण कल्पयुयात्पुगा-पटठ । वायुगा परइण गणति
 अवस्तगमि ॥१०॥ पूत्र-रुहि-वंमट्टिवाहिणा कल्पयत-उरु
 साया । वप्रग्णी-णिरयपाला णरइण ऊ पवाहति ॥१०॥ कप्पति
 उरवरणहि नच्छिनि पण्णर परमुणहि । मिवात्तग्माहति स्वर-
 स्सरा तत्य णरइण ॥१०॥ भाण य पलायते गमनता त्ता त णिर
 भति । पमुणा त्हा पमुवह महघाता तय णरइण ॥१०॥ छिन्न-
 पात्भुजस्व-वाच्छिन्न-वर्णाठनामिना । भिन्नतात्-गिरामष्टा
 निश्राप्ति-हृदयात्ता ॥१६॥ तथा- अच्छिनिमीरणमित्त पथि
 सुह दुग्गमथ पटिवद्ध । नरण नरइयाण जहानिम पच्चमाणाण ॥१॥
 अमुमा उक्थियगिज्जा सह्रमा स्वगधपामा य । नरण नेरइयाण
 दुवरवग्गमोवलित्ताण ॥२॥ इति । यद्यप्यतः गाथायुगल बहुषु
 नियुक्तिपुस्तकषु दृश्यते तथापि प्रक्षिप्तमवलमित्यथगतव्यम्,
 यना व्याख्या नास्म विहिता एते च यथावामिति कृत्रा साधि-
 त्तिमिति । न चतः यावद्दवानुभावानिवश्ये यन नियुक्तिवार
 श्रीमद्राजचरणव्याख्याकरण निबद्ध भवन् । यथा वण्णरमिति
 गाथा द्रव्यगुणे त्यस्य परिणामे अ ति जस्य च सुगमताय दद्या ।
 न तादा गभीराथमपि येन पूज्यपादकृत गम्भावयत वापि ।
 मह्यहवारपात्रपि व्यावृत्तव नरवचना- नियातुभनरग्या-
 परिणामदेहवन्ना विक्रिया इत्यत्रानुभनरपरिणामा यथा-तियगू-
 ध्वमथत्र मयनातन्तेन भयानयन नियातमनेन तमसा नित्याथ
 वारा एवम मूत्र पुरीषस्रोताम एधिर-वमा-मेदपूयानुपपतता
 दमगानमिव पूतिमासकगाग्निचमदननस्तास्तीणभूमय एवमगाल
 माजारनकुलमपमूपकहृत्पद्वगामानुपपववाप्टानुभनरगघा । हा
 मातधिगहा । कष्ट दत मुञ्च तावद धावत प्रनोद भक्तमा वधी
 कृपणफमित्तनुवद्धस्तिस्तीत्रवरुणर्त्तनविकल्पविशेषगतस्वननि-

नादर्थेन तृपणशरणयान्ति तत्रोष्णमग्निश्च निस्तनितगाऽपेदनं न जित
 सत्तापाष्णश्च निश्चामग्न्युपराभयम्परा । अतुभतस्वेदना नश्रथा
 उष्णदन्नास्तीग्रस्तीग्रनगस्ताग्रनगाश्चाऽऽतृतीयाया उष्णाशीत
 त्रुष्णानां गानाण पञ्चम्या षम्या गीता धीतराद्रेति ।
 तत्रथा-प्रथमगन्तव्यं वरमगिनाथ वा पितृध्याधिप्रतापाभिभूत
 तशस्य सपता दीनतागिगगिपरिवृत्तस्य व्यध्न नभमि गध्याहूने
 तिवातऽतिगृह्णतापस्य यागणज दुःख भवति तताऽनतगुण
 प्रकृष्टवत्प्रमाणप्रताप नरकप भाति । पीपमाघयोश्च मायो
 स्तुपागन्तिमात्रस्य गत्री रुदय र्च चरणाऽराष्ट रशनायासिनि
 प्रतिगमप्रवृत्त गीतमास्त निरग्याश्चप्रवावरणस्य यादक गीत
 समुद्रय दुःखमगभ भवति ततोऽज्ञानगण प्रकृष्ट वृष्ट गीतवदनपु
 तस्यपु भवति । यदि विष्णोष्णवन्नात्रकादुःखिष्य नारक
 सुमह यद्गाररागी उगीस्त प्रशिक्ष्य न निर पुगीता मनुमादता
 गानग छायामिव प्राण सुयमनुपम विद्यानिद्रा चापलभत ।
 एव कष्टतर तारकमुष्णमाश्रय । तथा वि यदि गीतवन्ता
 पश्वदुःखिष्य तारा वशिष्ठदाकाग माधमास निगि प्रवाते मन्ति
 तुपागन्ती प्रक्षिप्यन सदतगन्तामार्प्राम्पायासकर वि तग
 सुय गिद्यादनुपमा निद्रा चापलभत । एव कष्टतर नारक शीत-
 तुसमाचशत इति । तथा परस्परागीरिगदुःख इत्यत्रापि
 अनुपानुप्ते थनापादानवाग्निता ताक्षणा प्रततत क्षुद्रगिता
 दद्रहमातारीग अनुगमयमाहाग्यनि ने सर्वे पुग्गताप्यशुर्
 च ग्निमाप्युस्तीग्रया च निःयात्पवनया पिपामया शुक्ककष्टी
 ष्टनाऽन्तिह या सर्वोदधीनापि पित्रयु च नृणि समाप्यु , वध-
 यानामत्र त्रपा क्षुताण दत्यत्रमाऽति क्षत्रप्रतायानि । अपि चापत
 तत्रप्रत्ययाऽवधिर्गन्तव्या मिति, तत्राररेष्वत्रधिनामगुभभव

तथा मिहव्याघ्रद्वीपिश्चशृगालवक्त्रकारुमाज्जरितकुलसपवायमगत्र-
 कावात्तूरश्मनादिग्वादन तथा तप्तवाल्वावतारणासिवनप्रवेशान
 वैतरण्यवतारणपरस्परयोधनादिभिरिति । स्यादेतत् विमथ त
 एव कुर्वन्तीति ? । जत्रोच्यते पापवमाभिरतय इत्युक्तम् । तद्यथा-
 गा वृषभ महिष वगह मय कुबकुट-वात्तक-शकवा मुष्टिमलनीश्च
 युध्यमानान परस्पर चाभिघ्नन्त पश्यता रागद्वेषाभिभूतानामद्भुश
 तानुबन्धिपुण्याना नराणा परा प्रीतिरल्पद्यते । तथा तेषामगुराणा
 नारकास्तथा ताणि कारयतामयोऽय घ्नन्तश्च पश्यता परा प्रीति
 रल्पद्यते । त हि दुष्टवदपास्तथाभूता दृष्टवा दृहास मुञ्चन्ति
 चेलोत्क्षेपाश्चेडितास्फाटितावल्लिततलतालनिपातनाश्च कुवन्ति
 महतश्च सिंहनादाप्रदन्ति । तच्च तेषा सत्यपि देवत्ये सत्सु च
 कामिवेष्वप्यु प्रीतिकारणम् । मायानिदानमिथ्यात्शनगल्यतीक्ष्ण-
 पायोपहतस्याज्जागोचितभावदोषम्याऽप्रत्यवमपम्याऽकुण्ठानुबन्धि-
 पुण्यरमणा बालतपसश्च भाद्रदोषानुबन्धिण फल यत् सन्वप्यप्येगु
 प्रीतिहेतुप्रगुभा एव प्रीतिहेतव समुत्पद्यन्ते । इत्यदमप्रीतिवत्
 निरन्तर सुतीक्ष्ण दुःखमनुभवता मरणमेव वादक्षणा तेषा न
 विपत्तिरवाले विद्यते क्वमनिधारितामुपाम । उक्त हि- जीपपाति
 च चरमदेहात्तमपुष्पासद्व्ययवर्षायुषो नपत्रत्यायुष" [नत्वाथ०]
 इति । नर नत्र गण्य विद्यते । नाप्यपन्नमणम् । तत क्षमवशादेव
 दग्धपाटिभिन्नच्छिन्नक्षतानि च तेषा सद्य एव मरोहति गरीराणि
 दण्डराजिरिवाम्भसीति । एवमतानि त्रिभिर्घाति दुःखानि नरवंपु
 नारणाणा भवन्तीति । विशपायिना तु जीवाभिगमादिष समय-
 सागराऽवगाहनीय । अत्र च भिन्नभिन्नप्रथमवितपाठानामुल्लेख्या
 द्विगपताऽवभासिष्यते पीनरगयम्, तथापि नानुशयाज्जुगयवद्वि-
 धेयोऽस्मामु कथञ्चिद्विगपत्पानाभिप्रायेण पुन पुनरावत्तनेन

भवनिर्वेदकारणता च विभावयद्भिरस्माभिस्नयावृत्तत्वात् । उच्यते च—' वक्ता ह्यभयादिभिराक्षिप्तमना स्तुर्वेस्तया निन्दन् । यत्पदमसकृद् श्रूयात्तत्पुनरुक्तं न दोषाय ॥१॥ ' यद्वा—'वृत्त्यर्थं यमं यथा तदव लाक् पुन पुन कुल्ले । एव विरागवार्ताह्नुरपि पुन पुनश्चित्य ॥१॥ [प्रथम०] इतिवचनात् तियक्ष्वपि च भवानुभाव एव विभावनीयो विभावयद्भू प्रत्यशत्राच्च यद्यपि न तत्प्रतिपादन तथारुचिकर सम्पत्स्यते तथापि स्थानाऽश्रूयाथ लेसमात्रमुच्यते । प्रत्यशदृष्टस्यापि विभावनशरानुसारेण विचित्र भावोत्तरनुभवसिद्धत्वान् । तद्यथा—तिरिया वसकुमारानिवायवह वध मारणसयाइ । न वि इहिय पाविता परत्य जइ नियमिया हुता ॥१॥' तथा— क्षुत्तृडिमा युष्णभयादिनाना ००० मायात्त्यादिनिव धनवहुविध प्राप्तमिनिरदचा गतिं सिंह व्याघ्र मत्तङ्गजणवृष भुच्छागादिस्पृश्याम् । क्षुत्तृष्णा वध वध-ताडन रजावाहादिदु स महत् यच्छीव सहते न तत्कथयितु केनाप्यहा ! शक्यते ॥ दृश्यते पत्नीकरणवाहनक्षुत्तृष्णाव्यापकतायोधनविधिरोगेष्वाव्यागानिष्ट सयोगगुभ्राह्णपञ्जरावस्थापनविविधव धनश्रीडाहेतुमात्रकलाशिक्षणाद्गुशप्राचनककारायष्टिसहनातिश्रातगवितक माराधिरोहप रवत्ताधूवहनहलमोजनोत्स्वनगोपुरकीलकाघातवालुकाप्रसरप्रनर णोर्णादिनत्तनाद्यधिसोडव्यानिश्रान्तसामस्यजाडघातिश्रान्ताग्निस्पृशानिपविविधप्रचण्डवायुवेगविधूतवृक्षविचयवेगशस्त्रघातानामानासा रवृच्छसहनयथाक्षुत्पिपासमप्राप्ततृणपानीयादिकक गतरमागभारभ रवहनावस्मिवागतपय पूरपरिप्लवप्रचुरपापक मकचवरपरिपूरिता न्त नरणम्लेच्छजनभक्षणविधिविदारितगात्रनिचयपरमाधामिकव- रपानायतमजनविविधश्रीडाहेतुकविधापितानेक योधनानायतमजनो चित्तगोभात्रु यचित्तविहितपिच्छाद्युपाटनविविधानायजनप्रवृत्तित

तैलादिहेतुकोत्पीलनौषधपरोक्षाहेतुकरुतद्रूक्षणवरणविसृष्टप्राणाधम
 तमयवनजनातिगाचारधरद्विजविहितयत्रविधिनिमेषसञ्जपितवर
 णावरुद्धस्वासविधृतवधनविविधरदायपिष्टपरिपूरिताक्षियुगलाति-
 क्रान्तानुतापतप्तायोदीर्घतरसूचिनिचयविद्धभूधनविहितविविधानार्य-
 जनोजितभक्षणाहृत्तण्डवरणादिन्वविगतमानोदकपूरावतारप्रचुरपा
 पपटलपरिष्कृतातवरणप्रवर्तितप्रदीपनातदह्नादिविविधरोगात
 च्छुश्रीडामात्रहेतुकपाशलम्बाभक्षणादिप्रवर्तनजानत्राघसमूहजातवै
 दोदग्धहृदयदारितदग्धच्छिन्नभिन्नसोल्लितभजितगर्ताविपातघासा-
 णीनिरोधादिश्रवणमात्रजनितहृदयप्रवम्प्रमतीतमतिवचनगोचरमस
 ह्यतरदुखतिरस्त्वापरमयमेवतेषामनुभावोयत्तथापि
 यावदायुर्जावन्तिदुखभरात्राताविजहतिचप्राणानवृत्तपुण्यतया
 प्राग्भवाविहितघमलेशतयाऽकामनिजरयाचदुखमनुभवन्त।
 एवमेवचमनुष्याणामप्यनुसन्धयोऽनुभावा।यद्यप्यसावपिप्रत्यक्ष
 एवतथापितेषामेवापदेगाहृतया,निर्वेदनिवचनतयाचतद्दशनस्य
 दश्यतेपूववत्स्थानाऽशूयाथ-

“आजीवसक्लेशोसोक्लतुच्छउवद्वाबहुआ।नीयजण
 सिटठणाविअअणिटठवासोअमाणुस्से॥१॥चारयनिरोधवह-
 वधरोगघणहरणमरणवसणाइ।मणसतावोअयसोविग्गोवणयाय
 भाणुस्से॥२॥चित्तसतावेहिअदरिद्वरुवाहिदुप्पउत्ताहि।
 लद्धूणविमाणुसत्तमरतिवेइसुनिव्विण्णा॥३॥

खाद्याग्राह्यविवेकशूयमनसा निर्हीनतालिङ्गिता,
 सेव्याऽसेव्यविधौ समीकृतधियो निश्वतावल्लभा।
 तपानायनरा निरतरमहारम्भादिभिचारणे,
 बलेशसङ्कलयन्ति कमचमहादुसप्रदचिन्वते॥४॥
 मर्त्याशत्रिय-वाडवप्रभतयोयेऽप्यार्यदेशोद्भवा-

स्तेऽप्यनान-दरिद्रता-व्यसनिता-दौर्भाग्य-रोगादिभि ।

अयप्रपण-मानभञ्जन-जनावनादिभिश्चानिश,
दुःख तद्विपहन्ति यत्कथयितुं शक्यं न कल्परपि ॥५॥

रभागभसम सुखी शिखिशिखावणाभिरुच्चैरय -
सूचीभि प्रतिरोमभेदिनवपुस्तारुण्यपुण्य पुमान् ।

दुःख यत्कथंते तदष्टगुणित स्त्रीकुक्षिमध्यास्थितौ,
सम्पद्येन ततोऽप्यनतगुणित जन्मक्षणे प्राणिनाम् ॥६॥

जायमाणस्स ज दुःख मरमाणस्स जतुणा । तेण दुक्खेण
सतत्तो न सरई जाडमप्पणा ॥७॥ विरमरमिय रसतो तो सा
जाणीमुहा न निप्फडइ । मायाए अप्पणो वि य वेयणमउल
जणेमाणो ॥८॥ हीणभिण्णस्सरा दीणो विवरीओ विचित्तओ ।
दुब्बलो दुक्खिओ वसइ सपत्तो चरम दस ॥९॥

वाल्ये मूत्रपुरीषघूलि कुठनानानादिभिनदिना,
तारण्य विभवाजनेष्टविरहानिष्टागमादिव्यथा ।

वृद्धत्वे तनुकम्प-शृष्टघपटुता-श्वासाद्यतुच्छात्मता,

तत्रा नाम दशाऽस्ति सा सुखमिह प्राप्नाति यस्या जन
॥१०॥ खुहिअ पि वामिअ वा वाहिग्घत्य च अत्तय बहिउ ।
वालत्तम्मि न तरइ गमइ एअतु च्चिय वराओ ॥११॥ खेल्-खल
टियवयणा मुत्त-पुरिस्ताणुलित्त-सव्वगो । घूलि-भरुडियदहा वि
सुहमणुहवइ विर वालो ॥१२॥ तिवइ वर जलणम्मि पविस्त्वइ
मुहम्मि कसिणभुयग पि । भुज्जइ अभुज्जपिज्ज वाला अन्नाण
दोसेण ॥१३॥ उरुल्लइ भमइ कुक्कइ कीलए जपए असवद्ध ।
घावइ निरत्थय पि हु निहणतो भुयमघाय ॥१४॥ इअ अममज
सच्चिट्ठिअ अन्नाणविवेअकुलहर गमिअ । जीवण वालत्त पावसयाइ
कुणतेण ॥१५॥ वालम्म वि ति वाइ दुहाइ दट्ठेण ~~अण्यस्म~~ ।

बरुसारपुहइपालो निव्विघ्नो भवनिवासस्म ॥१६॥ तण्णत्तणम्मि
 पत्तस्स धावए दविणमेलणपिवासा । मा वाइ जीइ न गणइ देव
 घम्म गुरु तत्त ॥१७॥ तो मीलइ कह वि अत्थो जइ तो मुज्झइ
 तयपि पालता । वाहइ रायतक्करअसहराईण निच्च पि ॥१८॥
 वड्ढते पुण अत्थे वड्ढइ इच्छा वि कह वि पुण दूरे । जह मम्मण
 घणिओ इव सत्ते त्रि घणे दुही होइ ॥१९॥ लद्ध पि घण भात्तु
 पावए वाहिविदुरिओ अन्नो । पत्थोसहादिनिरओ त्ति वेवल
 नियइ तयणेहि ॥२०॥ जइ पुण न होइ पुत्तो अहवा जाओ वि
 दुस्मीलो होइ । तो तह जूरइ जगे जइ वहिउ वेवगी तरइ ॥२१॥
 पाणिताइभु मसिसूरचक्कमत्ताइत्तव्वणोवेत्ता । यज्जरिमहसघयणा
 समचउरसा य सठाणा ॥२२॥ तह वि ह्हु रज्जति सणण बुट्ठय
 यपमुह्भीमरोगेहि । जह ह्हुति सामणिज्जा निव्विक्करमरायतणउ
 व्व ॥२३॥ अन्ने उण सवग मसिया जररक्खसीइ जायति ।
 रमणीण सज्जणाण य हसणिज्जा सोयणिज्जा य ॥२४॥ इअ
 विहवनयपराण वि त्ताण्ण पि ह्हु विडण्णाठाण । ज पुण दारिइहया
 अनीइमत्ताइ ताण तु ॥२५॥ परजुइइरमण परदव्वहरण ग्रहवेरव
 लहनिरयाण । दुत्तयघणाण निच्च दुहाइ का यन्निउ तरइ ॥२६॥
 नत्थि घरे मह दव्व वित्ताइ पयट्टइ वणुत्ति । डिभा रअति घरे
 ह्हुत्थी वि देमि घरणीए ॥२७॥ दिति न मह ढाय पि ह्हु अत्तसमि
 द्विइ गव्विआ सयणा । सेसा वि ह्हु घणिणा परिह्वयति न य दिति
 अवयास ॥२८॥ अज्ज घरे नत्थि घय तल्ल लोण च इधण वत्थ ।
 जाया य अज्ज तउणी वरले होही विदु बुडुव ॥२९॥ वड्ढइ
 घरे कुमारी वाला तणओ न अत्थो । रोगवहुल बुडुव ओसहमु-
 ल्लाइय नत्थि ॥३०॥ उज्जोआ मह घरणी समागया पाहुणा वह
 अज्ज । जिन्न घर च एट्ट झरइ जल गलइ सयल पि ॥३१॥

बलहकरी मह भज्जा अमबुडो परियणो पहू विनमो । देमो अघा
 रणिज्जा एसो वच्चामि अत्तथ ॥२०॥ जलहि पविसेमि महि
 तरेमि घाउ घमेमि अहवा वि । विज्ज मन साहमि देवय वा वि
 अच्छेमि ॥३३॥ जीवइ जज्ज वि सत्तू मआ य इटठो पहू य मह
 इटठो । दाणि गहण मग्ग तिविह विणो कथ वच्चामि ॥३४॥
 इच्चाइ—महाचित्ता—जरगहिया णिच्चमव दरिदा । वि अणुहवति
 सुक्ख कोसग्गिनयारिविष्णु व्व ॥३५॥ इय विहवीण दरिदाण वा
 वि तरुणत्तणे वि कि सुक्ख । दुहवाट्टिकुलहर चिय बुडडत्त नूण
 सव्वेमि ॥३६॥ थरहरइ जघजुयत्त जिज्जइ णिट्ठी पणस्सइ सुई
 वि । भज्जइ अग पाएण हाइ मि भोअइ पउरा ॥३७॥ लागम्मि
 अणाइज्जो हसणिज्जो तह सोयणिज्जो अ । अच्छइ घरस्स कोणे
 पडिआ मच्चम्मि वासता ॥३८॥ बुद्धत्तणम्मि भज्जा पुत्ता धूआ
 वहुजणो वा वि । जिणदत्तसावगस्स व पराभव कुणइ अइदुसह
 ॥३९॥ चउसु पि अवत्थामु इअ मणुएमु वि विचित्तमताण ।
 नत्थि सुह मुनूण केवलमभिमाणसजणिय ॥४०॥ वाला किह्वा
 मदा वेला य पन्ना य हायणि पवचा । पन्नार मुम्मूही-सायणी य
 दसमी अ कालदसा ॥४१॥ दसवरिसपमाणाउ पत्तेयमिमाउ तत्थ
 वालस्स । पढमदमा वीया पुण जाणिज्ज सुक्कीलमाणस्स ॥४२॥
 तइया भोगममत्था होइ चउत्थी उ पुण वल विउल । पचमी
 आए पन्ना इदियहाणा य छट्ठीए ॥४३॥ मत्तमीआइ दसाण-
 कासइ निज्जुहइ चिक्कण खेल् । सकुयइ वली पुण अट्ठमीइ
 जुवईण य अणिट्ठो ॥४४॥ नवमी अ नमइ सरীর वमइ य देह
 अकामआ जीवो । दसमीइ भुयइ वियत्ता दीणभिण्णस्मरा म्मीणो
 ॥४५॥ घावेइ रोहण तरइ सायर भमइ गिरिणिउजसु । मारेइ
 वघव पि हू पुरिसा जो होइ घणलुढा ॥४६॥ अडइ बहु सहइ

छुह वहइ भर पावमायरइ । दिठो कुलसीलजाइपञ्चयधीर च
लोभहुओ चयइ ॥४७॥ कइया वच्चइ सत्यो कि भड कथ
वत्तिया भूमी । वो वय-विकवयालो विकिक्कसइ कि कहि केण
॥४८॥ उक्कणइक्कणइ निहणइ रनि न सुयइ दिया विय ससयो ।
लिपइ ठडज्ज सयय लछियपडिलछिय पुणइ ॥४९॥ भुजसु न
ताव रिक्को जमउ न वि य जज्ज मज्जीह । न विय वसीहामि
घरे कायव्यमिण बहु अज्ज । ५०॥ कि कि न कय कि कि न
कय कि न कायव्व ॥५१॥ जिज्जइ मुहलायण्ण याया घोलेति
वठमज्जमि । कह कह कहइ हियय देहि ति पर भणतस्स ॥५२॥
न च निरुप्यमत्त करणे साशररिद यदुत्त-भवन्तु नरवादिगति
प्रयीत्रिशाद्भुभिन्नभावितभावाना दुस्तराणि दु खवृदानि, न यानि
वणयितुमावणयितु वा पायन्तेऽपारममयमागरपाङ्गमर्गपि विद्वद्भि
प्रतिसमयाप्रतिहतप्रज्ञानपटुत्वविदितविज्ञविश्वचराचराचारवाइम-
न कमतात्पर्ये केवलभिरपि क्षुत्क्षामबुद्धिजघृतपूरवाञ्छातिगया-
ञ्छापूर श्रान्ताभश्च पर विबुधालयविवर्ति-प्राग्भवविहितातुल-
धमविधानजनितान यमाधारणसातादिकर्मोदयसम्पादितपरमप्रवृष्ट
पञ्चन्द्रियभोगभ्राजिष्णुस्वावतारपरिहृतप्रतादिप्रतिपत्तिदिव्यप्रेम
भाजनसुराङ्गनाहावभावोत्पादिताख्यानिश्रान्तप्रमोदपूरमनोमात्रसा
विताशपकायपरानधीनकायलेशामयस्वेदजरावृत्तजजरशरीरत्वेन्द्रि-
यहानिदृष्टघपटुत्वादिरहित-यथेच्छगमनागमनविधानविज्ञाप्रतिपा
तिनानप्रयोधारणज्ञापिनसदातनात्मनर्मत्याना सुराणा तु कथङ्कार
दु खनामापि भविष्यतीति चेत् ? मा भ्रातरस्त्वरिद्धव वज्जयसु
खमाप्रस्य क्षीयमाणत्वन प्रतिक्षण नामशेषताहनीयवोहावद्भि,
मदाहुरयेऽपि- 'पुण्यचित्तोऽपि क्षीयते लाव " इत्यादि, धमप्राचु

येषु न तेषां नाथमलेणो, येन निरुपममुखास्पदं तं मयु । यत्र दुःखं च
सम्भिन्नं न च भ्रष्टमनंतरम् । अभिलाषापनीतं च तत्रायं स्वसदा
पद ॥ मित्यादि त्वीपचारितमेवावगतव्यं भ्रष्टतायां श्रुतिस्मृति
गतं मिद्वत्वात् । अयञ्च—यथा तेषां गार्गीरिक् मुग्ध वृणातिग
तया दुःखमपि मानसिकमपि “सर्वं हि महता महत्” इति गार्गी
विनमयीकरणायैव महत्तममेव । यदाहु —

“सम्यग्ज्ञानपालनादिभिरपि प्राप्ते भवे प्रदत्ता,
जीवा शोक—विषाद—मत्सर—तपस्वल्परिद्विष—वादिभिः ।
ईर्ष्या—काम—मद—शुषाप्रमतिनिदृशात् तपोडाहृता,
क्लेणेन क्षययति दीनमनसो दीघं निजं जीवितम् ॥१॥

देवा वि दबलोए दिव्याभरणाणुरजियमरीरा । ज परिवडति
ततो तं दुक्खं दारुणं तेमि ॥२॥ तं मुरविमाणविभवं चितियं
चवणं च देवलोगाआ । अइवग्गियं चियं जं न वि पुट्टइ सयसक्कर
हियम ॥३॥ ईमा विसायं कोहं मयं मायं लोभहि एवमाइहिं । देवा
वि समभिभूआ तेमि वत्तो सुहं नाम ॥४॥ रिद्धिभरसजुआणं वि
अमराणं नियमिदिमासज्जं । पररिद्धं अहिअं पिच्छिउणं उज्वति
अगाइ ॥५॥ उण्णयपीणपआहरं—नीलुप्पउणयणं—चदवयणाइ ।
अन्नस्स कलत्ताणि यं दट्ठणं विं अभइ विमाओ ॥६॥ एगगुरणो
सगामे तवमणुचिन्नं मए विमणेणाविं । हृद्धी मज्झं पमाओ फलिआ
एयस्स अपमाओ ॥७॥ इयं उज्जुरिऊणं बहुसो अइ कोइ सुरा महि
इद्धियमुरस्स । भज्जं रयणाणि अं अवहिउणं मूटो पलाएइ ॥८॥
ततो वज्जेणं सिरिम्मिं ताडिआं विण्णवमाणओ दीणो । उवकोमेणं वि
यं णं अणुभुजइ जावं छम्मास ॥९॥ ईसाइदुहीअण्णो अण्णो वरि
जणकोवसततो । अण्णो मच्छरदुहिओ नियडीइ विडविओ अण्णो
॥१०॥ अण्णो लुद्धो गिद्धो पमुच्छिओ रयणदारभण्णेमु । अभिजो—

गजणियपेसत्तणेण अडदुविसत्रो अग्नो ॥११॥ पज्जते उण षीणम्मि
 आउए निव्वडततणुकपे । तेयम्मि हीयमाण जायते तट्ट विवज्जासो
 ॥१२॥ आणे वि लघमाण अणायरे सयलपरिअणजणम्मि । त
 रिद्धि पुरओ उण दारिद्धभय नियताण ॥१३॥ रयणमयपुत्तियाओ
 सुवण्णकतीउ तत्थ भज्जाओ । पुरओ उण वाण कुञ्जिअ च असुइ
 च वीभच्छ ॥१४॥ तत्थ वि य दुव्विणीय क्केसत्तभ पिय मुण
 ताण । तत्थ मणिच्छिय आहारविसयवत्थाप्पुहियाण ॥१५॥ पुरओ
 परघरपेसत्तणण विण्णायउयरभरणाण । रमियाइ तत्थ रमणिज्जक-
 णतरगहणदसेसु ॥१६॥ पुरओ गब्भे वसहि दट्ठु डुयीइ रासभीए
 वा । सा उप्पज्जइ अरइ सुराण ज मुणइ सब्बदू ॥१७॥ अज्ज
 वि अ सरागाण मोहविमूढाण कम्मधमगाण । अघ्राणोवह्याण
 देवाण दुट्ठम्मि वा सका ॥१८॥ सम्महिट्ठीण वि गब्भवासपमुह
 दुह धुव सेव । हिडति भवमणत वेइ गासालयमरिच्छा ॥१९॥"
 अत एव पठ्यते— 'जइ ता लवसत्तमसुरविमाणवासी वि परिवडति
 सुरा । चित्तिज्जत सेस ससारे मासय कयर ॥१॥ वह त भण्णइ
 सुक्ख सुचिरेण वि जस्स दुक्कामल्लियइ । ज च मरणावमाण
 भवमसाराणुवधि च ॥२॥' तत्त्वतस्तु तेषा वैपयिकसौम्यसमा
 लिङ्गिततनूना प्रकपवत्पुण्यकममात्रफळभागभुजगाना न सुखले
 शोऽपि परमार्थदृशाम् । यदाहु -

"फलाभ्या सुखदुःखाभ्या न भेद पुण्यपापयो । दुःखान्न
 भिद्यते हत यत्त पुण्यफल सुखम् ॥१॥ सब पुण्यफल दुःखं
 कर्मोदयतृत्वत । तत्र दुःखप्रतीकारे विमूढाना सुखत्वधी ॥२॥
 परिणामाच्च तापाच्च सस्काराच्च बुधमतम् । गुणवृत्तिविरोधाच्च
 दुःख पुण्यभव सुखम् ॥३॥ देहपुष्टेनरामत्यनायकानामपि स्फुटम् ।
 महाजपापणस्येव परिणामोऽतिदारण ॥४॥ जत्रोका सुखमानिय

पिनि रधिर यथा । भुञ्जाना विपमान यान्ति त्नामन्त मुदा
रुणाम् ॥५॥ तीन्नाग्निमद्गमगुप्यत्ययनामयमामिन् । यत्रीमुक्या
त्सन्नाक्षाणा तप्तता तत्र वि मुक्तम् ॥६॥ प्राक् पश्चाच्चारतिस्प-
गापुटशकमुपेनुषि । इन्द्रियाणा गण तापत्र्याप एव न निवनि
॥७॥ मदा यत्र स्थितो द्वपोन्लेग स्वप्रतिपथिषु । मुस्यानुभव
वाऽपि तत्र तापहन मन ॥८॥ स्वघात स्वघानरागेपे
भारम्यव न तत्त्वत । अशाह गदऽपि दुःखम्य सस्कारो
विनियत्तते ॥९॥ मुस्य दुःख च माहश्च निम्नोऽपि गुणवत्तय ।
विरुद्धा धपि वर्तन्त दुःखजात्यनतिप्रमान ॥१०॥ ऋदनागपणा
भागोपमा भोगाद्भवा विल । त्रिकामश्चित्ररूपोऽपि भयहनुविवे
विनाम् ॥११॥ एतन 'नरविद्युहमरमुक्त्व मन्नड दुक्त्व मतत्तपडि-
वद्' इत्यादौ सुरमुग्गाना कथकार दुःखरूपत्वेन विपरातत्पतया
यद्दान परमसम्यक्वनिमित्त, तस्य पत्थाययथायथ्रद्वानात्मवत्वात्तस्य
दुःखरूपत्वे वा धर्मादस्तन्निमित्तस्य पुत्रि तवसजमण दवा
दवलाणमु उववज्जति' ति वचनाददुःखहनुत्वापत स्पष्टवागुभव-
मपत्तोपादानता । न चतऽपि परमागमानुराधीति निगिल निरन्ताम्
मानवेदनीयादभ्रसुखम्यापातमुत्त्वनाऽपातागुभाददुःखागुभाश्च
वोपातामातवेदनीयाद्भवाद्भिन्नव यद्यपि तथाप्यत्र सम्यग्दृष्टध-
गुमना परिणामानुधात्तित्वेन परिणामदुःखत्वात् पारमार्थिक्वा
त्रिचलात्मानानानापादक्त्वेन च दुःखरूपताश्चदधान न कथमपि
युक्त्यतिरिक्त्वा दधानि । न हि विदितयथार्थापिन्द्रियभाग
माधनसम्पादनपरायणचिन्तारत्नप्रभावस्य नुरयपु नानयाविधपु
रनेपु रतिभवति परमायमुक्त्वाद्भित्वादेव । न चव पराणि
रनानि न जगायन्ते, तथाऽत्रापि भावान् । यद्वा- न पूवभवायी
तप मयमी देववावाप्तिरारणे, किन्तु प्रतिवव्यमानरुमवगणान

तान्तप्रदेशाना जीवानाम अध्ययसायशुद्ध्यापादत्वाभ्रागच्छति
वरसानि कर्माणीत्येव प्रोच्यते सरागधर्मस्यैव तदधेतुर्त्वादिति न
मजयमेव देवसौख्यम् । जन एव च—

‘यस्तु यतिर्घटमान सम्यक्त्वानशीलसम्पन्न । वीय
निगूहमान शक्त्यनुरूप प्रयत्नेन ॥१॥ सहनतापूर्वल्बालवीय
सम्पत्समाधिवकन्यात । कर्मातिगौरवाद्वा स्वाथमृत्वोपरममेति
॥२॥ मौधमादिष्वयतमकेषु मवाधसिद्धिचरमेषु । स भवति देवो
प्रमानिको महर्द्धिद्युतिरपुष्क ॥३॥’ इति परमार्थानामे वा
शेष्वारम्भस्वभावे प्वित्यादि च युज्यते । तथा च “सञ्ज्ञानयोग
एवकस्तथाय पुण्यलक्षण” इति सरागसयम—सयमानयम त्यादि
भूतत्रयनुकम्पे त्यादि सव सङ्गच्छत । बधवारणतश्च तत्र न
सयमादे किन्तु सरागत्वादेरव ‘त्रिणिष्टे विधि प्रतिपद्यो वा
वशपण प्रति सहश्रामेते’ इति यायान् “यायसम्पन्नविभव”
इत्यत्र यायसम्पन्नताया विधरिव । इत्येव नारनादिभवानामनुभावो
यथा शुभप्राधायन दक्षितस्तथा तद्वत्तीना शुभप्राधायन ज्ञानत्र
याचितभोगमनमोक्षगमनाहत्वादितत्तच्छक्तिप्राधायनवर्णतीय ।
विस्तरभयाच्च नात्र प्रदश्यत । ततीय पर्यायलोकस्य भदमाहु—
‘भावपरिणामे ति । तत्र भवति भविष्यति अभूवन्निति भावा—
जीवपुत्रगत्यास्तापा परिणामाऽऽस्यन्तरगमाम् । यदाह— ‘परि
णामो वत्थतरगमण न य सञ्चहा विणासु’ ति । स च धनभदादि
भदेना नेकधा । तदाहु—

जइ कालगमेगुण सुविकृतं पि य ह्विज्ज उहुसगुण ।
परिणामिज्जइ काल सुवनेण गुणाहियगुणण ॥१॥ जइ सुविरल
मगगुण कालगदव्व तु बहुगुण जइ य । परिणामिज्जइ सुक्व
वालेण गुणाहियगुणेण ॥२॥ जइ सुवन एक्कगुण कालयदव पि

एकगुणमेव । कावोय परिणाम तु गणत्तेण सभवइ ॥३॥ एव
 पच वि वणा सजाएण तु वण्णपरिणामो । एकत्ताम भगा सव्वे
 वि य त मूणयव्वा ॥४॥ एमव य परिणामा गघाण रसाण तह
 य फामाण । सठाणाण य भणिआ मजाण्ण वहुवियप्पो ॥५॥
 छाया य आयवा वा उज्जाजा तह य अधयारा य । एसा उ
 पुण्णगण परिणामा पद्दणा चेव ॥६॥ छायाणीना लक्षणायाहु -

‘साया णाइपगासा छाया णाइच्चिया वहुवियप्पा । उण्णो
 पुण प्पगामो णायव्वा आयवा णाम ॥७॥ उ वि सीजा न वि उण्णो
 समो पगासो य हाइ उज्जाओ । काल मइत्तम पि य त्रियाण
 त अधयार नि ॥८॥ दव्वस्स चल्णपप्फदणा उ सा उण गईत्त
 निट्टिठा । वीसस-पजाग-मीसा अत्तपरण तु उभआ वि ॥९॥
 इति । भवति द्रव्यगुणपयायाणा प्रागवस्थाया सदथाऽपरिहर-
 णऽप्य यदवस्थातर यत परिणामशब्देनोच्यते । न च वाच्य कथ
 नाम पयायेषु परावृत्तिस्तेषामेव परावृत्तिरुपस्थादिनि ।
 मनुष्यत्वादे पयायत्वेऽपि बालत्वादीना तदवान्तरभाविना
 परिणामज्ञात । अत एव च च्छिद्रघटावोपपत्तिघटाविनाऽपि,
 विभागविनापस्यव पदापनागकर्त्तात । न हि सयोगमात्रस्य
 पदार्थोत्पादकता अन्यथा प्रयभिन्नानादिप्रबलत्वापोत्पत्त ।
 न हि तन्तुमात्रपरचिते न म पगे देवत्तार्त्तिभ स्वकीयतया
 प्रयभिन्नायेताच्छिद्यत च एव मनि सर्वोऽपि व्यवहार । आपत्तिश्च
 श्रणिकसिद्धाताभ्युपगमस्य । परिणामवात् तु न किञ्चनापि
 दूषणम् । न चायात्तायघटाद्युत्पत्तौ भाक्त्तजीवादष्टारणा
 रक्षत्रकल्पना । सण्घटवपरिणामत्रिधान तु न किञ्चिदनि
 ष्टम् । एव उ श्रण्यघटात्पत्तिनिमित्तकारणतयत्वरमिद्विरप्यनत्रप
 चेलिभप्रारब्धाभारिता नया, ककरादेरेव तथा

अथवा दण्डादिघटादिहेतुत्व पर्यायेत योजनानां गतम् । अथादृशो
 तदुघेतुताया तु महोद्यम्यभिनिवशिता—यदसिद्धसाधनाय सिद्धस्य
 जजरीकरण, पर्यायेत च विजातीयकृत्यादिना विजातीयकार्योत्प
 त्तिपरीकारात् सामान्य वायस्य वृत्तिजयत्वमित्यनेनेस्वरसिद्धय
 साध्यमानेनानुमाने । इदमेव च परिणामसाभाज्य-यज्जातोप्यय
 धावेन यथाथतया प्रामाणिकं प्रत्यभिप्रायने घटादि । न चद-
 मेकात्तेन नित्यजनित्य वा पदार्थेऽभ्युपगम्यमान घटाकोटिमाटीकते,
 आद्यस्य परिणामस्यवाभावात्, अत्यस्य परिणामाधारस्यवाभा-
 वाच्च । उपाभ्यत च विष्णुमित्रादिलेख-तादिना—यदसौ मे घट-
 रत्वयैय छिद्रित इति । एवमेव भग्न-सण्डित-ध्वस्तत्यादिनानात्व
 साधनमपि विहायादृष्टायाभ्यवर्तनानात्पनग्रहिततां यथार्थतया
 भावनीयम् । नन्वस्तु परिणामवाद प्रामाणिक, पर प्राक् प्रति-
 पादितवापेतादि वणपरिणामदृष्टायाधकारादीना च परिणामता
 न वयञ्चनापि प्रमाणसङ्गतिमञ्चेत इति चेत्, न तावच्चित्र-
 रूपसत्त्वं विधात् प्रामाणिकताम् अवयवभेदे गिन्नभिन्नरूपव
 त्यप्यवयविनि चित्ररूपत्वाङ्गीकारात् । येऽपि धावयविनो नीरूप-
 त्वमुररीचत्रु तेऽप्यवयवरूपस्य समुदायेनावयविनि भानमभ्युपगत
 घत्त एव, अथवा चाक्षुपप्रत्यक्षविरोधापातात् । न ह्यरूप
 वाय्वादिवत् चाक्षुपतामापद्यते—५,
 नीरूपा भवितुमर्हति नी—५,
 जयणस्तथ नानील ,

तापक्षिवादे । इत्य च “लोहितो यस्तु वर्णेन मुखे पुच्छ तु पाण्डुर । श्वेत खुरविपाणाभ्या स नीला वृष उच्यते ॥१॥” इत्यथयवभेदन वर्णनमपि सङ्गच्छते । निरपक्ष च नक् रूपमिति प्रत्यय । अथवा नील जगदित्याद्यापत्त । सव चतदपरिणते समाधिक्यभावेन वर्णे विचारित पर समाधिक्यादिना परिणतौ तु न वेनाप्यपह नोतु शक्य, चित्र रूप वर्णान्तरत्वादेव तस्याध्य क्षणावलोकयतेऽपि तत्तथा । न च समोजो वर्णपरिणाम एवमवो-
त्पद्यते, प्रतिबन्धप्रतिबन्धकभावकल्पनायामपि वापोतादिपरिणाम-
स्याध्यक्षमिद्वस्याकस्मिक्त्वापत्ते । न च चित्रताऽप्येकविधा कृष्ण-
त्वादीनामपि, तथा सत्यकविघत्वापत्ते । एवमिदं शङ्का इत्यपि
चोद्देशमात्र, सामायेन गुणाब्दोल्लेखाऽप्यत एव । तथा च
वापोनादीनामपि जघनगुणत्वादिसङ्गावे न विराध । छायाया
द्रव्यत्वमपि माध्यमाना धकारवत् प्रतिपत्तव्यम् । तमश्च द्रव्यम् ।
यदप्युच्यते—तेजोऽभावोऽयमिति । तत्र चिन्तनीयमेतत्, यदुत-
तेजोऽपि द्रव्य न वा ? । आद्य, तदध्वस घटध्वसे कपालद्व द्वमिव
भवश्यमङ्गीकाय तदुत्तरावस्थपरिणत द्रव्यम्, न हि सर्वयोच्छिद्यते
द्रव्य, प्रदीपविनाशे तत्तेजाविनाशेऽवश्यमेवेथ स्वीकारप्रसङ्गात्,
ध्वसस्यात्यन्ताभावत्वावगाहेन भ्रातृत्वाद द्रव्यापगपिनाम् । न च
वाच्य द्रव्यत्व नाऽऽलोकनिरपक्षचक्षुर्ग्राह्यता स्यात् । घटादेस्तथाप
त्तस्तेजस एवातथात्वात् द्रव्यत्वेऽपि तस्याऽऽलोकेन स्वकीयेनाऽऽलो-
कवत्त्वेऽपि न कथञ्चनाप्यालोऽस्यालोकवत्ता । औपाधिकत्व गम-
नागमनादिकमपि दीपगमनागमनादिनाऽऽशकस्यापि तथात्वात् ।
यद्वा—रक्तादिकाचेनालावेऽपि रक्तत्वाद्युपलब्धेन स्यादालोकस्यापि
परकीयगुणानुसरणादौपाधिकगुणवत्ताया द्रव्यता, अनन्ता पादविना
शकल्पना च न यद्विप्रभृतिसिद्धेऽर्थे वाधिका । ध्वस्तत्त्वात्, अन्ता

वचिन्ममेव शरणम् । यत् सत्यपि समाने पार्थिवत्वं वक्ष्ये न
लोहलेख्यं, बाष्ठादीनि च तथ्यति नव पयनुयोज्यं तत् । दश्यन् च
कौणिकादयो राशौ निरीक्षमाणा आलोकसहकारितामन्तरेणाञ्ज
सस्यूतचक्षुष्का मनुजा अपि चेति । तत्त्वतः तमाऽतिरिक्तद्रव्य-
चाक्षुषं प्रति तममं प्रतिबन्धकमेव व्याप्यम्, मन्दिनेजसि न्युष्ट
यथा यथा धकारनिवृत्तिस्तथा तथा दन्तिप्रसरोऽध्यक्षसिद्धं सङ्ग
च्छते । न च यावददृष्टिपथऽभवावश्यकतेजाभावस्तत्रस्थस्तत्रा-
वलोकनात्तदा । न चालोके उन्मत्तपवत्त्वेऽप्यस्त्युदभूतः पर्ववत्ता,
यनादभूतरूपमुन्मत्तभूतस्पश्याप्यमिति नियमः स्यात् प्रामाणिकः ।
तथा चादभूतस्पशवत्त्वेन धूमेऽपि स्पर्शोऽस्त्युदभूत इत्यप्यप्रामाणि-
कमेव, आलावतीव्रतायामपि बाष्पाद्द्रवस्यानुभवसिद्धत्वात् साम्प्र-
दायिकश्चाभ्युपगम्यते एव तममि समीरणाभिन्वयमानं शीत
स्पृशं, यथाऽनुभूयते एवातिरिक्तपक्षीयत्रायुशीनताविशेषः । न च
वामवीथोऽसौ सदा तथानुभवप्रसङ्गात् । अत एव च शीतबहुल-
प्रदशवदधकारबहुलप्रदशं शब्दपटुतापलब्धिश्च तस्य पटुवी साक्षा-
दनुभूयते । किञ्च-तमो नीलमिति प्रतीतेरपि तमसा द्रव्यत्व-
स्वीकार आवश्यकः । बाधितेयमिति चेत् । कन ? न प्रत्यक्षादिना,
तस्य प्रत्यक्षत्वानङ्गीकारात् अङ्गीकारं च सत्त्वेन प्रतीतेरन्य-
वृत्तित्वाच्च स्पष्टव द्रव्यता । अनुमाणादिव तु न तद्बाधकम् ।
अभावे च तमसा नीलत्वेऽतरीक्षीया निशाया दृश्यमानं वापोतवण
आरस्मिकतामेवापद्येत । कुमुदिनीवाधवादेस्तु श्वेतप्रभाविधाधि-
त्वात् दिवा तु सपथवत्तत्रत्यतमोऽभिभवाद्भ्रान्तीयकरनिषरण
न तथोपलभ्यते । एव च न तस्य पृथ्वीतापि, तस्या अनुष्णशीत
स्पशवत्त्वात् । नीलरूपे च न पृथिवीत्वं हतुता । अस्तु वा
विशिष्टनीलरूपं प्रति तत्त्वं हेतुता । ननु च यदि तम आवश्यक-

षनेजाऽभारूप तर्हि न तदनुगन्धानाभाय प्रतीयेत । न ह्यस्य
 ताभावे प्रतियोग्युल्लस्यो बोध पुरति अननगन्धान च प्रति
 योगिना घटादिवन सत्त्वन प्रतीतिमातायामघवागम्य वय भाव-
 तापत्तिस्तेन कस्याऽल्पितु ? । किञ्च आलोकाभावो यद्यधवार
 किं तर्हि यावन्नाशकाभावा यत्किञ्चिदशानामाव आशानामा-
 याभावो वा ? । आद्य तीपाद्यतमाशाने सद्यपि शयाशाना-
 भावात्तमस्त्वन प्रतीतिप्रमद्नात । न चाभावस्याग्नि पराभवा-
 वम्या भावत्वापन्न । द्वितीयस्मिन्नु सद्यपि प्रदीप्रदीपाग्निना
 भास्वरेण वाद्यातिनपि भवन भुवन वाऽप्येव अयतजम्बिना
 तजामाय, तेन तमावनाप्रतीतिप्रमद्नाम्य दुर्वारतत्र । यदि च
 कशीप्रियते आशकमामायाभावम्य तमस्ताप्रतीतिरिति । तत्र
 विचारणीय तावदिद-यस्या घटातीनामयताभावे यत्किञ्चिद-
 घटप्रतियोगिराभावात् न तु न तयति किं कारणं? कथं च मन्दत
 जाधुन काऽपि प्रदण सम्भवत तत्रव भावाभावया साङ्ख्य
 प्रसद्नात मन्दस्य तेजस आगमन चेत नाशानामायाभाव इति
 किं तत्राद्यकार प्रतीयते ? कथं वा अकारवत्ताप्रतीति ? तथा
 च द्वयाभावरत्वे न मस्त्वशोरवव सम्भव । न ह्यग्नि घटाभारो
 घटसत्ता वा सम्भवेन कशीकृता वा सम्पूणाशकस्वीकारे च
 कथमवकारो मन्तेजस्वता वा प्रतीयत व्यपदिश्यते चामन्तरपि
 मन्द ततो मन्द तमश्च । न चाभावत्वे युक्तमिदम् । यथा तीघ्र
 मुत्कट प्रचुर वा तेज इति प्रतीति प्रतीतिमता, तथैव तमस्यपीति
 कथं भवेत्भावताम्य ? । न हि तारतम्यमस्त्वभावे । यदि चाला
 भाव एव तमस्तदाधाना स्याद्भान, चक्षुरभावश्चेत चक्षुष्मनाप्य
 क्षितिमीलन न तद्भानम मन्त्रिरपा नति चन स्पष्ट सन्निरूप
 सम्बन्ध, न च तमसो द्रव्यत्वं मत्त्वेव घटते । अयञ्च अधिक्रण

भावाभावे नात्यन्ताभावभानम्, तमसो भान तु तदधिकगणभाना
 भावेऽपि आवाल्गापालाङ्गन प्रसिद्धमेव न गह्यतेऽपवरकाकारो
 ऽघकारग्रहणेऽपि । न च वाच्यं तर्हि ज्ञाता तमस स्यादिय
 चेति । अभाष्टापत्ते । न हि पयामुकपटलज्ञानेऽपि तत्परभागवति
 नभोमण्डल गह्यते केनापि । न च प्रौढालोकाद वहिर्भागादपवरका
 त प्रवशं पूर्वमन्वारभान पश्चाच्छालोस्वत्तया भानमपवरकस्या-
 ध्यक्षसिद्धम्, न चतत्तमसो द्रव्यत्वे युज्यते इति वाच्यम् । यथा
 ह्यालोकाभिभूतदृष्टेरस्याशोव एव स्पष्टवर्णस्य वस्त्रस्य स्पष्टत्वे
 नाभानपि वस्त्रीयवणस्य वस्त्रस्यायवणत्वेन भान, श्वेतस्य वा
 कम्बुन रामलोपप्लुनतया पीतित्तया भान च, नतावता दुष्टद-
 ष्टयवलाकना सत्यत्वं पदाथम्बरूप वणव्यवस्था चाऽयथाऽङ्गीकृतु
 युज्यते समीक्षावताम, तथाऽत्रापि समीक्षणीयम् । सर्वं हि ज्ञान
 धर्मिण्यभ्रातमिति नियमेनात्र वणविषयासे वि धर्मिभ्रातत्वानु-
 पपत्त । महिनावद दष्टे प्रतिग्रधकत्वमप्यस्य द्रव्यत्वमाधकमेव ।
 यथा च महिवा वायुविशपण नश्यति दारु, तथा तमोऽपि तेजसा ।
 किञ्च यदि तम स्यादभावरूप न स्यात्तस्याभिधानादौ नामाबली ।
 विद्यते च सा ध्यान्त भूच्छायान्कारे'त्यादिना प्रतिपादिता । न
 चाघत्व यथा दृष्टधुपघाते वत्तमानमपि व्यपदिश्यतेऽथादिना
 मात्ररस्तथेदमपि भविष्यतीति वाच्यम् । तस्यादशनादिना स्पष्ट
 मेव तथाद्यातनात् । न चात्र द्योत्यते तथा । न च तत्त्वतो दष्टय-
 भावमात्रस्याघत्वेनाभिधानम्, अन्यथा काष्ठादरपि तथाभिधा
 नापत्तिरुद्भवत्यनिवायप्रसरव किन्तु दष्टिविक्लदृष्टियोग्यप्राणि
 विशप एव । असुरादिव्यपदेशाऽपि तथैव, न केवलाभावमुष्यत्वेन,
 किन्तु तद्विगिष्टावस्थावाधकत्वेन । न चात्राप्यालोकाभावलक्षण
 तमोयुक्तापवरकादिवाधकत्वं तम शब्देनाभिप्रयमाण स्याद्युक्ति

युक्तम् तस्य तमोयुक्तं गहनतमो गूढतम इत्यान्वयपदेशनाभिधानानहत्वापातात् । न चाभावत्वे तमसा युज्यत दापायास्तमन्विन्त्यादिरभिधानश्रणि, तथा च स्याद्द्विगता तवनास्पद तमी तमा विभावरी । रजनी वमति श्यामा यासतेयी तमस्विनी' । इत्यादिना दशिता चाभिधानगम्यहृद्विराहूवयालिस्तस्या । यच्चोच्यत तम गन्धो द्रव्यवाचका न भवति आलाकशब्दायत्वे सति आलाकनिरपेक्षचक्षुर्ग्राह्यवाचित्वादालोकाभावगन्धवदिति । तत्र किं नव वक्तुं गक्येत-यदालोकगन्धो द्रव्यवाचको न भवति तमगन्धायत्वे सति तमोनिरपेक्षचक्षुर्ग्राह्यवाचित्वात् घटाभावादिगन्धवदिति । प्रत्यक्षविराध उभयत्रापि तुल्य । अयच्च-तम पद साभिधय गुद्वाचकपत्त्वात्, घटादिपदवन्तिनियममात्राज्यात् सत्प्रतिपक्षिनमिदम् । दष्टात्ताप्ययुक्त एव गुद्धपदत्वाभावात् नियम विरुद्ध चानुमानमिदम् । किञ्च एव तज्ज शब्दस्यालोकायत्वादिमत्त्वात् कथं द्रव्यवाचकता । तदथवाचकशब्दायत्वं इति विशयणं पि घटपटादयोऽपि द्रव्यवाचका । न च भनुष्यत्वेन विगपणीयो हतुद्रव्यस्वभावावधारणं तस्यानथक्यात् । विशयणेऽपि अञ्जनसस्वृतचक्षुषेनावलोकयन्त एव घटान्यो विनाऽऽलाकमिति ऽप्यसिद्धिः । तत्त्वतस्तु नवात्तव्याप्येतरतरेण यादच्छिवानुमानमात्रेण पत्न्यसिद्धिः । न चात्र वायकारणभावादिना वयञ्चनाप्यस्ति व्याप्तिसिद्धिः । एवमारोपितनीलरूप आलोकाभावो यावत्यालोकासद्भाव न तमाव्यवहारस्तावदालोकाभाव आलाकसमर्गाभावसमुत्पन्न एवाधकार इत्याद्यपि सतामपवर्णनीयमेव, पूर्वोक्तनीत्यदालोकाभावत्वेनाघटमानत्वात् । एव छायापि नाभावरूपा तमोवत् समानसाधनेति च न पथगनुशातति । विशेषश्चानयो परिणामप्रतिपादकगाथायामेव 'सीया ताइपगामा' इत्यादिना

दर्शित एवेति । किञ्च-यत् च्छाया न स्यात् परमाणुपरिणता,
 ऋगिति रजस्वच्छायाया आधकारी परिणामोऽनुभूयते साक्षात्,
 कथं चादर्शादी दृश्यते यथाकारं वस्तु । न ह्यभावे स्यादाकृति
 राकृतेर्भावे एवावस्थाननियमात् । न च सा भ्राता, यथापदार्थो
 पलम्भात्, यद्धि पदार्थानुसारि ज्ञानं न तदप्रमाणम् । छायाज्ञानमपि
 शरीराद्यात्त्वाद्यनुसारणोपजायमानच्छायाया एव जायते । अन्य
 च्च-अभावे वर्णानिर्वाभ्युपगम्यते दृश्यन्ते तु च्छायाया यथाविधि
 रत्नादयो वर्णा अविगानन । न परार्थीनात्पादा छाया, न च
 भावं घटपटादी तथा विवक्षति चेत् तु व्यपगतं विनष्टं वा पदार्थं
 घटादिके इति चेत् । सत्यं, किमभावस्यानुमता भावानुकारिता । न
 हीदशोऽभ्युपेतो नियमा-यत् सत्यव भावेऽभावो, विनष्टं व्यपगते
 च नाभाव इति । यदि चोद्योताभावस्य च्छाया च स्वीक्रियते,
 स्यात्तदा यत्तमसावृते पररकादौ छाया तस्या भानं च । न च
 भवति, किन्तु स्पष्टोद्योते स्पष्टायलाक्यत् विलोक्यते दीपादरपि
 प्रयोतयती सवतश्छायाऽऽदर्शादी । नतात्र मात्र किन्तु बहिर्ग्यु
 द्योतयती दृश्यत एव तैजस्व्यधपतिता छाया रूपादी । न चाभा
 वस्य भ्रमस्य वाभ्युपगतं युवतमुद्योतकत्वादि । ननु च कथं तद्दि
 प्रत्यक्तृभि परिणामदर्शनावसरं "सीया नाहपगासेति" प्रतिपादित
 छायाया स्वरूपम् यतो दीपादेश्छायाया उद्योतकत्वाद्यनुभवसिद्ध
 मिति चेत् । सत्यं भास्वराभास्वरूपतया द्वेषा पदार्थं, तत्र
 भास्वरच्छायाया स्पष्टं गम्यमानरवात् प्रतीतत्वेनाप्रतीतमिति
 वचनात्तच्छायाया अनुमानागाचरता विभाव्य तादृशोऽकृदाग्रहान
 प्रति तदयच्छायाया साध्यत्वमभिप्रत्येद व्याख्याञ्चतु पूज्य
 पादा । कदाग्रहाविष्टश्च नोपदेशाह इति तु सर्ववादिमममत्तमेव,
 मध्यस्थस्यैव तदर्हत्वात् । छायाया अभाव भ्रातृत्वे वा कथं च

प्रतिविम्बसाहिषि वाचाते स्पष्ट मुतादिप्रतिरुति स्यात् । पराय-
 त्रयस्याच्च च्छायाया , १ तदापातालादाशे यत्रयनिमित्तं याव
 जत्रपानुगुमगप्रिधा स्यात्ते गताया, तद्विज्ञानं व्यपगतं वा तनि ।
 तत्रापता यस्या भान्ता । तत्र स्यात्स्मागपिता च अत्र नाग
 एतन्नरागप इति यत्रिम्बे वेपणाय कारण विहाय पदाग्रत्प्रति-
 लताम् । भवति चात्रात्प्ययायवस्तुप्रारम्भे च्छाया यत्र
 ताभावत्पत्रे तस्या उद्यानस्य युज्यते ? यत्र चाभावत् तस्या
 गीत साग धारापिन उष्णवाभावाप्राप्ती वाग्नय इति चेत्
 त्रिमुष्णत्वाभावन इच्छामात्रि कम्पादि वा त्रियत ? तया च गीत-
 स्या एव किमिति स्पष्टायात्प्रीतिपने उष्णत्वाभावत्पेपय तस्य
 एव मति स्वाकारोत्तयात् । न च वाच्यं विज्ञानं तस्या अवयवा
 नदन्ते यदि च स्यात् सा भावरूपा स्युरवावयवाम्तरस्या , घटाद
 वपात्पान्तिविति । मगमत् घागार वपूरादं स्यात्पान्तिमत मगत्
 मुच्छत्ति न तस्यापत्भ्यन्तवयवा । न चनावता न मुगमदादया
 भावरूपा , उद्यानस्य सा कि दत्ता अवयवा ? यत्र च तस्य
 स्वाक्रियत भावतनि त्रिचित्यमव चाति । स्यावस्त्वे म्यलनावि
 धानविद्युरता तस्या गम्भवत्तियद्युद्यात वाधादिना च स्वीकृता
 भावत्वनं ममानयागक्षममित्पनाद्यमव । पदाधस्वभावरविचिन्त्यात्थ
 च दूरस्थस्य घटपटादच्छायाभावमम्भव । न च दूरस्थर्षि द्वादगा
 समनि निगाधिनीग वा सूक्ष्मालाच्च द्रव्यानाद्वापलान प्राप्नुभरति
 कृणानुरावा धेति तत्रापि स्वीकनुमुचिता भ्रान्तिमत्ता । अयच्च
 एतत्वात्पादमहापताकारणमनुभूयते यद् दूरदूरतरदूरतमादिवन्तु
 प्रतिविम्बन सामायवाचतलस्यापि मत्यव नमन्वधिगप दूरादि
 स्थितवन्तुप्रतिविम्बम् न चतद्युक्त्वनमभावत्वे प्रतिविम्बच्छायाया ।
 एव च वाच्या स्वयमेव मनुष्यत्राणेरपि परिणामा उपयुज्य

पथागम क्षुण्णत्वाच्च नार्याता । यद्वा- भवानुभावव्याख्यानन
जीवपरिणामा एव व्याख्याता इति भावपरिणाम इत्यत्र पुनर्गल
परिणाममुखेन परिणाम प्रतिपादितो जीवस्य । तदेव प्रज्ञाय पर्या
यत्पारपरमष्टमलोकभद निगमयन्त आहु - त जाण"त्यादि । तत्र
जानीहीति शिष्याभिमुखीकरणपूर्वकोदितोपयुक्ततासूचनाय-अवनु
ध्यत्व, अनेतावरोधयोग्याय अवबोधयाग्यपदाथप्ररूपणाया सापन्य
दक्षयन्तो वातादिव्यवस्थयोपदंगवितरण प्रत्यपादि, अयथा हि
किराधनाप्रसूतस्त्वज्जनितमवाटवीपरिभ्रमणप्रसङ्गश्च दुवार ।
यदाहु - 'यद् भाषित मुनीन्द्र पाप म्लुपेक्षा परस्थान । उ मा-
गायनमेतद भवमहत् दारणविपातम् ॥१॥' [पाङ्गवे] इत्यादि ।
विमित्याहु-चतुर्विधमिति । अतयो विधा-प्रवारा, परस्परवि
भिन्नधर्मपिता सन्तोऽपि सामायसमाधमवन्व हि प्रकारत्वम् ।
तच्चात्र गुणपर्यायानुभावपरिणामाना पर्यायत्वाभ्यतिरेकाद्युक्तत्वम् ।
क्षेत्रपथाम इत्यत्र पर्यायशब्दस्य विशिष्टावस्थावाचकता, पर्याय
लाव इत्यत्र च पर्यायशब्दस्य धमवाचकताऽऽसेया । तेन नोभ-
योरवयम् । यद्वा-गुणव्यतिरिक्तधमवाचकतया क्षत्रपर्याय इ-यत्र
पर्यायशब्दो-यत्र तु यावद्धमवाचकतयति यथायता विभागस्य ।
भवानुभावभावपरिणामयान्तु प्रथमस्य जीवाजीवोभयजनितया
ऽयस्य गुणविकाररूपतया भिन्नत्वाद्धमत्वाच्च पर्यायत्वात् पर्याय
लोचना न कथञ्चनापि युक्त्यतिरेकिणीति यथार्थैव पर्यायलोकस्य
अनुप्रवार्ता, अवान्तरभदस्यैव प्रवारायत्वात् । क चतुर्विधतया
विद्या? इत्याहु -'एत'मिति । एत पूर्वमान'तर्येण व्याख्यातत्वात्
विदिष्टमेतदा भिन्नवाक्याभावादवादेगत्व १, तेन ननन्ति ।
अन पूर्वाकारस्योप्यण्डवाक्यस्य वा कतृवृत्तो न भदो न चाभद
इति सूतानम् । भेदेऽभदे वा समीपनस्त्ववाचिनतदा निर्देशायागान्,

कपञ्च द्वेताभेद एव तद्योगात् । एतस्य त्रुविधस्यापि का आख्या?
 'त्याहु - पञ्जबलोग' इति । तत्र परि मवताभावन जवन पत्यर्थ
 परिपात्रन पर्यायापक्षयोत्पादव्ययसद्भावेन द्रव्यस्य रमणात् । यत्र
 उच्यते- उपायटठिभगाइ हृदि दवियलकपण एय इति । यद्वा-
 ब्रतीतादिपर्यायप्रमाणत्वात् द्रव्यस्य पयवना पयवाणाम् । यदाहु
 'एगदविअम्मि ज अथपञ्जवा वयणपञ्जवा वा वि । तीयाणा
 पयभूया तावइय त ह्यइ दव्य ॥१॥' इति । अत्राद्यपर्यायपया
 यत्वमन्त्ययाव्यञ्जनपर्यायत्व चेति विवर मयमूह्य । पययन
 वा परावत्तन वा मयादया पयया पयाया वा द्रव्यस्यावस्थितत्वात्
 पययन पर्यायाणामेव 'उप्पज्जति वयति अ भारा नियमेण पञ्ज
 वनयस्स' इतिवचनात् । त एव समुदिता शोवमानत्वाल्लोक
 पयवलोक पययलोक पर्यायलोको वा पयवाणामानन्त्यात् ।
 "जीया पोग्गलममया दव्यपएमा य पञ्जवा चव । धावा णता णना
 विरोस अहिया दुवे णता ॥१॥ इति वचनात् । कथमेव निर्देन ?
 इत्याहु - समामण 'नि । मम्मग्विरोधाभावरूपतयासन-स्थापन
 सम्यगविरोधन यासा-वस्तूना पयाय-क्षणाना निक्षपण समास ।
 सममन वा परस्परबाधाभावेनकीकरणम् । न हि सुदध्नोरिवकी
 करणे म्वरूपपरावति पयायाणामुक्तयनि समास तन । हेती,
 चतुर्विधपयायलाकनानापक्षया करण वा ततीया । नव व्यपदेश
 मत्तरेण भवति पयवलाकनानमिति तृतीयया करणाभ्यापि-या
 ध्यपदेश ॥१॥

तदेव पयवलोकव्याख्यानाद्यद्यपि व्याख्यातो व्याचिह्या
 सितोऽष्टविधोऽपि लोको "णाम ठवणा इत्यादिना प्रथान्त, पर
 पयवलोकस्य विशेषतस्तदवातरभेदयोद्रव्यगुणभावपरिणामयोश्च
 दुर्नेयत्वादवगमसौकर्याय विशेषव्याख्यानाय क्षत्रपर्यायभवानुभा

वयोभावपरिणामनामनुसंधाय द्विविधतया वा पयायलोपताभ्या
नाय वाऽऽहु -

वर्ण रस गंध स्रष्टाण कास्रष्टाणगद्ववर्णभए अ ।

परिणामे अ बहुविधे पञ्चधलोग वियाणाहि ॥१०॥

व्याख्या-अत्रावधय तावदिदम-जीवस्य द्र यत्वेन भावत्वेन

च तदगुणाना तत्पयायाणा चाभ्याना नापभणीयतामहति,
तथापि भावताम्य जीवगुणपाधायन भवलावम्य च जीवपयाम
प्राधायन व्याख्यानात् पर्ययाणा च परिणामत्वात् नाशोल्लेख
जीवगुणपर्यायाणा विनादीवृत्तव न । यद्यपि च धमन्तिरजीवस्यापि
सता न प्राक् न चात्रापि उलेखा वगद्यत विहितस्तथापि
नानाभासा विरचनीया धर्मादिवशद्यम्य विशेषत आगमजेयत्वात् ।
सामान्यतस्तु जीवमजीवे रूवमरूवि ' इत्यत्र दद्वगुण ' इत्यत्र
च विधनस्वरूपत्वात् पुद्गलास्तिवायस्य त्वजीवत्वादिना समान
स्यापि मुद्रजाप्यत्वाद्विगपण व्याख्या विधीयत इति । तत्र वण्यते-
निरूप्यते भायते वा स्पष्टायाऽर्थोऽनेनति वण गुत्वादिभेदेन
पञ्चधा । न च साध्य वच पञ्चधति कपिगादिभारतिति । अनवे
हि सयागजा वर्णा यानुक्तवत् परिणामव्याख्यान । अत्र तु मूलभे
दव्याख्यानमेव । ननु परिणामव्याख्यानपि व्याख्याना एकत्रिगदेव
भङ्गा वर्णाना मूलभेद सह विधानानि च बहुयव वर्णाना न च
तानि तत्रात्र वा व्याख्यातानि वर्णतारतम्यतादशनाच्चनजातीयेऽपि
वर्णे नतत स्वबुद्धधदगीणमिति चेत् । सत्य विभागा हि सामान्य-
विगपरूपेणाभिप्रयत । तत्र वर्णत्वेन विभागाभाव केचलेन विभा
गविस्तारव्याख्यान चकगुणादानतगुण तारतम्यभावात्तव शक्य
निरूपयितुम्, न च मुद्रयमपि च्छद्मस्धारिति सामान्यविशेषरूपेण
पञ्चप्रकारत्वरूपेण मूढभद्रभूनेन व्याख्यान, सयोगजाश्च प्रत्यक्ष

गम्या परिणामजाश्चेति परिणामव्याख्यानावसरं व्याख्याता इति न काप्यमङ्गति । तथा न कपिगादिवद्यदि सयागजा वणा परिगणनीयास्तर्हि न केवन्मस्ते मप्य कित्वेकत्रिशदव व्याख्यया । अथच्च—कपिशस्य सयागरूपत्व यथा पथक् स्थान तथाऽप्यपामपि त्रिमिति घूसरादिवर्णानां नाख्यानं ? चित्रतयाभिमानं च तेषां किं न कपिशस्यापि, अवयवानां भिन्नभिन्नवर्णनादृत्तत्वात्किं चेत् न तस्यपि अवयवानां भिन्नवर्णत्वे केवलमौपचारिकमेवावयविनस्तद्वर्णवम् । न हि प्रत्यवयव कपिगात्वादि विद्यत । यथा हि द्वित्वादि अपक्षानुद्धिजनितं, तथा कपिगात्वात् । तथा न भन्नाख्यानं पाथवयनं भवति युक्तियुक्तम् । चित्रत्वं च मामाश्रयणं परिगण्यमानमपि न मूलभन्तामहति सयागजत्वात् । ननु परिणामव्याख्यानं किं तर्हि मूलभन्ता अपि परिगणिता? यथा न ते सयागजा इति चेत् । सत्यं परमन्यवर्णपुष्पलानामवर्णत्वेन परिणतिमद्भावात्तथा मूलभेदानां पारिणामिकभङ्गवद आख्यानम् । यद्वा—तीव्रमदभावस्तत्तद्वर्णसमायोगेऽपि भवनं विनाक्यत एवेति तथा पारिणामिकतया ख्यानम् । वर्णसमायोगेन भन्त्येव तथापरिणामा प्रत्यक्परिगणितवर्णरूपा इति तेषां तथाख्यानम् । ननु च कथं तर्हि मूलभेदा यथा वा कापोतादय उत्तरभेदा ? इति चेत् न लभ्यन्तऽत्र मयुक्ता वर्णा यच्चिदपि कापोतादिषु तु य ये सयुज्यत तं तं नायन्तेऽवयवविभागे सूक्ष्मभिभागे वा तत्तच्छाययति तेषां पृथग्वर्णत्ववर्णितशास्त्रवृद्धि वृष्णादीनाम न तु कपिगादीनामिति तत्र सूक्ष्मधिया सूक्ष्मधीभियद्यागम विभाव्यः । यद्वा—पञ्चापि वर्णा मन्त्यवप्रतिस्वध, परं यदोपप्लम्भकं यथावाप्लाति तदा तथा परिणमतीति । दृश्यते वृष्णाद सयागजत्वमपि कस्यचित्, परं नतावता मूलभेदविनापापति । अथमेव यायो वायस्योऽत्र गन्तेऽति

पानीयस्य भिन्नकायचेऽप्यगन्ध्य, यतस्तत्रापि विद्यत एव
 वायुकायतया परिणताना पुदगलाना तथास्वभावतापरिणतो वा
 वायुरभयमीलनोदकनया नाभयज्ञानयोऽवयवत्वे तु तथैवापरुष्य
 रूपस्पर्शवत् उपलम्भ मवथा नवेन्द्रियव्यापार, यथा न वाऽवय
 यज्ञात् विनाऽवयविज्ञान, स्पष्टाश्चेदवयवा न च वायुद्वयस्य स्पष्ट
 ताऽप्सु, किन्तु तदव्यरूपतया परिणत वायुद्वन्द्व तथा स्पष्टमेव
 पाथक्य अथवा कापोतादीनामवयवोल्लेखा भवेन । न च वाच्यम्,
 तथापाथक्येऽपि जीवनिवायत्वेन कथं पाथक्यमिति । यथा हि
 नराणां गरीर कृम्यादिभि स्वगरीरतया परिणाम्यते, परिणमति च
 तदव पुनर्घायरूपापत्या मानुषगरीररूपतयव विध्वस्य वायुरपगच्छ
 न्ति उत्पद्यत चाप्यायिवा अभ्यत्रति विवचनीय विवेकिता वर्णित
 परिणामत्रप्रकृतिवच्च । रसास्त्वपि त्रयम् । रस्यत-आस्त्राद्यन्त
 इति रसास्तिवतादय पञ्चधा । ननु च कथं पञ्चध रसा, पठम्य
 त्वणम्यापि भावात् अम्लत्वणयोरेव स्पष्टव वेविव्यते भिदेति
 चत । सत्य वेविव्यत । पठयते चात एव स्थानान्तरे- तिते वा
 नडुण वा वसाण वा अत्रिले वा महुरे वा लवण वा' इति । अत्र
 तु रमत्रा परिणया ज उ पचहा ते उ वित्तिमा । तित्त-वडुय
 वसाया अत्रिला महुरा तथा ॥१॥ इत्यादायिष तस्य सयोग-
 जत्वाभिप्रायण न पूषक् परिगणना, दृश्यते चौदनादौ मापया
 क्षिप्त लवण केवलमाधुयपोपपम् । न हि तत्रानुभूयते धारत्वाल
 दाऽपि । न चात्पत्वादिभिभूत स रम इति वाच्यम्, तथा सति
 माधुयविशेषोपम्भामागात् । सयोगत्वेऽपि कपिशादिवत् कापाता
 दिवद्धा । अवयवोल्लेखाभावस्तु तथापरिणते, तथाचेऽपि पृथग
 गणन तु मधुरादिपोपक्त्वाभावप्रमद्गात् । अम्लादयाऽपि क्षारा
 नुगृहीता एव स्वस्वभाव यायातथ्यन दशयन्ति । तथा च परिणा

मय रस पारिणाभिकोऽपि चेति न तस्य पाचक्यम् । लवणा
 म्मरचवल्क्षण पठधने पुराण - 'यल्लवण स्पन्दयत्वाम्य कपो
 गल्गाहहूत्' इति । एतच्च मधुरादीना सहायनामम्भवीति ।
 विञ्चाम्लफणानामेव रसममुदायो भवत्येव द्वार इत्यम्परिणा
 मिता स्पष्टव लवणम्यति । रसपञ्चकञ्क्षणानि च-

'निक्तो विगदययाम्य रसान प्रतिहन्ति २ । उद्वेजयति
 जिह्वाप्र कुवश्चिमिचिमा कटु ॥ स्रावयत्यग्निनासत्र कपाली
 दहतीव च । कपाया जडयज्जिह्वा कण्ठश्रोतोविक गृह्ण ॥
 अम्भ गालयते मुख ह्यणा रोमदानानामक्षिभ्रुवनिकाचन । तथा
 विद्याद्रम स्वादु या वक्त्रमनुलिम्पति । आम्बाहानानो देह्य
 हृगदनो श्रमादन । प्रिय पिपीलिकादीनाम्' इति । वनानु
 पूर्या चाख्यानमेपा पारमपत्रमानुगवेन । मियशाद्रमय तु
 मधुराम्ल-लवण तिक्त कटु कपाया इत्येवानुक्रम । वायुमर्षरस्य
 र्वावयुभुमुभि मद्बचवहियते गुण्डधादि तिक्त, क च निम्बानि,
 पर गणाद्यनकारेण पारमपे वद्यकं चयत गुण्डधानी कटुना,
 निनाया च निम्बादीनाम । स्पष्टीभविष्यति चाग्निनर-
 द्याका तगतयाक्याभ्या श्रमेण "रसन प्रतिहन्ति कुवश्चिमिचिमा"
 मिति लक्षणाभ्याम् । कमाण्यप्येवविधा रसानरा, आख्यायत घान
 एव सर्वेषा कमाणि, तद्यथा-

मधुग रस - आज मभाम्यानुष्ण शान्ता प्रक दग्म् ।
 धान्बृद्धभतशीणरणकरो द्वितीयमम् ॥१॥ शम्भा वृष्ण कण्ठय
 स्तयम घानट्टु गुरु । आयुष्या जात स्त्रि पिनानिलविषा
 पह ॥२॥ कुरनेऽयुपयोगेन स म क्कन् नृ पान् । म्यी यानि
 सादस यासमहगणावुदात्तवान् ॥३॥ क्कान्निदीप्तिट्टि
 द्द्य पाचनरोचन । उगवीषो द्विप्य प्रणना भेनी

॥१॥ कर्गोति कफपित्तासम्भूढवातानुलोमनम । सोऽप्यभ्यस्तस्तना
 वृषीच्छयित्य तिमिर भ्रमम् ॥५॥ कण्डूपाण्डुत्ववीसर्पाफविस्फो
 टनृडज्वरान् । तिक्त स्वयमरोचिष्णुररचि वृभितटविषम् ॥६॥
 कुष्ठमूर्छाज्वरात्क्ेशदाहपित्तकफान् जयेत् । क्शेमदोवसाम
 ज्वराकृमूनोपशोषण ॥७॥ लघुर्मध्यो हिमो रुक्ष स्तयकण्ठवि
 शोषन । धातुक्षयानिलव्याधीनतियोगात्कराति स ॥८॥ कटु
 गन्धमया ददकुष्ठालसकणोफजित । वणावसादनस्नेहमेद कलदापशा
 पण ॥९॥ दीपन पाचनो रच्य शोधनोऽन्नस्य शोषण । छिनत्ति
 बन्धान गानासि द्विवृणाति कफापह ॥१०॥ कुम्भ साऽतियोगन
 तणा गुक्त्रक्षयम । मूर्छामाकुञ्चन कम्प कश्चिपिष्ठादिषु व्यथाम्
 ॥११॥ कपाय पित्तकफहा गुहरसविशोधन । पीडना रापण
 शीत क्शेमदोविशोषण ॥१२॥ आमसस्तभनो ग्राही रुक्षोऽति
 त्वकप्रमादा । करोति शीलित सोऽतिविष्टम्माधमानद्द्रुज
 ॥१३॥ तटवाध्यपौरुषधन्म्रोतोगधमन्ग्रहान् । इति । त्वण
 म्याप्यभिहित कम तदप्याप्यामत यनतररसानामशाशकममाध
 म्येण तस्य सयागजत्व प्रतिभायात- 'लवण स्तम्भसघान्वध
 विन्धापनाऽग्निवृत्त । स्नहने स्वदनस्तीक्ष्णो राचनस्यदमेदकृत ॥१॥
 सातियुक्ताम्बपन खर्गतिपित्त बलिम् । तटकुष्ठविषयीसर्पान्
 जय मपयद्वल्म् ॥२॥ इति । तिक्तकटुगुणो च स्पष्टतया
 प्रत्यायनावेव भ्रमण निम्बशुण्ठ्यादीना, यत उच्यत-

तिक्तन पटात्रीत्रायन्तावाल्वाशाशरचदनम् । भूनिम्बान्निम्बक
 टुकातगरागुरुवत्सकम् ॥१॥ नक्तमालडिग्जनीमुस्तमूर्वाट्टरूपकम् ।
 पाठापामागकाम्यायो गुडचीधवयासकम् ॥२॥ पञ्चमूल मह
 द्वाघघो विगालानिम्पावचनि । तथा- 'कटुका हिगुमरिच-
 क्शमिजि पञ्चमालकम् ' इति च । नाय धाया लशतोपि रसविषयय

भवता विप्रतिपत्ति । नत्त्वत निषनादिग्मपञ्चव, व्यवहारा
नानिमाश्रित्य तु षट्क रमाना तत्राद्ये भङ्गा परिणामे एकत्रि
ण, त्रितीयस्मिस्तु त्रिपष्टि, यत उच्यते-

षट् पञ्चवा षट् च पथप्रसा न्युश्चतुर्द्विकी पञ्चदशप्रकारो ।
महास्त्रिवा विगतिरेकमेव द्रव्य षडास्वात्मिनि त्रिपष्टि ॥१॥'
अवयवभेदे तु प्रत्येकमपरिमिता भदा इति वणवद्व
विभावनोपमिति न पुनवचनीयम् । साधिपानिकमाधिपानिकभदं
त्रियमाणपि भवेदेव विगपसङ्ख्या पुर पुर इति स्मरणाथ
चात्राल्लेख । तथा गन्धयते इति गन्धा 'वस्ति गन्धिण वन'
तिपाठात् । स च मुरभीतरभदेन द्विधव । सयोगत्रस्तु केव
एक एव द्वयास्तथाभावादेव, पर तास्मभ्यवृता अनक भवयभेन
वकिरुद्धाश्च परिणामास्यान । तथा 'सठाण ति । तत्र सतिष्ठ
यननति सस्थान परिमण्डलादि पञ्चधा । महा -

सठाणपरिणया जे उ पचहा ते वियाणिया । परिमडला य
वट्टा य तमा चउग्म आयय ॥१॥ ति । नन सस्थानानि
श्रूयन्ता यत्र षट् समचतुरस्रादीनि, यदुच्यते-'समचतुरस्र निगोह
माई खुज्जाइ वामण हुड ।' ति । अथमत्र पञ्चाज्यादगानि धनि
चेन् । मरयम्, पर तानि गरीराण्याश्रिय लक्षणमद्विनरहितत्वन
भियत्त जन्तो कर्मोदयानुसारेण । इमानि तु पुद्गाण्यु प्रयाग
विसमोभयोद्भवानि पञ्चधवेति नानयाविराष । पञ्चव चत
दात्रतिमात्रमभिप्रत्यावनम परिमाणन त्वमिता एव भदा एषाम् ।
आत्रत्यापि चया घनप्रतरोजोयुग्मवृता भदा पञ्चत एव यन
भवत्यष्टादश भदा संस्थानानाम । इत्या -

परिमडल य वट्ट तमे चउग्म आयय चव । घणपय
पञ्चवज्ज ओय पणमे य जुम्मे य ॥१॥ [उत्तरा० नि०] ति

अत्र परिमण्डलस्यातो रिक्तत्वनियमाद् धनप्रतरभेदतया निषध
 आन्यायि । यद्यपि वञ्चिदाशयने यद्वनमेव सन्धान मूलप्रवृत्त्या
 तस्यैव तथा तथा मयोग तथा तथा मयोग इति, पर नन्दनिचार,
 मयचतुस्त्रादी कोणाभावप्रसङ्गात् । न चावृत्तिगात्र विद्म
 नामिवास्ति परमाणूनामावृत्तियदपक्षया उत्तस्यैव मूलमन्धानत्व
 स्यात् इत्यल प्रसङ्गन । आद्यस्य द्विभन्त्वाच्छपाणा च चतुर्णां
 चतुश्चतुर्भेदवत्त्वादष्टादश भेदा सन्धानस्य मौलिवा, यत आहु -

पञ्च वारमय षड् सत्तय प्रतीमय च यदृग्मि । तिय छवव
 य पणतीमा चउरो य ह्वति तमग्मि ॥१॥ नव च्च तद्वा चउरो
 सत्तावीसा य अटठ चउरमे । तिग दुग पन्परमेव य छच्चेव य
 आयए हुति ॥२॥ पनरस पणयात्र वारम छवभया आययग्मि
 सठाणे । परिमडलग्मि वीसा च्चता य भव पणसाण ॥३॥ इति ।
 गमनिवा च सौक्यायव विनय-तावन्ति धनत्वमता भूत सवत
 सम च, प्रतरत्वमता भत पर न सर्वतस्तथा, आजस्त्व विपम-
 प्रदेशथेणिक, युग्मत्व च प्रदेशयुगलथेणिक, जघयपदे चैनत्सद्व्य-
 कप्रदारेवोद्भवति सन्धानानि । तत्र परिमण्डलम्याजमादि-
 विभागाभावात्तदुल्लङ्घ्य वत्तादिप्रमण प्रविपादनम् । तत्र मघत
 दचनुपु प्रदेशपु स्थापितपु मध्ये चैरग्मिन् स्थापिते तग्मिन्
 भवति वृत्त प्रतरोजआग्यम् । स्थापना . . . । प्रतरयुग्मान्ये च
 वतुत्रावारेण प्रथम युगल पदचाद्विदत्त्वार पदनादद्वी चेति
 द्वात्स प्रदेशिक वृत्त भवति । जघयत इति तु सवथावधार्य
 मेवानुत्तमपि, रथापना । धनोजावृत्त च चतुपु प्रदेशेषु सर्वत
 एवस्मिदच पूर्ववतस्थापिते तस्यैकस्योपपद्यदचकवा यस्य प्रत्या ।
 तथा च सप्तप्रदेशमान तद्भवति । स्थापना . . . । धनयुग्मवत्ते च
 तानिभन्त्वागाना, त चव पूर्वावतपतरयग्मस्थापनाया मध्यभागवृ

तिप्रदेशे चतुष्प प्रत्येक चत्वारश्चत्वारः यस्या प्रदेशा । सप्त
 स्वष्टस्वः । तथा च सर्वे द्वारिगणवः ।- स्यापना च
 इति वत्तचतुष्पम् । अथचतुष्प चत्वारः-प्रतरोजश्चत्वारः त्रिभि
 प्रत्यास्थस्यतया स्थापितश्च निपद्यते । स्यापना ३० । प्रतयु
 म्नाथश्च च पट प्रदशा पूर्वोक्तस्यापनाया पुरतः प्रत्याश्रित
 स्थापने तथा ऽऽवृत्तिभावात् । स्यापना । घनाजश्चत्वारः तु
 प्रत्याना पञ्चत्रिंशता । तच्चत्वारः-प्रथमपदक्या प्रत्यापञ्च
 यम्यमवगा, द्वितीयस्या तु द्विश्चत्वारः, तृतीयस्या त्रिंशत्,
 चतुर्थ्या तु चतुः कृत्वो द्वौ द्वौ पञ्चम्या तु पञ्चत्वारः एकः । सर्वे
 चत्वारः पञ्चत्रिंशदेव । स्यापना त्वय । घनयुग्मश्चत्वारः तु
 चत्वार एव प्रदशा , पूर्वोक्तप्रतरोजश्चत्वारः प्रथमपदक्याः प्रत्याश्रित
 द्वितीयविंशतौ तावतामव भावादावृत्तिरपि च जायत एवामिप्रता ।
 स्यापना ३१ । इति अथचतुष्पम् । अथ चतुष्पचतुष्प, तत्र
 प्रतरोजश्चतुष्पे नवप्रदेशा । कथमिति चत्वारः, प्रथमपदक्या श्रेण
 त्रय एवाम्नादद्या द्वितीयपदक्या तथा त्रयस्त्रयाम्यामपि च,
 तथा च नवव प्रदशा । स्यापना च । प्रतयुग्मचतुष्प चत्वारः
 प्रत्या प्रथमद्वितीयपदक्यान्तथाकारण द्वौद्वौदशावासात् । स्यापना
 ३२ । घनीजश्चतुष्प तु प्रत्याना सप्तत्रिंशत् कथमिति चेत्
 पूर्वोक्तप्रतरोजश्चतुष्पे उपयषश्चत्वारः शम् तावता तथा ऽऽवृत्त्या
 च भावात् स्यापना घनयुग्मचतुष्पे तु
 पूर्वोक्तप्रतयुग्मचतुष्पस्यापरि त्वव तावता यामान् स्यापना
 चत्वारः ३३ एव चतुष्पचतुष्प अगात्तुष्प तत्र प्रतरोजश्चत्वारः
 प्रदेशपञ्चदशानिपद्यन्त कथमिति चत्वारः तिस्रश्चत्वारः
 नन्वावारेण पञ्चपञ्चप्रदशा स्यापना स्यापना

मायतेतु पडेन त्रयाणा त्रयाणा श्रेणिद्वये स्थापनात् स्थापना
 * * घनौजआयत पञ्चचत्वारिंशत् प्रदशाना कथमिति चत्
 प्रथमद्वितीयतृतीयासु पद्मविनपु प्रतरोऽस्तया न्यस्नासु उपयपश्च
 कर प्रदेग प्रतिप्रदेग यस्यत जायते पञ्चचत्वारिंशत् । घनौज
 आयत च सस्थान, भवति च पञ्चदश त्रिगुणिता पञ्चचत्वा-
 रिंशत् । स्थापना $\begin{matrix} \text{१} & \text{२} & \text{३} & \text{४} \\ \text{५} & \text{६} & \text{७} & \text{८} \\ \text{९} & \text{१०} & \text{११} & \text{१२} \end{matrix}$ । घनयुग्मायते तु द्वादश प्रतयुग्मायत-
 स्थापरि प्रतिप्रदेगमेवकप्रदेगस्थापनया द्विगुणिताना षण्णा द्वादश
 भावात् । स्थापना $\begin{matrix} \text{१} & \text{२} & \text{३} \\ \text{४} & \text{५} & \text{६} \\ \text{७} & \text{८} & \text{९} \end{matrix}$ । एवमायतचतुष्टयम् । परिमण्डल तु सस्थान
 न सम्भवति चतुर्धा किन्तु घनप्रतरभदन त्रिधव, प्रतिपादित च
 प्रागतत । तत्र प्रतरपरिमण्डले विंशति प्रदशा । कथ ? चतमपु
 दिक्षु प्रत्येक श्रेण्या प्रदेशचतुष्क म्याप्यम् । अन्तरातरा चक्क
 प्रदशास्तया च विशतिरेव प्रदशानाम् । स्थापना च $\begin{matrix} \text{१} & \text{२} & \text{३} & \text{४} \\ \text{५} & \text{६} & \text{७} & \text{८} \\ \text{९} & \text{१०} & \text{११} & \text{१२} \end{matrix}$ । तथा
 घनपरिमण्डल तु चत्वारिंशत्प्रदशानाम्, विशतेरपरि पूर्वोक्ताना
 मेककप्रदेगस्थापनात् द्व विंशती च चत्वारिंशत् स्थापना $\begin{matrix} \text{१} & \text{२} & \text{३} & \text{४} \\ \text{५} & \text{६} & \text{७} & \text{८} \\ \text{९} & \text{१०} & \text{११} & \text{१२} \end{matrix}$ ।
 अत्रदमवधेयम्—यत्प्रतरोऽजोवृत्त प्रदेगपञ्चक तत्र यदि नानस्त्य
 स्यात् स्यात् परिमण्डलता,पूर्वादिदिवके चापनीत तु घनयुग्मयग्रता
 स्यादिति युक्तमव जघयत प्रदेगपञ्चकनिष्पन्नमनदिति । प्रतर
 युग्मवृत्ते च द्वादशप्रदेगात्मके यद्यपनीयन्त विपममस्थ्याका
 प्रदेशा , स्यादोजस्ता प्रदशाना, सस्थानस्य चाऽऽयततादि प्रतिदिश
 द्विद्विप्रदशभाव च मध्यऽवस्य प्रदशचतुष्टयमव योग्यमयथा
 शुपिरभावात् । घनौजोवृत्त तु प्रदशद्वयवृद्धि विना घनत्वस्य
 सवृत्तत्वस्य निवृत्तिरेव न स्यादिति सप्तप्रदेगता । घनयुग्मवृत्ते च
 या द्वात्रिंशत प्रदशाना, तत्रद तत्त्व—युग्मत्वादव प्रतिदिश म्याप्यी
 द्वी द्वी प्रदेगी । तथा च स्थापने च सुतरा मध्य प्रदेगचतुष्क
 स्थापनस्यावश्यकता, अथवा शुपिरतासस्थानभेदयो प्रसङ्गात् ।

एव प्रतरोजश्च्यत्र त्रिप्रदेगनिष्पन्नस्य, युग्म च पटव प्रत्यागमिन्
युग्मवापेव । धनोऽजश्च्यसे पञ्चानिन् वधमायता जघायय ?
यूनमद्रस्यभ्या भावान्ति चेच्छु, पतत्य विपमन्व श्यमत्स
चति प्रीप्यत्र समानेयानि । तत्र प्रदेगत्रिकण प्रत्यापटवन ओजा
युग्मप्रतरता द्वादशभिस्त्रिद्वियुग्मत्रिकणयासीभूतनोऽजश्च्य । तथा
च द्वियुग्मत्रिकणप्रदेगप्रत्यापणानि १ तथा चतुद्वित्रिकण
द्विकणतुरखकप्रदेशीरपि विपमना नापि अत एव स्यात्प्रादधा
धनताहानि । तत्रश्चायात शकुतपातपायन पञ्चद्विचतुष्क
त्रिकणचतुद्विकणपञ्चकणप्रत्यापण पञ्चत्रिकणतव प्रदेगधनोऽजश्च्य
निष्पत्ति, मुक्कणत्रिकणप्रत्यापणोपकरणमम धनन् । धनयुग्मश्च्य
तु चतुर्णामव गद्गावाद् अयथा प्रतरस्योऽजस्य च भावान् । तथा
चतुरस्य प्रतरोजीय नवप्रदेगाद्भव यत एववन द्वन्द्वेन वा निष्पन्न
वा चतुस्त्रय मद्यपि तथापि नोऽजस्त्व समसद्रव्यावत्त्वात् प्रत्यागं
त्रिभिस्त्रिभिरेव तन्निष्पद्य चतुरस्यमस्यानम् । तथा च पटकिरिद्व
अद्वित्रिक च धार्य त्रिक त्रिकगुणित च नवयानि । प्रतरस्युत्पन्नस्य
तु युग्मसद्रव्याया अविराधात् पूवपरित्यक्तचतुरेकप्रत्याग
प्रत्याचतुक् गृह्यते जघायत्वादतस्य । धनोऽजस्तुरस्य तु चतुरेक
चतुद्विकेन च मद्यपि चतुभिरप्यभिरव निष्पद्य कुम्भस्य
परमुभयत्र युग्मता, प्रतरतापि चाद्य इति तादात्म्येन प्रत्याग
प्रतिपद्विकित त्रिकणभावात् पटकिरिद्विकेण चतुरेकप्रत्याग
प्रदेगा । युग्मधनचतुरस्य तु समसद्रव्याया प्रत्यागप्रत्यागं पूव
परित्यक्तचतुद्विकणप्रदेगाप्यव परिशय नर्त इत्येव तु विप
मतायाश्चतुरस्यताया वा व्याघातापन । प्रत्यागप्रत्यागं तु प्रदेग
पञ्चप्रत्याग वध न यून प्रत्यागिति वा । प्रत्यागप्रत्याग-त्रायाम
द्विद्विष्वम्भात् पृथुला व्यवहियत जगत् इत्येव प्रत्याग इति निष्पत्ति

स्यसस्यानत्वात् पृथुलतयव व्यपदेष्टु शक्य इति एवंप्रदश
निष्पन्नकपडक्तिगप्रदेशत्रयलक्षणमायत न गह्यते । द्वितीयपङ्क्त
स्तथारूपाया यासे तु प्रदेशाना न स्यादोजस्ता, विषमकरणे तु
प्रतरतापि व्यवच्छिद्यतयव यावन्न प्रतिरङ्क्ति पञ्चपञ्चनका
स्तिसप्त पञ्क्तिषु [न] गह्यन्ते तावन्नोजस्ता प्रतरता चाश्रयतता
विताधिगम्यते । पञ्च च त्रिगुणिता पञ्चदशव । युग्मे तु पूव
परियक्त प्रदशपटवनिष्पन्नमायत ग्राह्य, समताया अव्याघातव
त्वात् । घनोज्ञायते तु पञ्चदशभिः प्रनरायन निष्पन्नमिति यतत
एव हृदि । अथ यदि त्रिगद गह्यते प्रदेशा, स्याद्युग्मतापात,
अथवा च सस्यानविषमतेति पञ्चत्रिवमय्या पङ्क्त्या त्रि
म्यापिनया स्थापना कार्या । तथा च पञ्चचत्वारिंशदेव, त्रिगुणि
ताना पञ्चाना पञ्चदशभावान, त्रिगुणिताश्च पुनस्ते जाता
पञ्चचत्वारिंशदेव । घनयुग्मायत तु पूर्वोक्तद्वादशप्रदेशमयेन
पङ्क्तिद्विवेक द्विवपूरितेन त्रिस्थानकता स्यात्वेति । त्रयोपकरण
समताव्याघाता घनत्वव्याघातो वा । निरूपितमेव सम्भानचतुर्वस्य
प्रतिभेदचतुष्कभावेन जघन्यप्रदेशनिष्पाद्य सम्भानवृद्धम् । प्रतरप-
रिमण्डल सस्यान जघन्यताऽपि प्रदेशानां विगत्यव । अत्रावधारणीय
तावदेतावद्यदुन-परिमण्डलऽपि सस्यान बाह्यतो भवत्यव वत्ता-
कारोऽनर्गपि च गुपिर वृत्तनव वष्टनीय, यद्यपि स्याद्युग्मजयगपि
घने तथा चान्त प्रदेशचतुष्कभावाद् वत्ताकार्ण परिमण्डले
सस्याने प्रतरे विशतिघात च चत्वारिंशदस्य प्ररगा इति
सम्भाव्यते । अथवा येनपरिभावनीय यथागम, नात्र नियमिन
व्याघातात्सम्यचिगूत्रम्येति । न च वाच्य वयमतावन्यव मस्था
ताति ? अथरपित्यादीनामप्याहाराभा सङ्गाविति । सर्वेषा
अत्रान्नमागत, अधवताधपरिमण्डलाधनुरग्यादीनामपि स्त्रनप

सस्थानत्वाभावात् । न च निष्पद्यन्ते तत्रानुरगीहृत्स्य लक्षणानि
समानानाम् । न च वाच्यं त्र्यस्यचतुष्पेण भविष्यति चतुरस्र, तन्नाय
पुत्रं चतुरस्रस्यस्थाननेति । स्थूलपदाधाना त्र्यस्यचतुष्पेण कथञ्चि
सकामावपि प्रदेगनिष्पद्यन्ता तया ममुत्तिना तयाऽऽवृत्त्यभा-
वात् । मध्य प्रदेगचतुष्पस्य गुपिरीभावादेवस्य वा सममध्यप्रदे-
गस्य कथमप्यनाममात् प्रदेगस्य विभागाभावात् । न च चतुरस्र
चतुरा विभक्तुमिति शक्यते यत्न स्यात् त्र्यस्यचतुष्पे नतो व्यवहारेऽपि
चाहृतिभदान्परिगणनायमेव त्र्यस्य चतुरस्र वा पथकनया । जक्षरा-
श्मद्धा वस्तूनि पथिव्यादिभूताना मस्थानानि चतदुद्भूतान्येव ।
स्यापयित्वा च पट्टिकाया सस्थानपञ्चकं यथाप्रममवेप्य प्रथो
ज्यानि । तथा ' फास' ति । तत्र स्पन्त्यन या गो स्पग । म च गुर्वा
स्मिन्नेनाष्ट्या । यदाहु - ' पासा गुर् लहु मिउ सर मीउण्ह सिणिद्ध
स्वचठ ति । तत्र गत निगरण' इति तौदादिकस्तस्मादौ-
षात्किं "कृष्ण ऋत उर् च [७३४] इति विदु, गिरति-पतत्य
धाननति गुरु स्पग अथ पतनकारण वायुस्व सहचारि कारण,
तेन रद्धवायान्त्रिवादजलादरपतनेपि न नास्त्येव जले गुरता,
अथवा वायुरोधाभावे कथं मुज्यते वा पाता जलादे ? कथं न
पतत्यक्तूलादि ? । न च कथं तर्हि पतनता निश्चिनगुम्त्वमपि
वाष्ठादिकं न निमज्जति जल इति वाच्यम्, जलस्य यत्तत्त्वद्भासो
(स्वभावो) यस्नेतादुशमघो गयति नतावता तस्य गुरुत्व न । यत्
किमु जल वाष्ठादे पापाणादेरल्पमानत्वप्रतिमान तस्य मानमय-
श्रव वास्तवमिति वक्तुं शक्यत, किन्तु जलस्वभावेनच तथा
प्रतिमानम् । केचिदाहु - यद् गुरुत्वेनावृष्यते पदाय शितिनल-
मध्यविन्दुनेति, तच्चित्य, । यद्यप्याकपणकारण तु गुरुत्वमेवेति
तरभ्युपगम्यत एव, पर विप्रतिपत्तिरेतात्रयेव-यत् गुरुत्वेन पतति,

गुह्यत्वात्पुत्रं मध्यविन्दुं वा पातयतीति । तत्र यदि गुह्यत्वेन पतेत्
यथागुह्यत्वं कालविलम्बात्कालपतरादि, आकृष्येत च यदि तद्वा
कपणं न यथाकालं प्रथममार्येणात् पदार्थानां स्यात् पातो गुह्यत्वं
तामनुसृत्य । भवति च पातो यथागुरु अल्पाल्पतरादिकालेन । ततो
नार्यणशक्तिः । अयच्च-क्षितिमध्यविन्दुनाकपणे च न रयाच्छी
घ्नगतिव पदाथ सन्ननाया भूमी । अथायविन्दुपरिकल्पोऽपि च
गमनाभाव कथं मध्यविन्दोरेव परावर्तित्येन स्यादवितथमेतत् ।
यथागुह्यत्वात्कपोऽपि च विना सम्बन्धं कल्प्यमानो न विद्वज्जनमन
श्चमत्करोति । आकपणमसम्बन्धश्चेत्यस्य विप्रतिहतत्वात् लोह
लोहापठ्यायथापदाथमाकपसत्ता प्रत्यक्षसिद्धव, परं नतामता
यथागुह्यत्वं कल्प्यमानमाकपणं शाभय । न हि सुवणस्यानुच्छि
द्यमानद्रवताऽप्येतां नसयागं पि दृष्टतीतरऽपि तथाभूता कल्प
यितुं पायत प्रतीणन परमायप्रतिपादयिष्या । कश्च मध्यविन्दु
भौतिकोऽयथा वा ? केन च ज्ञानं प्रमाणनासी ? कथं च ज्ञाता
शक्तिरपि तस्य ? इत्यादि त्वयदेव । अयथासिद्धिश्च गुह्यत्वेनाक
पणस्य स्पष्टैव तेनवाच्यव्यतिरेकानुविधानात् स्वतंत्रत्वा
भावाच्च । न सहकारित्वमप्युच्यमानं युक्त्यनुरोधीति । एतद्वि
परीतो लघुत्पतनकारणम् । न च गुह्यत्वाभावात् लघुत्व, लघुत्वा
भावन्त्यत्र किमिति नास्तीत्यतः गुह्यत्वम् । यथा हि तत्पतनकारण
तथैवदमनताकारणम् । ईश्वरते चाकतूलादयो लघुत्वेनाकाशमनु
धावन्तस्ततो वास्तवमेव लघुत्वम् न गुह्यत्वाभावरूपम् । किञ्च-
यथा हि गुरु पदार्थोऽयथा वाष्ठाणीनां लघूनामपि यथा निमज्ज
नकारणात् जगदा तथैव लघुरपि घूमात्गुरुणामप्येवामुध्व-
यमनप्रत्ययो विनोक्त्यत एव प्रश्नगहादीनां तथाभूषेणोपतनम्
तन्नाभावत्वात्तस्य युक्तिमनुसरति । न हि पतनाभाव उत्पतन

मन्त्रनाभावा वा पनामिति वक्षु शक्येत । यथाख्यायान तु
 द्विमिति गात्राण मुसदु खे सयावियोगी इत्यादि स्वीकरणायौ
 एकाभाववमव द्वितीयस्यवोच्यते विमुन । अत्रमवापिवारणत्वादि
 चित्रावापि तुल्यमेव । विञ्च-यथा मुस्रय इति स्वातश्र्यण
 प्रतीकत पदार्थो गुणाया, नखैव ऋग्यमिचपि प्रतीया एव
 स्वातश्र्यण । न च भ्रातेयमिति वक्तु शक्यम् प्रतीतिमात्रस्य
 प्रानवप्रनङ्गान् । न च वायवमत्र । यन् च लघारेण नाय गुर-
 गिति प्रतीत्या वायवमुत्प्रथ्य स्वाप्रक्षया कल्प्यत प्रतीति भ्रानत्वम,
 नुमियपि नाय दुग्नीति, गीत च नायमाण इति विद्युत्त च
 नाय सयुक्त्र इति प्रतीया इति न गुणादीनामपि दुग्नाभाव-
 ताज्जुपज्यत ? । विञ्च यदि गुणाभावस्यवाभिप्रत स्यात्लघुवम,
 स्यात्वासागा मादरपि गुणाभावत्वावित्वा ऋत्वन व्यग्रहार ।
 यन् च स्वतत्रमव स्यात्त्रियत ऋत्वं तदा तदभावात्प्रवासागा
 देर्गुह्यया लघुतया व्यवहागपति । न च गुणादीनामपि गुण
 गुणाभावान् गुणाभावात्त्रिणा ऋत्वापत्ति । विञ्च-यदि गुर-
 त्वाभावा ऋत्वा तदव चापनासाग्नामियभ्युपगम्यत न स्यान्गु-
 यावद्रमना प्रभाया आगमनमथ । स्याच्चान्निमात्रम्योध्वमेवाव
 तृलादानामिव गमाम । तथा चानायत्यैवायुष्मत्वासाना सदा
 घतमसवत्तया रमात्ताज्ज्वनमिद्धव । वय च विद्युदाते पानो
 ज्ज्वरमिद्धापि सङ्गमनीयो गुणाभावमात्रणापतनवादिभि ।
 अस्माक नथानियमाभावात्पदार्थाना विचित्रस्वभावत्वाज्ज्वालाते
 रूध्वज्वलन विद्युत्प्रवागसूर्येन्दुप्रभाणा चाविरुद्ध समागम । न च
 वाच्य वयमग्निवदूत्यगमनस्वभापो जीव वमरिमुक्तो गच्छ
 यूध्वमात्पोकानात्पदगत्या समयनति तथा यदूध्व ज्वति
 ज्वरन इति चाच्यमान ५८। ३००

नाग्निगिगाया

द्वितीयोवैशिका

एवाभिधानात्प्रतिशब्देन । यथाहु - "यथाधस्तियगूध्व स्पष्टव
 ग्निवीचय" इति । तत्रास्माक पदाधस्वरूपानुसारिणामस्ति
 णवणिका विहाय मिथ्यात्वाघितधीपूट्टतामसती दूषणावलौमि
 तथा 'मदु'रिति । तत्र "मदा क्षादे" इति त्रधादिका धातु
 स्माच्च "पृवाहृपिघृपीपिकुहिमिदिविदिमृदिव्यधिगूध्यादि
 वित्' इत्योणादिके विदौ मदुरिति । मृदाति च मदु स्प
 दु ख, सुखसाधनत्वात्तस्य, ककता वा कामलपापाणादिना घष
 कामलतोपलम्भात् ततो मृदुता । १ च वाच्य सयागविशेष एवा
 न तु गुण इति । सयागविशेषमात्रेण तदनुत्पत्तं । अस्तु वा मय
 गविशेष कारणम्, पर नतावता तस्य तमयत्वम्, मृदु पापा
 इत्यादेरनुभवात् । मृदुतूलिनादीना च स्पष्टव सुखसाधनतेति
 नायमपलाप्य प्रमाणन पदाध प्रतिष्ठितापयिषुभि । अथवा
 पुद्गलसयोगजत्वात्सुखदुःखजीवितमरणात् न तपामपि पदायता
 चास्तविकी स्वीकार्या स्यात्, तत्र मृदुन गुण । तथा "सर' ति ।
 सरा मृदुविपरीत । खन खनन' इति भौवादिक्स्तस्मात् 'जठर
 शकरमकरशङ्करपूर्वपरतोमरप्रामरपामरप्राधरसगरनगरतगरा
 दरादरशूदरदृदरट्टदरकुपुदरगोवंराम्बरमुखरसरदहरकुञ्जराजग
 रादय '[४०३] इतिसूत्रणीणादिकेन द्विरप्रत्ययनिपातनेन सर इति।
 केचित्तु आता डाह वावाम" [५।१।७६] इतिसूत्रेण उप्रत्ययमा-
 मत्य ख-हृपीक् राति-अभिभवतीति सर इत्यप्याहु । यतो न हि
 पाणिनीये स्वादिषु ऋजादिषु बोपात्त सर इति तेषामावश्यकमेवं
 व्युत्पादनमिति । न च मृदुत्वाभाव एव सरत्वम्, स्पष्ट दुःखसाधन
 त्वात् पाथक्य तस्य । तथा दश्यत एव घषणादय सरताप्रभवा ।
 न चतेऽभावप्रयुक्ता इति । तथा "शीय"ति । शीत, तत्र शरत्
 इन्द्रियाणि स्तधीभावादानेनास्मिन् वेति शीत । 'शीट्ट' स्वप्ने'

त्वाग्निस्तस्मान् "शीरीभूद्रूमूषपा" ० [२०१] इत्यादिनीणादिव
 क्तित् प्रत्यय । तथा च शीत इति । स्पष्टश्चाय स्पग्निशपतया ।
 न ह्यननुभूत केनाप्यस्ति सिद्धिरजडनोद्भवमगम, यो विप्रतिपद्यत
 म्भू, न वा विना जीवन जीवति कश्चिदगुभक्षोऽप्यपदेनम् । तथा
 "उष्ण" इति । उष्ण, ओषति दहति शरीरादिवमित्युष्ण "उष्ण दाह"
 इति भौवादिवस्तस्माच्च 'घवीह वागुष्युपि इत्यौणादिवे किति
 क उष्ण इति सिध्यति । दह्यते चोष्णेनेन्द्रियादिव स्पष्ट चेदमिति
 न विप्रतिपत्ति । तथा 'सिग्निद्ध' इति । सिग्निद्ध, "पिण्णहौच स्नहने"
 इत्ययस्वाद्यन्तमिति सिग्निद्ध, "अकमकपित्र भुज" [५।१।११]
 इति वत्तरि "पानेच्छाचाय" इत्यादेराट्टतिगणवाच्च वत्तमाने
 स्त "मुहद्गुहस्नुहस्निहा वा" इति घे 'अघश्चतुयात् इति तस्य
 सादा सिग्निद्धो घनादिगत स्पग्निगेप । तथा स्वस्ति रूक्ष,
 वन "रूक्षण पाटप्ये" इत्यदत्तश्चौरादिव परस्मपदी । सिग्निद्धादि-
 त्वादिच रूक्ष, रूक्षयति चप स्पग्नि आस्वाद्यन्तमनिष्टत्वान् पाप
 प्रकृतिनया च गण्यते अत एव 'गुरु खर रक्त्त' इतिवचनात् ।
 एतेऽप्यावपि स्पर्शा । ननु शीतोष्णमाभवतु स्पग्नित्व, गुरुलघुमदु
 लरसिग्निद्धरूक्षाणा कथं स्पग्नित्व ? यतो न तावद् गुरुलघु स्पग्नि
 मात्रवेद्यौ, तेषामुत्पाटनेन सञ्चालनेन वा बोधात्, स्पर्शाभ्यां तु
 तस्यवार्हा, य स्पर्शमात्रेण वेद्यते यथा शीतोष्णौ । तथा मृदुखर
 योरपि न केवलस्पग्निमात्रवेद्यतास्ति कित्त्विहापोहगम्यावेव ।
 तथा सिग्निद्धरूक्षावपि । तत्रते स्पशतयोदिनु योग्या पडिति चेन ।
 सत्यं ब्रूत तावन्वनेमे वद्यन्ते ? मनसा तु न क्वलेन, सहोपयोगे
 तु किं न गन्धादिष्वपि तस्योपयोग ? असाधारण्येन यथा तत्र
 धावणत्वादि, तथवात्र किं न स्पाशनत्वादि ? । किञ्च-गुरुभारा
 दिना त्रमण श्चातिघपण दाहश्च नायेन्द्रियाणां वाचाकर, किंतु

स्पर्शनस्यैव विद्यते बाधाम् । आपेक्षित्वं च शीतोष्णयोरपि, अयो-
यापक्षमा व्यवहियत एव ते, न नतावता स्पर्शन (स्पर्श) त्वमेवाम् ।
ननु च स्पर्शनेन्द्रियज्ञाना स्पर्शत्वे किं सद्भस्यासायागवियोगपक्षवत्त्व
परापरत्वादीनां न स्पर्शत्वमुच्यते इति ? चेत् । सत्यं, परं न ते
सयागाद्या केवलस्पर्शनवेद्यां गुह्यत्वादानामिव, किन्तु स्पर्शनं
चक्षुषा चेत्युभयन्द्रियवेद्या । न च वाच्यं उष्णशीतादि वेद्यते जिह्व
यति नयमं तदापि स्पर्शतयाग्यातुमुचितमिति । न रमना स्पर्शनरहि-
तेति महच्चरितं प्रतिभासते शीतोष्णाणि, परं तत्स्पर्शनेनैव ज्ञापितम्,
तस्या रसादेरेव ज्ञापकत्वात् । ननु च कथमप्येतावन्न स्पर्शा आरया-
यते ? । यतोऽगुरुलघ्वमदुःखराज्जुष्णशीताऽस्निग्धरूक्षाणामपि
स्पर्शानां सद्भावादिति चेत् । सत्यं, न तावद्वेद्यमगुरुलघुत्वमं अमूर्ताना-
मिन्द्रियेणावेदनात्तद्वता मूर्तानां च दृष्यणुत्वादीनामपि तद्वता
मवेदनाश्रयासी स्पर्शगोचरोऽगुरुलघ्वारय स्पर्श । पठ्यते चात एव
परमाणो स्पर्शाद्वयमेव । यदाहु -

‘कार्णमेव तदत्यं मूढमो नित्यश्च भवति परमाणु ।
एकरसवपगधा द्विस्पर्शा वायलिङ्गश्च ॥१॥’ इति । स्पर्शाद्वयं
च शीतोष्णयो स्निग्धरूक्षयोमध्ये एवमेव भावात् । गुरुलघुमदु-
खरास्तु सहत्युत्पन्नास्तथा नामुहुगरस्यापि पाठो युक्तः । तथा (न)
कापि पुद्गलस्वर्घोऽणुर्वा शीतोष्णस्निग्धरूक्षयोरत्यन्तमेव तद्वरेण
हीनाऽस्ति, येनानुष्णशीतादि स्पर्शा व्याख्यायेतेन्द्रियावरणक्षया-
पामतीव्रत्वाभावाच्च मन्दो नायाति गाचरम् । नतावता न
स, अथवा परमाण्वादौ रूपाभावाभ्युपगमप्रसङ्गात् । न च वाच्यं
मुष्ण स्पर्शोऽनलस्य शीतश्चादकस्येति पृथिवीपवनयोरनुष्णा
शीतस्पर्शवत्त्वमभ्युपयमेव, तथा स्पर्शवत्त्वाच्छीतोष्णयोर्भावा-
दयोगाच्चेति । शीतवालात्नी पश्ममात्रमप्यप्येदिनात्ताहिदच

कानाणां गीताद्युपलम्भान् । अगिक्वणा जक्वणा च तत्र प्रविष्टा
 इति वेदा ? किं जगन्व्याविरोधापि विष्मृत ? न चावागादौ
 अगिस्त्विष्यपि गीतादरस्मि यद्वापि लेगत उपलम्भ । मूर्त्तौवेव स
 इति वेदन्तु मूनगुण । न प्रमिप्रभनिष्पन्नाल्लभ्यत उष्णास्मि
 क्व तदभाव च नोष्णो न वा गीत उपलभ्यत इति पथ्यादीना-
 मनुगागातस्पावत्वमेव यावमिति चेत्सत्प्रम तीप्रतत्तस्पर्त्तो
 तत्कारणताग्नि, पर नवायत्र नव स्पर्त्तो न वामौ न गीत
 ग्ता वा अरिच चन्द्रादौ पाथिवे मार्पये च गीतोष्णो स्पावु
 पन्ममान वायावपि च । न चाष्णगीतायतराभाववान कोऽप्यथ
 स्पावपिपयतामागच्छति । यद्वाग्नि पाथिवाणूपादानत्पादुत्कस्य
 च वायुपातानत्वान् विमिति तत्र यद्द्रव्य मिति नियमेन न तत्त-
 र्वावसा, च द्वाववातापलादुदवायारुद्रवादा वथ पाथिवानु
 ष्णागीत एव स्पा इति यवतु युवतम् । तथा 'ठाण' ति ।
 स्थीयते'स्मिन्निति स्थानमवगाहना 'वरणाधारया" इत्यन ।
 तच्चकस्य प्रदंगस्य परमाणुसञ्चितस्यक्स्मिन्नावागप्रदेण द्वयगु
 यगुन्यावदन तान ताणुवस्व धस्यापि । कथमेतदिति चेत् । पा
 सुवणयायन । पूर्वमेव प्रतिपादिनमतमा विस्मार्यो । अथ च-
 'एगेण मि मे पुष्णे दोहि वि पुष्णे मय पि माएज्जा । कोरि-
 सएण वि पुष्ण कोडिमहस्स पि माएज्जा ॥१॥ इति । अथवा
 प्रत्यक्षान्नामनन्तान ताणुवस्व धानामध्वगात्तानुवसति । तथा
 द्वयगुनादीनामावागप्रदंगद्वयावगाहनमपि स्वानधिक्रमेणमर्गागा
 असद्रव्येयप्रदेशारसानमेव आवगाहनम् ताव एव ताववान् ।
 अत्रावे च न गति पुद्गलाना, न च स्थिरगाहन, मय चन
 'ल्लोनावाग'वगाह एकप्रदेशादपि माय पुद्गलाना मिति तत्त्वा
 धूत्रयुगल्पमालाघन स्पष्टामविष्यति । अत एव च जगता

“गान्” इत्यनुनासिकत्ववि च गतिगति । सा गान्प्रवाग
 स्यात् गन्तव्यस्य गतिवत्प्रवाग्यादिभेदेन । न च वाच्यं ययमचेतनत्वा-
 दगान् गतिं गेह्यारहितं सत्तयामिति । नहि क्रिया चेनावस्त्वन
 व्यापारि नियमं चत्तुर्गच्छद्भानुप्रभापिञ्जरितजात्वादी स्पष्ट
 गतिमन्वयगान्गुणानाम् । न च नियता गतिस्तथा तत्र येन
 वास्वार्थिनियता गा भवन्, अभावे चाणुना गत्यादे वय पटपट
 गत्यादे पुराननीभावेन जजगीभाय सम्पद्यत, गध्याध्यायो
 बोत्पद्यन् विलासरेच । न चत्तुर्गगाना गत्याद्यभाव युक्तम् ।
 क्य च प्रतिवस्तु परमाण्वपचय प्रत्यक्षमिद्वान्म्युपगतो वा युज्यते ।
 न द्वेषात्कादित्वापत्ति परमाणुना गत्यभावे प्रत्यक्षं च विगमयते
 गत्यनुसारीना परिणतिमियुक्तता चति स्वोकार्येव पुनगत्या
 गतिगता, अथवा मूयाच द्रममात्तोर्नोपि नैवावाप्नुयात् भूगोचरम् ।
 मद्दृष्टमप्यप्यने, तत्र व्यवहारितामनुपतति पारमप च-

‘ नण परमाणुपामान्ता लागम्म पुरत्यिमिन्गओ चरिमताओ
 पचर्यिमिल्ल चरमत एगममएण गच्छइ पचर्यिमित्ताओ वा
 चरिमताओ पुरत्यिमित्ता वा चरमत एगममएण गच्छति दाहि
 णित्ताओ चरमताओ वा उत्तरित्ता चरमत एगममएण गच्छति
 उत्तरित्ताओ वा चरमताओ वा दाहिणित्ता चरमत एगममएण
 गच्छइ इत्यादि । न च कथमेतत्सम्भवि गतिमत्त्वपि पुदगग-
 नामेतादृक्शोघ्रगत्ययोगादिति गच्छनीयम् । यतो विद्युप्रकाशा
 यथा पुनगलमय एवास्त्रणानि विद्व विव स्वरात्रिषा क्षणम् ।
 यद्वा-विद्युद्यत्रप्रयुक्ता ध्वनि तटतारण सममत्र गतावधिरान्
 त्रानानतिशय्य पुनस्तत्रव तदैवापत्रामन् विलोक्यते । एतच्च स्थूल
 दृष्ट्या स्थूलम्वधाना यदि प्रथ्यते, वा वार्ता तहि परमाणुतामता
 परमाणुना, गुणवत्त्वम्याप्यभावस्तत्र यत । तत्र यकार्यप्रतिपादन

परमागमप्रणनगरमपुरुषगुणवेदिना श्रद्धावता किमिति गङ्कनीयम्
यथाध्वस्तुन्वम्पे ? । एव च वर्णादीना द्वन्द्व । एव च द्रव्यगुण
इति मूर्चिता गुणा व्याख्याता । सस्थान स्थान गतयश्च परिणाम
रूपा अपि कथञ्चिद गुणत्वमप्यनेषामिति सप्रधाय साहचर्याद्वोक्ता ।
तन्वतस्तु वर्णरमगघस्यगा इत्येव गुणा , स्पर्शस्य वचातुलोम्या-
दिना यत्र पाठ । तथा चया चतुर्णां गुणत्व नेपाणा च परि
णामत्वम् । यद्वा—अत्र न द्रव्यगुण इत्यादिविभागो लोकावधारयाने,
किन्तु सामायेनैव पर्यायलोकव्यारयति न विचारकणिकाऽपि ।
वर्णादीना च परिणामत्व तु पूव प्रतिपादितमेव । तथा वणभद्रा ।
वर्णाणा कृष्णादीनामुपलक्षणराद्रमादीना तिकतादीना भद्रा
अवातरप्रकारा सयागजा परिणामविभाषा वा पूर्वोक्ता कापा-
ताद्या , पश्चाद्वर्णादिना द्वन्द्वन द्विद्वित वर्णरमगघसरधानस्पश
स्थानगतिवणभद्रा इति । वणभद्रपाथक्य च गपाणामुपलक्षवत्वात् ।
यद्वा—समस्तानामेक एव द्वन्द्वो, भवति चाभिप्रेतानामेकसमासात्त-
गतानामपि अष्टाशयविनिमुक्ततदुत्पद्यगुणभूतय इत्यादाविव
प्रक्रम्यमाणानामपि ग्रहणम् । चत्वार परिणामानामानन्त्यज्ञापनाय ।
यद्वा—सावातरभेदाना भदाना समस्ताना परिणामत्वनापाय ।
किमित्येवमित्याहु —‘ परिणाम अ यद्विहृ ’ति । यद्वा—वणादि
कानिति द्वितीयात्तया याग्ययम् । तथा च वर्णादिनां
बहुविधान परिणामानित्यथ । परिणमन पूर्वावस्थापरिचयागेनाव
स्थानरगमन नार्थातरगमो यस्मात्स्यथव न चागम” इत्यादि
वचनान् मूलवस्तुस्वरूपस्य च व्युत्ति परिणाम इतिलक्षण ।
ते च बहव अपरिमिता आनत्यादेव तेषाम् । न ह्येकगुणवृष्णत्वा
दिविवश्या परिगणितु पर्याया साशक्यते शक्तिमद्भिरपि
विधा—प्रकारा , रसादानामपि तथाभावात् प्रवारपय तानुधावन

येषां ते यदुच्यन्ते तानि । योजना तु पूर्व विहितवत् । चकारदन्वाय
न केवञ्च, उक्त्वा मादिना एव परिणामादित्यत्राणां
अपीत्यनुक्तानां परिणामसूचनाय । तान् किमित्याह—“पञ्जवन्ताग
वियाणाहि”ति । पर्ययन—मल्लस्वरूपपरित्यागेन परावस्तन पर्याय
पर्याया वा, म एव ते वा लोको शक्यमानत्वाद् द्रव्यादौ प्रलयनाद्वा
लाभ पर्यायशक्यः । प्राकृते हि निलयनादेरपि लुक्काद्यन्ते-
नावात् । पपोदरादिना च ककारलापादि । एवमेव च जालुक्कञ्च
पञ्चमद् लुक्कञ्च मल्लुक्कञ्च य एगन्ठं त्यन प्रणीतवाच्यता घन्ते ।
लोकाधानोवापसर्गेण भिन्नभिन्नाद्यन्तवचनामभिप्रत्य नथवाच्यताद
गत, लाङ्ग्याभ्योपयुक्ताऽष्टमा भन् पर्यायशक्यताम् । विज्ञानादि-
विविधहेतुयुक्त्यादिभिः प्रसारजानाद्यवबुध्यन्ते । न हि वचनगौ-
रवमात्रेण ग्राह्यं वचनं मामकम् किन्तु हेतुयुक्त्यात्पिनाऽविच्छेदत्वेन
निश्चित्य, आप्तापनमनुत्तुद्धर्मदष्टेऽविराधः । मित्यवविधभ्य
वाप्तागमरूपत्वात् । एव च पर्यवसितम् पर्यायलाभस्वरूप, तत्पर्य
रसानाच्च लोकादिनापाष्टव पर्यवसितम् तथा चात्तरित वृत्तिवि-
धश्चासाविति । लोकभेदनिर्णयणाय च वविधोऽतिविस्तृतं क्वचिन्
प्रस्तुतवदाभासमानी विदुषा हास्यास्पदमवशास्पदं चेद्ववाधाना
मुद्धजवद्वचं बोधवाधासहिष्णूनां पराधाऽकारि । क्षन्तव्योऽप्रमाणा-
विहितयथारुचिर्निर्घातामम्माकम् क्वञ्च क्तत्वाकनत्वादि
विवेच्यमानं श्रीदृग् लाकमपश्य युज्यत इतिविचारापयागित्वमा-
त्रणतावता निमहतो निवधम्याभिधानात् । विधीयते चाभियु-
क्तनररपि निमुक्तिभाष्यविधानबद्धावधाधाराभिः पूज्यपाररपि
अप्रस्तुतनिर्गकरणपूर्व प्रस्तुतस्यावगमायव यथायतया निक्षपादि ।
ततो नापकणनीयमिदं, आवश्यकं च लाकस्वरूपस्य यथावत्परि-
णानमिति विस्तृता भदानुभेदा इति ।

॥ सम्पूर्णो त्वेवविशिकाविवनराय खण्ड उपोत्थानप्रतायक ॥

नमोऽस्तु सूरये तस्म यदुपज्ञावलम्बनात् ।

यथामत्यज्ञबोधाय लोयस्वरूपमाततम ॥१॥

सिद्धा तात्तोणमुदित मत्या माद्यात्सुबोधरहिततया ।

मिथ्या तद्दृष्टत मे भूयाद्भूया च बोधियुत ॥२॥

